Библиотека Матице српске
Пп 9186

ID = 86755335

Библиотека Матице српске
III 9186

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ
12725

СПОМЕНИЦА

ПЕТРА II. ПЕТРОВИЋА—ЊЕГОША — ВЛАДИКЕ РАДА

1813—1851—1925.

УРЕДИО
ДУШАН Д. ВУКСАН,
директор гимназије
и члан Главног Одбора за пренос Његошевих кости

ИЗДАЊЕ ГЛАВНОГ ОДБОРА ЗА ПРЕНОС ЊЕГОШЕВИХ КОСТИ

~~Сд бр 1201~~

ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ НА ЦЕТИЊУ
1926.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
~~12729~~

65 A 46
II 8286
III 9186

Легатору Матице Српске - Нови Сад.
На употребу
Душан Вуксан

СПОМЕНИЦА

ПЕТРА II. ПЕТРОВИЋА—ЊЕГОША — ВЛАДИКЕ РАДА

1813—1851—1925.

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ
12725

УРЕДИО
ДУШАН Д. ВУКСАН,
директор гимназије
и члан Главног Одбора за пренос Његошевих кости

ИЗДАЊЕ ГЛАВНОГ ОДБОРА ЗА ПРЕНОС ЊЕГОШЕВИХ КОСТИ

ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ НА ЦЕТИЊУ
1926.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
12729

ПРЕДГОВОР.

Главни Одбор за пренос кости Владике Рада с Цетиња на Ловћен ријешио је, да у спомен тога догађаја изда Споменицу.

Уређење Споменице повјерио је Одбор једном своме члану. Како је за ову Споменицу требало прегледати и прочитати огромну масу докумената из доба Владичина, а сав посао пао је на једног човјека, који је и иначе био запослен својим службеним послом, то је ова Споменица прилично задоцнила.

Главна важност ове Споменице је у Владичиним писмима, која се издају први пут у овако великом броју. Потребно је напоменути, да је само један мали број ових Владичиних писама био већ штампан, а и то већином или у изводу или у рђавом препису.

Главни Одбор закључио је још, да се на Цетињу подигне споменик Владици Раду. Фонд за Споменик прешао је већ 50.000 динара. Томе Фонду и намијењен је сав приход од ове Споменице.

ДРЕЙЛОВЪ

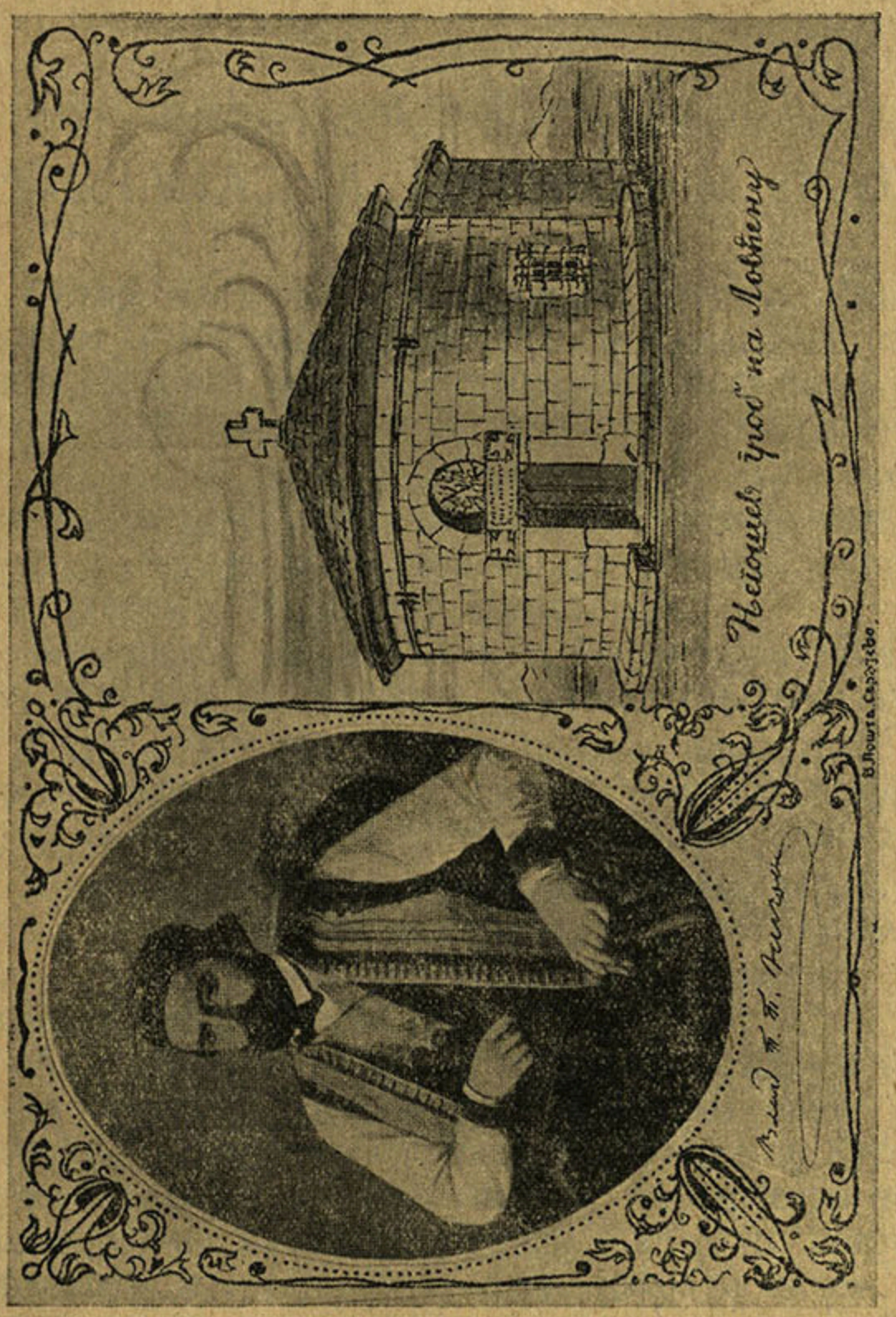
Неіоцей ірод" на Лобнену
В. Лошта. Сарадзево.

I.

ПРОСЛАВА НА ЦЕТИЊУ И ЛОВЋЕНУ.

Петар II. Петровић Његош — Владика Раде — Митрополит и Господар Црне Горе и Брда, још за живота подигао је 1846. на Ловћену црквицу, посвећену св. Петру и на самрти одредио, да га Црногорци ту сахране.

Владика је умро 19. октобра 1851., али ради великих киша његов завјет, да се сахрани на Ловћену, није се могао испунити, већ је то остављено за доцније, и привремено би сахрањен у Манастиру Цетињском.

По наредби Књаза Данила, 14. октобра 1854. би пренесен Владика на Ловћен и сахрањен у његовој задужбини.

Овдје је Велики Владика почивао мирно пуне шездесет и двије године, храбрећи своје племе, да испуни његов завјет: ослобођење и уједињење свега нашега народа.

Како ли је ликовала душа Владичина, кад је освећено Косово, кад је побијен крсташ-барјак на бедемима Призрена, Скопља, Битоља и Охрида, кад је у слободи пропојала Патријаршија и Високи Дечани!

Али душа Владичина није још била мирна. Још су робовали милиони Његове браће. А нема више Али-паше Сточевића, нема Мустафе-паше Бушатлије ни Хусеина Градашчевића, да се њиховом помоћу барем један дио наших земаља мирно сједини и уједини. Све је то притискао јак непријатељ, и све је то требало освајати мачем.

И долази хиљаду деветсто и четрнаеста!

Сударају се два свијета: један, да сломи ланце ропству, и други, да их још боље притегне. Међу првима је племе Владичино, али су снаге неједнаке. Још треба да се претрпи једно искушење, док сване слобода свему нашем роду.

Непријатељ осваја српске земље и поробљава их, али привремено и за потоњи пут!

А Велики Владика стоји на свом гордом Ловћену, крijепи свој народ, да не клоне духом, јер је дан ослобођења близу....

Све то осјећа непријатељ, који без срца, душе и идеала мисли, да ће онога момента, кад уклони Владику с Ловћена, убити и потоњу искру наде поробљеном српском народу.

И непријатељ приступа извршењу своје паклене замисли.

Гувернер окупиране Црне Горе, Вебер, пише 6. јула 1916. покојном Митрополиту Црногорском Митрофану Бану, да одреди лица, која ће присуствовати ексхумацији и преносу кости Владичиних с Ловћена на Цетиње. Митрополит одговара, да у тај посао нити смије, нити хоће да улази, а окупатор нека чини, што год хоће.

Послије овог и оваквог одговора, изгледало је, да ће окупатор одустати од своје намјере, али су се наде преварile. Гувернер, 7. августа, понавља свој захтјев, али сад у категоричкој форми:

C. K. Vojno Generalno Guvernerstvo
Br. 4073.
Cetinje, 7. avgusta 1916.

—

Njegovom Visokopreosveštenstvu Gospodinu
Mitropolitu Mitrofanu
Cetinje.

Vrhovna komanda naredbom od 5. avgusta, odredila je ekshumaciju kosti Vladike Rada (Petra II.), koje počivaju na Jezerskom Vrhu na Lovćenu i prenos istih na Cetinje.

Ovaj prenos ima se izvršiti noću između 12. i 13. avgusta u prisustvu dvojice vojničkih zastupnika, kao i zastupnika, koje odredi Vaše Visokopreosveštenstvo, i dvojice sveštenika.

S toga molim Vaše Visokopreosveštenstvo, da izvoli uputiti svoje zastupnike, da se po ovoj stvari sporazumiju sa gospodinom civilnim zemaljskim komesarom vojnog generalnog guvernerstva, savjetnikom namjesništva pl. Šternbahom.

Veber.

Митрополит, видјевши, да ће непријатељ извршити своју намјеру и бојећи се, да га пусти, да он сам то сврши, одреди своје изасланике, и ноћу, између 12. и 13.

августа кости Владичине ископане су, и пренесене у Манастир Цетињски.

Прошле су двије године. Аустрија је у агонији и присјећа се душе, жели да окаје нечувени вандализам, што га је учинила према једном од првих генија XIX. вијека.

У званичним окупаторским новинама „Cetinjske Novine“, бр. 212. од 25. октобра 1918. издаје окупаторско окружно заповједништво ову објаву:

Uručb. zap. br. 7888. B. A. 573.
Obnova kapelice Jezerski Vrh.

OBJAVA

C. i kr. okružno zapovjedništvo na Cetinju namjerava temeljem odluke v. g. g. B. A. 2240 u kratkom vremenu kapelicu Jezerski Vrh temeljito obnoviti. Topogledni poslovi (radi se u glavnom o zidarskim radnjama) izdati će se putem javne jeftimbe.

Pobliži uvjeti za izdanje toga posla mogu se saznati u građevnom uredu potpisanoga zapovjedništva.

Cetinje, 20. avgusta 1918.

C. i kr. okružno zapovjedništvo
Letz, pukovnik.

Митрополит улаже на ову објаву протест, јер „сагласно црквеним канонима никакве обнове на црквама не могу се чинити без споразума и благослова надлежног архијереја“.

Срећом до обнове Владичине гробнице није дошло, али, без сумње, не ради Митрополитова протеста, већ ради тога, што је Аустрија била већ у ропцу.

Дошло је ослобођење и уједињење свега нашега народа.

Завјет Владичин требало је ио други пут испуњавати.

Ово питање покреће 1920. године први пут Архијерејски Сабор. Оснива се на Цетињу покретачки одбор, који издаје на народ овај проглас:

Срби, Хрвати и Словенци!

Rod bo samo, koji mrtve štuje
Na prošlosti budućnost si snuje.
P. Preradović.

У нашој средини, у једној скромној ћелији Цетињског Манастира, налази се драгоцјена реликвија нашег народа — кости нашег највећег пјесника Владике Рада.

Много се валова скршило о грудима нашега народа, много је бразда урезала историја у литице наше Отаџбине, али је кроз све фазе наше народне борбе „овај камен земље Србије“ поносито и гордо, „пријетећи сунцу“, пробијао кроз облаке...

Било је много часова, кад је „облак сунце хватао, кад је гору тама притискала“, али је нашем покољењу пало у дио најтеже искушење, кад на читавом видику не бјеше нигдје ни зрачка сунца, кад се слобода нашег народа сасвим утопила у мору мученичке крви, у сузама уцвијељених мајака и гладне сирочади и кад је гордост Србинова страдала под невичним јармом нејуначког душманина...

Увијек свијетло оружје Црногорца, тога заточника Српске Мисли, паде по први пут у историји у руке непријатеља...

Али је непријатељу, који је и у побједи својој носио клицу своје пропасти, и то било још мало: он се нас и побијеђених бојао. Он се бојао оних, који трпе и мру без јаука, како то Жупанчић каже:

„Bilo je sedem hudih let...
„Sedmero je pastirčkov nas...
„Saj smo prebili sedem hudih let...
„Da ni nobeden „joj“ dejal...

Непријатељ се бојао и наших гробова....

У једном таквом гробу, на Ловћенском врху, почивао је геније нашега народа Петар II. Петровић Његош — Владика Раде.

Онај Владика Раде, који је прије готово једног вијека био апостол југословенске мисли и активни радник на народном уједињењу.

Онај Владика Раде, који искрено пружа братску руку другој слободној српској тврђави — ондашњој Књажевини Србији и ступа у блиске и искрене односаје са српским књажевима *Александром* Карађорђевићем и Михаилом М. Обреновићем.

Онај Владика Раде, који веже сталне односаје с Вуком, Томазеом и осталим првацима наше књиге и науке.

Онај Владика Раде, који тражи и налази везу са вођама и првацима нашега народа свих племена и вјероисповијести, и, апелујући на њихову националну свијест, зове на заједнички рад на општој народној ствари: Бана Јелачића,

Осман-пашу Скопљака, скадарског везира Мустафа-пашу Бушатлију, босанског капетана Хусеина Градашчевића и др.

Непријатељу је сметао овај гроб, тај символ националне мисли наше снаге, овај гроб, на коме је ницало „цвијеће за далеко неко покољење“, овај гроб нашег народног лава, — лава, који је изашао из истог грмена, из ког изађоше и Обилић, Карађорђе, Гундулић, Мажуранић, Зрињски, Прешерн и др.

Овакви великани нам свједоче, да се величина народа не састоји у његовој бројности, него у његовом здрављу и моралним и душевним особинама.

Његош је карактеран представник Црне Горе, коју Мушицки зове „Срцем Српства“, он је, дакле, вијерно огледало наше народне душе и природе, у којој је узрастао.

Филозоф и пјесник природе и човјечанства, који је толико пута

„Дубокијем заузет мислима
„У цвијетно лоно природино
„Хранећи се питателним соком
„Из ње сисе голе и преластне.
„Матер штедру запитива смјело“...

остаје ипак увијек на првом мјесту пјесником Српства — Југословенства, код кога над свим стоји неодољива, упорна идеја ослобођења и уједињења наше нације:

„Ах! да ми је очима виђети
„Црна Гора изгуб да намири,
„Тад би ми се управ учинило,
„Да ми свијетли круна Лазарева,
„Е слетио Милош међу Србе,
„Душа би ми тада мирна била
„Како мирно јутро у прољеће...“

И, као да је хтио, да и послије смрти може обухватити погледом што више оне земље, коју је тако искрено љубио и тако генијално опјевао, — он пред смрћу, изражава жељу, да му се на вису Ловћена ископа гроб и да се тамо сахрани.

На том гордом вису борави мирно наш великан све до ноћи између 12. и 13. августа 1916. године, до ноћи, кад се обично врше сва зла и преступна дјела. Кости Владичине биле су исте ноћи снесене на Цетиње и смјештене у Цетињском Манастиру, гдје се ево и до данас налазе....

Данте рече некада: „Ништа се не догађа, што не би било достојно велике и бескрајне Божје премудрости“.... Са-

мом провиђењу је ваљда угодно било, да баш у то вријеме највећег народног страдања Његош слети међу нас и да заједно са нама престрада све наше муке и патње, те да нас својим присуством окријепи, да нам улије ону наду, која му је за живота и кроз најгушћу таму обасјавала пут:

„Ах! на судбу викати не смијем, —
„Надежда ми вољом Творца блиста“!

Тешко је било наше робовање, али и њему дође крај. Слобода наша бјеше умрла, да скоро васкрсне и да засија новим, до сада невиђеним сјајем.

Наш се великан спустио к нама у најтеже дане, да дијели с нама муке ропства, а ми ћемо му се одужити дијелећи сада с њиме триумф наше Слободе, нашег Уједињења, триумф оне мисли, за коју је он живио и радио.

Ослобођени и уједињени, ми му морамо одати достојну почаст, не за то што је био Владика и поглавар Црне Горе, то је све пролазно, већ као најгенијалнијем нашем пјеснику као нашем духовном вођи, апостолу и пророку Слободе и Јединства, на ког се у потпуности могу однијети оне његове ријечи: „Благо томе ко довијек живи — имао се рашта и родити“...

Његош није доживио да својим тјелесним очима види остварење својих идеала, али

„Ако̀ исток сунце св'јетло рађа,
„Ако биће ври у луче сјајне,
„Ако земља привиђење није, —
„Душа људска јесте бесамртна“ ....

те према тој његовој вјери — Његошев дух, видећи данас остварене и своје најсмјелије снове, може сада, заједно с нама, довикнути цијелом свијету:

„Бјежи, грдна клетво, с рода —
завјет Срби испунише“!

Старије наше генерације, које положише своју крв и своју снагу за остварење тога завјета, одужише се својему роду, а на омладини, на новим генерацијама лежи сада задатак, да учврсте темељ нашега Слободног Дома, да га награде и обогате, да га чувају и вјенчају новом Славом, да оправдају наде, које је Његош полагао на младост, да буду збиља

„главе изабране,“
„момци дивни исто ка' звијезде,“

да буду као младост епохе „Горског Вијенца“, за које

„не могаше човјек никад знати
„да л' је згодниј', али је ваљастиј',
„да л' је мудриј', али је љубазниј'“.....

Са осјећајима захвалности, најдубљег пијетета и љубави приправимо се за достојан и свечан пренос Његошевих костију, те наше светиње, на њено мјесто, на врх Ловћена!

Тако ћемо испунити свој први дуг према великоме Његошу, који је читав свој живот и рад посветио идеји народне Слободе и Јединства.

Сва сила и све цвијеће његових дјела је:

„По ливади правој Српства
„И узрасло и побрато
„И у в'јенац роду дато.....

ПОКРЕТАЧКИ ОДБОР
за пренос костију Владике Рада на Ловћен.

Покретачки Одбор имао је дужност да ступи у везу с Краљевском Владом и са свима културним и просвјетним установама и организацијама у Краљевини и да поради, да се створи један централни одбор, који ће одредити дан преноса, саставити програм свечаности и изнаћи средства за остварење тога програма.

Послије овога, у фебруару 1921. год., оснива се Државни Одбор, којему је био, у првом реду, задатак, да нађе потребна средства, да се овај посао изврши. Одбор је постојао све до 1925. године, али није учинио ништа. Потребна су била огромна средства, Одбор их није могао наћи и тако је преношење Владичиних кости остављено за боља времена.

Вјероватно ова боља времена требало је очекивати још дуго, да иницијативу око преноса Владичиних кости није узео у своје руке Њ. Величанство Краљ Александар I, који је на дан рођења Њ. К. Височанства Нашљедника Петра благоизволио наредити, да се гробница Владике Рада подигне о Његовом трошку и да се пренос кости изврши што прије.

Посао око прославе преноса узело је на себе Министарство Вјера. Оно је у августу 1925. г., изложивши историјат свих покушаја преноса Владичиних кости, донијело ово ријешење:

„За вријеме окупације аустријске војне власти на Цетињу из политичких разлога извадиле су 1916. године кости Владике Рада из гробнице на Ловћену и пренијеле их на Цетиње, у тамошњи манастир, гдје се и данас налазе. То оскрвњење гроба и костију пјесника „Горског Вјенца“ до срца је увриједило српски народ у Црној Гори. За вријеме окупације Црногорци нијесу ништа смјели, ни могли радити, да се кости поврате на Ловћен. По ослобођењу захтијевала је потреба и пијетет према највећем пјеснику нашега народа, да се он пренесе у своје почивалиште, које је сам себи био изабрао. Тога ради био је отпочео рад један нарочити народни одбор у Црној Гори, а Министарство Вјера позвала је све наше највише просвјетне установе, да узму учешћа у припремама, како то све не би имало и сувише локалан карактер, већ да буде онако како то доликује великом пјеснику и једном Митрополиту и поглавару једне српске покрајине.

Јавља се потреба јубиларног издања Његошевих дјела[1].) Сама капела требала је да се оправи, а пут до ње, који је због теренских тешкоћа врло тежак, такође се имао оправити и провести. У фебруару 1921. године службено је био образован државни одбор, са искључивим задатком, да спреми све, што је потребно за оваку свечаност

И отпочео је рад. Али је све ипак заостало ушљед материјалних тешкоћа. Да би изишао остварењу ове народне жеље у сусрет, Његово Величанство Краљ, приликом рођења свога сина првенца Његовог Краљевског Височанства Нашљедника Престола, благоизволио је наредити, да се оправка изврши из Његових средстава и да се по том пренос остатака славног Његоша и Његовог високог претка и владара јуначког српског племена у Црној Гори изврши уз највеће учешће народа, како то и доликује сјени једног од највећих синова српскога народа.

Будући да је Краљевска Влада својим ријешењем В. бр. 2081. од 23. фебруара 1925. године изразила жељу, да ове свечаности не буду у знаку локалног карактера, већ напротив, ширих државно-националих и културних манифестација, част ми је учинити предлог: да свечаност преноса костију Петра Петровића — Његоша — Владике Рада — са Цетиња на Ловћен, због велике важности, изволи огласити за државну свечаност.

И у том циљу част ми је предложити, да се ова свечаност обави 21. септембра 1925. год.

Програм свечаности, у коме правцу она буде припремљена, с обзиром на свој државно-политички и национално-културни значај, као и ангажман Државе и Српске Цркве, да припреми Министарство Вјера.“

Један, добар дио, посла око преноса Владичиних кости пренијело је Министарство Вјера на Главни Одбор, који је био организован на Цетињу. У овај Одбор ушли су: Предсједник: Д-р Гаврило Дожић, митрополит црногорско-приморски; подпредсједници: војвода Божо Петровић—Његош,

---

[1]) Прва књига „Цјелокупних дјела Петра Петровића Његоша“ изашла је уочи саме прославе, у септембру 1925. године.

предсједник министарског савјета у пензији и Милован Цаковић, велики жупан зетске области; чланови: Војислав Крупежевић, дивизијски ђенерал и командант зетске дивизијске области, Томо Милошевић, предсједник цетињске општине, Душан Д. Вуксан, просвјетни инспектор за зетску област, Вуко Вулетић, посједник и Алекса Мартиновић, генерални конзул у пензији. За секретаре Одбора изабрани су: Милан Рамадановић, референт жупаната зетске области и Глигор Вукотић, писар цетињског окружног суда.

Главни Одбор издао је овај проглас:

„На Гордом Ловћену, зубљи вјечне слободе, на који је дуго времена поробљено Српство упирало своје очи и наде, Велики Пјесник, Митрополит и Господар Црне Горе Петар II. Петровић — Његош — Владика Раде подигао је још за живота црквицу Св. Петра, коју је одредио за своју вјечну кућу. Захвални Црногорци испунили су аманет свога великана и сахранили га на Ловћену, гдје је мирно боравио вјечни сан шездесет и двије године. Трагична судбина српског народа и брутална сила крвног непријатеља није оставила на миру ни ово светилиште српског народа, и као завидећи Великом Генију, који се уздигао тако високо над обичности и својим духом и својим мјестом, прекопа Његове освештане кости и кријући снесе их ноћу између 12. и 13. августа 1916. у Манастир Цетињски, у цркву Свете Госпође. Порушише за тим и саму цркву, а што не успјеше они, довршише муње и громови, који — као осјећајући — да нема у њој њезиног господара, не штеђаху више ни оскврњене остатке, већ их спрштише у прах и пепео. Тешки су то били часови у историји српског народа! Мрски непријатељ узима Ловћен, да мјесто гробнице генијалног Владике Рада подигне на њем споменик једном свом дегенерику и да разапне ропске ланце Српству од Ловћена до Авале. Али вјечита правда омете паклене намјере непријатеља, који се сруши да се више никад не дигне, а ослобођени и уједињени народ Срба, Хрвата и Словенаца очува Ловћен, символ слободе, очува раку великог генија, коме и нехотице непријатељ учини по вољи, санијевши га привремено с Ловћена, да — како неко рече — не гледа поробљено Српство!

И дошло је вријеме, да се по други пут испуњава аманет Великог Пјесника, да се врати поновно у своју вјечну кућу на Ловћен. Како је ово морала да буде једна од највећих светковина нашег народа, није се могла тако лако остварити, јер је, да буде изведена као што треба, захтијевала огромне материјалне жртве.

Овај завјет извршује Његово Величанство, наш узвишени Краљ Александар I., који је изволио одлучити, да Свом Великом Претку, генијалном пјеснику и поборнику слободе и јединства свега нашег народа обнови на Ловћену цркву и гробницу.

Ова краљевска одлука остварена је; црква је подигнута и украшена у дивној изради ликовима црногорских светитеља, а готов је и

скупоцјени саркофаг, у коме ће да почивају кости Великог Владике — Пјесника.

По Високом Краљевом налогу и одлуци Краљевске Владе, прослава преноса Његошевих костију извршиће се 8/21. септембра ове године, на дан Мале Госпође.

Прослава ће се обавити на Ловћену и Цетињу, уз учешће Њ. Њ. В. В. Краља и Краљице, који овом приликом чине и прву званичну, краљевску посјету народу Црне Горе у свим главнијим мјестима.

На ову свечаност позвани су чланови Краљевске Владе, Народна Скупштина, представници свих културних и просвјетних институција, изасланици из свих покрајина наше велике отаџбине и представници народа из старе и нове Црне Горе и Боке Которске.

Како прослава има карактер општенародне, државне и црквене свечаности, то ће она бити видан израз осјећаја пијетета и признања Владици Раду, највећем великану наше нације.

Главни Одбор, образован под почасним предсједништвом г. д-р М. М. Стојадиновића, Министра Финансија и народног посланика, објављује овим прогласом народу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца ову значајну прославу и позива сву браћу и сестре широм наше велике отаџбине, да ову прославу увеличају и поздраве као општенародну светковину.

С обзиром на постојеће прилике, у којима се налази наше историјско, али мало Цетиње, Главни Одбор има част умолити све позване представнике и остале учеснике ове прославе, да благовремено пријаве свој долазак, како би се Одбор постарао, да им, у колико буде могуће осигура стан за све вријеме трајања свечаности".

Примицао се мјесец септембар, али су и припремни радови били на свршетку. Пут за Ловћен био је темељито оправљен. Капела била је готова 10. септембра и 12. освећена. Освећење извршио је Њ. Високопреосвештенство Митрополит прногорско-приморски д-р Гаврило Дожић уз асистенцију четворице свештеника. Освећењу су присуствовали: командант зетске дивизијске области ђенерал Војислав Крупежевић, заступник великог жупана референт Милан Рамадановић, просвјетни инспектор зетске области Душан Д. Вуксан и предсједници цетињске и његушке општине Томо Милошевић и Васо Оташевић.

Капела је израђена од ловћенског камена, па и кров је сав од камена. Врата су од бронзе, преко њих је крст и иницијали Владике Рада (П. П.) и два орла.

Изнад врата, споља, овај је запис:

У име Оца и Сина и Светога Духа — Амин. Ми Александар I. Краљ Срба, Хрвата и Словенаца, праунук Карађорђа Петровића, вође и почетника ослобођења Србије, унук кнеза Александра Карађорђе-

вића, а син Краља Петра I. Великог Ослободиоца и Ујединиоца нашега народа и Књегиње Зорке Петровић—Његош, обновисмо овај свети храм, који је на Ловћену, близу Цетиња, подигао и за вјечну кућу изабрао славни Наш предак Петар Петровић—Његош, Владика и Господар Црне Горе, поклоник херојu тополском Карађорђу, бесмртни апостол и вјесник јединства Нашега народа, а који би године 1916. разорен у рату за ослобођење и уједињење. Нека је мир пепелу Петра II. Петровића — Његоша и нека је слава Његовом великом имену. Његов свети благослов нека се излије на Наш дом и Наш народ кроз све вијекове. Амин.

На Ловћену 21. септебра 1925. године.

У апсиди је фреска Христа, који благосиља, а испод фреске су ликови четворице црногорских светитеља: Св. Јована Владимира, Св. Василија Острошкога, Св. Петра Цетињскога и Св. Стевана Пиперскога — умјетнички радови на мермеру сликара Уроша Предића. Лијево од апсиде узидана је мермерна плоча с ликом Владичиним, дар браства Његуша. Око читаве капеле уписани су Његошеви стихови: „Благо томе, ко довијек живи — имао се рашта и родити: — вјечна зубља вјечне помрчине — нит' догори нити свјетлост губи."

У средини капеле виси тешки полијелеј од бронзе с Краљевим монограмом.

С десне стране у цркви Владичин је саркофаг. На њему је између двоглавога орла Дома Петровић—Његош, урезано име: Петар II. Петровић—Његош.

Облик и величина капеле остао је исти; нова капела подигнута је на темељима старе, само је простор око капеле много проширен, подзидан и обзидан веома лијепим зидом од исте врсте камена, од кога је направљена и сама капела.

Приближили су се дани прославе.

19. септембра служио је у Манастиру цетињском вечерњу епископ бачки г. Иринеј уз асистенцију свештенства; тада су пренесене кости Владичине из ризнице у цркву и смјештене у ковчег — дар Њ. Величанста Краља.

Почели су стизати гости и учесници на прослави. Први је стигао Њ. Светост Патријарх Димитрије, а с њим шес-

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

наест архијереја српске православне цркве, међу којима и епископ чешке православне цркве Горазд. Ту су и представници католичке цркве на челу с надбискупом београдским Родићем, па изасланици мусломанске и мојсијевске вјероисповијести.

19. септембра стигли су чланови Краљевске Владе: Заступник Министра Предсједника Марко Ђуричић, Министар Просвјете Вељa Вукићевић, Министар Вјера Миша Трифуновић, Министар Аграрне Реформе Павле Радић и Министар Шума и Руда Д-р Никић. У пратњи Краљевој били су Министар Војни и Морнарице Трифуновић, Министар Финансија Д-р М. Стојадиновић и Министар Унутрашњих Дјела Б. Максимовић. Поред Министара у пратњи Краљевој били су још: Министар Двора, Д. Јанковић, Ађутант ђенерал Хаџић, адмирал Прица, див. ђенерал Јанко Вукотић, ком. Краљеве Гарде П. Живковић, маршал Двора Ј. Дамјановић, управник Двора Димитријевић са осталом свитом.

Народну Скупштину заступао је њен предсједник Марко Трифковић и подпредсједник Д-р Суботић, Љ. Давидовић, Љ. Јовановић, Вој. Јањић, М. Спахо, Храсница, Н. Перић с још неколицином народних посланика.

Државни Савјет представљали су савјетници: Д-р Сарделић, М. Петровић, Ж. Живановић, М. Рајчевић, Ј. Спасојевић, М. Радивојевић и други.

Главну Контролу заступао је предсједник њен Срећко Тешић.

Представници војске, поред Министра Војске и Морнарице, били су ђенерали: С. Хаџић, К. Смиљанић, Ј. Вукотић, Ј. Дамјановић, М. Михајловић, П. Живковић, Милојевић, В. Томић и адмирал Прица.

У очи саме прославе стигли су представници Академије Наука у Београду и Југословенске Академије у Загребу, затим представници универзитета загребачког, београдског и љубљанског, па представници Матице српске, хрватске и словеначке и представник Српске Књижевне Задруге. Ту су већ и представници свих просвјетних и култуних институција у држави, предсједници и представници многобројних општина и поглаварства у краљевини. Ту су и Велики Жупани: дубровачки, мостарски, сарајевски, ужички ваљевски и други виши представници разних државних надлештава.

Њ. В. КРАЉ АЛЕКСАНДАР I.

Краљевски Пар долазио је од Његуша 20. септембра.

Већ од 2 сата послије подне, 20. септембра све цетињске улице, куда је требао проћи Краљевски Пар, биле су преплављене огромном масом народа. Војска је одржавала шпалир од Старог Двора, испред Манастира, па све до излаза из вароши до триумфалне капије, на којој је било исписано: „Добро нам дошли, Цетињани Вас жељно очекују“. Код капије постројен је један ескадрон Краљеве Гарде с коњичком фанфаром.

У 3 сата и 50 минута један топ с Табје, објавио је долазак Њ. Њ. Величанстава у Бајице. Коњица Краљеве Гарде с фанфаром пошла је у сусрет, опколила парадна кола и уз пратњу музике пошао је Краљевски пар пут Цетиња. Напријед су на коњу два наредника са извученим сабљама, затим одред коњице, па кола, а за њима опет одред коњице.

Код триумфалне капије сишао је Краљевски Пар с кола. Краљ је у униформи гардијског пуковника, а Краљица у богатом црногорском народном одијелу. Дуго је требало, док су се френетички узвици поздрава одушевљена народа мало утишали, а тад је предсједник цетињске општине Томо Милошевић, поздравио Краљевски Пар овим говором:

„У име грађана Његошевог Цетиња, оног Цетиња, које је вијековима било и остало чувар и тврђава српске завјетне мисли, поздрављам најсрдачнијом добродошлицом Ваше Величанство и Њено Величанство Краљицу. Срца свих Цетињана раздрагана су данас више, него икада. Лица су им весела, а радост неописана, јер дочекују Краља и Владара своје крви, најсретнијег сина витешке Шумадије и ових кршних гора, које данас доживљују оно, чем су увијек тежиле. У знак велике љубави и непоколебиве оданости грађана Вашег родног мјеста, слободан сам замолити Ваше Величанство и Њено Величанство Краљицу, да благоизволите примити хљеб и со, коју Вам подносим у овом свечаном и сретном часу, кличућу свесрдно: Живио наш народни Краљ! Живјела наша Краљица! Живио Престолонашљедник Петар“.

Краљ се топло захвалио грађанству, а затим је Предсједник општине поднио Краљевском Пару со и хљеб. Ту су Краљу и Краљици представљени општински одборници, и од стране цетињских женских друштава предале су Краљици, г-ђе: Јана Рашовић и Јелена Радовић, по букет цвијећа уз кратак поздравни говор.

Послије овога сјела су Њ. Њ. Величанства у кола и уз непрестано пуцање топова и звоњење звона и кроз непрегледне масе одушевљеног свијета, који је непрестано клицао Њ. Њ. Величанствима, упутили се у Манастир.

Пред Манастиром, а пред тријумфалном капијом дочекали су Њихова Величанства Патријарх са свим вишим и нижим свештенством и осталим великодостојницима, гдје је Митрополит црногорско-приморски г. Дожић овим говором поздравио Краљевски Пар:

Ваша Величанства,
Узвишени Господару!

Цетињски Манастир, знаменита светиња нашега народа, ријетко је имала сретнијег дана од данашњег, кад у свој молитвени дом прима и дочекује Ваше Величанство и Вашу Узвишену Супругу нашу Краљицу Марију.

Резиденција Црногорске Митрополије, која је херојским прегнућем наших предака основана, била је у исто вријеме и колијевка и будан чувар српске слободе од Косова.

Манастир Цетињски проповиједао је молитвом и пјесмом велике идеале нашега народа: ослобођење и уједињење, а крв најбољих синова ове јуначке српске покрајине лила се вијековима за исти циљ. Ти идеали и циљеви остварени су под витешким и мудрим руководством Вашега Величанства.

Ово свето уточиште наших великана и јунака радује се данас дочекујући Ваше Величанство, нашег најславнијег Владара, који је својим великим дјелима и тековинама далеко премашио и најславнијег у старини српског Владара Душана Силног.

Из славног Цетињског Манастира хитају бесмртне душе божјих угодника, да Вас дочекају с благословом божјим, а сјене српских војвода, јунака, ускока и народних мученика грабе се, да Вас загрле и да Вам искажу захвалност и признање за Ваше велике заслуге, којима сте извршили њихове аманете и идеале.

Скромни служитељи Цетињског Манастира са Вашим драгим Цетињем хитају да дочекају Ваша Величанства, да Вас благослове светим благословом и да Вас поздраве радосном и срдачном добродошлицом: Добро нам дошли и живјели на многаја љета!

Послије овога одслужено је у манастирској цркви кратко благодарење, а по благодарењу Њ. Њ. Величанства запутила су се у колима, бурно поздрављени од многобројног свијета, у конак — у Стари Двор.

У ово вријеме била се већ прикупила огромна маса свијета пред Двор, која је дуготрајно акламирала Њихова Величанства тако, да су се двапут појављивали на балкону.

Чим се смркло сва околна брда засијала су у огромној ватри. Свуда по планинама видјели су се пламени монограми Краља и Краљице. Најљепше је освијетљен Ловћен и Орлов Крш — гроб Владике Данила, гдје су ватромети просипали море свјетлости на Цетиње. У исто вријеме седам великих војничких рефлектора обасјавали су Ловћен, Цетиње и сва околна брда.

Огромне масе свијета су на улицама, све то очекује бакљаду, у нади, да ће видјети Њихова Величанства, а можда чути и Краљевску ријеч.

Нешто прије 9 сати у пратњи војничке музике пошла је бакљада цетињским улицама и зауставила се пред двором. Маса свијета клицала је одушевљено Краљу и Краљици и Краљевски Пар појавио се на балкону.

Кад је настала тишина предсједник општине поздравио је Њ. Величанство овим говором:

„Радост Цетињана је особито велика, јер ми дочекујемо и своје поносно чедо и свога љубљенога Краља, који је витештвом Карађорђевим и умом Његошевим предводио свој народ и крунисао највећим успјехом праведну, али крваву борбу за слободу и јединство свих Срба, Хрвата и Словенаца. И ми Црногорци не гледамо више уске границе Црне Горе, већ моћну и пространу државу од Јадрана до Дунава, од Солуна до Триглава. То је данас наша Црна Гора. За њу живимо и за њу ћемо умријети.

Величанство, Цетињани желе, а на то имају и право, да Ваше Величанство ову стару српску престоницу под Ловћеном што чешће походи, те да једног дана посјетимо и гробове наших најбољих јунака око Скадра на Бојани, који још нијесу окађени тамјаном побједе и слободе. Данас кад се елита Југославије слегла на Цетиње да се сјутра поклони сјенима Великог Његоша, пред величанственим спомеником, који му подиже најславнији потомак Карађорђев, не могу завршити овај поздрав ничим љепшим него оним знаменитим ријечима Његошевим. Те ријечи он је био написао својом руком на слици Карађорђевој, коју је непрестано држао у својој соби, а те ријечи гласе:

Само име Карађорђе
кад Србину на ум дође,
Запламти се крв у груди,
јуначко се срце буди".

На овај поздрав Њ. Величанство Краљ одговорио је:

„Од свег срца Краљица и Ја захваљујемо драгим Црногорцима на овако топлом дочеку, који ће нам остати у неизгладивој успомени.

Рођењем сам везан за ово мјесто, те вам је лако погодити како ми је у души, кад сам међу вама. То ће ме привлачити да се од сада чешће виђамо и надам се да ћемо наћи начина да допринесемо напретку свих вас. Црна Гора имала је владаре, који су се очински

старали о вама, а ви сте им се одуживали вијерношћу и љубављу. Од како смо Краљица и Ја ступили међу вас, Црногорци су нас на сваком кораку поздрављали толиком срдачношћу, да сам Ја увјерен да нико у овој земљи неће помислити да је старање о вама сада мање. Двије су се лозе спојиле и изданак ће њихов бити један.

Овога пута довела је Карађорђевог праунука још и синовља дужност да се поклони сјени пјесника Горског Вијенца. Душе Његоша и Карађорђа биле су се среле, разумјеле и припиле у овоме народноме послу. Над гробом Његошевим данас је камен са Венчаца на домаку Карађорђеве Тополе и под њиме ће лако лежати Владика Раде. Још једном нека вам је хвала на љубави, којом сте нас обасули, коју вам Ми најискреније враћамо".

Освануо је 21. септембар. Дан диван и ведар, какав се ријетко памти у ово позно јесење доба. Већ у рану зору оглашена је главна свечаност звоњењем звона и пуцањем топова, док су војне музике обилазиле градом.

У 5 сати почиње у Манастиру архијерејска служба, коју служи Митрополит прногорско-приморски Гаврило с Епископом охридским Николајем и бачким Иринејем уз асистенцију свештенства.

Пред царским дверима положен је на катафалку ковчег од тешког храстовог дрвета са четири бронзане ручице са стране. На поклопцу је издјелан крст, а са стране двоглави орао — грб Дома Петровића — Његоша.

Сви учесници заузимају одређена мјеста:

Простор између гробова Књаза Данила и Великог Војводе Мирка: Краљева Свита. Петровићи — Његоши. Велики Жупан Зетске Области. Командант Зетске Дивизијске Области. Предсједник Општине Цетињске.

Лијеви Клирос: Краљевска Влада и Предсједништво Народне Скупштине.

У сјеверном дворишту Манастира: Архијереји и Свештенство.

У западном дворишту Манастира: Бивши Предсједници Владе. Министри и Чланови Народног Извршног Одбора Црне Горе. Бивши Предсједници Народне Скупштине. Генералитет и Адмиралитет. Предсједници Државног Савјета, Касационог Суда, и Главне Државне Контроле. Предсједници Апелације, Академије Наука, и Матице Српске, Хрватске и Словеначке. Ректори и Декани Универзитета. Предсједник Црвеног Крста. Гувернер Народне Банке. Предсједници општина: Београда, Загреба и Љубљане. Чланови Државног Савјета, Главне Државне Контроле, Касационог Суда и Апелационог Суда, Велики Жупани. Предсједништво Новинарског Удружења. Народни Посланици.

Пред Манастиром с лијеве стране улаза:

Чиновништво из Црне Горе III и IV групе I категорије. Официрски кор. Предсједници градова и општина, Градоначелници. Представници црквених општина и епархијских савјета. Општински одбор вароши Цетиња. Управници Народног Музеја и Државне Штампарије. Библиотекар Народне Библиотеке. Генерални Директор Саобраћаја. Остало чиновништво.

Простор од сјеверног угла Аркада до јужног угла Биљарде: Госпође. Чланови Главног Одбора и Предсједници Пододбора за пренос Његошевих кости. Званице и друге угледне личности. Изасланства из Црне Горе и Боке Которске.

Простор од Биљарде до Двора с једне и друге стране: Представници Мјесних организација. Представници Хуманих, Културних, Привредних, Научних, Књижевних, Трговачких, Занатлијских, Ратничких, Четничких, Националних, Патриотских, Инвалидских и Соколских Удружења. Руска Колонија. Народ.

Школе испред њих.

Војска је заузела мјесто са обје стране пута, којим ће се кретати спровод.

Тачно у 7 сати долазе Њихова Величанства у цркву и заузимају мјесто пред ћивотом Св. Петра.

Одмах за тим почиње свечани парастос. Чинодјејствује Њ. Светост Патријарх Димитрије уз асистенцију архијереја и свештенства.

Пошто је завршен парастос Њ. Величанство Краљ с Патријархом Димитријем, с Митрополитом црногорским Дожићем и епископом бањалучким Василијем износи ковчег до врата Манастира, гдје га прихватају Петровићи—Његоши и чланови Краљевске Владе. Музика интонира погребни марш Шопенов.

Ковчег је постављен на катафалк пред аркадама — гробницом чланова Краљевске куће Петровић—Његош.

Њихова Величанства стоје под скупоцјено везеним небом.

На степенице пред Аркадама ступа епископ охридски Николај Велимировић и поклонивши се Краљевском Пару држи овај говор:

Ваше Величанство, праунуче прослављеног и бесмртног Владике Његоша.

Ево нас у земљи, која би се могла назвати кровом наше државе, не само по својој физичкој висини, него и по моралној. Ево нас овдје да прославимо једног од многих дивова, које је ова земља одгајила.

Још овај народ није залијечио своје ратне ране, а већ је почео да прославља своје хероје из прошлости. Прославио је невесињске јунаке, прославио је мученичку смрт Ђорђа Кратовца, прославио је

Светитељство Пећских патријарха, прославио је хиљадугодишњицу Краља Томислава, па ево данас прославља и високи пјеснички дух бесмртног Владике Петра II. Његоша.

Не треба се бојати, да један народ ће претјера у прослављању својих хероја из прошлости; више се треба бојати да народ не заборави свијетле духове из прошлости и не преда се дану и комаду. Брзо ће се сбрисати такав народ са лица земље и наслиједиће га онај народ, који стално има пред очима живу галерију својих великана, њима се диви у напредовању своме и кријепи у страдању своме. Но ја мислим, да бисмо узалудан посао радили, ако бисмо само данас дигли кости Његошеве на Ловћен. Да нам се не деси оно, што је Јанко војвода предвиђао; да се десило њему: „Кад ме жена пита гдје сам био, рећи ћу јој да сам со сијао — куку њојзи ако не вјерова".

Зато ја мислим, да свако треба да уздиже свој дух до оне висине, на којој стоји обична трпеза Великог Његоша и храни свој дух оним, чиме је он хранио дух свој.

Ја видим три главна јела на тој трпези. Једно је јело: вјера у бога и бесмртност душе, друго: родољубље и треће: прослављање витештва изнад свих других вриједности на земљи. То су три ствари, којима нас дјела Његошева могу научити: вјера у бога и бесмртност душе, родољубље и витештво или карактер као највећа вриједност на земљи. Ја мислим да су нашем покољењу ове три ствари данас исто тако потребне у миру као и рату.

Његош је наслиједио вјеру у бога и бесмртност душе као што човјек здравље наслиједи, али као што човјек мора здравље да чува и одржава, тако се муком и трудом мора одржавати у животу. Зато Владика и каже: „удар нађе искру у камену". Вјера је та искра, која пламти само под ударом. У својој историји ове цркве није било ни једног човјека, који је свјесно одрицао бога и бесмртност душе. Зашто? Зато, што није било ниједног периода времена, у коме је Црна Гора била без удара. Ја мислим да би било смијешно, ако бисмо прославили Владику Његоша, а да немамо силну вјеру у бесмртност душе. Ја мислим, да га ми величамо зато, што хоћемо да увеличамо оно, што је велико у духу његовом: „удар нађе искру у камену". Сви смо ми свједоци, да је наш народ за вријеме овога рата имао силну вјеру, како онај на граници, тако и они, који су остали заробљени у својим домовима. Но ево већ шест година, како је рат завршен и како смо се ослободили, и та је вјера знатно попустила. Какве су пошљедице тога сви знамо и видимо. Нека би Бог дао, да се вратимо оној вјери, коју је имао Његош, да не би дошла погибељ.

Друго јело са Његошеве трпезе, то је његово родољубље. Имало би се много говорити о томе. Мора се од нас свако сјећати, како је као ђак, читајући књиге Његошеве, надимао своје груди родољубљем, које је у Његоша изнад свега. Његово родољубље било је безгранично велико, а оно је везано и са његовим страдањем. Као што вели један његов биограф, оно му је стварало муке и оно га је испијало стално. Те муке су га и отјерале у гроб прије времена, на половину људског вијека. Па могао би неко да нас запита: Па зашто Његош код толиких мука није оставио ову земљу и отишао из ње у

другу, гдје би удобније живио? Но то би било за њега то исто, што и потурчити сѐ. Да се могао потурчити и да је могао оставити земљу, у којој се родио, не би био Његош, не би му се име знало, нити прославило. Добро је што су дошли данас људи из разних крајева наше државе: из Поморавља, Подунавља, Посавине, Метохије. Добро је да виде ове гудуре, у којима се родио и живио Велики Његош, највећи пјесник ниште расе, да се запоје родољубљем они, који га до сада нијесу имали, а удвоструче га они, који су га и до данас имали.

Треће јело са Његошеве трпезе је његово витештво, његово признање карактера, као главни циљ на земљи. И данас, кад се говори о циљевима прошлога рата, питају се многи код нас: Шта је циљ ове државе и овога народа? Они који знају — ћуте, а они који не знају намећу своје знање другима, и говоре, да је циљ ове наше велике државе: стварање спољне културе.

Међутим цијела наша историја од Краља Владимира, па до Владике Рада говори друкчије. Наша народна мудрост говори друкчије; Његош говори друкчије. Није спољна култура циљ једне државе, него карактер. Може један народ да буде сиромашан, али ако има у њему карактера тај народ није мали. Може једна држава да буде богата, имати и најнапредњију културу, али ако нема карактера и витештва, биће као једна јазбина, у којој живе лисице под образима људи, као што је била Венеција, кад ју је посјетио Војвода Драшко. У то вријеме Венеција је била у највећем јеку културе, па кад је Војвода Драшко почео да је мјери својим мјерилом правде и истине, чојства и јунаштва, онда се на његовом мјерилу она показала друкчије: „Од бруке се гледат' не могаху; од богаства бјеху полуђели, ћетињаху исто као бебе". Мандушић га пита: „А бјеху ли јунаци војводо?" „О јунаштву ту не бјеше збора". Сердар Иван пита: „А судови бјеху ли им прави?" „Бјеху, брате, да те Бог сачува! Мало боље него у Турчина". Неко га пита, да ли страха имаху? „Нема тога ко с' не боји чега, да ничега а но свога хлада, они страха другога немаху, до од жбирах и до од шпијунах".

Кад га кнез Јанко пита, да ли је дочекан лијепо, војвода Драшко одговара: „Не лијепо него прелијепо, обећа ми и што му не исках!... Кад послијед све оно излиња, ка' да ништа ни зборено није, и посад му не бих вјеровао, млијеко је да рече бијело".

И то нико други није зборио него главом кнез венецијански.

Ја мислим да на нашем језику нити је написан, нити ће бити написан страшнији утицај једне бескарактерне културе, као што је била венецијанска, него што га је написао Владика Раде у овоме кратком разговору између његових војвода и војводе Драшка. Не дао Бог да промијенимо она основна мјерила и циљеве, које је овај народ имао од кад је примио вјеру Христову! Не дао Бог да мислимо да има ма шта вредније од карактера људског и од витештва, а Његош је под витештвом разумио карактер, а под чојством све остале врлине људске. Благостање и мир могу често пута да упропасте државе и народе као и рат. Содом није пропао у рату, него у миру и није пропао од сиромаштва, него од разврата и благостања.

Мања је срамота ако један народ пропадне у рату, ако се деморалише ратом, него миром.

Црна Гора чини изузетак у историји свих народа европских. Њена осамљеност, ваљда, допринијела је, да је народ у Црној Гори вијековима гајио јунаштво и витештво. Из вијека у вијек примјери витештва слагали су се у историји ове земље, као што се злато слаже у каменом рудокопу. Из вијека у вијек биће људи, који ће тражити у овим горама злата. Да ли ће га наћи, или неће, ко то зна! Али да Црна Гора представља златан мајдан витештва, о томе нема сумње, то је очигледна јава. Тај је златни мајдан морала, то је главно благо Црне Горе, то је највећи принос Црне Горе нашој великој уједињеној држави. И ја мислим да вијекови не могу исцрпсти то благо. И мудрост је државника и задатак учитеља, да покољењима откривају тај златан мајдан јунаштва и витештва, и стварају крепка покољења. Црна Гора није ушла у састав државе наше као немоћан старац, него као младић пун духовне силе. Као такву ми поздрављамо Црну Гору, и као таквој, ми јој се данас клањамо, клањајући се праху и духу Великог Петра Петровића—Његоша.

Но ја мислим да је у реду да учинимо оно, што би и сам Владика учинио да је с нама, да клањајући се данас њему, поклонимо се у исто вријеме и свима другим бесмртницима, које је ова земља одњихала.

Ми се клањамо Светоме Краљу Владимиру, и клањамо се Црној Гори, што нам је дала великога и светога Краља!

Ми се клањамо Великоме Немањи и Светоме Сави, и многобројним краљевима из те династије. И опет се клањамо Црној Гори, што нам је дала такве владаоце из те династије!

Ми се клањамо Кнезу Лазару и Црној Гори и Приморју, што су нам дали таквог свијетлог мученика за крст часни и слободу златну!

Ми се клањамо јуначини Краљевићу Марку и клањамо се Црној Гори, што је обрадовала нашу историју таквим заточником правде и истине!

Клањамо се Балшићима и Црнојевићима, и опет се клањамо Црној Гори, што је одњихала такве витешке владаре!

Клањамо се Владикама од Данила до Петра II., и опет се клањамо Црној Гори, што нас је обдарила таквим карактерима и узоритим вођама народа!

Ми се клањамо Светоме Петру Цетињскоме, Светоме Василију Острошком, Арсенију Хумском и осталим светитељима, и клањамо се Црној Гори, што нам је подигла такве молитвенике пред престолом божјим!

Ми се клањамо безброју мученика велеугодних жртава, које нам је Црна Гора дала, из чије је крви никло цвијеће за данашња наша покољења!

Ми се клањамо мукама Црне Горе, ранама синова њених, сузама и јауку мајки и удовица њених, клањамо се крви посјечених младенаца њених кроз вијекове и вијекове!

Ми се клањамо гусларима и пјевачима народним, који опјеваше страдања и муке, побједе и славу Црне Горе, и не дадоше да се угаси пламен њене славе и јунаштва кроз вијекове и вијекове!

Ми се још једном клањамо Великоме Духу Петра II. Петровића — Његоша, који нам откри овај златни мајдан витештва, који нам откри Црну Гору и срце њено, и душу њену разнесе по цијелом нашем народу!

Ми се клањамо и Теби Господару и Краљу Црне Горе, нашљедниче свих ових престола и династија, нашљедниче овога златног мајдана, који се зове Црна Гора, нашљедниче свих слобода и величина моралних, ових дивота и раскоши свјетских. Клањамо ти се и благодаримо Ти овом приликом и за то, што си усвојио жељу и одлуку старешина Свете Православне Цркве, од прије пет година, да се ова прослава изведе, и што си подигао Великоме Његошу ону цркву, који то заслужује, јер је носио цркву у души својој. Клањамо Ти се и за то, што се и Ти клањаш једноме великану и дајеш примјера цијелом народу, коме се треба клањати, кога треба поштовати и како га треба поштовати.

А прије свега, и послије свега клањамо се Великом Господу Богу Творцу и промислитељу цијелога свијета и благодаримо Богу, што нам је дао таквог једног човјека какав је био Његош, и што је испунио Владичин сан и ослободио и ујединио цио наш народ — све Јужне Словене.

Слава и помен Великом Петру II. Петровићу — Његошу!
Слава и хвала Господу Богу на вијеки вијекова — амин!

По говору приступа Њ. Преосвештенство Епископ Николај и цјелива ковчег, а за тим чланови Владе с Петровићима — Његошима и генералитетом преносе ковчег на лафет.

Од Манастира до излаза из вароши, с обје стране пута постројене су непрегледне масе свијета и војске.

Сам спровод кретао се овим редом:

1.) Крст.
2.) Војне музике.
3.) Одред војске.
4.) Вијенци.
5.) Школе.
6.) Пјевачка друштва и Богословија.
7.) Православно свештенство, које није у одеждама, са свештенством осталих вјера и конфесија.
8.) Рипиде и чираци са крстом на челу.
9.) а) Православно свештенство у одеждама, б) Православни архијереји у окрутима и плаштовима.

10.) Ковчег са костима генија — пјесника на лафету, око кога је почасна стража од официра са исуканим сабљама.

11.) Њ. Њ. В В. Краљ и Краљица под црквеним небом, које носе гардисти.

12.) Петровићи — Његоши.

13.) Краљевска Влада и Предсједништво Народне Скупштине.

14.) Велики Жупан Зетске Области. Командант II. Армијске Области. Командант Зетске Дивизијске Области. Предсједник Општине Цетињске.

15.) Бивши Предсједници Владе, Министри и Чланови Народног Извршног Одбора Црне Горе.

16.) Пратња Њ. Њ. В. В. Краља и Краљице.

17.) Генералитет и Адмиралитет.

18.) Народни Посланици.

19.) Предсједници Државног Савјета, Главне Државне Контроле и Касационог Суда.

20.) Предсједници Академије Наука, Ректори, Декани и Професори Универзитета, Предсједници Матице Српске, Хрватске и Словеначке.

21.) Помоћници Министара, Чланови Државног Савјета, Главне Државне Контроле и Касационог Суда, Предсједници Апелационих Судова, Гувернер Народне Банке и Предсједник Црвеног Крста.

22.) Ректори Богословија и изасланици Црквених Институција.

23.) Велики Жупани.

24.) Начални ци Министарстава.

25.) Главни Одбор за Пренос Његошевих кости на Ловћен и Предсједници Пододбора и Представништво Општина: Цетиња, Београда, Загреба и осталих. Градоначалници и Представници Црквених Општина.

26.) Официрски Кор.

27.) Чиновници из Црне Горе III. и IV. групе I. категорије.

28. Остала позвана лица.

29.) Представници Хуманих, Културних, Привредних, Научних, Књижевних, Трговачких, Занатлијских, Ратничких, Четничких, Националних, Патриотских, Инвалидских, Соколских Удружења и Руска Колонија.

30.) Депутације из Црне Горе и Боке Которске.

31.) Остало чиновништво.

32.) Грађанство.

33.) Одред Војске.

Спровод се кретао лагано испред Двора, Његошевом улицом све до излаза из вароши, до пута, који скреће к Ловћену. Дотле се ишло пјешке. Овдје је ковчег пренесен на аутомобил, гдје су и Њихова Величанства, чланови Владе

и остали, који су требали да иду на Ловћен, сјели на аутомобиле. Поворка је била огромна; више од 300 аутомобила кренуло је пут Иванових Корита.

Тачно у 9 сати поворка је била на Ивановим Коритима. Огромна маса свијета прекрилила је све поље и одушевљено је клицала Краљевском Пару.

Одатле, пут врха Ловћена, нема колског пута. Њихова Величанства узјахали су на коње. Кости Владичине носе наизмјенце племенити Његуши, у свечаном народном одијелу. Ковчег спроводе пјешке Њ. Преосвештенство Епископ битољски Јосиф у потпуном архијерејском орнату, протопрезвитери Ст. Димитријевић и Михаило Поповић с осталим свештенством.

Вријеме је било дивно. Природа је ликовала, што се Господар Ловћена враћа у своју кућу!

Тачно у подне стигао је ковчег с костима на Ловћен. Ковчег уносе у капелу Њ. В. Краљ, чланови Владе, Митрополит црногорско-приморски Дожић са епископима: битољским Јосифом, тимочким Емилијаном и чехословачким Гораздом.

Пошто је Њ. В. Краљ са Митрополитом црногорским спустио ковчег у саркофаг, одслужен је свечан помен. У исто вријеме, када је у саркофаг спуштен комадић свилене Његошеве одежде, који је нађен при откопавању старе капеле, приступа Њ. В. Краљ и спушта у саркофаг албанску споменицу, коју откопча са својих груди. За овим закључава ковчег Митрополит црногорски и печати га печатом своје Митрополије, а маршал Двора ђенерал Ј. Дамјановић печатом Краљевине.

За тим Митрополит Дожић предаје кључ од ковчега Њ. Величанству Краљу, који му га враћа са ријечима: „Вама га предајем“.

За вријеме спуштања поклопца на саркофаг, Њ. Величанство Краљ отпасује сабљу и предаје је Краљици, а пошто је спуштен поклопац приступа Њ. Величанство и полаже на саркофаг велику сребрну палмову грану, а за тим узима од Краљице сабљу, вади је из кора и прекршта на саркофаг, с тим да ту пренoћи. Око гроба постављена је војничка стража.

За све вријеме ове церемоније, кружи над Ловћеном једна ескадра хидроплана у висини, а над самом капелом

круже дуго и дуго два огромна планинска орла крсташа.....

Топови са Иванових Корита пуцају убрзано поздравне салве.

Послије овога приступају саркофагу многобројни изасланици појединих корпорација и полажу вијенце:

1.) Краљевска Влада са натписом: „Неумрлом Његошу, југословенском генију“;

2.) Цетињско Пјевачко Друштво „Његош“: „Поколења дјела суде — што је чије дају свима“ — свом Патрону бесмртном Његошу;

3.) Клуб пећске омладине „Његош“: „Орлу кршних стена — равна Метохија“;

4.) Narodni ženski savez Kraljevine S. H. S.: „Neumrlom pjesniku Gorskog Vijenca“;

5.) Општина града Београда: „Авала — Ловћену“;

6.) Општина заљевско-зубачка: „Владици Раду“;

7.) Општина града Бара: „Владици Раду“;

8.) Општина града Сарајева: „Ослобођена Босна неумрлом Његошу“;

9.) Općina grada Trebinja: „Бесмртном Владици Раду“;

10.) Opština grada Mostara: „Неумрлом Владици Раду“;

11.) Срез бококоторски: „Неумрлом Пјеснику — Бока“;

12.) Срез фочански: „Неумрлом пјеснику, архипастиру и умном државнику“;

13.) Рако и Новица Перовићи (Бос. Александровац): „Нашем неумрлом ујаку Петру II. Његошу“.

По свршеној свечаности узима ријеч Министар Вјера г. М. Трифуновић:

„У овим јесењим септембарским данима, прије пуних седамдесет година, 1855., на овом осве ћеном мјесту, Црногорци су сахрањивали свога великог пјесника, Владику и Господара Петра Петровића — Његоша. И као и сада, пред главарима и сердарима, мноштвом народа, многим свештеницима из Црне Горе и Херцеговине, стајали су овдје побожно и тужно Књаз Данило и Књагиња Даринка и испуњавали жељу Владике Рада, да вјечни сан борави на овом врху и смрћу својом остане вијеран оној мисли, која је била обухватила сав његов велики ум и његово племенито срце, мисли, која је са ових врхова црногорских пролазила од прве године његове владавине, уске границе ондашњих племена црногорских и ишла Београду и Шумадији, Босни,

Војводини, Скадру и Косову, Далмацији и четрдесет осме Хрватској Бана Јелачића. И ево правда Божја је донијела, да данас мисао великог Његоша није само једна тужна жеља и један сан, него величанствена стварност. И данас ево на овом мјесту, стоји владалачка породица, стоји побожно владар, потомак великих државних неимара Карађорђа и Његоша, чијом жељом и бригом поново испуњавамо завјет Владике Рада, да почива на Ловћену, у овом храму, који је био себи за живота саградио, али из кога га је непријатељ уклонио и храм порушио, желећи ваљда уклонити ону велику мисао цијелог нашег народа, а коју је владика Раде још тридесетих година прошлога вијека, манифестовао онако јасно.

Постоје у свијету, у колико се зна, још два овако поетична гроба. Један је Шатобријанов, на сјеверној обали Француске, и кад плима дође море га покрије, да се при осјеци понова види. Други је гроб Роберта Луја Стевенсона, великог романсијера енглеског на острву Сачоа у Тихом Океану, у природи лијепој тропској и егзотичкој. Као крв црвене стабљике тропскога цвијећа, покривају овај гроб и можда само лађе авантуриста посјете га каткад. И док ови поетични гробови изазивају њежну узбудљивост, гроб Његошев, на овом врху, међу мунјама и громовима, изазива друкчију узбурканост срца, бурнију, онако бурну као и дани, у којима је Његош живио и дјелао, бурну, као и сама мисао Његошева.

Владика Раде познат је нашем широком свијету као велики пјесник, као пјесник најприје регионални, пјесник Црне Горе, да се временом у њему позна пјесник цијелог нашег народа и у њему открије велики философски ум. Али, као знаменит владар мање је познат у ширим савременим круговима. Међутим, зар је могао онакав ум, са онаком дјелатношћу, као владар, остати без великог утицаја на судбину Црне Горе? Вријеме његове владавине од двадесет и једну годину, јесте период од најмучнијих, али и најзнатнијих у историји Црне Горе. Као господар Црне Горе, он је наслиједио Митрополита Петра I., Светог Петра, 19. октобра 1830. г., умро је у исто доба дана 19. новембра 1851. г. Дошавши на владу тако млад, у деветнаестој години, без каквих школа, сем учитеља једног калуђера и пјесника Симе Милутиновића, овај младић показује особине великих људи. Он одмах осјећа недовољност свога знања и настаје да као самоук то накнади и постиже да постаје један од најобразованијих Срба онога доба. У овим годинама у Црној Гори и около ње бурни су и немирни дани. Унутра у Црној Гори, уз митрополите и владике господаре били су само сердари и други главари, на челу својих племена, која су живјела засебним племенским животом, везана само идејом независности према иностранству и одношћу према својој глави на Цетињу, а овај је, будући и владика, располагао само моралним средствима, благословом и клетвом, без икаквих других принудних средстава. Мисао државног јединства показиваше се само на бојном пољу против непријатеља. То је доба патријархалности у пуној снази. Нека племена су и међусобно закрвљена. И митрополит Петар I, гледајући овако мучно стање и раздор међу Црногорцима, а осјећајући у дубокој старости, да му се смрт приближује, бијаше позвао на Лучин Дан 1830. године главаре за-

крвљених племена, да их мири. Он умире у очи Лучин Дана и главари стоје на Лучин Дан једни према другима наоружани.

Кад се на Лучин Дан отвори тестамент владике Св. Петра, он у њему заклиње Црногорце, да га у миру оплачу и укопају и закуну се над његовим мртвим тијелом, да ће у међусобном миру живјети до Ђурђева-дне, јер се нада, да ће се дотле подићи судови у Црној Гори; затим исказује да је за свога нашљедника, црквеног поглавара и земље господара, означио свога синовца Рада, па проклиње оне, који не би овај његов завјет примили. И као што је у нашој историји у великим и тешким тренуцима често бивало, свијест народа и његових поглавара засија као свијетла зрака у густом мраку. Сви главари и војводе заклеше се над мртвим господарем, да ће његову пошљедњу вољу поштовати. Тако се о свијест црногорских главара разби смутња, коју Аустрија бјеше развила да изазове метеж у Црној Гори о смрти владике Петра I. И 19. октобра, сутра дан по Лучин-дану, острошки архимандрит закалуђери Рада и даде му име Петар II. И кад он изађе из цркве у мантији свога умрлог стрица, народ пред црквом дочека га радосно и сви главари до једног приступише му руци. И у свој Црној Гори само се нашао један једини човјек, који се предао у овим тренуцима намјерама Аустрије.

Од првога дана његова доласка као господара Црне Горе, двије тежње истичу се у земљи једна према другој: тежња племена да свако живи самосталним животом, да се самостално управљају чак и у односима према Турцима и тежња владичина, да тај партикуларизам племенски ништи и да поставља јединство рада, државно јединство, да ствара државу. У ово доба, природно, Црна Гора осим митрополитског достојанства и власти није имала ни блиједу слику од какве друге институције, која би ма којом страном народног живота представљала јединство рада свих племена. И Владика Раде установљава најприје сенат од 16 савјетника и гвардију од 164 човјека, за извршење наредаба сенатских, као прву клицу редовне војске, што је представљало прве зачетке јединства управе над свима племенима, дакле прве зачетке државне управе. Овај рад владичин долази одмах у сукоб са племенским главарима, али одлучност владичина савлађује препреке и оштрим мјерама.

Ова велика државничка мисао, да од засебних племена створи државно јединство, од сепаратизма унитаризам, стварање државе као цјелине, показује велики државнички ум у двадесетогодишњег господара црногорског. То је главни стожер његове унутарње политике, те да би могао са Црном Гором као једноставним организмом, заједнички дјелати на великом дјелу ослобођења цијелог народа. И према овом великом циљу, он управља сву своју политичку акцију. Он хвата пријатељство са скадарским везиром Бушатлијом, који се 1830. године одметнуо од султана, и помаже га. Он одбија захтјев Махмуд-паше, да са царском војском, низамом, прође из Битоља преко Црне Горе на другог бунтовника султановог из Босне капетана Градашчевића, који се прогласио босанским везиром, те војује против султана. И док се паше и везири овако одмећу од Цариграда, владика Раде узима под своје покровитељство околна наша племена под Турцима.

Он удара на Подгорицу, он покушава да присаједини Зету Црној Гори. Али у тим првим годинама, он наилази и на супротности велике свјетске политике у Цариграду. У ово доба Русија је хтјела задобити у Цариграду сав уплив и такмичила се са Енглеском, те ово пријатељство господара црногорског са бунтовним пашама и везирима султановим било је противно њеној политици пријатељства са султаном. Како је Русија била покровитељ Црне Горе и новчано је знатно помагала, владика долази у тежак положај, и Русија извјештава владику, да његов нападај на турске провинције може га лишити руског покровитељства. Овакве ситуације остављају тежак утисак на осјетљиву душу владичину. Али и ако Црна Гора за прве двије године његове управе није територијално добила, она постаје све више велики морални центар и погледи граничних херцеговачких и околних брђанских племена све јасније и јасније иду Цетињу.

Владика Раде одлази у Русију и успијева, да се у Петрограду на Преображење 1833. посвети за владику у Казанском Сабору у присуству самога цара Николе. Цар Никола је са великим сјајем дочекао младог господара Црне Горе и он је био први црногорски владика, који је посвећен у Русији. Његово бављење у Русији задобило је потпуно руску владу и двор за Црну Гору. Он се у децембру враћа у Црну Гору са много угледа и наставља свој државнички рад поступног трансформисања Црне Горе из племенског у државни живот. Он уводи порез, што изазива велике тешкоће, али његов велики ум разумије отпор Црногораца изречен у оној изреци: „Ове горе не трпе регуле“, па то посматра са филозофијом државника и великом одлучношћу савлађује отпор. И док тако са унутрашњим животом бригу брине, од првог дана Аустрија омета стварање државе. При повратку из Русије Метерних га у Бечу грубо дочекује, а књиге, које је понио из Русије, забрањује му. Двије се политике, руска и аустријска јасно оцртавају на Балкану ево и код Црне Горе, и прве половине деветнаестог вијека.

По повратку из Русије он отвара и прву основну школу на Цетињу 1833. а дотле су се дјеца учила писмености по манастирима, од калуђера. Он оснива 1834. год., штампарију и у њој је најприје наштампан његов спјев *Пустињак Цетињски, Лијек Јарости Турске, Пословице В. С. Караџића и Српски Буквар.* О том свом раду он овако пише руском цару: „Испуњен љубављу према овом народу, чије јунаштво надмашује његово образовање и који је још обвијен мраком неискуства, ја улажем сва могућа старања, да му откријем истине просвјећења“.

Владика у исто вријеме са унутарњег живота бурно гледа на околна племена и свако гранично племе, које је погледало у Црну Гору, владика га сматра својим дијелом. Црна Гора према Турској није имала одређених граница. Кад Али-паша Ризванбеговић иде да купи харач и умири немирно Грахово, Цетињани и околни Црногорци лете у помоћ са рођеним братом владичиним, који и гине на Грахову. Када Турци Подгоричани на превару побију двадесет чобана из Куча, који нијесу били саставни дио Црне Горе, Црногорци, да се освете, ударају на Жабљак и поробе га. Између Цетиња и околних црногорских и

херцеговачких племена под Турцима: Дробњака, Шаранаца, Грахова, Бањана, Никшића и других, душевне везе постају све тјешње, те су се тако прво моралним путем ширила црногорске границе. И кад у преговорима са Али-пашом постиже, да се Турци удаље са Грахова и Грахово добије своју полунезависност од Турске, везири босански и херцеговачки фактично признају независност Црне Горе. Овако као Грахово налазили су се Васојевићи, Кучи и Братоножићи и поступно прилазили Цној Гори. У историји Црне Горе, ријетко да има љепших и интересантнијих страна од ових поступних прилажења њој, разних херцеговачких и других сусједних племена, под Турцима. А најљепши је примјер, кад владика мири закрвљене Дробњаке и Морачане и настоји, да њихове војводе Новица Церовић и Миња Радовић освете над Смајил-агом Ченгићем погибију црногорску са братом владичиним на Грахову, јер је Смајил-ага највише учинио, да они изгину.

У овом отимању херцеговачких племена испод турске власти и поступном прилажењу Црној Гори, ствара се *Ускочко Питање*, јер већ четрдесетих година Црна Гора броји неколико стотина ускока и постаје огњиште слободе за околна племена наша под Турцима. У преговорима на овом питању са Али-пашом Ризванбеговићем, владика постиже, да преко њега сама порта призна фактичну независност Црне Горе и ако још за дуго ова независност неће бити призната међународним актима. Владика се тада и побратимио са Али-пашом.

У преговорима око границе према Боки, Црна Гора непосредно преговара са Аустријом без икаквог мијешања Порте, те тиме и Аустрија признаје потпуну независност Црне Горе, Црна Гора се, дакле, према иностранству издваја потпуно као независна држава.

Али је његова политичка мисао и поред све ове активности ипак као затворена у оним уским границама и просторима. Она тражи ширег полета и кад само осјети и слабе зраке свитања слободе, на ма коме крају нашег подјармљеног народа, она брзо лети тамо. Он честита кнезу Алесандру Карађорђевићу долазак на престо „за срећу и славу без искљученија цијелога Српства од малога до великога.“ А 1848. пише Кнезу Александру и благодари му „за благодарна и велика ваша пожртвованија“ поводом помоћи Србима у Угарској и одликује Книћанина Обилића медаљом, коју је био установио. Ове исте бурне четрдесет осме године он издаје проглас на Бокеље и Дубровчане, без разлике вјере, да остану вјерни бану Јелачићу и бану нуди помоћ „те да се кроз Далмацију једном саставе.“ И бан Јелачић му одговара: „да је његово писмо показало искрену и сусједну љубав према мени и домовини нашој.“

Овај широки полет његове политичке мисли заустављен је добом, у коме је живио. На овом малом парчету витешке земље он је ратовао са Турцима, он се борио са Аустријом, а у унутрашњости земље он је имао против себе старе традиције и обичаје, укоријењење и снажне као ови каменити врхови. У борби са овим чињеницама оно снажно и младо тијело подлегло је рано. Он је био као Прометеј прикован за ове стијене, а ум и срце хтјели су великог замаха. И унутарњим својим радом и својом спољном акцијом као и својом снажном личношћу, оставио је Црну Гору чувену и угледну у свијету. Мученик у своме

раду, ево његова душа је радосна, јер на његовом гробу стоји владар слободног и уједињеног народа нашег, стоје представници народа са граница, до којих је допирала његова мисао у највишем лету своме.

И сви са дубоким пијететом клањамо се сјени великог пјесника владике Петра Петровића — Његоша и са захвалношћу кличемо: Слава му.

Пошто је завршен говор, излази пред Краља Митрополит Дожић, и у име православне цркве и народа из Црне Горе благодари Му за дивну задужбину, коју је подигао своме неумрлом претку Владици Раду и за сва добра, која чини српској цркви и народу.

Њ. В. Краљ одговара г. Дожићу: „Високопреосвештени, предајем Вам у аманет моју задужбину и кости славнога Његоша, да их и даље чувате.“

С Ловћена су Њ. Њ. Величанства са свима учесницима сашли на Иванова Корита, гдје је био приређен велики народни ручак.

У вече тога дана дао је у Манастиру свечану вечеру Митрополит црногорско-приморски, на којој су присуствовали Њ. Њ. Величанста Краљ и Краљица са свитом, Његова Светост Патријарх с архијерејима, чланови Краљевске Владе, предсједник и потпредсједник Народне Скупштине, Војвода Божо и Ђуро Петровићи—Његоши, Љуба Јовановић, Љуба Давидовић, командант II. армијске области, командант зетске дивизијске области, велики жупан зетске области и предсједник цетињске општине.

По вечери давало је, у сали „Дома Слободе“, цетињско позоришно друштво свечану представу „Горског Вијенца“, на којој су присуствовала Њихова Величанства са свитом и преко 300 других одличних званица.

Пред почетак представе г. Марко Цар, књижевник и изасланик Српске Књижевне Задруге, одржао је са позорнице овај говор о Владици Раду:

Ваша Величанства!
Врло уважена господо и госпође:

Потајни извор народне снаге и величине, или, да се простије изразим, национални геније избацује понекад на површину људе, који, као да су за то рођени, да би свијету открили интимну природу, карактер и душу народа, из ког су поникли.

Тако је у почетку прошлога вијека Бог наше племе обрадовао једним генијалним човјеком, који може да се сматра не само као нај-

одличнији син овог јуначког краја наше земље, не само као највећа и најоригиналнија личност у српској књижевности, него и као човјек, у ком се најбоље и најпотпуније огледају карактерне и племенске особине нашег народа.

Богодани пјесник, дивна и ријетко обдарена филозофска глава, дипломата по инстинкту, духовни пастир и помазани вођ свога народа, — Петар Петровић Његош, бесмртни аутор „Горског Вијенца“ важиће још за дуго као главно наше „репрезентативно лице“ на културном пољу, а то је што и рећи, као наша највећа књижевна и естетичка вриједност.

Позван стицајем прилика да оцртам профил пјесникове моралне статуе, ја не могу да се упуштам у оцјену његових детаљних љепота, као што би то учинио одлични говорник и познавалац Његошеве психологије, који је данас требао, да на овом мјесту говори. Ја могу само да вам укратко покажем опште размјере тог мајсторског дјела, или другим ријечима, да вам у рапидној пројекцији прикажем збијену слику једног великог човјека и једног племенитог живота.

Буран живот — и његов и његовог народа — турио је овом владару, поред мача и крста, још и књижевничко перо у руку, и он је своја најбоља дјела написао између 1834. и 1848. године, а то значи између двије знамените политичке револуције, у доба, дакле, кад се европско друштво највише одушевљавало и најодважније борило за модерне идеје о слободи вјеровања и мишљења. Његош је, у свом кратком вијеку, био свједок многим успјесима прегалачког XIX вијека на пољу науке, као и његовим великим тековинама на пољу демократизма и национализма. И велики Владика је све те благородне идеје, које су у друштву кружиле, не само прихватио и у своја дјела уносио, него се марљиво трудио и да их, по могућности, примјењује и практично. Његов патриотизам обухватио је сав наш народ и цијело Словенство, о чијем ослобођењу од туђег утјецаја и од туђег господства он је непрестано умовао. Позната су његова настојања, да би бурне 1848 и 1849. године, на заједничку акцију склонио владе кнеза Александра Карађорђевића и хрватског бана Јелачића, те да би заједно с њима порадио на ослобођењу Босне и Херцеговине. На жалост, лијепи владичини снови о ослобођењу тог дијела нашег народа, као и осталих заробљених крајева наше земље, разбише се о гвоздену стварност несаломљивих прилика, и тако великом српском родољубу и владару би суђено да пошљедње године свога вијека проведе у очајном нераду, гледајући — он, оковани Прометеј — како му народ и даље стење под турским и аустријским игом.

Тешком патриотском болу и забринутости, која га је под крај живота морила, дао је пјесник израза у више махова, но најљепше и најјаче у оним значајним стиховима свога ремек дјела, у којима се као умјетник дигао до лапидарног стила једног Данта Алигерија:

Моје племе сном мртвијем спава,
Суза моја нема родитеља,
Нада мном је небо затворено,
Не прима ми плача ни молитве.

Јест, то је жива истина: сличном говору нема равног у нашој пјесничкој литератури; то је он, главом он, Владика Раде, са својим двоструким сазнањем српског националног пјесника и овјенчаног вођа црногорског народа. А глас, којим говори, то је очајан и уједно величанствен глас: глас народа потиштена и на крсту распета, који вапи за својим васкрсењем.

Његошеви савременици — о томе нема сумње — морали су и сами наслућивати пјесникову умну и душевну величину, али су тек потоњи нараштаји, али смо тек ми, праунуци пјесникови, — свједоци великих националних подвига, којим је освећено Косово и готото сав наш народ ослобођен и државно уједињен, — али смо тек ми могли да уочимо праву величину пјесникову. Тај Владика Раде који је — на самртној постељи — црногорском народу завјештао цијело своје имање и свијетао примјер свога патриотизма, заузео је у нашим очима размјере, које су достојне горостасне хриди, на којој ће одјако у миру почивати смртни остаци његовог земног бића, упркос онима, који то нијесу жељели и који су, светогрдном руком, његове кости претурали.

Ваша Величанства!
Врло уважена господо!

У овом свечаном тренутку, кад се наша душа узноси и прекаљује у чистом етиру опште признате пјесникове славе, ја сам срећан и поносан, што ми је у дио пало, да ову свечаност поздравим и као изасланик једне установе, која је данашњем Слављенику одала заслужену пошту још у почетку свога рада. Српска Књижевна Задруга, вођена мишљу, да пред своје читаоце и пред словенску публику изнесе цвијет домаће литературе, уврстила је један знатан дио Његошевих радова у своја периодична издања.

Вршећи пријатну дужност — да у име Задруге и у име српских књижевника поздравим сјен великог пјесника, ја осјећам потребу да дам израза једној својој живој и топлој жељи — жељи, наиме, да наш троимени народ с једнаком љубављу пригрли и у своју идеалну имовину уврсти драгоцјене творевине Његошевог ума, а на првом мјесту његов „Горски Вијенац“, и то од прилике онако, као што романски народи пригрлише и заједничким добром сматрају Дантеову „Божанствену Комедију,“ или као што су разни огранци јелинског племена заједнички славили пјесника Илијаде, бесмртног Хомера.

Одавно је — и ваљда не без разлога — казано да позни нараштаји најбоље знају да цијене и уважују своје заслужене претке. Ако је то истина, а мислим да јесте, то ће и наша будућа покољења — имајући пред очима много згоднију перспективу — бити несумњиво у стању, да боље од нас оцијене заслуге првих оснивача народне књиге и народне слободе, те према томе и огромне заслуге Његошеве. Међутим, како год ствари текле у будућности, ја сам већ сада о једноме тврдо увјерен: кад вријеме буде издашно прохујало над многим генерацијама, те кад дође час да се свакоме коначно и по заслузи суди; кад дође вријеме да се, како сам пјесник рече, „што је чије, даје свима“, ја сам увјерен, велим, да ће тада мало који књижевник наш бити у стању да — попут Ловћенског Дива — пред

позна покољења изађе с дјелима, у којима се, као у вјерном фонографу, ори глас једнога времена и у бесмртним звуцима испољава душа једнога народа.

Нека је вјечна слава великом српском пјеснику Петру Петровићу Његошу.

Сјутра дан, 22. септембра био је велики реви трупа под командом див. ђен. Вој. Крупежевића, команд. зетске див. области. Дефиловање извршено је испред Двора. Његово Величанство Краљ излази из Двора тачно у 9 сати и узјахује на коња. Њ. В. Краљица проматра дефиловање с балкона; ту су и чланови Краљевске Владе и адмирал Прица.

У дефиловању учествују сви родови војске овим редом:

1) коњичка гарда; 2) пјешачка гарда; 3) трупе цетињског гарнизона; 4) пољска артиљерија; 5) брдска артиљерија; 6) хаубична артиљерија; 7) рефлекторско одјељење; 8) једна ескадра аероплана, која долази од Подгорице и кружи стално над Цетињем.

Послије ревија био је у Дворској Башти пријем депутација из Црне Горе и Боке, који је трајао преко два сата и Њ. В. Краљ разговарао је са свима депутацијама.

У свечаној сали у Двору биле су примљене депутације цетињске општине, женског добротворног друштва и друштва Књагиње Зорке.

У један сат послије подне био је у дворској башти приређен велики свечани ручак, на коме је учествовало 1000 особа. Ручку су присуствовали сви Министри, Патријарх с архијерејима и свештенством, народни посланици, представници војске, корпорације, које су присуствовале свечаности и чланови свих депутација.

За вријеме ручка Њ. В. Краљ подигао је ову здравицу:

„Још по великом дјелу уједињења, жеља Ми је била да пођем у Црну Гору, али Ми прилике нијесу допустиле ни тада ни доцније, А увијек Ми је тешко падало одлагати тај пут. Најзад нас је данашња знаменита свечаност нашла заједно. Са дубоким пијететом, похитали смо Краљица и Ја, да принесемо свој дио поштовања према Владици Раду, који се данас, блажен, враћа у свој гроб. И мртав је био страшан непријатељу, страшан привлачном снагом пјесника и родољуба. Његошева ријеч, усађена у душу свих наших милиона, одњихала је нараштаје, као ријеч народне пјесме. Само, пјесник је имао своју одмазду: скинут са своје висине у црно доба оскврњеном руком, уздигнут је на божјем сунцу сплетом братских мишица у облаке на врх Ловћена, одакле му око не може

догледати широм слободну земљу уједињеног васцијелог његовог народа. Нека је Владици Раду вјечан помен на овом и оном свијету.

Црногорци, браћо моја, још сам дошао да се видим и поразговорим с вама. Међу вама сам угледао свијета, па сам жељан да из ваших уста чујем, како је у овим брдима. Оно зашто сте војевали, откако је ваших старих и вас, извојевали сте: данас у своме стијењу нијесте више опкољени, без одушке, крвником. Напротив, свуда око вас је брат, не, да немоћан пожали, него да моћан отклони невољу за заједнички бољитак. Широка нова кућа, којој је и ваше вјековно херојство, освештано и у посљедњим ратовима, чврсти темељ, нуди пуно могућности. Она отвара простране видике и поља за још какве мегдане, којима је ваше чојство дорасло. Нити ће те могућности остати неискоришћене, нити ће Црна Гора сиротовати. У времену, које настаје, кад се наша средства изједначују са средствима просвијећених одмаклих земаља, питања, пред којима се прије застајало, решавају се друкчије, брже и трајније. Струје ће заструјати око вас и у вас, понијети собом и испунити празнине. Сваки ће унијети свој удио у цјелину, јер та цјелина, то је оно, што као ново улази у ваш живот. Ваш удио у тој заједници диван је и дивно ће пристати. У уједињење ви уносите љубав према њему, као родитељ према дјетету, жежено злато прекаљено ваше вјере, којим се блистају ови голи кршеви, срце Обилића у сиња мученика. Оно далеко покољење, о коме је снијевао Његош, стигло је, Црногорци, а ви сте му, дико наша, спремили цвијеће из своје крви. То је храна, коју даје Црна Гора, а равне јој нема до мајчина млијека. Дижем чашу за вашу срећу, браћо!

Живјели!“

Пошто су се одушевљени клицаји стишали, Митрополит црногорско-приморски Дожић поздравио је Краљевски Пар овим говором:

Ваша Величанства!

Црна Гора и Црногорци у непоколебивој поданичкој вјерности и љубави поздрављају Ваша Величанства са искреном добродошлицом и подносе Вам своју најтоплију захвалност за Вашу Високу Краљевску посјету овој, доиста, класичној српској покрајини.

Високо цијенећи велике заслуге генијалног пјесника и Вашег славног претка Владике Рада, Ваше Величанство је, имајући у души осјећај, да треба испунити аманет великог пјесника и народну дужност, не само својим сопственим старањем обновило и украсило његову гробницу на Ловћену, већ је благоизволело с Њезиним Величанством Узвишеном Краљицом доћи, да његове кости лично поврати на њихово освештано и генијевим завјештајем одређено мјесто на Ловћен. За ову Вашу велику и Краљевску пажњу Црногорци, из чије је средине поникао велики митроносни пјесник, изричу Вашим Величанствима особиту поданичку благодарност.

Ваше Величанство!

У овим сретним часовима, окупљени око Ваше Узвишене Личности, гледајући с пуним поуздањем у нашу сретну будућност и поносни на садашњост, ипак наше мисли не могу да се отргну од наше бурне и мучне прошлости. Погибијом на Видовданском Косову, стара наша моћ, слава и слобода постепено су с државном самосталношћу пропадале, док је најзад, непријатељ успио, да српском народу наметне окове дуготрајног и тешког ропства. Па ипак наш народ није никад клонуо духом. Мисао о славној прошлости и вјера у самога себе, давала је снаге нашем народу, да никад не напусти највеће идеале једног народа, идеале слободе и самосталности. Под заштитом хајдучких чета, манастирских зидова и народних гусала, наш народ је прибирао своју снагу и освјежавајући своју душу молитвама, спремао се да изврши свете аманете славне прошлости и оствари своје велике народне идеале.

Покушаји ослобођења, које је наш народ чинио у току вијекова, били су одјеци херојског прегнућа и родољубиве тежње, која је непрекидно живјела у души поробљеног Српства. Али непријатељ је био и одвише јак, да би се могла извојевати општа слобода. Она је била озарила један мали дио нашега племена — онај дио „што се не хтје у ланце везати, но се сбјежа у ове планине, да гинемо и крв пролијевамо, да јуначки аманет чувамо — дично име и свету слободу“!.... Да, у најмучнија времена и најтеже дане нашег народа, ове голе и суре стијене око гордог Ловћена, постају не само извор јунаштва и слободе, већ и једина нада поробљеном Српству. Ово, тада једино огњиште слободе, које је поджегао славни Црнојевић, јуначки бране хајдуци и ускоци српски и савијају „олтар прави на камен крвави.“

И у исто вријеме, кад патријарх Чарнојевић, гоњен страшном турском силом, напушта са масом свога народа срце Немањићске државе, Бајо Пивљанин на домак Цетињу, на Вртијељци, даје отпор турској сили и полаже са својом јуначком дружином живот на вратима ловћенске слободе и цетињског манастира. И тада, када бијаше највећа опасност за тешко извојевану слободу, јавља се бесмртни Владика Данило, који Бадњим Вечером, Царевим Лазом и другим страшним и крвавим бојевима удара солидне темеље Црној Гори и њеној слободи, да их сви потоњи напори страшног азијатског освајача и лукавог млетачког насртача нијесу могли поколебати. И док славни нашљедници Владике Данила с Црногорцима воде непрекидну борбу, да се ловћенска слобода прошири, неумрли Ваш прадјед, страшни Карађорђе, херој тополски, пред којим задрхта Стамбол, диже Шумадију на борбу за слободу, и у току времена, уз тешке и крваве бојеве и витешко прегнуће народа, Србија у непун људски вијек, постаје Пијемонат не само Српства, већ читавог Словенског Југа. Но, с овим још нијесу били испуњени аманети и остварени идеали српскога народа; још је велики дио нашега народа робовао туђину. Јуначким налетом Србије и Црне Горе и великом побједом на Куманову распаде се турска царевина; побједоносном битком на Брегалници сломи се насртљива сила грамжљиве Бугарске, а у страшном европском рату раздроби се империјалистичка аустријска

царевина, и — с малим изузетком — све наше племе од Видина до Јадрана и од Кајмакчалана до Триглава под јуначким скиптром Вашег Благопочившег Родитеља Краља Петра, Великог Ослободитеља, уједини се у моћну и јаку Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. У извођењу ових великих дјела, као што и приличи потомку славних кућа Карађорђевића и Петровића — Његоша, а на челу наше побједоносне и славом окићене војске, стајало је непрекидно Ваше Величанство. Неувели вијенац славе, који је наша храбра војска задобила под херојским и мудрим водством Вашега Величанства, остаје у историји свијета као наславније војничко дјело и примјер за угледање војсковођама у будућности. И нека је слава Свемогућем Богу, који је у најсудбоноснијим нашим часовима усрећио наш напаћени народ и дао нам за вођу Ваше Величанство у рату, а у миру, да сретно владате нашом великом и пространом Отаџбином.

Ваше Величанство!

Ослобођење и уједињење нашег народа и стварање наше велике Отаџбине дочекао је сав наш народ са највећим одушевљењем, али то није могао нико радосније и одушевљеније поздравити од нас Црногораца, који смо у мучним и вјековним, али славним борбама и мегданима, принијели огромне жртве на олтар наших великих народних и државних идеала и тековина.

Ваше Величанство!

Ваши одани Црногорци увјерени су, да је Ваша Висока Краљевска посјета као и дивна Његошева прослава, заснована на Вашој топлој Краљевској љубави, коју гајите према Вашим Црногорцима, у чијој су Вас средини озарили први зраци сунца; они су увјерени, да је Ваше очинско старање за њихову судбину тако велико, као што је велика и њихова љубав и оданост према Вашем Узвишеном Престолу. Они су слободни, да у овом сретном часу, спомињући своје заслуге и жртве у прошлости, искажу и жеље и тежње за своју будућност. Стојећи вијековима на мртвој стражи српске слободе, Црногорци нијесу доспијевали, да у овим кршним стијенама поведу бригу и о свом тешком економском стању. Природом земљишта, непрекидним ратовима и неродним годинама, народ Црне Горе доведен је до незапамћене економске кризе и тешке материјалне биједе. Истина, Црна Гора има извјесних природних богастава, али ради помањкања материјалних средстава, стручних снага и комуникација, та богаства су мртви капитали. Богата житница старе српске државе — зетска равница — данас је готово сва под водом, непроходне и богате шуме не могу се искоришћавати ушљед оскудице комуникационих, а огромне водене снаге ушљед оскудице материјалних средстава. У вези са овим слободни смо да нарочито скренемо узвишену пажњу Вашега Величанства на два витална питања Црне Горе. Прво је питање, да се наше Приморје, Зетска равница, источна Херцеговина, Полимље и крајеви старе Рашке вежу жељезним путевима са Србијом и Београдом, а друго, да се регулисањем ријеке Бојане исуши најплоднији дио Црне Горе — зетска равница — која би обезбиједила исхрану не само Црне Горе и Боке, већ и великог дијела Херцеговине. Ријешењем ових двају питања

решава се и економски проблем Црне Горе, као најглавнија потреба овога народа. Молећи за Вашу Узвишену Краљевску пажњу и апелујући на старање Ваше Краљевске Владе, ми смо слободни, да ову жељу народа ове покрајине истакнемо и подвучемо овдје пред Узвишеним и омиљеним нашим Краљем, охрабрени благовољењем Вашега Величанства, које је прошле године благоизволјело скренути нарочиту пажњу Краљевској Влади на значајни пут Пећ—Андријевица, који су као обилат и драгоцјен дар Вашега Величанства примили Црногорци са особитом благодарношћу.

Ваше Величанство!

Народ Црне Горе имао је срећу и част, да Ваше Величанство и нашу узвишену Краљицу Марију дочека и поздрави у свим главнијим мјестима наше уже домовине. Народ је потпуно увјерен, да је овај напорни и одиста тешки пут Ваших Величанстава диктирала Ваша Владалачка љубав и старање према Црногорцима, који сматрају за највећу срећу, да Ваша Величанства често сретају и дочекују у својој средини. Ми, истина, не можемо нашу љубав и одушевљење засвједочити раскошним славолуцима, сјајним дочецима и богатим трпезама, али богаство наше љубави, наше оданости, наше захвалности, оличено је у нашим срцима, према Вама, Узвишени Господару, према Вашем Краљевском Дому и Вашем Престолу. Ова осјећања Црногораца темеље се на нашим славним традицијама и аманетима наших славних предака из прошлости и надчовјечанским подвизима, који су принесени на олтар ове наше заједничке и велике отаџбине под скиптром Вашега Величанства. Ова осјећања неће бити никад поколебана, већ ће се чувати као највећа светиња овог јуначког народа, и у њима ми ћемо гледати најјаче и најсигурније гаранције сретне будућности и наше и читаве наше Отаџбине.

Тумачећи ове родољубиве осјећаје Црногораца, ја у њихово име поздрављам Ваше Величанство, нашег Витешког и Прослављеног Краља Александра I и Њено Величанство нашу узвишену Краљицу Марију и кличем: Да живе Ваша Величанства и Ваш Узвишени Краљевски Дом на многаја љета!

У четири сата послије подне приређене су на Обилића Пољани соколске вјежбе, којима је присуствовао Њ. Величанство Краљ.

Пошто су завршене соколске вјежбе Њ. Величанство посјетио је Официрски Дом, који се налази у родној кући Краљевој.

Послије овога Њ. В. посјетио је дворски архив и библиотеку, који су смјештени у Двору. Њ. Величанство, дуго се задржало у архиви и библиотеци, интересујући се много за документа из доба Владике Рада, као и за његову библиотеку, у колико је сачувана.

22. септембра завршене су свечаности.

23. септембра у 8 сати у јутро кренула су Њихова Величанства пут Бара и Улцињa.

На свечаности преноса Владичиних кости учествовало је преко 15.000 лица. И ако је Цетиње мало мјесто, ипак су сви гости били смјештени, колико год се боље могло. Што се тиче самога реда приликом прославе, он је био савршен, тако, да се за читаво вријеме прославе није десио ни најмањи инцидент.

II.

ТЕЛЕГРАФСКИ ПОЗДРАВИ ПРОСЛАВЕ.

Из иностранства и Краљевине стигли су Главном Одбору на дан прославе слиједећи поздравни телеграми:

Бања Лука 20. септембра.

Дубоко се клањам сјени генија, који се родио да вјечито живи и чије је име најљепши и најтрајнији цвијет у вијенцу славе нашег великога народа.

Светозар Прибићевић.

Бар, 21. септембра.

Судјелујем узвишеном чину опште народне славе, клањајући се пепелу нашег великана.

Доманчић
в. д. директора гимназије.

Бар, 21. септембра.

Дубоко се клањајући земним остацима онога, који се за живота од цијелога нашега рода највише приближио боговима, честитамо прославу.

Колегијум барске гимназије.

Бар, 21. септембра.

И наша се срца уздижу на велебни Ловћен, да са Приморја понесу свјежу киту цвијећа на гроб Владике Рада.

Ученици и ученице гимназије.

Бенковац, 21. септембра.

У име народа разних котара управа општине бенковачке у свијетлом гробу и пепелу владике Рада, великог пјесника нашег, преко кога је

проговорио геније рода нашег у љепоти, снази и величини његовој, придружује се свечаности. Слава му и вјечан помен у народу нашем.

Предсједник опћине,
Душан Јурковић.

Београд, 19. септембра.

Учитељство Југославије живо учествује у прослави, клањајући се успомени великог пјесника „Горског Вијенца", а завјетује се да ће оплести диван вијенац југославенске омладине, поткан љубављу и одношћу према Краљу, народу и држави.

Предсједник удружења југословенског учитељства,
Петар Вуксановић.

Београд, 20. септембра.

Овога дана, када је цио наш народ скупљен око преношења тијела Владике пјесника на Ловћен, који је он већ својим гробом прославио, све су наше мисли око пјесника, који је подизао и који ће вјечно подизати наш народ у љубави према земљи и према слободи. Када је наша народна поезија, која је у тамним вијековима робовања била једина национална књижевност наша, умјела да очува у свјежини најљепше традиције прошлости наше и одњеговала народ у врлини и у способности жртвовања за слободу и отаџбину, онда је јасно, колики је морални значај „Горскога Вијенца", који је права апотеза свега нашег народног пјесништва. Сви народи имају својих великана пјесника, у којима су оличене њихове духовне особине и кроз које струје њихове тежње, њихови вапаји и њихове радости. Таквог је генијалног тумача свог добио наш народ у Владици пјеснику. Нека би његов геније свијетлећи и будућим нараштајима као и досадашњим показивао вјечито својим сјајним дјелима, како безгранична љубав према народу и отаџбини удружена са великим и отменим духом ствара непресушне и вјечито свјеже народне моралне снаге и народно васпитање. Слава неумрлом пјеснику!

Предсједник Српске Краљевске Академије
Јован Цвијић.

Београд, 21. септембра.

Српска Краљевска Трговачка Академија са својим наставницима, наставницама, ученицима и ученицама смјерно се клања великом генију српскога народа Његошу, највећем српском пјеснику, мудром владару и великом родољубу, чији ће спомен у нашем уједињеном народу живјети до вијека.

Предсједник Срп. Краљ. Трг. Академије
Д-р **Мита Лукић.**

Београд, 20. септембра.

Удружење јавних правозаступника за Србију и Црну Гору клања се сјенима неумрлог Његоша.

Предсједник **Јаношевић.**
Потпредсједник **О. Благојевић.**

Београд, 20. септембра.

Виша Педагошка школа у Београду са побожним пијететом и захвалним дивљењем поздравља прославу кнеза српске књижевности. „Виле ће се грабит' у в'јекове, да му в'јенце достојне оплету".

Ректор **Симић.**

Београд, 21. септембра.

Вијенцу славе Великог Његоша прилаже скроман цвијет признања и захвалности

Уредништво **Венца.**

Београд, 21. септембра.

У тренутку, кад сва Црна Гора трепти од славе и одушевљења и кад се кости највећег народног генија износе на сунчану круну гордог Ловћена, са највише пијетета клањам се великом пјеснику, мислиоцу, владару и српском родољубу, чији ће живот и рад остати луча и путоказ свих наших садањих и будућих покољења.

Никола Хајдуковић,
Министар на расположењу.

Београд, 20. септембра.

И Друштво Светога Саве придружује се осјећањима дубокога пијетета свега нашега народа и јужнога Словенства према успомени највећега пјесника нашега рода Владике Рада — Његоша, чије се кости данас преносе на Ловћен.

Друштво Светога Саве.

Београд, 17. септембра.

Готово нас вијек раздваја од живота и рада владике Рада, Господара и Митрополита Црне Горе. Велик, узвишен, рођени гениje, умио је да међу смјелим горштацима заснује поред црковне и свјетовну власт, стварањем реда и поретка путем централизације власти у земљи, да тако одиста постане први владалац Црне Горе, која је живјела примитивним, патријархалним животом малих племенских република.

Рођен је да ствара и постане велик, а умро је, „да довијек живи" и по жељи сопственој сахрањен на Ловћену, високо у небеса,

јер је он повише од других видио и знао, па му је одиста и било мјесто тамо, ближе Бога и чудеса, на високом Ловћену, са којега је увијек блистала луча слободе. Његов велики дух и геније, потребни су били Ловћену да бодре и храбре своју дјецу, да у мучној и крвавој борби за ослобођење истрају, улијевајући вјеру и наду поробљеној браћи, да дан ослобођења и уједињења цјелокупног нашег народа тек што није куцнуо.

Један у плејади наших великана, Владика Раде, пјесник „Горског Вијенца“, неумрли радник на уједињењу свих јужних Словена, по смрти својој постаје мученик. Подли и безочни туђин, да се што жешће освети српском народу и што дубље му зарије свој нож у срце, дрзнуо се да оскврнави нашу народну светињу на Ловћену! Али зар је Богу тако угодно било, да се сада великом Његошу, кад су његови идеали остварени, уједињена браћа Срби, Хрвати и Словенци на челу са својим Краљем, потомком бесмртног Карађорђа и генијалног Његоша — достојно одуже.

Ловћен може сада да ликује, он је сада гордији и поноснији, јер му опет долази да вијекове вјекује чувар народне мисли, Геније нашег народа — Владика Раде. На његове кости нека се искупљена браћа са свијех страна наше државе, завјетују и закуну, да нас ништа раздвојити неће.

Учествујући тако душевно у тако величанственом народном слављу, кличем из дубине душе: слава неумрлом Генију нашега народа, слава Његошу!

Спасоје Пилетић,
Министар у пензији.

Београд, 20. септембра.

Скупштина београдског округа са данашњег свог састанка шаље поздраве у име народа округа београдског, а у души учествује с вама кличући: слава неумрлом народном великану владици Раду — Његошу и живјело потомство, које се са захвалношћу сјећа славних предака.

Предсједник скупштине,
Милан С. Поповић,
секретар, **Поповић.**

Београд, 19. септембра.

Жалећи што не могу лично узети учешћа у нашој великој народној светковини, са најдубљим пијететом клањам се сјени нашег великана, генијалног Његоша, генија нашег народа.

Стано Ускоковић.

Бијељина, 20. септембра.

Духовно учествујемо у великој национално-културној манифестацији. Будни геније аутора Горског Вијенца, пјесника слободе, нека

бдије са висова Ловћена над цијелим нашим троименим народом. Слава херојy цетињском, имао се рашта и родити!

Збор Гимназије.

Бијељина, 20. септембра.

Духом учествујемо код данашње свечаности и клањамо се сјени великана, неумрлог пјесника и филозофа, коме освећена отаџбина враћа покој, нарушен клетим непријатељем.

Српска православна црквена општина.

Битољ, 18. септембра.

Сјенима Великог Владике клањамо се. Вама [1]) и Вашој пастви честитамо славље у жељи, да га са славом спроведете, и увијек као и до сада будете нам носиоци националног поноса.

За свештенство епархије битољске
Предсједник Духовног Суда,
Протојерej **Пешић.**

Битољ, 20. септембра.

Из црногорскога грмена велики је изашао лав. Имао се рашта и родити. На огњу његове љубави нека подгријевају своју љубав к отаџбини нова покољења.

Наставници и ученици битољске богословије.

Бос. Крупа, 21. септембра.

Духом учествујемо свечаном преносу митроносног пјесника на Ловћен. Вјечна слава бесмртном Владици Раду.

потпредсједник **Михајло Станивуковић**
одборник **Бранко Јовановић**
„ **Марко Гаковић**
протојерej **Илија Смиљанић.**

Братислава, 19. септембра.

У прилици свечаног преноса костију великог народног пјесника Петра Петровића-Његоша са Цетиња на Ловћен, чехословачки универзитет Коменског у Братислави шаље искрене поздраве и учествује одушевљено на овој свечаности са жељом, да успомена великог славенског пјесника потпомогне културну славенску узајамност.

Ректор
Ластовски.

---

[1]) Упућено на Предсједника Одбора г. Митрополита Гаврила.

Брно, 21. септембра.

Масариков универзитет у Брну захваљује најсрдачније на љубазном позиву. Сви ћемо у славним данима 21. и 22. септембра у духу присуствовати с браћом код остатка великог народног пјесника, желећи да велики његов дух влада увијек у цијелом Југословенству.

Ректор
Е. Бабек.

Ваљево, 21. септембра.

Великога родољуба и пјесника Његоша слави и народ округа ваљевског у свијетлој успомени на њега и у данашњој прослави духовно учествује. Слава Великом Његошу и нек је успомена на њега подстрек будућим покољењима.

Предсједник окружне скупштине:
П. Марковић,
Секретар: **А. Спасојевић.**

Власеница, 21. септембра.

Срби Власеничани судјелују духовно у великој свечаности преноса костију неумрлог пјесника и са дубоким пијететом кличу: Слава Владици Раду!

За одбор радикалне странке,
Бошко Марковић.

Власеница, 21. септембра.

Света успомена на нашег највећег пјесника позива нас, да кликнемо: слава и вјечан мир Владици Раду.

Ђаци основне школе.

Дубровник, 20. септембра.

При преносу земних остатака велеума, неумрлог пјесника, дике Славена, Петра Петровића — Његоша, клања се сјени његовој и кличе му слава

Дубровачка опћина.

Дубровник, 21. септембра.

Пјеснику слободе кличем: Слава!

Др. **Бјеловучић,** адвокат.

Дубровник, 20. септембра.

Сјени неумрлог великана пјесника клања се

Константин Петровић.

Дубровник, 21. септембра.

Пригодом преноса кости бесмртнога пјесника „Горског Вијенца“ са Цетиња на Ловћен, српско пјевачко друштво Слога у Дубровнику придружује се клицању потомака: Слава Владици Раду!

Слога.

Загреб, 19, септембра.

Духом присутни преносу костију прослављенога пјесника „Горскога Вијенца“ на врх слободнога Ловћена клањамо се свијетлој успомени великога просвјетитеља и владике.

За покрајински одбор Југословенске Матице,
предсједник **Д-р Петричевић,**
тајник **Каталинић — Јеретов.**

Загреб, 19. септембра.

Поводом узвишене свечаности, када тисућу и тисућу синова наше домовине исказују почаст великом народном пјеснику Петру Петровићу—Његошу, преносећи његове земне остатке са Цетиња на врлетни Ловћен, част ми је овиме у име градске општине замолити господина предсједника горњега одбора, да изволи том пригодом узети на знање и бити тумачем израза дубоког поштовања, што но га градска општина одвајкада гаји наспрам сјени великог покојника, којега су дубоке мисли овјековјечене у неумрлим дјелима. За то се градска општина са особитим пијететом придружује духом општим народним свечаностима на Цетињу и Ловћену, подједно жалећи, што су њезини представници навалом службенога посла тако заокупљени, да им је немогуће тим свечаностима особно присуствовати.

Градски начелник,
Хајнцел.

Загреб, 19. септембра.

Неизмјерно жалим, што због публикације, која мора бити готова до Даничићеве прославе, не могу учествовати на Његошевој прослави. Бог је дао, да је „Горски Вијенац“ овјенчао цијели наш народ и да је свршено дјело ослобођења и уједињења, о којему је сањао наш велики пјесник. Мирно почивао на својем Ловћену! Слава му!

Решетар.

Загреб, 21. септембра.

У тренуцима, када се на свечан начин враћају кости највећег српског и југословенског националног пјесника Петра Петровића—Његоша на Ловћен, придружујем се са пуно пијетета општем поштовању и дивљењу, које се указује његовом великом имену са свих страна наше уједињене отаџбине. Његов бесмртни дух и вјечне тво-

ревине генијалног ума запајаће до вијека покољења радом за чојство и јунаштво у љубави према отаџбини. Нека је слава великом народном сину Петру Петровићу—Његошу.

Командант IV армијске области,
ђенерал **Матић.**

Зајечар, 20. септембра.

У тренутку, када се врши понован пренос земних остатака бесмртног творца „Горског Вијенца“ на горди величанствени Ловћен, шаљем са обала питомог Тимока Вама и свој сакупљеној браћи црногорској моја најсрдачнија честитања уз горућу жељу, да данашње народно славље, увеличано присуством витешког потомка двију славних српских династија и узвишене Му супруге послужи као вјесник љепше и сретније будућности васколиког народа Црне Горе, тог вјековног заточника српске славе и слободе.

Ђорђе Генчић.

Инђија, 18. септембра.

Дубоко жалим, да због смртне болести у породици не могу лично да учествујем на прослави, и да се поклоним у име њемачког житељства сјени великана српског рода, великом пјеснику и човјеку, који је ушао међу најсвјетлије духове човјечанства. Примите увјерење искреног саосјећања, не само мога, него цјелокупног њемачког народа наше краљевине.

Д-р Крафт, народни посланик.

Калиновик, 21. септембра.

Најсрдачније честитам свечаност преноса Његошевих костију.

пуковник **Гргур Ристић.**

Котор, 20. септембра.

Захваљујући на учтивом позиву неизмјерно жалим, што му се не могу одазвати због слабога здравља. Поздрављам од срца велику свечаност преноса костију Владике Рада на горди Ловћен.

Предсједник суда **Трипковић.**

Krakov, 20. septembra.

Ne pouvant participer directement aux céremonies du transfert de votre poète national, université de Cracovie vous adresse expression de ses plus sincères hommages.

Recteur Rostorowski.

Лесковац, 20. септембра.

Честитамо свечаност. Слава сјени великог јерарха, владаоца и пјесника.

Протојереји **Стојадиновић и Тасић.**

Љубушки, 21. септембра.

Поздрављамо земаљске кости дивног Његоша при данашњој величајној сахрани њиховој по Краљу Александру и народу на гори Ловћену.

Малалоти, Ј. Танчица, Маринковац, Ботери, Махић, Обрадовић, Ничетић, Хаџиомеровић, Гризогоно, Божиковић, Казачић, Месиховић, Коникоџић, С. Танчица.

Милићи, 21. септембра.

Ловћене плави, поносан буди,
буди нам вјечан химно-пијевац,
Јер данас полаже свој „Горски Вијенац“
Велики Његош на твоје груди.
Тај ће „Горски Вијенац“,
Луча вјечног сјаја,
Да нам на Твом врху
Земљу с небом спаја.

Јанко Брежанчић, свештеник.

Ниш, 21. септембра.

На челу са конзисторијом карпаторуски православни народ клања се пред смртним остацима Владике Петра II., који је ватрено љубио и Русе као и све Словене, вјерујући у славну будућност њихову.

Јеромонах **Амфилохије.**

Ниш, 21. септембра.

Благодарећи безочности и незапамћеном варваризму Аустријанаца сакупismo се данас са свих страна уједињене отаџбине, да се завјетујемо над костима бесмртног Његоша заједници, слози и љубави братској: брат је мио, које вјере био.

Јаша Ненадовић.

Ниш, 18. септембра.

Данас, када се цио наш народ са поносом сјећа великог владике родољуба, неумрлог борца за слободу народа и идеалног апостола словенског јединства, са цијелом својом паством узносим благодарне

молитве свевишњему за велики дар, што нам га даде у владици Петру II. Његошу, као и молитве за спас његове племените душе.

Епископ нишки **Доситеј.**

Ниш, 20. септембра.

Варвари су спалили на Врачару светога Саву; из пепела његова васкрснула је Србија. Варвари су разбили низ Ловћен кости Његошеве; из његових кости васкрснуло је све Српство и ујединило се.

Данашњу прославу честитам са ускликом: Слава неумрлом Његошу.

Блажо Пилетић, поглавар у пенсији.

Нови Сад, 19. септембра.

Духу Петра Петровића—Његоша над свијема гробовима и над свијема живијема — рођен тамо на подножју Ловћена, у присјенку твог дивног „Горског Вијенца", сунчан на твојим вјечним зрацима, храњен твојим светим огњем, појен и каљен твојим сузама, муњама и громовима и у духу вјечно нераздвојан — у име генија Србинства и свечовјечности ево приступам побожно и ја најузвишенијем храму, чувару твојега пепела небеснога свјетла, пламена и жара, да му се поклоним и цјеливам га, понављајући твоје и моје снове и заклетву моје вијерности Твојој српској мисли и љубави, мученице од Омира до Обилића.

Боцарић, сликар.

Пакрац, 23. септембра.

Радовао сам се још од првога дана, кад сам чуо, да ће бити прослава преноса костију неумрлог пјесника нашег Његоша са Цетиња на Ловћен. Благодарим од срца, како Вама*) тако и цијелом поштованом одбору за прославу на цијењеном позиву Вашем, тјешећи се тиме, да је прослава испала, Богу хвала, достојно и великога сина слављеника Црне Горе и свих витешких Црногораца, на челу са Вашим Високопреосвештенством. Молим Ваше Високопреосвештенство да у светим молитвама својима, а над гробовима светих и великих претходника Ваших: Василија, Петра и Рада, спомените и мене старца, Вашега Високопреосвештенства искренога у Христу брата

Мирона.

Панчево, 19. септембра.

Српска православна црквена општина у Панчеву духовно учествује у народној свечаности преноса земних остатака бесмртног Његоша на Ловћен и поздравља браћу Црногорце са ријечима: Слава

*) Упућено на адресу Предсједника Одбора г. Митрополита Гаврила.

Његошу, и живјела уједињена браћа, која ће гордо чувати жижу српске духовне снаге.

Предсједништво.

Пљевље, 20. септембра.

Слава бесмртном Његошу, који својим радом и дјелима задужи и прослави свој народ.

Константиновић, директор;
наставници: **Обрадовић, Ранковић, Ружичић, Меденица, Симић, Жунићева, Ћамил Дрна, Јовановић, Неслер, Ћирковићева.**

Пожаревац, 20. септембра.

Клањам се сјенима најузвишеније и најплеменитије личности наше расе бесмртнику пјеснику, владару и владици Раду. Слава му. Покољењу хвала.

Богољуб Лазаревић, шеф окр. фин. управе.

Пожаревац, 21. септембра.

Као сјајни метеор прелетио је дух Владике Рада преко замраченог српског неба. Са Ловћена на цијелом језовитом обзорју српскога народа Владика је сигнализирао пут не само Србима, већ и сјајним небесним звијездама и буктињом због кроз тмину својим великим заслугама, безпрекорношћу свога карактера, кристалном узвишеношћу своје узвишене пјесничке душе, жарким родољубљем свога племенитог срца, својом прераном смрћу, Владика је оставио вјечити споменик у српском народу. Слава сину, коме мајка мртвом кличе: „Сине, теби и смрт личи.“ Слава звијезди на дичном обзорју високог Ловћена, коме ће и бог данас завидјети. Слава и хвала Краљу Карађорђевићу, који разжеже и разбукта све националне зубље у класичној Србији и Црној Гори. Нацији и прецима овако се служи!

Душан Живојиновић, нар, посланик; **Стојадин Павловић,** нар. посланик, **Радован Вукићевић,** учитељ; **Душан Јонић,** управник поште; др. **Драгутин Јанковић,** референт; **Милан Ненадовић,** учитељ; **Алекса Бојић,** пјешад. мајор; **Драгутин Марковић,** пензионер; **Момчило Костић,** директор жељезнице; **Миља Милошевић,** комисионер; **Филип Неневић,** секретар жупаније; **Филип Вукотић,** трговац.

Poznan, 21. septembra.

Senat akademicky pžzesila vyrazy holdü dla pamieci velikego vladiky i poety narodowego Petra Njegoša.

Rektor universyteta poznanskiego
Sitowski.

Praha, 21. septembra.

Iménem hlav. města Prahy k všem provázejićim slavnostem prenešené ostatkou velikého národniho básnika Njegoše z Cetinje na Lovćen s projevem hluboké úcty a vroućich sympatyji vyplyvajićim z uprimného pratelstvi a verneho bratrstvi obou narodou.

Primator

Праха, 21. септембра.

Душом учествујемо слављу преноса Његошевих костију, којега овдашње новине називају највећим словенским генијем.

Захарид и Гојко Гвозден.

Праха, 21. септембра.

Жалећи да не могу учествовати на великој народној свечаности Црне Горе, упућујем Вама, као потпредсједнику*) одбора моје најсрдачније поздраве и молим да изволите саопштити свима, да, и ако одсутан, вазда са дубоком благодарношћу у срцу присуствујем овој свечаности. Нека појава великог Владике Рада као символ узајамне љубави са ловћенских висова вјечито прати и чува свој народ, Црну Гору и цјелокупно Славенство.

Др. Вратислав Черни.

Praha, 19. septembra.

Universita Karlova v Praze pripojuje se k oslavé velikého srbského básnika Petra Petrovića Njegoša v den slavného uloženi jeho kosti na Lovćenu a vzdává hold jeho památce.

Horaček, prorektor.

Прибој, 19. септембра.

Почетак љепше зоре и сјајније будућности наше уже домовине Црне Горе поздрављамо са најљепшим жељама. 21. септембар, као дан великог српског генија Његоша, чије се кости поново преносе на Црногорски Парнас — Ловћен, гдје царује истина и љепота и кога величанствено подиже здрава народна мисао Српства и Југословенства на чврстом постулату чојства, поштења и јунаштва, заточника мријет' навикнута.

Са духовним учешћем у прослави.

Душан Ивовић, Томо Поповић, Радосав Ивановић, Радисав Обрадовић, Никола Маријевић, Милош Дуловић, Машан Пејовић, Миливоје Алексић, Драгутин Бакић.

---

*) Г. потпредсједнику Војводи Божу Петровићу—Његошу.

Призрен, 21. септембра.

Спријечен неодложним пословима у пошљедњем моменту, најсрдачније жалим, што се нијесам могао одазвати Вашем Високом позиву, да као представник града Призрена учествујем на прослави свечаности преноса костију нашег великог народног пјесника, те овим путем, у име своје и грађана града Призрена, одајем најдубљу пошту сјени нашег великог генијалног Његоша.

Предсједник општине,
Хаџи Љубо Патрногић.

Прчањ, 16. септембра.

Жалим, што се због болести не могу одазвати високој части, коју сте ми указали Вашим позивом, да присуствујем свечаности преноса костију нашега пјесника — великана.

Али ако и не могу бити директни учесник, душа ће се моја једнако радовати са Вама и биће благодарна Свемогућему, што ми је као особиту милост указао, да доживим ово велико и значајно славље нове Црне Горе.

Боже, благослови овај дан, у који нас је Вјечни Дух Великог Пјесника око нашег Узвишеног Владара окупио из свију крајева наше велике и моћне домовине, да се братски загрљени одужимо Пјесникову светом завјету. И положи га, Боже, као темељни камен онога храма, којега ће идућа покољења подићи, славом велике прошлости, још славнијој будућности наше данашње уједињене Отаџбине!

Honny soit qui mal y pense!

Саво Фатић, судија.

Сарајево, 19. септембра.

Свечаности преноса смртних остатака бесмртнога Његоша придружује се Просвјета. Клањамо се сјени генија Српства. Молимо примите на знање одлуку Главног Одбора Просвјете: Од данас, док Просвјете постоји, примиће у свој ђачки дом и васпитаће два ученика из Црне Горе за успомену на овај велики дан, кад ослобођена нација у тријумфу носи прах бесмртника на вјечни починак. На свечаности заступаће Просвјету Васиљ Грђић, главни секретар.

Главни Одбор Просвјете.

Сарајево, 19. септембра.

Клањајући се сјени неумрлог великог народног пјесника Његоша, радујемо се и поздрављамо велику свечаност преноса костију с Цетиња на Ловћен.

Одбор српске црквене општине сарајевске.

Сарајево, 21. септембра.

Клањајући се сјени највећег пророка нашега народа и великог духа, који се једном у вијеку рађа, те придружујући се почастима, које указује данас цијело наше покољење посмртним остацима пјесника и вође кличемо: Слава Владици Раду!

Главни Одбор „Гајрета".

Софија, 20. септембра.

Софијския държавенъ университетъ се присоѣдинява къмъ тържеството на сербо-хорватския народ по случай преносяне костите на великия черногорски поетъ Петръ Петровићь — Његошь оть Цетинѣ вавъ Ловћенъ и сажалѣва что нема възможностъ да испрати своя делегтаъ на това тържество да се поклони предъ останките на Петръ Петровичъ — Његошъ.

Ректор Универзитета,
Златарски.

Сплит, 20. септембра.

Нека је вјечан спомен у народу апостолу јединства нашег народа Великом Владици и Господару Црне Горе, пјеснику и бесмртноме хероју.

Југословенска Матица.

Сплит, 20. септембра.

Пред славним остацима Великог Владике, луче наше просвјете, смијерно се клањају наставници и ученици сплитске гимназије.

Директор **Алфиревић.**

Сплит, 20. септембра.

Народна Женска Задруга сплитска клања се сјени божанственог Пјесника — Пророка. Слава му!

Потпредсједница **Мандица Арамбашин.**

Сплит, 21. септембра.

„У великим народима генију се гнијездо вије!" Да будемо достојни бесмртних дјела вјечном славом овјенчаних претходника наше националне државне величине у свијету ријеткога гласа тополскога хероја и Владике Рада, достигнимо сложним позитивним силама уједињеног народа замјерну висину сунчану и ведрину његова духа.

Са својим одаслаником Сплит се данас клања светом пепелу узвишеног и омиљеног пјесника — пророка.

Општина града Сплита.

Сплит, 21. септембра.

Оцу југословенског народног јединства, проповједнику ослобођења, генијалном тумачу историјске мисије славне Црне Горе клањамо се и благодаримо.

Редакција „Живота“.

Сплит, 21. септембра.

Генију Црне Горе, који је међу првима пророковао јединство Срба и Хрвата, који је фанатички дозивао ослобођење читаве Југославије, клањамо се и благодаримо му.

Д-р **Првислав Грисогоно.**

Требиње, 20. септембра.

Добровољци среза требињског жарко се придружују пристојној пошти, која се одаје у овом моменту великом народном генију Његошу, уз поклик: Слава му! Њиховим Величанствима Краљу и Краљици, чијом присутношћу оцвате круна задовољства овога чина, искрено кличемо: Живјели! Живјели остварени идеали нашега народа! Живјела уједињена домовина!

Предсједник **Михајловић.**

Тузла, 20. септембра.

Слава великом народном пјеснику Владици Петру Петровићу — Његошу. Праху његовом, који свечано повраћате Ловћену, с поносом се клањају представници црквених општина епархије зворничко-тузланске. „Покољена дјела суде, што је чије дају св'јема“.

Потпредсједник Управног Савјета
Д-р **Милорад Костић.**

Ужице, 20. септембра.

Окружна Скупштина у име своје и народа округа ужичког у знак поштовања према сјенима неумрлог пјесника „Горског Вијенца“, данашњу своју сједницу закључује, претвара је у свечану и придружује се поносним и високим свечаностима, у којима данас, поред све наше дичне и јуначке браће Црногораца учествују: творац свечаности Њ. В. Краљ Александар, Краљевска Влада и цио народ. Придружујући се свечаностима, преноса Његошевих костију на Ловћен, Окружна Скупштина шаље вам топле братске поздраве са усклицима: Слава Његошу, највећем нашем пјеснику!

Предсједник Окружне Скупштине,
Сретен Томић,
окружни дјеловођа,
Чед. Захарић.

Херцегнови, 21. септембра.

Плам ће животворни блистат' Србу вјечне зубље; све ће сјајниј' и веселиј' у в'јекове биват' дубље. Слава Његошу!

Јов. Секуловић, књижар.

Херцегнови, 21. септембра.

Слава Владици Раду, а част народу, који му достојну пошту одаје.

Томо К. Поповић.

Херцегнови, 21. септембра.

У свестранство и сав народ,
ком ће блистат' вјековјечно
сјајна свјетлост зубље твоје,
пред појавом светог праха
на кољена пада нице
и упире очи своје,
на орловско гнијездо горе;
гдје се врађу свете кости —
почивалу вјечном своме.
Бјежи грдна клетво с рода
Завјет Срби испунише!

Прота **Рафајловић.**

Херцегнови, 21. септембра.

Присуствујући духом данашњој прослави одушевљено кличемо: Слава Владици Раду!

Народни Дом.

Цавтат, 20. септембра.

Грађани и сељани општине цавтатско-конавалске учествују са пијететом у свечаном преносу кости Његошевих на Ловћен, који је он волио и опјевао и са којег ће значај великога генија југословенског народа свијетлити над сједињеном и слободном домовином попут зубље и све ће сјајнији и чудеснији у вијекове биват' дубље.

Општина Цавтат.

Шибеник, 20. септембра.

Великој историјској народној слави, апотеози слободе и јединства, тријумфу испјеваних вијековима аспирација, утјеловљеној идеји наших душевних и политичких прегнућа пригодом преноса костију највећег нам пјесника Владике Рада у присутности нашег љубљеног Краља, придружује се град и шибеничка општина са оданошћу и пијететом, те осјећајима искреног учешћа.

Предсједник општине,
Д-р Влашић.

II. ДИО.

Душан Д. Вуксан.

Петар II. Петровић Његош — Владика Раде.

— 1813—1851. —

О Владици Раду писало се много и код нас и на страни. Има о њему добрих радова, али далеко више слабих, почетничких и који не казују много.

Може се писати о Владици Раду и као пјеснику, и као владару, и као војсковођи, и као црквеном поглавару, и као човјеку уопште, али је тешко писати о његовој души, која ће доиста остати недокучива и неиспитана. А ко и да пише о души човјека, који за себе са самосвијешћу каже: „Хвала ти, Господи, јер си ме на земљи над милионима и душом и тијелом украсио...“

Доиста, ријетки су људи, чија је душа још у младости — а Владика је и живио у младости — била тако велика и дубока. Ријетки су, уопште, људи, који су у читавом свом животу и у сваком свом послу били први. Ријетки су људи — а такав је био Владика Раде — чији је сваки гест, свака ријеч, свака мисао била на свом — на правом мјесту.

Тежак је био Владичин живот, али је он ишао стално својим правцем; све препреке — а било их је сваког дана — нијесу га лако одбијале и скретале с његове стазе.

А кад је требало да скреће, скретао је увијек на боље. Он, „који је на крају образованога свијета, и који се очама пред вратима еденским, мученик два противна урагана: азијатскога и европскога, то јест ураганима просвјете и глупости....“ прилази и брзо и лако „урагану просвјешченија“ и постаје наш први, наш највећи човјек.

Да, велик је био Владика Раде. Ништа га није могло оборити: ни болест, јер није ни био болестан, ни смрт, јер је био бесмртан....

А колико је таквих необоривих великана и у највећим народима?! Мало. Врло мало.

Да је био у великим народима, живот би му био љепши, али му геније не би био већи, јер није ни могао бити већи.

Вид. В. Вукасовић:

ЊЕГОШЕВА АПОТЕОЗА.

А ко си ти, да му удараш апотезу, кад је и сам Раде апотеоза? Доста је, да му читаш „Лучу Микрокозма“, па ћеш видјети, да је он никао у седмијем небесима... Био сам ђак дубровачке гимназије, па негдје око год. 1871. у V ће нам разреду бити професором српскога језика Биоковац Мирослав Алачевић, из Макарске. Он ти је одмах на своју руку проскрибовао читанку и одредио за штиво „Горски Вијенац“. Објелоданио га, накладом Матице Далматинске, Стјепан Љубиша, из села Близикуће у Паштровићима. Дакако, још онда није био написао све своје приповијести и није био познат као узор књижевник. У нама се онда пробудила народна свијест, Црногорци су предњачили Шпартанце. Они су гинули „за крст часни и слободу златну“, а нека им није било у аманету: „или под штитом или на штиту“. Задојили смо се „Горским Вијенцем“, а Алачевић није вићао пред собом, него Шпартанце и Црногорце. Научили смо све дивне утарке из „Горског Вијенца“, те их се и сад спомињем готово након шездесет година. А ко би заборавио игумана Стефана, Драшка у Млецима, владику Данила и доброга попа Мића? Дапаче, поп Мићо био мој псеудоним у „Драшковом рабошу“ — и нијесу ме никада заплијенили, а нека сам их казао тешких и ударио грђијех под нокте онијем некаквијем лижисаханима... Ово мимогред, а „Горски Вијенац“ ми је у памет. Сви смо знали на изуст:

„Нек се овај вијек горди“ —
„Вићи врага су седам бињиша“ —
„Бог се драги на Србе ражљути“ — и т. д.

Мрзјели смо Вука Бранковића, а обожавали Милоша и оба му побратима. Раде нам био Богом задахнути пјесник, — пјесник над пјесницима, — његова је психа била богодана.

До тада смо били индиферентни, а учећи „Горски Вијенац“ задојили смо се духом народнијем, постали Срби од главе до пете. И Хрвати су с нама осјећали, само они били умјеренији, али ипак била им Црна Гора врхунац народне славе. Вук Мандушић био јуначина, па ето заборављали и Леониде и Сцеволе прама народнијем јунацима. Колико ли може, да задахне књига из народа и да створи менталитет млада нараштаја? Ово је био квасац наше психе, јер се може слободно казати, да је српска зграда у Дубровнику почела с „Горскијем Вијенцем“, што је постао душа наше младе душе... Набавио сам у књижници покојног бискупа Вићенца Зубранића (хтио да је у роду с пјесником Јеђупке Андријом Чубрановићем!) „Горски Вијенац“ на картонћину штампан у Мехитариста, с Даниловом сликом. Ту је књигу Вук Караџић даровао Викентију Чубрановићу. Била написана посвета. Књигу ми потомио професор Јозо Бона, па не знам гдје је нестало након његове смрти...

Ово пишем да се зна колико може само једна цигла књига на душу омладине...

И створио је „Горски Вијенац“ читаве генерације!

У Дубровнику, на 7. јула, 1925. год.

Душан Д. Вуксан:

ПРВИ „МИНИСТАР ФИНАНСИЈА“ ВЛАДИКЕ РАДА.

Годишња новчана руска помоћ Црној Гори за 1837. г. стигла је на Цетиње 16. августа 1837. г. То се види из писма Владике Рада потпуковнику Озерецковскоме од истога дана, а које гласи:

„Доставленная Вами сумма Всемилостивѣйше пожалованная мнѣ Государемъ Императоромъ на пользу черногорскаго народа 11.631 флориновъ 2 крейцара, равняющіе ся 26.666 руб. а за вичетомъ изъ оной 58 ф. 9 кр. за переводъ въ Тріестъ из Вѣни, всего 11.572 флориновъ 53 крейцара кон. мон. мною получени“.

Митрополит и Господар Црногорски и Брдски, не само у првим годинама своје владавине, већ уопште до своје смрти није имао у свом послу помоћника. Он лично врши с пограничним аустријским властима преписку, коју данас воде општински судови. Он лично води дуготрајну преписку око једног — краденог вола; он лично ситним пограничним турским главарчићима јавља, да им је спасио упљачкану мрежу, он „скужава“ цекин-два од аустријских власти за своје поданике и т. д. и т. д.

Новчана помоћ руска налаже Господару још једну нову дужност, да пребраја и одбраја паре. Тим материјалним послом идеални и пјеснички дух Владике Рада није се могао бавити.

За то он одмах, по пријему горње суме, хоће да свали бар то бреме са себе. Осврће се око себе за помоћника и не налази другог, осим свога секретара Милаковића, кога поставља за „казначеја“ — за свог првог министра финансија.

Владика поставља казначеја у „законској“ форми, или што бисмо данас рекли „указом“. Он копију овог постављења задржава у својој архиви.

Поред указа, потребно је дати казначеју и инструкције, како ће водити рачунске књиге и како ће руковати новцем. У акту постављења Владика каже: „скоро ћу Вам дати подробну инструкцију и правила, по којима ћете се руководити у свима случајима, који се тичу Ваше дужности". Види се, да се Владици Раду хитало, да се отресе ове благајничке дужности, јер то „скоро" било је већ сјутра дан.

Но ево та два интересантна документа:

I.

Цетиње, 16. августа 1837.

Господину Казначею Милаковићу.

Вама є познато, да є Государъ Императоръ на моє прошеніє о потребама народа црногорскога, коє самь представіо Нѣговомъ Величеству, всемилостивѣйше соизволио дати мени у новцу помоћъ, да се може подржати у Црной Гори унутрашнѣ благоустройство и правителство.

У пуной мѣри желећи обратити ову помоћъ на праву ползу народну, и тимъ оправдати благодѣтельлу милост, кою намъ є учиніо Государъ Императоръ, я налазимь за нуждно одма предати на сохрану данну сумму навлаштъ зато избраномъ казначею, и съ тимъ у исто време установити на вазда ясный и темелныій поредакъ и правила ради трошеня и расхода исте сумме.

Знаюћи одь давногъ времена одличито усердіє Ваше и готовностъ посвећавати труде своє на ползу народну, а при томъ и имаюћи у виду, да сте вы већъ за Вашу ревность, кою указали къ служби, удостоени одъ Государа Императора орденомь Св. Владимира, я налазимъ Васъ достойнимъ и због тога званіє казначея мећемъ на Васъ.

За овимъ таки предаћу Вам сумму, кою и предлажемъ да унесете у кньигу прихода и скоро ћу Вамъ дати подробну инструкцію и правила, по коима ће те се руководити у свима случаима, кои се тичу Ваше дужности.

Съ мой стране я остаем у совершеной увѣрености да ће те Вы подпуно оправдати мой изборъ и старати се испунити у точности ову нову и важну обвезаность, у коіой ће те Вы подпомоћи народной пользи и безъ сумнѣ заслужити мою совершену признательность.

II.

Цетиње, 17. августа 1837.

ИНСТРУКЦІЯ

Господину Казначею Милаковићу.

Предлажемъ Вамъ ради нужднога испунѣня ниже слѣдуюће пунте, кои ће Вамъ служити Инструкціомъ у дужности Казначея, коју самъ на Васъ метнуо.

1.

Вы ће те хранити у сандуку Казначенномъ све сумме, кое будете примити одъ мене лично, а тако исто и одь други лица по моіой наредби.

2.

Све вообще сумме, кое узпримате, записуйте у приходь, у особиту кньигу, крозъ кою є пантлика провучена, назначуюћи подробно одь куда Вамъ є каква сумма дошла и време када сте є примили.

3.

Новце хранити у Сандуку казначеномъ не мѣшаюћи у єдну сумму, но раздѣливши по предмѣтима за коє су назначене, као што є плата Сенаторима, Гвардій, другима чиновницима, екстраординарне расходе и проч. као што є назначено примѣрно у прилагаемой овдѣ краткой смѣти подъ Н-ро 1.

4.

Ради даваня ма какве сумме было, Вы добивши на то усмтмену одъ мене заповѣдъ, представиће те ми да подпишемъ ордеръ по прилагаемой овдѣ форми подь Н-ро 2., а потомъ одма дайте новце, а ордеръ храните у себе у поредку означаваюћи ихъ у расходну кньигу подъ нумерама на ордерима назначенима.

5.

Ако я заповѣдимъ, да дате сумму безъ означеня у ордеру на што се она дає, у таковомъ случаю записиваћете колико сте дали у екстраординарне расходе, за коє ће те имати особиту кньижицу.

6.

Сва лица, кадъ стану примати одъ Васъ новце, треба да се подпишу, или да ставе знакъ крста собственномъ рукомь или мѣсто ньи она лица, коима су они дали довѣренность, да то учине у казначейскима кньигама подъ статіяма, гдѣ су новци записани за даванѣ.

7.

Све вообще кньиге треба да буду провучене пантликомь, да се нумериpаю листови, да се удари казенный печатъ и Вы да их скрѣпите, а я да ихъ потврдимь моимъ подписомъ.

8.

По свршетку прва четири мѣсеца, Вы ће те уводити у приходъ у особиту кньигу новце одъ разни расхода, што остане одъ смѣте, ставићете на тай начинъ одѣлену економическу часть казначейства, коя не улази у общу сумму расхода.

9.

У ту ће те економическу кньигу уводити и расходе изъ економическихъ сумма по онакимъ ордерима моима, као што є речено у пункту 4-омъ.

10.

Време присуствия Вашега, како ради даваня новаца, тако и ради испуѣня другіехъ обвезанностій по дужности казначея назначуе се одь 9 до 11 часова изютра, а од 4 до 6 часова послѣ обѣда сваки данъ.

11.

По свршетку свака четири мѣсеца, Ви ће те представляти кньиге и новце, кое се хране у Казеномъ Сандуку, да се развиде, єсу ли у поредку и тачности, а зато ће се по моіой заповѣди у свое време назначити комисія, кою ће саставляти три члана Сената. Они прегледавши кньиге и готове новце яви ће ми о исправномъ состоянію Казначейства рапортима, съ Вашимъ скрѣплѣнѣмъ.

12.

По овима правилама предлажемъ Вамъ да поступате, и са свима осталима новцима, кое бы у напредь у Ваше вѣдѣніе дошле.

Р. Вешовић, проф. — Цетиње.

Митрополит Петар II. Петровић — Његош.[1])

Престиж црквен. поглавара и његова улога у унутрашњим и спољашњим односима Црне Горе ојачани су у вријеме Митрополита Петра II Петровића толико, да он заузима у свему потпуно господарски положај, осјећа се као суверен и држи се књажевски. Њега је Петар I препоручио у свом тестаменту за „нашљедника, управитеља и чуватеља", а поглавари на народном збору потврђују „да буде Раде Томов Петровић (по завладичењу Петар II) његов нашљедник од свега црквенога, народскога посла и работе и од свега народа у ову епархију".

Свако носи собом неко нашљеђе својих предака. И Његош је добио та нашљеђа оригинална и по правима и по дужностима. Наслиједио је велико бреме, али и велику моћ духа.

По повратку из Русије са завладичења (1833. г.), он се одмах одаје сређивању народног живота. Он први попире и мијења стару патриархалну децентрализацију у унутрашњој управи Црне Горе, и како вели један његов биограф, од народа, који није познавао никакве власти над собом и толико патио од необузданости, ствара послушан народ, ствара власт, које ће се сви бојати и сви је слушати, али је сматрати за своју и држати је. Он заводи „Сенат", као „Велики Суд" (дванаест људи) „Гвардију" (150 људи) као „Мали суд" (ови су дужни били да иду кроз народ, одржавају ред и суде), ствара једну врсту страже и полиције и уводи порез.

Под утицајем његовим врши се знатно зближење и уједињавање племена у једну цјелину и ако донекле ауто-

[1]) Расправа г. Вешовића под насловом „Улога црквених поглавара у нар. животу и историји Црне Горе" излазила је у цетињском „Ловћенском Одјеку" за 1925. бр. 1—6. Одсјек о Владици Раду штампа се овдје у цјелини први пут.

номија појединих дијелова и даље траје, али се врши осјетан прелаз из племенског у државни живот. Поред пређашњег народног уређења јача цјелина и добија форму, сенат преко гвардије и перјаника врши неку вишу контролу по племенима. За народ, који је навикао да не трпи никаквог поретка према реченици: „наше горе не трпе регуле“ — било је то необично. Ради овога, он иде у народ, прелази у Брда (Бјелопавлиће) и ради на што мирнијем и потпунијем функционисању својих установа. Он привикава Црногорце поретку и стварању државе, учи их слози и јединству. А нарочито се залаже за измиривање братстава по примјеру Св. Петра и Василија, и опомиње на историју и несреће у прошлости због неслоге и раздора, јер Црна Гора највише страда од тога старога српскога зла. Но племенски главари не могу да се помире са завођењем једне државне власти и они се често одупиру. Он се овима обраћа прекорима. У једном прогласу Бјелопавлићима вели: „Ви знате да сам ја љепше држао и милија ми је била нахија Бјелопавлићска, него која друга црногорска. Али за ту моју љубав ја дочеках од вас сваку бруку и неблагодарност“ [1]).

При изравњавању племенских односа и обједињавању у једно, он апелује најрадије на морал, вјеру, Бога и божју правду. Ради овога открива народу гроб свога стрица Петра I (цјелокупно очувано тијело), што благотворно утиче на Црногорце, окупља удаљене крајеве и подвојена братства, јер сви долазе да се поклоне „ћивоту Св. Петра“.[2])

Његош је овим показао прави такт пастира и учитеља. У јачању слоге, унутрашњег мира и јединства народног, користи се моралним престижом и завјетима светитеља, који је својим предсмртним ријечима зауздао страсти и умирио закрвљена братства и племена, и обавезао их заклињањем на мир и слогу. Морално религиозна средства својих претходника у управи и вођењу народа, он је високо цијенио и умио их је примијенити. — Благослов и клетве владике замјењивали су принудну силу у управи патријархалног народа. У спречавању међусобица, власт није довољно јака и владика је принуђен да се послужи обустављањем обреда и затварањем цркава, те пише свештенству:

---

[1]) Д-р Лазо Томановић: Петар Петровић—Његош, стр. 146.

[2]) ibid. с 47—51. Пореди још: М. Решетар „Петар Петровић—Његош“ стр. XCIII. 1909. Београд.

„Разумио сам, како су Глуходољани и Буковљани дијелили мегдан међу собом и како се толико крви пролило хришћанске. Ја друго немам што чинити, нити могу за то безакоње, које је додијало и Богу и човјечанству, и које се међу тијема крвопијама и дивљацима често догађа, него вам заповиједам да затворите храмове, који су хришћанском крвљу окрвљени, и да никаква посла не чините никаквом Глуходољанину ни Буковљанину, него нека паски гину, паски се рађају, паски копају, докле се гоћ међу собом смире да живе као Хришћани“.[1])

Кад је завео ред и власт, он је кажњавао преступнике и држао се строго. При томе он се слободно кретао међу незадовољницима, које је уздржавао не физички страх, него неко инстинктивно смиривање пред великом моралном силом. Тако митрополит Петар II Петровић иступа и као владика и као господар, и теократизам добија у њему јачи израз. Он потпуно укида гувернадурство и узима ствари у своје руке. Уз завођење реда, он је нарочиту бригу поклањао народном просвјећивању: отвара прву основну школу (1833. године при манастиру с благодјејањем), добављајући учитеље из Приморја, затим школу у Добрском Селу, обнавља штампарију (1834.) и издаје књиге за цркву и народ, а истовремено се обраћа у Петроград, ради пријема црногорских младића на школовање.

При другом путовању у Петроград (1836) владика износи тешкоће и неродице у Црној Гори и успијева, поред свих неприлика, које су му стварали непријатељи својим достава̀ма, да издјејствује повећање раније годишње помоћи од хиљаду на девет хиљада рубаља.[2]) Послије овога он отвара нове школе (г. 1842. било је већ 6 школа), гради путеве, подиже магазине у гладним годинама, сређује стални државни буџет, а сиротне домове ослобађа порезе.[3]) При овоме се стара, да што дубље уђе у народ и позна његове нужде. Иде по селима и настојава, да се граде ублови (бунари) и подижу млинови, дајући за то средства од руске помоћи.[4]) Носећи овако бриге и невоље Црне Горе митрополит Петар II од самога почетка снује везе уједињења с пограничним по-

---

[1]) Д. А. по Д-р Л. Томановићу, ibid. 147.

[2]) Д-р Л. Томановић, пом. цит. 74—78; — М. Решетар, пом. цит. XIX.

[3]) ibidem

[4]) Д-р Л. Томановић, пом. цит. стр. 19—26.

крајинама ради националног подизања. Он чини многе покушаје у овоме циљу, дописује се с босанским везиром Хусејином Градашчевићем и скадарским Мустафа-пашом Бушатлијом. Истовремено позива на заједничку акцију и Милоша Обреновића, који се држи резервисано. У овоме га највише помаже игуман Ђурђевих Ступова Мојсије, из племена Васојевића. Али са неуспјехом Градашчевића и Бушатлије он води борбе с новим скадар. везиром око Подгорице и Жабљака.[1])

У ово се вријеме стварају неприлике око разграничења са Аустријом. Владика се енергично одупире и штити интересе свога народа: тада је изазвана борба на Паштровићској Гори и други погранични сукоби са аустријском војском. И ако се морало у многим питањима уступити због савезничких односа Аустрије с Русијом, ипак је он успио, да утврди границе према Аустрији, што је за Црну Гору било од политичког значаја и што је сам акт разграничења значио признање независности. Иза овога се Владици Његошу и црногорском народу у Русији поклања нарочита пажња: третирају га као владара, шаљу му орден Св. Ане I. степена, док се раније у преписци говори о њему само као „духовном пастиру“, и о народу као „пастви“.[2])

Стичући тако све више ауктoритета, владика ради да оснажи свој утицај код сјеверо-источних племена у Брдима Црне Горе и пооштри их за борбу. Он појачава везе око Таре и Лима. На једној страни ради са Новицом Церовићем и морачким главарима, на другој са Кучима и Васојевићима. К њему долазе Љеворечани са Миљаном Вуковим Вешовићем, доцнијим војводом Васојевића и Прекокомља, којега владика братими са својим нашљедником Данилом (будућим књазом), и тако учвршћује Васојевиће за себе. На барјаке подарене од скадарског везира и са полумјесецем, који су му донесени на замјену, он ставља својом руком знамење крста, режући полумјесец. Затим дијели главарства и поставља своје људе по најудаљенијим племенима и крајевима, гдје су их прије паше постављали.

Он се нарочито заузима за Грахово и околне крајеве према Херцеговини. Не престаје да се стара за ускоке да

---

[1]) Медаковић, П. П. Његош 1882. стр. 81.
[2]) Д-р Л. Томановић, пом. цит. стр. 117.; ср. Решетар, пом. цит. XX.

им помогне и олакша. Мучи се и једнако смишља начине о обезбјеђењу Граховљана заједно са војводом Јаковом Даковићем, којега је придобио за сарадњу упркос митима и пријетњама Алипаше Сточевића. И кад му руски конзул из Дубровника препоручује мир, он му одговара: „Граховљани су од сто година више дијелили са Црногорцима зло и добро уједно. Они су помагали и Русима .... Грахово је наше, а што је наше, то лако не пуштамо“.[1]) И ако је имао доста невоља од херцеговачког господара Али-паше Ризванбеговића, он успијева да Грахово остане као у неутралној зони, засебно, и закључује вјечни мир између „независне области Црне Горе и пашалука босанског и херцеговачког“. Но Ризванбеговић и други силници муслиманске Херцеговине не придржавају се увијек овога уговора, него и даље притјешњавају херцеговачка и брдска племена. Тиме се ствара ускочко питање, за које се владика највише залаже. И ако је он поново дошао до повољног уговора са Ризванбеговићем, с којим се на пошљетку братими, односи се опет заплећу и према Херцеговини и према Скадру. Осман-паша скадарски мучки заузима Лесендро и Врањину (на Скадарском Језеру). Русија захтијева мировање и владика се осјећа немоћан, прикован као Прометеј ондашњим међународним приликама и односима својих сусједа. У овој нужди он моли Русију за посредовање и труди се да задобије Осман-пашу скадарског, напоминући му у писмима заједничку крв, један језик и једно име у славној прошлости, по оном свом начелу: „брат је мио, ма које вјере био“. Али све узалуд. Осман паша му отписује; „Ја сам Турчин, а ти си ђаурин, па се сложити не можемо“.

А владика њему опет, да би га како год придобио или смекшао, говори о некадањем братству с њим и злој судбини својој и свога народа, па правда погранична црногорска племена због напада и хајдуковања:... „Помисли, мој драги земљаче, оволико народа, сабило се у овим горама готово од свуда затворени, кад је година неколико родна може се и проћи, али кад дође неродна година, као што је лањска била, жива мука. Ја сам се лани неколико мјесеци мака у Беч и у Млетке навластито зато, да ову муку

[1]) Д-р Л. Томановић, ibidem стр. 98. ср. Медаковић, П. П. Његош, Нови Сад 1882. стр. 73—74 и даље.

не гледам.[1]“) Својим радом и држањем, начинима опхођења и речитошћу, владика с једне стране придобија ускоке и погранична племена и подстиче код њих храброст и националну свијест, а с друге стране познатом: „брат је мио, које вјере био“, стара се да омекша иновјерне сусједе своје крви и ублажи њихов бијес опоменама на заједничко поријекло. Све то да би олакшао стање јаднога народа.

Он једнако ради да уведе Скадране у велико народно дјело заједнице и узајамности, да споји оне, који су одвојени вјером и заборавом прошлости, а некад били једно. Али опет без резултата: здравој националној мисли стоји на супрот фанатизам и лукавство. Скадарски везир и кад одговара лијепим ријечима владици, ради против српског имена и независности у Црној Гори не само гвожђем и оловом, него и златом. Секретар сената пише владици у Беч (окт. 1846. г. када је путовао да моли руску дипломацију за посредовање око поменутих острва на Језеру и тамо би задржан), како су се „Брда сва колебнула узроком турскога мита“. А предсједник Сената јавља му (јануара 1847.): „паша скадарски опет све више мита дијели, јер што је до сада корете и ћинтерце дава, сад је почео давати по двије пушке мале сребрне, као што је дао двије Јовану Мушикину, а једну малу сребрну и пећски нож Петру из Равнога Лаза, а трећему другу да је дар према тога. Ови су тројица пошли кријући на сам Божић у Скадар, па пошто су се вратили пошли су други Пипери и Мартинићи ..... Цеклињани су се справљали да иду у Скадар, па тек што смо дознали, ми смо их довели на Цетиње и повезали .... Било је Црмничана, па још главара, који су злотворима руку држали ....“.[2]) Но ипак народни дух, његован вјековима науком и бригом својих владика преодољева и овој напасти, те племена Кучи, Пипери и др. што одустају у одсуству његовом, не пристају уз Скадар против Црногораца, него живе за себе. Овим се само обнављала стара борба државне мисли с племенском. По повратку из Беча (1847.) Петар II. одмах иде у народ, смирује побуњену Црмницу и повраћа заједници одметнута племена. На другој страни према Херцеговини он опет изравњава помућене односе с мостарским везиром и ради на

[1]) ibidem 193—154. стр. ср. Медаковић, П. П. Његош.

[2]) Д. А. по Д-р Л. Томановићу пом. цит. стр. 148.

отклањању нових заплета с Аустријом око црногорских имања на аустријској територији и других економских интереса због соли и воденица у Приморју.[1])

Кад 1848. долази до отвореног сукоба између Црногораца и Аустријанаца (Црногорци сишли чак у Доброту, опљачкали је и напали тврђаву, на којој су били топови), владика, носећи у глави мисао општег уједињења, ради ове знамените године, да развије заједнички национални покрет. Он пише проглас Дубровнику и Боки, да би одстранио млетачку пропаганду, која се тада поново јавља, и да би побудио што јачи осјећај за слободом. Истовремено води живу преписку с Александром Карађорђевићем, Мих. Обреновићем, Јелачићем, Медом Пуцићем, ради заједничке акције, и ради да у овом смислу подигне још више расположење Црногораца.[2])

Да би што тјешње и интимније везе створио између Црне Горе и Србије он шиље тамо на школовање дјецу црногорских главара и пише Гарашанину: „Гдје би црногорска младеж могла лакше научит образовање ума и срца и да не изгуби ни мало од своје дичне народности, ако не у Србији...“[3])

Он једнако у свима приликама и свима покретима мисли и ради за свој народ, покушава да га отме из окова злога доба, да раскине обруче, који га притежу за сурово стијење, да би сишао у плодне равнине. Разочаран резултатима 1848. године и изненађен држањем конзервативне руске дипломације, која хладно одбија и трзање ове мале земље ка бољем животу, он болује од мучног осјећања због овакве судбине. И пише руском консулу..... „О несрећна Црна Горо! гола сирота, она не припада човјечанском роду, него је или пала с неба или искочила из пакла, ушљед чега свак је се туђи; нашим подвизима у борби за слободу, за славјанство и за христијанство нема благодарне симпатије, наша крв, наша страдања и мучења не заслужише човјечјег саучешћа“.[4]) Он овако изражава ту своју горчину и ијед пред једним енглеским лордом, кад му овај у Неапољу (за вријеме владичиног пошљеднјег боловања) долази у посјету и

---

[1]) Д-р Л. Томановић, пом. цит. 164—167. ср. Медаковић, П. П. Његош, стр. 151.

[2]) Д-р Томановић, стр 174—178. Решетар XXII—XXV.

[3]) ibidem.

[4]) Др. Л. Томановић, op. cit. стр. 195—196.

тражи његову слику: „Кад дођете у богати Лондон и кад покажете ову слику својим пријатељима, немојте им казати: ово је владалац, него кажите: ово је мученик једнога за слободу мученичког народа. Кажите им: Срби могли би побиједити Турке, али не могу да умилостиве вас христијане“.[1]) Колико је снажно осјећао владика Његош за свој народ и како му је сваком згодом мисао ишла на то, да га уздигне и представи свијету као што заслужује! Колико је чезнуо овај велики дух за народним добром и народном слободом! Владика, вели Љ. Ненадовић, не може се у говору дотаћи српскога народа и ослобођења, и да не дође у усхићење, а често и у неку љутњу“. Њега је и у пошљедње дане морила брига за будућност своје мале и сиротне земље и не заборавља је и на самртном часу: „Пошто га је свештеник причестио, прича Љ. Ненадовић, скинуо је капу с главе и јаким гласом рекао: „О велики самостворитељу! помози јадноме, но јуначкоме народу Црне Горе, одржи га у слози и поштењу“.

У своме тестаменту означује за прејемника у цркви и држави свога синовца, остављајући му „владиченство како је од старине узакоњено у Црној Гори“, а уштеђене новце сматра да су „народни“ и оставља их народу црногорскоме: „За један дио да му се купује праха да се брани, а у гладне године да купује за исте новце жито и без паре и динара да се дијели сиротињи црногорској и брдској“, „остали да се за нужде народне троше“.[2]) Он све оставља народу, јер је он сам народни и живио је за народ као и његови претходници.

* * *

Владике су црногорске водили народ и учили га не само радом и примјерима, него га васпитавали проповиједима, својом речитошћу и узгајивали га пјесмом. Петар II. се овим нарочито издваја. Он је својим духом преживио и престрадао вјековне патње и прошле и савремене, стога је народ осјећао и разумијевао, он је уносио народне идеале и стога је његова мисао дала полета општој народној мисли, учио је народном филозофијом и народ га је слушао као свога Великана, пјевао је из дубине народне душе и за то је од-

---

[1]) Њ. Ненадовић, Писма о Црној Гори.

[2]) Ровински, Петар Петровић — Његош“ стр. 93—95 ср. Томановић оп. цит. 212—13.

јекнуо у свима срцима. Он је по примјеру својих претходника био учитељ и васпитач цијелога народа. „У педагошкој души Његошевој, вели Даворин Трстењак, много је ватре, па нас она грије и освјетљава..... и ми читајући његове умотворе осјећамо и естетички уживамо, уживамо и постајемо бољи и храбрији“.[1]) Кад је тако за нараштаје новога вијека, а колико је моћно загријавао огањ његове поезије савремене му генерације, те су биле ближе том чудном врелу; како је утицала снага његове ријечи на оне, са којима је он сједио вечерима око ватре и причао им, кад би се и уз гусле пјевало. Уз њега се подизала и кријепила народна душа и спремала за нове напоре.

Владика Његош пјевао је народу и његовој прошлости и његовим идеалима, састављао му кола, „пјесме из главе цијелога народа“, гдје се говори: о слободи, о судбини, о јунаштву, о издајству, о клетви на изроде, о невјери Бранковића, о слави јуначкој и витешким дјелима. И у свему показује такт и вјештину узгајивача народног осјећања и мишљења и даје ненаметнуто упуте као искуство историје и прошлости. Он је сплео својој земљи бесмртни вијенац, дао Црногорцима „Огледало Српско“, ред народних јуначких пјесама, изведених из народне и његове душе. Његову је поезију народ слушао као глас Бога и учио му пјесму као молитву или као историју. У њима је огледао своју мучну прошлост и њима се хранио и соколио, узгајивао витешке врлине и подизао свој понос, јер се у њима огледао и одбијао прави јуначки дух народа. Тако је он својом националном поезијом уздизао у народу национални дух и националну свијест.

Како се радо и заносно напајао дух Црногораца пјесмом Његошевом, може се схватити само ако се има на уму, да је за народ Црне Горе пјесма значила исто што и молитва. Гуслар у овој земљи и данас често помиње кад пјева: „Све у име Бога истинога“, а завршава са „Амин, Боже, сви ти се молимо“. Његош је схватио моћ народне поезије као дјеловање дубоке и чисте молитве, па је њом освјежавао своју душу и васпитавао душу свога народа, учећи га да вјерује и да се нада „јер надежда веже душу с небом, како луча са сунцем капљицу“ (Горски Вијенац). Религија је Његошева, религија народа, дубока вјера у побједу

[1]) Davorin Trstenjak: „Pedagogija Njegoševa“, Zagreb, 1920. str. 8—9.

правде, те позива да се бори и не клоне: „страдање је крста добродјетељ; прекаљена искушењем душа рани тијело огњем електризма“ (Горски Вијенац). Идеал народног морала човјечност он уздиже до религије, јер човјек на земљи, „мора бити човјек“. Име челно заслужити на њој, он је има рашта полазити, а без њега у што тада спада? Покољење за пјесму створено! виле ће се грабит у вјекове, да вам вјенце достојне саплету, ваш ће примјер учити пјевача, како ваља с бесмртношћу зборит“ (Горски Вијенац). Он подиже самосазнање, вјеру у сопствену вјерност и национални позив Црногораца: „Што утече испод сабље турске, што се не шће у ланце везати, то се збјежа у ове планине, да гинемо и крв проливамо, да јуначки аманет чувамо, дивно име и свету слободу...“ (Горски Вијенац).

Ради овога Његош подстиче борбени дух и јунаштво: „Без муке се пјесма не искова, без муке се сабља не сакова! Јунаштво је цар зла свакојега...“ Оно је пут к слави и бесмртном животу: „Благо томе ко довијек живи, имао се рашта и родити! Вјечна зубља вјечне помрчине нит' догори, нити свјетлост губи“ (Горски Вијенац). Уз то он загријава родољубље Црногораца, да воле своју малу земљу: „Ђе је зрно клицу заметнуло, онђе нека и плодом почине“; учи да се одупиру насиљу: „Ал' тирјанству стати ногом за врат, довести га к познанију права, то је људска дужност најсветија“. А палим јунацима обећава часно име и славан помен: „Ако сабљу пољубиш крваву и запловиш у ноћне валове, сљедује ти праху светковање“ (Горски Вијенац). — Те при свим невољама: „треба служит части и имену“, а да се не клоне, јер: „иза туче ведрије је небо, иза туге бистрија је душа“. Такав је живот тежак: „Јунаку се чешће пута хоће, ведро небо насмијат грохотом“ и „витеза сустопице трагически вијенац прати“. Но, „покољења дјела суде, што је чије дају свјема“. Зато Његошев Црногорац треба да је племенити витез, заштитник слободе, „бранич жене и дјетета“, а „народ бранич цркве и племена“ (Горски Вијенац).

Гајећи хероизам, владика прославља и истиче гусле: „Ђе се гусле у кући не чују, ту је мртва и кућа и људи“. Оне су дио народне душе, израз живог одушевљења, признање славе; гдје њих нема ту је утрнуо сваки витешки осјећај, умукао одјек борбе; ту се не помиње прошлост и

не чује гласа, који зове у нови живот. Само гусле имају ту велику моћ, преко њих херојево име „на земљу царује“, а душа на небу; оне чине

„Да витеза бојне муке
Учвршћују поправљају,
И да од њих све постаје
Храбриј' духом, срцем, умом“ — (Слободијада)

Борба за славу и слободу не смије да се заборави. Гусле заједно са поезијом у овом патријархалном времену чувају све, што је боље од заборава, оне васпитавају народну душу и подижу је. Стога их владика тако цијени и препоручује.

У ова тешка доба борбе и страдања, мора се истрајати, напори не смију престати. И ради тога вели:

„А витештву судба неба
вјечито је одсудила,
да без посла витешкога
ни час један не дангуби“. — (Слободијада)

Зато владика и главари овако одушевљавају војску пред бојем:

„Сваки народ, којем прси
духом храбрим питају се,
за слободу своју дичну
и за драго отачаство
дужан гинут и крв лити
храброст права докле траје“. — (Слободијада)

Уз јунаштво слога се препоручује као услов слободе и народне слоге, јер кад се „разлуче и крваве племена“ непријатељ продире:

„Али нема силе у свијету,
Кад је слога међу Црногорце
Нејма силе нит је досад било,
Да покори ломну Гору Црну
Свуколику с мора на Морачу“. —(Шћепан Мали)

Слога и слобода иду заједно. Стога владика прекliње оне који:

„Распре сјеме посијаше горко,
те с њим српско племе отроваше“. — (Горски Вијенац)

А онога, који отпадне од своје вјере и имена проклиње и рођена мајка:

„Љута клетва паде на изрода
прокле мати од невоље сина,
те кнегиња Иван-беговица;
прокле Мара свог сина Станишу
. . . . . .

Станиша је образ оцрнио
похулио на вјеру Христову
на јуначко племе Црнојево“.

Владика са особитом пажњом бдије над религиозним осјећањем свога народа. Он стријепи, кад примјећује, да оно слаби и поводом тога вели: „него је то, што ме ожалошћује, да чувство к вјери .... почиње хладнити“[1]).

И ако Његош није био упућен и спремљен за овај позив у цркви, он се и пјесмом и личним примјером стара да утврди јаку и топлу вјеру у народу. Он је знао, да је у нашем народу слобода и вјера неподијељена и да се заједнички држе, стога их заједнички и утврђује. Он је знао да пред очима Црногораца мач добија нарочиту моћ, кад је осјењен крстом, те постаје оруђе историјске правде, стога подиже и гаји уздање у небо.

Ко изда витезове, који се боре за вјеру и слободу, на тога он баца тешко проклество:

„Бог велики и његова сила
у њиву му сјеме скаменило,
у жену му дјецу скаменило,
. . . . . .
траг се грдни његов ископао,
. . . . . .
у кући му пушке не висило,
главе мушке не копа од пушке
жељела му кућа мушке главе,
. . . . . .
спопала га рђа Бранковића
. . . . . .
не предава пуње ни проскуре
крвљу му се прелили бадњаци,
крвљу крсно име ославио“.

Тако владика Петар II. увијек излази као највећи апостол слободе и најоданији чувар вјере.

Ради овога он опомиње свој народ на прошлост: —

Спомен'те се дјела славних,
које мишца храбра чини,
ваше родне миле браће. („Слободијада“.)

и истиче узоре, говорећи да Ловћен и планине Црне Горе не примају никакво друштво „што не личи орлу, ал' курјаку, ал' Милошу али Карађорђу“, и баца анатему „на Вуковце, рода издајице“.

Заједно са родољубљем, слободом и јунаштвом владика истиче поштење у очима Црногораца, као највећу витешку врлину:

---

[1]) Медаковић, П. П. Његош. Стр. 30. од 1882. г.

„Али треба да за славу
Отачаства и имена
Сви помремо крв проспемо.
Но једном се мре и рађа
До поштења све је мртво,
Оно живи вјековјечно.
Гроб је частан вјечан живот,
Живот стидан гроб вјечити“. (Слободијада)

Част има као и убјеђење психолошку моћ, која све савлађује:

„Све су силе мртве и ништаве,
за онога, који право мисли,
те част љуби више него главу“.

Част и поштење имају већу цијену него сам живот:

„Управ човјек онда и погине
част, поштење, када му се узме“. (Шћепан Мали.)

Тако је владика Његош морални учитељ свога народа. Ово је традиционална етика, коју је он поцрпао из највиших осјећања народних, да је опет предаје народу као његов поета и пастир, као старешина, који води и упућује. То је школа морала заснована на принципима: „Све за образ а образ ни за што“, „часно није ласно“ и „прије гроб него роб“, а с идеалом: „за крст и за слободу“. Овоме и овако могли су да уче само владике-војсковође, носиоци и мученици вјере, која је на Голготи заснована, представници народа, који се распиње на крсту мука са убјеђењем, да иза Голготе долази васкрс и да „васкрсења не бива без смрти“.

По овој науци јунаштво и поштење везани су са страдањем, али исто тако и са славом.

Бутор од Подгора вели своме побратиму:

„Ја не жалим муку преносити,
Јер су муке за јунаке дате,
А не жалим, што гинут' хоћемо;
За поштење умиру јунаци,
То је нама од старине хвала“. (Кула Ђуришића —

Но треба знати одржати народну душу на висини ових идеала и истрајности у патњама живота. Петар II. за то и опијева одупирање злу, борбу против непријатеља: „Нека буде борба без престања“. Таква је борба „светковање и слава“, на којој се јачају мушке способности: „То је тамјан светим јунацима, то гвоздени срце у момцима“. (Горски Вијенац), нада „у Бога и у своје руке“, а „на муци се познају јунаци“, (Горски Вијенац.)

Предочавајући тешкоће и страдања: „Вама предстоји преужасна борба, племе ви се сво одрекло себе, те работа црноме мамону... крст носити вама је суђено, страшне борбе с својим и туђином“. Он према црногорској народној изреци: „витешку невољу треба витешки подносити“ учи Црногорце: „Славно мрите, кад мријет' морате“ (Гор. Вијенац). Овакво умирање за слободу највећи је етички идеал Црногораца, спојен са вјером и националношћу. Њим су се потхрањивала сва виша осјећања и одржавао понос. И само помоћу њега Црна Гора може да се очува као „збјег слободе“, и да остане „кремен, који на сваки удар огањ даје“. Стога владика и акцентира тако славну смрт, завршава је као аманет Косова, као самопрегоревање „за далека нека покољења“ (Гор. Вијенац)

Уједно са овим он потенцира и мисао косовске освете, која је одавно усађена у души народној. Отуда је „света освета“. И освета се уздиже до религије. Херој је оруђе божје. Јер како налази најдостојнији интерпретатор религиозне мисли Његошеве Николај Велимировић („Религија Његошева“), црногорски владика износи да је и Бог осветник правде. То је освета, којом се Милош није светио Вуку свађом, него витешким дјелом према непријатељу, који гази српску, земљу, и тако застиђује Вука за клевету и задовољава божју правду према насилнику. Владика утврђује у народу увјерење, да је Црна Гора земља осветника српских, позваних да витешки гину по примјеру Обилића. Зато онако пјева о Обилићу (Горски Вијенац) и зато израђује лик Милошев. И да би његов образ што дубље урезао у душу народну, он установљава „Обилића медаљу“ као највише признање и одлику за јунаштво.

Обилић није само символ јунаштва. Обилић је спомен и завјет, традиција и идеал. Обилић је самопрегоревање. И идеал самопрегоревања постао је нешто најљепше у земљи гдје „вјере у крви пливају“. Гдје се „крст и топуз“, правда и насиље сударају, највиша је дужност самопожртвовање, да би побиједила „света Милошева правда“. Самопожртвовање је, стога, врлина на којој се завиди у Црној Гори. И то је Његош изразио у вези с Милошевим именом: „Ej, Милоше, ко ти не завиди! Ти си жртва благородног чувства.....“ (Гор. Вијенац) Таква је изрека за Црногорца, који је погинуо за слободу: „није погинуо него се родио“, или

ако је умро од рана са бојишта: „умро је да живи“ и „да му се завиди“.

Владика је овим дао видно обиљежје и згодан израз ономе, што је заложено у срцима његове средине. Указујући високе примјере, он је својом поезијом и знажним патриотизмом васпитавао савремене и будуће нараштаје у духу витешких идеала народних. А својим духовним полетом, високим идејама и јаким религиозним осјећањем оснажио је у својој земљи вјеру у побједу тих идеала. Он је тако уздигао све, чиме су његови претходници узгајивали раније генерације „поджижући огањ свети“..... „на олтару цркве и поштења“.

У моралној атмосфери самопрегоревања и самопожртвовања узгајивали су се и смјењивали нараштаји од Црнојевића до Његоша, и у тој мучној школи народне прошлости предњачили су и васпитавали животом и примјерима, проповиједима и пјесмом владике, као патријархалне вође, који су ради добра и идеала народних од отрова умирали, на вјешалима и о коцу висили, и мучним животом и напорима име светитеља задобијали.

За владику Његоша је с правом речено, да је он синтеза патријархалних духова, који су владали црквом и народом Црне Горе, достојан завршетак једног реда духовних поглавара, који су на врху своје љествице, поред свеца, дали и њега као генија, који је у својој узвишеној души преживљавао историјску прошлост своје земље страдао и дао упуство за највеће идеале националне мисли, који и данас моћно свијетле из његове велике духовне дубине.

* * *

Владике црногорске од Вавиле до Његоша, у току историје и најтежих вијекова народног живота, увијек су кад мање, кад више, истакнути носиоци традиције и завјета прошлости, чувари вјере и морала, инспиратори националних идеала, старешине народа унутра у земљи, представници изван, покретачи и вође у борбама, и напошљетку носиоци државне мисли и идеје општег народног уједињења. Они воде народ путем, који трасира историја, путем сабирања подвојених снага и координовања племенског индивидуалитета у правцу виших заједничких интереса и тражењу добра у општој слози.

Како су бирани од народа, они су скоро увијек представници његових бољих тежња и идеала, политички и национално врше динамичну улогу, и развијају релативно слободну акцију путем унапријед одређених смјерова. Као такви, они су својим дјеловањем у крајњој линији одјек и израз народне душе, која у овој области показује највише националне снаге, појачаване животом у планинама и заједничком борбом. И што је карактеристично, одговарајући немирној психи своје средине, брдског и племенског насеља, они у пошљедњим вијековима отворено иступају као револуционарни фактор; латентној снази масе дају импулс активности, а борбеној енергији свјесну директиву и воде је вишим циљевима. При томе мотиви њихових важнијих радња потичу с једне заједничке базе, из колективне душе народне, у којој је иначе крајњи извор свега бивања у историји. Они се не удаљују и не застрањују, него су у свему с народом везани. Њихове личне тежње и амбиције спајају се са националнима и узимају све више карактер идеалних тенденција и дјеловања. И у колико су јаче духовно изражени, као личности, у толико више представљају собом општије интересе. У скали њиховог шљедовања, линија, која се никако не прекида, као да се готово стално све више пење и ријетко гдје чини кривине. Кроз јаче изражене представнике свога реда, они достижу висину, на којој се показују као морални хероји и духовни великани. На врху је Његош. Он је најизразитији.

Историјске прилике и избор личности учинили су, да владика постане најутицајнији фактор у земљи. Митрополити замјењују својим дјеловањем унутрашњу дисциплину и организацију власти, чувајући народ, при његовој племенској слободи, која је прелазила у самовољу, од међусобних ратовања, крвне освете и размирица. При недостатку одређене политичке форме, без извршне власти и сталних административних и судских установа, у накнаду за ово личност црквеног поглавара јавља се као морална снага, која одржава везе и спаја расуте дијелове цјелине. Његош је у овоме, највише успио.

Општа је судбина црногорских владика не само борба у одбрани од непријатеља, него постојана брига у тешкоћама, да сачувају народ од међусобица и цијепања. Без потребног мира за рад и сређивање унутрашњих прилика, Цр-

ногорци, навикнути на племенски живот и дивљу слободу, нијесу имали здраве појмове о заједници и потреби једног сталног, за све обавезног, поретка. У толико је мучнији био положај црквених поглавара у Црној Гори и тежи њихови задаци. Али у овако суровој борби живота они су живјели као у својој рођеној стихији и тежили су не само то да избјегну, него народ да ослободе. Притијешњени изван и изнутра, они су осјећали што и цијела земља осјећа, увијек у „нужди и недовољству“, трпјели су муке свега свога народа у страшној трагедији „гдје земља стење, а небеса ћуте“, гледајући над собом „небо затворено“, те „не слуша плача ни молитве“. Они су вође у ужасној борби, гдје су „луна и крст два страшна символа“, а „крв праведна дими на олтаре“; али у тој борби не клону, јер „нове нужде рађу нове силе, а дјејствија напрежу духове“; све подносе мученички с вјером, која освјештава патње, јер „страдање је крста добродјетељ“. Они су у непрестаној бризи, да сачувају народ од глади и нужде као и од крвника, и у својима напорима живе аскетски, са испосничком издржљивошћу. И често су у смртној опасности и од католицизма, које подрива православље, и од мусломанства, које се као „губа у торину“ уселила и разјединила браћу једне крви и из једне куће, а против овога узносе „вјеру Обилића“ и гаје наду у коначну побједу. Овакво подвижништво траје не годину, него кроз вијекове; своју историјску мисију они воде с одношћу апостола, боре се и преодољевају свему. Његош се, како је речено, држао прометејски.

Црногорски, односно зетски митрополити, су једине српске владике у цијелом нашем народу, који су од Св. Саве до новог доба, без промјене и непрекидно истрајали. Историја српске православне цркве броји велики број свештенослужитеља, који су значајни у националној борби и као вође политичких и устаничких покрета, али само повремено. Овдје се континуитет не прекида. Црногорска митрополија с манастиром три пута је спаљивана од Турака (за вријеме Висариона, Данила и Св. Петра) и митрополитска црква три пута раскопавана, али српски владика у овој митрополији никад није престајао.

Но откуда Владика — Књаз и Господар? Племена ближе Цетињу по свом националном инстинкту и традицијама гравитирала су својој митрополији, а остали се, по

истом нагону, придруживали у колико је центар јачао и давао импулса у борби за заједничку слободу. На челу су се стављали владике изабране на зборовима. Владика — владар јавља се донекле као психолошка потреба ратоборних племена, која су се нуждавала у једноме вођи против општег непријатеља. Пошто се с обзиром на ондашње политичке и друге прилике други нијесу могли одржати, они се инстинктивно окупљају око митрополије, па у лицу црквеног поглавара узимају једино могуће себи заједничке вође и старешине, које признају затим за Господаре. Његош је био то (владика и књаз) више, него ико други.

Својим свестраним дјелањем, по улози, коју им је намијенила историја, и својим сталним присуством у народу владике су имале знатан утицај на карактер и менталитет Црногораца. Морална својства народне душе у овој српској земљи и непосредна религиозност Црногораца развили су се у непрестаном и интимном контакту с њима. Отуда онај високи пијетет према светињама и поштовање личности. Они су готово и једини узгајивачи националне идеологије. Његош је и у томе највећи.

Црква, односно религија, будући за Немањића ослонац државе, а у вријеме непријатељске поплаве чуварица националне свијести, она је у Црној Гори и чувар слободе и творац државе. (Народу је одржала дух независности и земљи дала не само моралну основу за подизање државнога живота, него припремила и изнутра и споља све најнужније услове за то. И једва да се гдје тако очитује историјско искуство, да је религија интегрални дио људскога и друштвенога живота и значајан фактор у борби против насиља. Његош је то најочитије показао „Горским Вијенцем“.

Крст и слобода, спојени с народним именом, одржавали су се у Црној Гори заједно, и одупирали се у борби за опстанак јаче, него гдје друго, — највише, благодарећи црквено-националној радљивости њених поглавара, који су стајали постојано „на гори“ као права „духовна стража“.

Ако народне и друштвене вође треба цијенити по циљевима, којима теже и средствима и начинима, како их изводе, они се могу назвати великанима. Они су носили у себи Бога, као судију историјске правде и учили великим надама. Циљ: подићи и сачувати вјеру и слободу, оствари-

вали су залагањем свију својих снага и свију личних интереса до самопрегоријевања. Његош се сав претворио у дух, који својом националном свјежином стихијски прожима и узноси покољења.

Међу великим духовима, који су кријепили нашу националну душу, раскидану и мучену за вријеме вјековне Голготе, владика Његош се напорима свога духа успео на једну олимпијску висину, одакле као да мотри и данас својим мисаоним оком на сав наш народ и његове радње.

Драгиша Н. Боричић.

О ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ

— У ЊЕГОШЕВУ СПОМЕНИЦУ —

(фрагмент)

Мало је књижевника нашега народа, који више дугују својој средини и укупној психологији своје покрајине, но што је то случај с Његошем. И ниједан од наших књижевника није толико интимно везан за средину, у којој је поникао, и за укупан мисаони и етички и етнички и национални живот свога краја, но што је везан Његош „Горским Вијенцем“ за своју покрајину Црну Гору. Било је код нас писаца, који су дали изврсну локалну боју, али су остајали увијек на малом простору, уско локални и спутани детаљима локалног. Али један огроман простор једне покрајине, сву њену типичност, у свим димензијама, у свим размјерима, могао је да дадне само Његош. Отуда су Црна Гора и Његош једно. Он и она нераздвојни су, и немогуће је, специјално с обзиром на „Горски Вијенац“, проучавати једнога Његоша без Црне Горе и Црну Гору без Његоша. Читајући „Горски Вијенац, човјек у њему осјећа Црну Гору. А кад човјек упозна Црну Гору, осјећа да чита у њој „Горски Вијенац“, и да у том дјелу види сву Црну Гору, сву њену прошлост, њене камењаре, њене муке, њене јунаке, њене карактере, појмове, душу; токе, џефердаре, — и сву љепоту једне покрајине нашега народа, која је, са мјеста гдје ју је историја поставила, честито освјетљавала пут, којим се морало ићи у животу наше расе.

Јер, као што би био пуст унутрашњи живот нашега народа, кад не би било народне поезије, тај живот био би пуст и штур, без Црне Горе, — и без „Горског Вијенца“. И отуда је љепота „Горског Вијенца“, љепота Црне Горе.

Лијеп је „Горски Вијенац“, јер је лијепа Црна Гора, узета у оном смислу, какву је слика Његош.

А та њена слика види се, прије свега, преко личности у „Горском Вијенцу“. И ништа љепше и одређеније нема у Његоша од личности, кроз које говори Црна Гора. Није, да случајно узмемо за примјер, било потребно измислити владику Данила. И ако изгледа измишљен, стваран он је, ипак, природан Црногорац, мученик, који не може да подигне руку на потурчене, на браћу, и води мучну душевну борбу, до понижења. А за то мекуштво смије га прекорити само брат; и нико више; слика Црногорца: јер брат смије само брата да прекори; само брат брату смије све рећи; нико други.

Вук Мандушић, Мићуновић, сват Црногорац, сва она огромна плејада карактера, који блистају у „Горском Вијенцу“, сви су они отхрањени у колијевкама Црногорака. Ако не они лично, и поименично сва та лица, сви ти карактери, сви ти сељаци и кнежеви, дошли су сто пута на скупове народних главара, гдје је учествовао Петар II Петровић Његош; и он их је гледао, слушао њихове мисли, идеје, живио с њима, радио, осјетио њихово присуство, појединих и укупно. У оном облику у каквом се виде у „Гор. Вијенцу“, и под истом свјетлошћу, под којом их је видио Његош, живе и данас личности у селима Црне Горе. И те личности имамо и данас у оном истом психичком оквиру, какве их сусрећемо у „Горском Вијенцу“.

Требало је видјети Црногорце, кад приликом прославе носаху Његоша уз Ловћен, кад се пењаху уз голо камење! Нико непогнут, нико погрбљен; прави и горди, свјесни свога имена, прави синови оног искреног националног покољења, које је ушло у „Горски Вијенац“. Њихове токе, златни џамадани, револвери, она чела, сва она поворка, која је промицала кроз шумну гору камења све се то блистало на сунцу, и евоцирало минула доба из историје, и народне поезије: Комнен Барјактара, Кунар Планину, Романију, Пивљанина Баја, Царев Лаз.

А кад се погледа барјак из битке на Фундини, изрешетан турским куршумима, да нема здрава мјеста ни за палац, човјек појми „Горски Вијенац“ и оно:

Мрки Вуче, подигни бркове,

јер „Горски Вијенац“, овдје у Црној Гори, има свој оквир, свој извор, и човјек осјети: да је дјело поникло овдје, код ових људи и ових планина. — Овај барјак носило је девет барјактара, гинући један за другим, да га тек десети побије на турски шанац.

Црна Гора, гдје је јавни живот отворен, незакопчан, и некад и сада, могла је да дâ Његошу оне отворене личности Вука Мандушића и Мићуновића.

Кад човјек погледа Одисеја, намеће му се једно стално лажно осјећање. Он је лукав, притворан, као Мљеци, на које Драшко онако гледа. Одисеј вара људе, богове, богиње; он је „домишљати Одисеј“. А у „Горском Вијенцу“ личности су резане у мермеру, јасне, отворене, ткане од хероја осјећања, од јунаштва, од отвореног, незакопчаног живота. Васпитани: да се види сваки акт, да се лични култ подигне само личном вриједношћу, личним особинама, — Црногорци су лако пружили материјал Његошу, да сними њихове фигуре и унесе онакве, какве је виђао сваког дана, и какве несумњиво, још живе у Црној Гори. Његош није морао да их измишља.

Сада је друго вријеме. Наш чобанин не диви се више орловима у облацима, но зури у воз и слуша како страховито хукте гвоздени точкови и буде птице на литицама. Долази нов живот. Измијениће се много што шта.

Сем личности, које је Његош видио, у Црној Гори, он је и култ природе могао да осјети у тој истој Црној Гори. У његовој религији „јестества“ види се Црна Гора: Ком, Ловћен, Дурмитор, голи и хладни планински врхови, тешки и болни, на које падају само орлови, људска мисао, пољубац сунца, и над којима је лебдјела слобода. Наше широке равнице без шума нијесу могле да дадну ни једном реформатору радозналих очију, какав је био Доситеј Обрадовић, онај бунтовнички осјећај и револуционарну мисао хајдука и ускока, нити да онако страсно и болно воли планине као Његош. Ловћен је крив што Његош воли јестество. Ова камена и хладна брда бунила би човјека и противу Бога, кад их човјек не би волио Његошевом љубављу.

Кад се с Ловћена погледа Црна Гора, човјек задрхти. Огромно море камења. Дурмитор ћутљив у даљини, а Комови хладни и црни, а сав простор, док око види, само голо камење. Скадарско Блато, као разливено олово, на

кога пада сјај облачног јесењег дана, и из те широко разливене суморне воде Скадарског Језера, штрче оштра острва, црна и кобна, мрачна и болна. Огромно Јадранско Море под сјенком облака види се као огромна урвина, над којом бди сунце, златом облака. Само лијепа Бока, невјеста Јадрана, украј мора, плавог и меког као плава свила, блага и топла, као тек ижљубљена невјеста.

И кад се Његош нашао једног дана овдје, на Ловћену, осјетио је оно, кад каже за Млечане:

„Ћескота их некаква дављаше".

Не би Потурице онако смрдјеле, да Његош није дисао свјежи дах ове високе планине. И оне малене руке и малену снагу, и онога тужног сирака без игдје икога, Његош је могао да осјети само овдје. Једна сламка, мања је и ништавнија на Ловћену. Човјек изгледа богаљ и ништавно биће на овој планини. Овдје цуцањ џевердара троструко одјекује, овдје гдје гром бије право, вјетар плахује, ту се родило оно директно осјећање код Његоша:

„Коме прсне чело, куку њему".

Зато, што је Његош одавде гледао природу, могао је да говори о оним тешким сукобима у природи: мора са обалама, човјека с човјеком, душе с тијелом. Све величанство Бога види се са Ловћена, сва трагика живота може да се овдје осјети. И онај чак пантеистички осјећај, којим дише Његош, тражећи разрешења свему, све је ницало у његовој души у овом крају, гдје су громови цркву сравнили са земљом, те и тиме постављали нов проблем људском оку, људској мисли. У овој Црној Гори сукобљавао се Турчин и Црногорац, глад и камење, планина и гром, живот и смрт, очајање и нада, туга и нада, немоћ и снага, Бог и човјек.

И људи Црне Горе и природа, све је то дало материјал Његошу да пише „Горски Вијенац". И кад треба проучити и проучавати „Горски Вијенац", треба проучити Црну Гору.

Могу се чинити дигресије у проучавању „Горског Вијенца"; можда је „Горски Вијенац" за ових осамдесет година дана могао и формирати извјесну психу, утицати на Црногорце, али остаје ван свакога спора: „Горски Вијенац" је Црна Гора, и Црна Гора „Горски Вијенац".

И напошљетку, Његош је писао „Горски Вијенац“ у времену најљуће борбе Вука Караџића и његових противника. Вук је давао слику наше расе у оквиру народне поезије. Његош је дао слику Црне Горе. Као што народна поезија није свестрана слика наше расе, није ни „Горски Вијенац“ свестрана слика Црне Горе. Али је Црна Гора основна подлога „Горског Вијенца“, и одбацујући извјесне нереалности, „Горски Вијенац“ остаје једна слика Црне Горе, врло потпуна, ткана од материјала, кога су пружили Црногорци својим животом, радом, осјећањем, појимањем, укупном Црном Гором.

Мићун М. Павићевић.

ВЛАДИКА РАДЕ

1813—1925

Тамо у сфере, гдје јата звијезда
Трепере, гасну и пучином броде,
Твој дух је наш'о свој хум и гнијезда,
И прорицао народне слободе.....

Све наше горе данас сунце грије,
И ускрс слави пук и раја гола,
Којој си, мјесто плача и мантије,
Сплео „Вијенац", пун срџбе и бола.....

Из Урвине је устао џин — Марко,
И сав наш Југ је озарило жарко
Сунце освете из крви поникле!.....

„Не грми више клетва на изроде"
Твој народ грли знамења слободе,
На твом су Вису рајске руже никле!....

Вид В. Вукасовић.

Над Његошевим костима на Ловћену.

Пред Топлом се смј'ешећи сиње море,
Огледају куле вилин-града,
У том Новом гради бијеле дворе
Херцег Стјепан, још за вијека млада...

Ту је вила научила Рада;
Како муње по небу се боре,
Како орô води облак грäда,
Како сунце обасјава горе...

„Богу хвала и данашњем дану,
Што дан свану и сунашце грану,
Црне Горе слободу ми грије:

Орô гнијездо врх тимора вије!"
Пјесник кликне с Топле, оком плану,
Он неслоге извида нам рану...

Дубровник, 16. VII. 1925.

Душан Д. Вуксан.

I.
ПИСМА ВЛАДИКЕ РАДА.

До данас познато је у јавности веома мало писама Владичиних. До једног дијела његових писама могло се у своје вријеме доћи, а то онда, кад је и један дио његове преписке улазио у „Државни Архив“.[1]) До осталих Владичиних писама било је тешко доћи, јер је њих чувао пок. Краљ Никола у својој приватној архиви.

„Државни Архив“, који се чувао у Министарству Спољних Послова, дошао је, (или можда само један његов дио) ваљда, пред окупацију Црне Горе у Двор; ја сам га нашао у подруму готово пред саму Владичину прославу. Овај дио архиве није никако прегледаван с разлога, што сам у то доба био смијењен као члан комисије, којој је био задатак да то учини, и што сам ја по том био већ и премјештен са службом с Цетиња, и што се већ послије за те „старе артије“ није нико ни интересовао....

Ја сам прегледао само онај дио архива, који се чувао у Двору и под кључем пок. Краља Николе и само једну свеску копија писама из год. 1837/8. коју сам нашао у подруму. Владичина преписка иде од 1831. до 1851. године и ту се сачувао у свем 1601 документат. (Овдје треба мислити само на архив, који је чувао пок. Краљ Никола).

У првим годинама Владичина владања (1831—1836) слабо је архив сачуван; у тих шест година нема више од 130 докумената, (а и то што је остало, слабо је очувано и за већину тих докумената може се рећи да су пропали. (Писмо I. III. IV. V. али има и још горих). У осталим годинама преписка је интензивнија, она варира годишње између

[1]) До ових писама и долазили су Лавров, Ровински, Д-р Л. Томановић и други, али до писама, које је држао пок. Краљ Никола у себе, није се могло доћи. Изгледа, да је он поменутим научницима давао само изводе из појединих писама, а да им сва писма није ни показивао.

50 и 200 писама (1851. = 200, 1844. = 135, 1843. = 196, 1842. = 138, 1841. = 80 и т. д.).

Од ових 1601 писама, Владичиних је око 200, а сва остала писана су њему. Највише је писама од окружних поглавара которских и од Гагића. Ове двије преписке као да су посве сачуване. Од других знатнијих људи има Алипашиних 12 писама, Татишчевљевих 7, грофа Неселрода 5, књаза Александра Карађорђевића 4, Бана Јелачића, Матије Бана, књаза Михаила Обреновића, патријарха Рајачића, Книћанина, кнеза Метерниха, Милоша Обреновића, Цара Николе I. и Вука по једно или по два. Остала писма већином су преписка с појединим турским главарима и разни извјештаји, молбе и представке црногорских главара, или појединих Црногораца (највише свештеника и калуђера).

Ја штампам овдје 213 Владичиних писама. И њих има највише с окружним капетанатом которским (105) и с Гагићем (35), затим с гувернером далматинским Лилиенбергом (7), с везиром херцеговачким Али-пашом (7), с Неселродом (6), с везиром босанским Мехмед-пашом (5), с Татишчевим (5), с књазом Александром Карађорђевићем (4).

По два писма су: Ферик Асан-паши, Сими Милутиновићу, Смаил-аги Ченгићу, И. Гарашанину, Мехмеду Лекићу.

По једно писмо: везиру скадарском Мустафа-паши, попу Јоку Ивановићу, подгоричким Турцима, главарима цеклинским, капетану подгоричком Садријазему, везиру Осман-паши, попу Николи Калуђеровићу, цару Николи, везиру Халил-паши, Хамзаги Казалу, Хасан-паши скадарском, Хасан-бегу Ресулбеговићу, муселиму невесињском Баш-аги Рецепагићу, гувернеру далмат. Турском, војводи Јакову Даковићу, Вуку Караџићу, директору београдске Држ. Штампарије, Василију Васиљевићу, Теодору Павловићу, Василију Берари, Михајлу Вучетићу, Тирки, Николи Томасеу, тргов. Вуковићу у Трсту, неком Србину у Трсту, Бану Јелачићу и Меду Пуцићу. — У свем, дакле, са ових 213 писама вођена је преписка са 42 лица.

Овдје се мора споменути, да је у архиви нађено ријетко које *писмо* (а има и таквих), већ све само *концепти* (понеки у више варијација). Нешто је концепата писано руком Владичином; иначе све је писао секретар Владичин Димитрије Милаковић.

Ако изузмемо писма турским главарима, гдје писмо почиње с именом Владичиним, готово ни један концепат није потписан. Изузетак је једино с писмом попу Јоку (II) и с једним писмом књазу Александру Карађорђевићу (писмо CXCI).

Као што сам напоменуо, има доста писама, која су оштећена. Није ни чудо, кад се зна, да су ова писма била од октобра 1918. до маја 1923. под земљом. Многа од њих могу се спасити. Ја сам учинио један покушај допуњавања тих оштећених писама, и то са писмом Мустафа-паши Бушатлији (I). Овако се могу попунити и сва остала писма.

У првој књизи „Цјелокупних дјела Петра Петровића Његоша“, државно издање, Београд 1926. каже се у предговору, да ће трећа књига садржавати Његошеву преписку. Ја не знам, како се може на ово и помишљати, а да се не прегледају сви црногорски архиви. А тога има много; само архиви, који се чувају на Цетињу имају преко пет вагона докумената!

Црногорски државни архив до пред европски рат налазио се на четири мјеста. Један дио био је у Двору, лично у рукама пок. Краља Николе. У овом архиву били су документи из доба Немањића, Балшића, Црнојевића, Владика из разних црног. племена, и владика Петровића—Његоша до доба књаза Данила. Други дио био је у Министарству Спољних Послова. Овдје је био добар дио докумената из доба Владика из куће Петровића—Његоша (а можда и ранијих; мислим да то данас нико већ не зна!), добар дио преписке Владике Рада (особито његова преписка са пограничним пашама) и архив књаза Данила. Трећи дио био је у Манастиру; овај дио садржавао је у главном документа из доба књаза Николе до Устава. Четврти дио био је у „Владином Дому“ (данас „Дом Слободе“), у згради, гдје су била смјештена сва Министарства, а садржавао је документа од Устава до краја 1915. године.

На основу овога могао би ко рећи, да писма Владике Рада треба тражити само у архиву Краља Николе и Министарства Спољних Послова. Али то тврђење не би било тачно, а ево зашто. Године 1910. спремао је тадањи секретар Министарства Просвјете, данас већ покојни, Н. Р. Миниħ, грађу за једну расправицу о основним школама у

Црној Гори. Он је добио био дозволу, да се може за тај свој посао, послужити архивом, који је био у Манастиру. Он је доиста, и прибирао грађу у том архиву, и једнога дана налази он у једној фасцикули тамо негдје из седамдесетих година, пет писама Љуба Ненадовића Владици Раду. Разумије се, да сам зажелио, да видим ова писма. Али не само, да нијесам то могао, већ се узело тврдити послије неколико дана, да та писма нијесу ни нађена! Што је било с тим писмима не знам. Да су дошла у руке пок. Краљу Николи, она би се и данас нашла у његовој личној архиви, али њих тамо нема. Да ли су враћена на своје мјесто, или су дата у Државни Архив у Министарству Спољних Послова, немогуће је данас утврдити, јер су оба та архива непрегледана.

С овим сам само хтио рећи то, да се преписка ниједног владара црногорског не може издати у потпуности, док се не прегледају сви архиви црногорски.

А могао се и требало је већ досад добар дио овога посла свршити. Да се све ове архиве налазе на сигурном мјесту, можда не би требало ни хитати, да се оне уреде, али кад се зна, да ону архиву у Министарству Спољних Послова, па ону из Манастира и ону послије устава изједоше мишеви и влага, онда је доиста жалосно, што се пушта, да ово драгоцјено благо овако немилице пропада.

Ја сам и као члан комисије за попис архиве и као Просвјетни Инспектор обраћао пажњу на ово Министарству Просвјете. Дуго је времена требало, да за овај посао заинтересујем Министарство, које је под крај прошле године тражило, да поднесем конкретне предлоге за уређење ове архиве, што сам ја и учинио, али на жалост, на томе је све остало.

Да се овај посао не свршава, ја не знам који су разлози, али знам, да је неопростиви гријех, да труне и пропада ова архива, која једина има континуитет од Немањића па до наших дана!

Не мислим, а може бити и тога, да ће по неко приговорити, што је у ова писма унесена у овако великом броју преписка с аустријским бококоторским окружним капетанатом (Ивачић и Решетар). У истину, на први поглед има овдје и безначајних писама, чији садржај одговара динашњем

пасапорту, или је казан у двије-три ријечи („Даће се одавде наредба подчињеној власти, да извиди, јесу ли Бокани из Црмнице у Ђура Преловића из Паштровића крали кромпир и кукуруз, па ако буду, не само, што ће морати вратити крадено, него још биће за то и кажњени". XXIV.) Па ипак сам ја ова писма штампао, не само ради тога, што мислим, да и поједину реченицу, која је остала иза Владике Рада, треба штампати, већ више стога, да се види, како је Владика водио много рачуна и о најмањој ствари, која је интересовала његове поданике.

Што се тиче штампања писама, имам рећи само то, да се штампају онако, како су и писана. Ја мислим, да стара писма и треба овако издавати и да их не треба преносити у данашњи правопис. Ја сам се тога стриктно држао. С истих разлога остављао сам и поједине грешке неисправљене, а нијесам дирао много ни у интерпункцију, на коју се у то доба и није много пазило, или барем не у концептима.

Имао би да се учини овим писмима још један приговор, који би, ја сам признајем, био оправдан. Требало је, наиме, потражити везу с овим Владичиним писмима и штампати поред њих одговоре. Истина, за многа писма ја сам могао и у овој дворској архиви наћи везу и одговоре, али их ипак нијесам штампао. Нијесам их штампао стога, што нијесам нашао везу свима писмима, а ја вјерујем да се то може наћи. У то ме, у осталом, увјерава и књига г. д-ра Л. Томановића о Владици Раду, који цитира многа писма, којих нема у дворском архиву, а ваљда нијесу ни била у њему, кад их је исписивао г. Томановић.

Казао сам напријед, да штампам овдје 213 писама Владичиних. Осим ових штампам још даље неколико писама и докумета. Тако у чланку: „Уговор Владике Рада и Али-паше о Грахову", штампају се 2 документа; штампа се тестаменат Владичин; у чланку: „Први Министар Финансија Владике Рада" штампа се једно писмо и једна инструкција Милаковићу; у чланку: „Два писма Петра Петровића Његоша" штампају се два писма Татишчеву; у чланку: „О Владичиној Историји Црне Горе" штампа се једно писмо, а тако исто

по једно у чланцима „Проглашење Петра I. за свеца“ и „Формулар црног. пасапорта“. У свем дакле штампају се у овој Споменици 223 писма и документа Владичина.

Према овом малом броју Владичиних писама налази их се још огроман број разасутих по подрумима и таванима. Вјерујем, да их има и у архиви, која се чувала у Цетињском Манастиру. Да би сва ова документа требало скупити наједно и издати на свијет, мислим, да то није потребно ни наглашавати. Коначно, ако не више, а оно барем смо толико дужни Владици Раду, дужни Црној Гори. Док се не прегледају сва документа, излишно је ма шта говорити и писати о прошлости Црне Горе. Њена вјековна историја забиљежена је у овим артијама. Па ипак захвална нова покољења убише се радећи, да свему томе не остане ни најмањег трага.....

I.

Везиру скадарском Мустафи Паши Бушатлији.

(28. II. 1831.)

Отъ насъ А(рхимандрита Петра Петровића Мустафи паши) [1]), све сѣ (верне Албаније Великом Везиру) и на(шему пријатељу поздрав.) Пр(имио сам твоју господску) книгу, коју си по(слао по Ми)хаилу (Пламенцу) и све разумио, (што у њу из)говара. И ово (разумио са)мъ, како сте (тражили) војску, (али) то не може бити ни подъ кои начин, (но те мо)лимъ како м(ојега) приятеля, да (се вјера уздржи). Црногорца прими, ако бы кои (сам хтио у војску, а) када овизи чую дру(ги, све ћеш их од тога одвра)титъ. Ако ли не пр(имиш Црногорце биће наше) приятельство яко.

Што питашь за вѣру єли тврда и нашъ кулукъ да ли смо свуђъ наз(начили, од нас сва)тко држи вѣру тврће него игда при(је). И ово имамъ ти частъ обявити и казатъ (да смо се) наіедили на спушкога забыта, коі є пре(тио и коі є зборіо: не мислимъ ни за везира, ни за другога кога. Али по свему тому (вјера је с ове) банде тврда, да нигда тврћа ніе би(ла). Не вѣруй свак(оме) Црногорцу што (говоре) и обећаю ти, (знај) и они да могу (не одржати ријеч).

И да си здраво и весело и (држи се) кућићу, (не пушти се; у муку се познаје) юнакъ добрыи.

28. фервара 1831. год.
Цетинѣ.

---

[1]) Мјеста у заградама пропала су, ја сам их допунио и ако ми се самом не свиђа много допуна онога мјеста, гдје се говори о примању Прногораца у војску. Један дио овога писма попуњен је по Д-р Л. Томановићу.

II.

Попу Јоку (Ивановићу)

(14. VI. 1831.)

Честити Господине Попе Јоко

Све што си послао примио са(мъ) — ус то ти шаљемо 90тъ литарахъ соли. Што ми пишешъ и питаш ме, хоћеш ли кою пару докленъ пшеница приспіе узаймити за момке, єла узайми неколико, колико видишъ, зашто я садъ неимамъ ни паре ни динара, а нитко ми не вѣруе, али знамъ, да ти мое муке знашъ и да ми вѣруеш.

Што ми пише Гнъ Мирко Ћеловићь за крстићь отъ..... я ћу за то мислитъ. Ето шалѣмъ конче и момка да дожене смокавахъ исподъ Маинахъ

Остаюћи твой доброжелатель и слуга

Арх. ПЕТРЪ ПЕТРОВИЧЬ

Съ Цетиня
Юнія 14го дня 1831го года.

III.

Главарима и Турцима подгоричким.

(2.-VII.- 1831.)

Отъ насъ ар...
и берцкога
Благородной господи беговима, аг.... агама, спахияма и свиєма Турцима подгоричкиема по.... ви брацки поздравъ.

Примио самъ вашу госпоцку книгу и разумио све, що ми пишете како господа и господи... исте я разуміємъ, како сте одагнали паш... везирова, имали сте циєли разлогъ и учинили како єдни поштени люди и како самь господъ богъ заповиеда, защо какви бисте ви люди били, када би сте се са своиємъ царомь и господаремъ побили, а помогли слуги цареву, кои се помамио и каква би та рука била, коя би на ћитапъ и на законъ божи дигла оружѣ, ми сви лиепо знамо, да би ту руку самь господъ сломио и унизио защо ви сви знате, када пође кралъ француски за Руссию онъ поведе два милиуна низамахъ, солдатахъ и онъ самъ предъ ниомъ бѣше сахие... олити коменданте, а русъ не имаше него двѣсти хилядахъ солдатахъ, али када се побише... нѣга доби и краля зароби, ви знате да є..... с овомъ правдомъ, да би ру..... ячи десетина него ли.... вдомъ ма за то га Богъ уби защо ни вашъ ... не иде да ве сиече нити да ве ..... лує и да ве учини сретниема и да будете на рахатлукь као остали свиетъ, да ве не вуку сваку годину на воиску и не перште коєкакви одметници и хаини царски; защо є боле када царъ посиече, него ли кога слуга милує, я се много радуємь що иде Решидъ паша царевъ мухур сахибия да ве учини рахет защо то ће млога.... мати и нама бити лакше него.... примио фоете из Беча да нещо.... посла

с кралемь одь франци .... и се ... ога мухуръ сахибия на трагь за нѣ .... неме вратитъ, и да се почео враћатъ, за то ви я и пишемь како приятель що ћете... ок онъ врати и ако ви и опетъ падосте у руке везиру скадарскоме вы знате истинито .... мога да ће Подгорицу сву спалитъ и васъ свакоєга, коєга уфати посѣћи и обѣсити а .. ве я совѣтуємъ, ако хоћете ме ово послушатъ, пошлите два чоека берже к мухуръ сахибии и питате га ако онь рече да ве ми бранимо доклень негова зиповиедъ доће одъ везира скадарскога, и да за васъ мремо како за нашу браћу, заисто ми вѣруйте ово, да ви ничесова зла радъ био не бихъ, защо какавъ бы я чоекъ био када бихъ я єдну мислио, а другу писа, а ви чисто знате да самъ хотио и да самъ био ницa чоекъ я бихъ ви могао невѣру учинити одкада смо се увѣрилн защо ... ко рече мухуръ сахибия, да насъ зовете, да .... бранити ми ћемо доћи .... да се ми ниесмо съ царомъ .... и свађали нако съ нѣговиєма хаинима кои су нагонили и васъ и насъ да се колемо и да се мрзимо и да се раздваямо. Али већъ се мерзѣти нећемо него живѣти како пощени люди остали и бити у свиетъ єдно и браћа єдинокровна. — А за Загарчане що сте писали, я самъ послао писмо и они ће съ миромъ сѣћети, али Т.... све мале ствари и све ће бити добро .. богъ да и поручите ми и одвише .... ћете ли мухуръ сахиба, силатъ али ... и ову ми книгу одпишите у дугачко... и да сте здраво, кои остаемь

ваш доброжелатель

Цетинѣ 2-га июлия 1831-га года. АРХИМАНДРИТЪ

IV.

Цеклинским главарима.

(? VIII. 1831.)

Отъ насъ архиман....
Господи главарима.....
Цеклину, драгій....

Ово вама залуду шести п....
и молимь ве, да не задиевате люуде цара....
го да съ нима у миру и у люубавъ живи....
нехоћете ону вашу оставитъ, него сте....
кућу турску преко мира и преко....

Я ви и сада говоримъ сѣдите съ мир....
и вратите имъ оно, што сте укрили из...
ако хоћете, ако ли пакъ и нећете, може ви би....
те никоме горе учините нако себе, зашто в....
ето кажемъ Цеклиняни, ако се не проћосте....
скихъ людихъ, да ће ви ова година на зло доћи
то се спомените ви зашто сте ви миритали....
ръ се и би серасћеру Цареву іоштъ, када сте мито узели да ударите на землю цареву, зашто
ви сви знате, да я ніесамь моліо оне дванаестъ Пиперахъ, они ћаху поћи свезани управо у Ца-

риградъ, а све за ваше мито и риечи, коє бѣсте
говорили, да су ви Пипери дружина, а ето ви шилѣмъ
письмо, што мі є посла Мехмедъ паша велики
везиръ и серасћеръ царевъ или ти мохусеиб.,..
у коє ћете чисто разумѣти што ми за васъ пи-
ше и како.....
.... няни када ову книігу разуміє —
.... ише мохуръсеибея серашћеръ
.... па се размислите и на ню ми отъ-
.... како мислите съ тіемъ те саде влада-
.... хоћете ли се съ нимъ задіеватъ, оли отъ
.... ћети съ миромъ. зашто я одъ овога мо-
.... имамъ заповіедъ да га задіевамъ него
.... тъ нѣга съ миромъ и я и коме ко-
.... него я знамъ, да ме ви послуша-
.... али како ви драго; горе ће бити за васъ
.... мою дужностъ испунямъ и испуняћу є
а што сте неколика зборили, да ћете узети
землѣ, што ове цркве у ріечку нахію, узми-
те већъ, не стойте докленъ ніесмо жито
побрали, а што су некизи зборили Вукцу у ћелію
да се миче отоленъ, еће доћи они да стоє, нека се
та дружина ставе да е Вукацъ на твердо мѣсто
и да се неће саде маћи, па се нека и грехоте ставе
да га сада не ћераю приће пролѣћа, а на пролѣће
ће им се маћи, има рашта, за ныихову вѣрно-
стъ къ цару и къ отечеству, кою су вазда тве-
рдо держали, паікъ і ово разуміемъ да неколицина
пріете да ће стражу цесарову посѣћи; я имъ
говоримъ, да у то ни пошто и не помислите, а
камо ли да учините. За друго єсамъ вашъ

Цетинѣ
августа....
.....

Доброжелатель архим.
ПЕТРЪ ПЕТРОВИЋЬ

(Споља)

Да се преда свиема Цеклинянима на прочитаніе общэ, на Ріеку 1831.

V.

Садријазему, капетану подгоричком.

(13. IX. 1831.)

Отъ Мене....
и брдцкога....
достойному....
ни ћатипу Садр....
горичкому спушком....
скій и предрагій поздр....

Благодареħи всевышнѣ....
отъ како си ти у ту землю от...
цара и нѣгове слуге Садриязема....
дникомъ и вечиломь наше су грани....
починуле отъ свега и междуусобнога....
коє до оне минуте непрестано твоим приятелством....
чинило се. Зашто ты знашъ....
како є Народъ Черногорскій вазда....
Такођеръ и ваше границе су биле....
за узданія илити страха отъ суда....
чинили нашіема людима и границама....
иста земля, коіомь ты данасъ управля....
имала управителье, коіе свакоєму зло....
ку и коіе нашіемъ границама зло чине....
угъ и давао му дарове за нѣгово злочи....
ли све безъ изма честите и пресвіетле ви....
порте. Сада су понеки почели не....
такве ствары и згодѣй.... работатъ от....
границе и индихъ. Синоћ ми дође....
да су убили Спужани четиры м....
никакве ны.....
.... отъ твое силе и самовольства
.... га гледай те преступнике и самовол-
.... зашто већ си твердо увѣренъ да самъ я
.... употреблява за примирити народъ
.... горскій съ границама и съ сусѣдима нашіема
.... и ми и тако съ помоћу божомъ и моега цара
.... примиріо и никакву стваръ не чиняшъ
.... могла помутити и развериħи пограничный мирь
.... ну, али сада се сватко залудіо и удивіо
што ово быи отъ мунафакахъ спушкіехъ,
кои су вазда овако чинили, и у свако безъчело-
вѣчіе улазили, и ове двіе провинціє клали,
садѣ мы гледамо што ћешъ ти за то учинить,
зашто ми вѣруи, да я желимъ, када су на-
ши цари у миръ, да и мы будемо у миръ
и да се нима не омразимо. И отъпиши ми
како ти доће ова книга на ніоизы

и да си здраво!

Цетинѣ
.... .бра 13-ог
1831. года

VI.

Осман-паши, везиру албанском.

(21. VIII. 1837.)

Знате како самь біо сада у Руссію, тако самъ имао срећу изисти предъ Императором Русскіемъ, кои ме є на истой Ауденціи

совѣтова, да живимо ми Црногорци у миру съ нашіема сусѣдима, како съ Австрійцима, тако и съ подданицима Турскога Султана.

Такођеръ исто, када самъ дошао у Бечу, біо сам кодъ Министра Ваше Высоке порте, Ферикъ паше, кое му самь расказа у каковому се станю налази Црна Гора сь пограничніема народима Турскіема. Мене є обећа Ферикъ Паша, да ће онь што скоріе писати ньиховоме Величеству Султану Махмуту о той ствари и увѣріо ме, да ћемо ми са стране Турціе у скоро време тако мирни бити, како што смо са стране Австріе.

Желећи я свето слѣдовати по совѣтима Императора Русскога, такођерь и надаюћи се на обећания Ферикъ Паше, я се обраћамь къ Вама како къ пограничноме Црногори началнику Турскоме, молећи Васъ покорно за користъ како єдне тако и друге стране, да дате заповіедъ подвластніема Вама краинама, да не нападају зломъ, нити задіеваю Црногорце, а я самъ дао заповіедъ свіема краичницима црногорскіема, да Турке незадіеваю, и доиста са стране наше отъ данась Турци остаю на миру, и ако се ко нађе да задіе Турчина, биће наказанъ жестоко. Ако іоштъ Вы учините са стране Ваше, како што я съ мое чинимь, тада ће се наши народи наслаждавати миромь и тишиномь, землѣ, кое пусте стое, ораће се и пасти, трговину, безъ кое є сваки народь бѣдань, подићи и у кратко време видіети велику користъ са свакое стране отъ мира и спокойствія, а тако исто писао самь и везиру херцеговачкому. Молимъ Васъ, да ми дате на ово писмо скори одговоръ ради моега владаня.

VII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(27. VIII. 1837.)

Имао самъ честь примити Ваше вюсокопочитаемо писмо одъ 7-а септемб. п. р. ов. год. и съ удовольствіемъ разумѣо самъ, како о долазку ту у Которъ Ѣ. К. Господина Капетанъ Адютанта Орешковића, тако и о жельи Вашой почети што скоріе назначити границе међу Црномъ Горомъ и окружіемъ боко-которскимъ.

По моме мнѣнію требало бы одредити одь наше стране по четирь чоека, а одь ваше по четирь, кои ће почевши одь Цуцахъ па до Црнице поћи свудъ по граници, и у свакомь селу пограничномь да се и одь єдне и одь друге стране скупе по неколика чоека, кои ће сваки свое границе казивати, а она по 4 чоека да записую што погранични селяни говоре, такођеръ требало бы да инжинири одъ ваше стране, еръ я неймамъ инжинира, поћу су она по 4 чоека и да дижу погранични планъ, па послѣ я би се съ Вама и съ Господином Капетанъ Адютантомь Орешковићемъ састао, ће бы смо уговорили, и узевши планъ погранични преда се, рѣшили би смо дѣло, па тадь бы попослали люде да свудь забѣлеже границе. Иначе по Вашемъ закте-ваню, мени се чини тешко ће ишта моћи свршити се, єрь то бы было и дуго и трудно сложити свудъ пограничне жителѣ, а овим начиномъ како Вамъ я предлажемъ, чини ми се, да бы смо лакше и

болѣ границе опредѣлили. Ако дакле Вы пристаете на моя предложенія, а вы изволите предварительно назначити ми дань, кадь ћу да одредим 4. чоека, кои ће поћи свудь по граници, почевши ту ствaръ одъ Цупахъ.

Очекиваюћи одь Васъ скораго одговора, честь имамъ съ отмѣннымъ высокопочитаніемъ быть.

VIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(29. VIII. 1837.)

Много ми є жао, да нисамь у станю са свим учинити онако, као што сте ми Вы у Вашемъ многопочєтаємомъ писму одь 9-а септ. п. р. о. год. изволили предложити. Народня дѣла, коима се сада занимамъ не дозволяю ми сада никако поћи на границу Кривошія, а и не чини ми се, да є така необходимость; но желећи одь мое стране садѣйствовати колико є могуће болѣ и приће къ брзому, мирному и тачному раздѣленію граница изъ међу Црне Горе и Боке-Которске; зато ћу и доћи у првый четвртакь т. є 2/14 септем. на Станѣвиће, гдѣ бы желіо да и Вы дођете, па да се разговоримо о нужднима мѣрама, кое треба узети намь у призрѣнію истога раздѣленія граница. У случаю пакь да бы се што случило гдѣ, да безъ Вас и мене не може бити, тада я самъ согласанъ свудъ поћи. Ако Вы соизволите на мое предложеніе у првый четвртакъ доћи на Станѣвиће у Манастырь, а Вы молимъ покорно, изволите ми дати одговорь скорый, за мое владанѣ

IX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(31. VIII. 1837.)

Одговараюћи на Ваше многоуважаемо писмо одь 11. септем. п. р. честь имамь увѣдомити Васъ, да ћу я у четвртакъ 2/14 септембра у ютру быти на Станѣвићима у Манастиръ.

X.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(5. IX. 1837.)

По зактеваню истога Капитаната, израженомь у нѣговомъ высокопочитаемомъ писму одъ 4. Септем. п. р. ов. год. я ћу колико скорие одредити люде одь Гвардие да чине примирити Кривокапиће и Звицере изь Трешнѣва, да врате Иліи Радовићу изъ Рисна све, што су му узели и да буду казнѣни за таково ньиово преступление.

XI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(5. IX. 1837.)

Разумѣо сам изъ высокопочитаемогъ писма истога капитаната одь 5ог Септ. п. р. ов. год. да кужна болѣстъ свирѣпствуе у Турской Албаніи и да є нуждно необходимо, да и я ставимь кордунъ спрама исте Албаніе, због тога, да се у Австю (!) не постави кордунъ спрама Црнегоре, будући да се тобожъ Црногорци непрестано мѣшаю са жителима Турске Албаніе, на кое истомъ Капитанату честъ имамъ сообщати, да у Турскои Албаніи нема никакове кужне болести, но су то само навлаштна измишленя, коя су више пута истоме капитанату неправедно донешена као што се у послѣдствию измишленіе осведочило, да Црногорци живећи у наивећои вражди са жителима исте Албание, немаю никаковога сообщения, но при свемь томь у случаю, сохрани Боже, да се покаже и наименьи знакъ исте болести, я ћу нуждна расположения учинити и строги кордунъ поставити на Црногорскои страни од Турске Албаніе, како га што и нећу пропустити дати на знанѣ истому Капитанату.

XII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(5. IX. 1837.)

Чудна ми се одвећъ ствар види, о коіои є исти Капитанатъ изволио обявити у своме писму одъ 26. августа п. р. ов. год. то естъ да су нѣкіи Цуце тобожъ били ухватили Милоша Андріина Лазовића изь Леденица, кои се сада налази у свободи. Желећи таковому преступленію, каквога, колико се ја споминѣмъ, никад случавало се ніе међу Црногорцима и Австріискима подданицима, конаць положити, я ћу наредити людма од Гвардіе, да ту стваръ точно ислѣде, и показавши се, да е то дѣиствително было, кривци ће за таково ново и дрзско преступленіе быти жестоко казнѣни.

XIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(5. IX. 1837.)

Разумѣвши изь писма истога Капитаната одь 3ћи Септ. по рим. о. г. да су некіи Глуходоляни изь Црнице узели Паштровићима пліенъ, я ћу заповиђети, да се та стваръ извиди и пліенъ поврати, но вѣроятно то одма неће моћи быти, докъ се горе Глуходоляни не измире и око другіе ствари съ Паштровићима, на кое се не само Глуходоляни, но и многи други Црничани праведно туже, што ихъ Паштровићи узнемирую и поводь имъ даю своеволной освети, коя ће се одъ мое стране гледати, да се сасвимъ у напредь изкорени.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

XIV.

Ферик Асан Паши, забиту скадарскоме.

(8. IX. 1837)

Приміо самъ Ваше почитаемо писмо писато 4ти Септембра, изь коега съ удоволствиемъ разуміемь, да сте и Ви, како што самь я ради миру и спокоиствію пограничноме. Када сте таковога умнога и народу полезнога мнѣнія, ја се надамъ да ће све добро бити, и да ће се већъ едань путъ прекинутъ зло и безчеловѣчіе међу Турцима и Црногорцима. Веома ми е жао што не могу како што Вы желите послати къ Вамъ моя четиры човѣка, да се съ Вамъ приговоре, на кои начинь треба поставити миръ и спокоиствіе међу ова два народа. Узрок є ови, што ова четри човека не могу къ Вамъ послати: люде кое имамъ умне и кои би за таи посао добри были, они не могу своя мѣста оставити на кое сѣде, да држе народу доброме согласно међу собомъ и сусѣдима на око себе, а люде друге, кои ниесу у такви послови вѣшти, немамъ рашта послати, ербо оваки не би умѣли никакву стваръ съ Вама уговорити, коя би корисна била за миръ, кои желите и Ви и я да буде; по томе ихъ узроку не могу къ Вамъ послати, него я налазимъ за полезно, да Ви съ Ваше стране пошлѣте на границу три четири човѣка, а я ћу съ мое три четири, ови люди да се стану на границу и да миръ учине међу Црном горомь и Албаніомъ. Ако сте Ви на ово мое предложеніе согласни, како што мислимь да сте, Ви мене пишите, када ћете те Ваше люде послати и на кое мѣсто, е ћу я мое приправити да буду готови и да их таи данъ пошлѣм да миръ утверде.

XV.

Попу Николи Калуђеровићу.

(9. IX. 1837.)

Позната ми є ревностъ, усердіе и способностъ Ваша служити отачаству своему; изъ тога изрока и произвео самъ Васъ у чинъ капетана надъ Перяницима. Сада Вамъ даемъ наредбу да перяничке капе раздате перяницима, коиехъ имена стое назначена у приложнои овдѣ карти, и да имъ наредите, да сви те капе имаду носити, као знакъ, съ коимъ ће се они одъ свие осталіе чиновника разликовати. Увѣренъ будући, да ће сви перяници знати цѣнити ову мою милостъ, и да ће усрдно за ползу своега отачаства служити, остаемъ Вамъ доброжелателъ благосклонитій.

XVI.

Ферик Асан Паши, забиту скадарскоме.

(27. IX. 1837.)

Знате како смо се око мира пограничкога досада два пута преписали и послали Ви Ваше люде, а я мое, да штогодъ добро учине међу два погранична народа, и да миръ поставе. Ваша желя, кою

изявляте у писмима, давало ми е пуно наданѣ, да ће се миръ учинити међу нашима народима, я самъ мисліо да то у волю Вашу стои, а да ніе то у руке злиехъ и безчестніехъ людихъ, кои не само што су непріятельи наши, него су непріятельи и свое законите власти Султана Махмута, како су и на дѣлу показали и данась су готови показати. Оваи зли човѣкъ е Мехмедъ Спахия Лекићъ, забитъ подгоричкіи, кои одь како е ту поставлѣнъ забитомъ свако є зло, коє е толико могао учинити, учиніо и на миръ и безъ мира; съ нѣга е било толико зла на Жабляку и на многи други мѣсти. Вама ће, честити Ферикче Асанъ Паша, ову мою истину посвѣдочити сви Турци Подгоричкіи, спушкіи и жаблячкіи; я самъ мисліо да Ви већ нѣгово зло дѣло познаете и да ћете му забранити у напріедъ зло поставяти како наше краєве, тако іоштъ горе поддайнике могућнога Султана Махмута.

Исти Мехмедь Спахія е учиніо и на овомъ нашихъ людихъ састанку, да се миръ не учини или чесова добра стваръ, коя би приводила къ миру, Онъ є на састанку говоріо сваку ріечъ, коя се не клони къ миру, него къ злу оба народа. Ваши посланици ніесу умѣли говорити съ нашіема едніемъ езикомъ, онъ є преводіо ріечи нашіехъ людихъ, како му є била воля. Такоћеръ ріечи Вашіехъ людихъ нашиема каживао тако зло и наопако, кое я самъ увѣренъ да ніеданъ умни слуга Султана Махмута говорити неће, еръ и да ихъ говори, говорио би противу свое дужности; иза свега тога када ихъ є Мехмед Спахія тако на састанку раздвоіо, послѣдъ разлаза посло є нашиема краичницима човѣка, съ коиемъ имъ є обявио ратъ, сада я самъ радъ знати єли то воля Ваша, да спахія тако ради или не, и ели Васъ воля да се миръ учини или не. Молимь Васъ на ово ми писмо одпишите да се уміемь владати.

XVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. X. 1837.)

Полазећи одавде пропраћень съ пасапортомъ Голубъ Маркишинъ Шаровићъ съ Уганяхъ ради наплаћиваня дуга одь Пера Ходала изъ Ластве. Препоручуе се усрдно окружному капитанату, да му учини колико є могуће брзо наплатити истіи дугъ.

XVIII.

Руском посланику у Бечу Д. И. Татишчеву.

(4. X. 1837)

Съ нѣсколько времени Господинъ Подполковникь Ја. Н. Озерецковскіи страдаетъ гастрическою лихорадкою и хотя докторъ изъ Катаро нарочно сюда приѣхавшіи увѣряетъ меня, что жизну Јакова Николаевича не находится въ опасности, но я долгомь себя поставляю

сообщитъ обь отомь Вашему Високопревосходителству, препоручая себя и народь черногорскіи и бердскіи Вашему Покровителству.

Я отмѣнимъ высокопочитаніемь и такою же преданостию честъ имѣю бытъ

XIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(7. X. 1837)

Тужи ми се Ђуро Радовъ Мартиновићъ изь Баицахъ, да є за банбадава Вуко Радовъ Бенвеня изь Побора уміешао и свога сина Пера у убіиство Ђура Ивова Бенвеня, а Перо синъ поменутогъ Мартиновића ніе ни біо онће, ће е погинуо речени Ђуро Бенвеня, я бы радь знати єли истина да Бенвеня обвинява Мартиновића, и ако є истина, а оно реченій Ђуро Мартиновићь готовъ є оправдати се съ доказателствама, да є нѣговь синь у истомь убійству невинъ.

XX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(16. X. 1837.)

Полазећи одавде попъ Стефанъ съ нѣговимь братомь Ђуромь Ивановићемъ изь Залазахъ, честъ имамь препоручити и молити, да би исти капитанатъ изволіо наредити нѣму починѣньой власти, да се предьреченима Ивановићима чини наплатити дугъ, кога имаду у Приморію.

Обично усердіе, съ коимъ є исти капитанатъ свагда старао се учинити свакомъ Црногорцу добро, увѣрава ме за цѣло да и ова досадашня препорука неће бити залудна.

XXI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(19. X. 1837.)

Убица Андріе Томова Стояновића, кои є погинуо на Цеклиню не налазе се, колико є правителству познато, у Црној-гори. У случаю да ће се обазна за ньихъ узеће се све нуждне мѣре, да се ухвати и будући да су австріискіи поданници, придаће се на Австріску границу.

XXII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(91. X. 1837.)

Наиманьіи знакъ, када бьі се показао да се простире куга по Албаніи путъ Црне-горе, нећу изоставити да неметнемъ строжайшіи кордунъ спрама Албаніе Турске и о томъ да не явим истомъ капитанату, кога сада могу увѣрити да никаква гласа нейма о тои бо-

лести да се чуе, да се иста кужна болестъ, путъ наше границе распространює, у толико и опетъ увѣравамъ истіи капитанатъ, да нико одъ Црногораца не міеша се ни єданъ са жителыма Турске Албаніе.

XXIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(19. X. 1837.)

По зактеваню израженомъ у высокопочитаемомъ писму одь 17и октом. п. р. истога капитаната, дана є заповѣдъ Утржанима да не дираю у тригонометрическе знаке выше Троице у Паштровићима и за цѣло они нѣће у ньи дирати.

XXIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(19. X. 1837.)

Даће се одавде наредба подчинѣнои власти да извиде, єсу ли Бокани изъ Црнице у Ћура Греговића, изь Паштровића, крали кртолу и форментинъ, па ако буду, не само што ће морати вратити, него іоштъ и поніеће заслужену казанъ.

XXV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(19. X. 1837.)

Сходно зактеваню гласећемь у високопочитанномь писму одь 22. окт. пр. истога капитаната, честъ имамъ сообщати, да є било метнуто Кметство међу Глуходолянима и Паштровићима, но Паштровићи нису кћели да престану на то кметство, и да є то истина може се и истіи капитанатъ извѣстити одь Сидика Паштровскога, како є у томъ кметству; слѣдовательно кривица не остае при Црничанима, него при Паштровићима, као не само у овомъ случаю, него и више пута догађало се, да они неће да пристану на судъ одъ . . .[1]), но послѣ иду тужити се истомъ капитанату, као да имъ обида быва одь Црногорацахъ, а себе изъвинѣнима представляю.

Въ прочемъ могу увѣрити исти капитанатъ, да я никаква средства изкметовати нећу, коя буду кадра и одъ мене зависила, да се учини правосудіе не само Паштровићима, него и свима Австрискима поданницима, кои имаю законито право што изъискивати одь Црногорацахъ.

XXVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(21. X. 1837.)

Дужници Пера Мартиновића изъ Баица, по имену Јово Цатто изъ Рисна, Марко Трипа Адамова Куряла изъ Шкаляра, не хотећи

[1]) овдје је празно мјесто.

свои дугъ платити састоећи се изъ 28 ф. и по, пренужденъ самъ молити, да бы исти капитанатъ по познатой своіой ревности и правосудію изволіо наредити подчинѣнои власти, кои ће имати честъ ово писмо предати истоме Капитанату.

XXVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(21. X. 1837.)

По разумѣнію истога Сава Матова и Јокице Савова сверху ньиове трговине съ Ђуромъ Вушићемъ, кое честъ имамъ истому капитанату на знанѣ дати, како є Ђуро Вушићъ заустaвіо аспре одъ трговине Сава Матова и Јокице Савова сверху цевердана, коіи му є дао Ђуро Вушићъ Саву Матову да га прода. И тако доћоше дужници истога Сава Матова за ньиову трговину, тако є быо пренужденъ цеверданъ дати, поради исте трговине, што є Вушићу дао. Препоручуемь да би исти капитанатъ по познатои своіои ревности и правосудию изволио наредити подчинѣнои власти, да Вушићъ има све колике паре врнути, а Јокица Савовъ и Сава Матовь нѣму цеверданъ натрагъ, да се ови люди намире, кои ћеду имати честъ ово писмо предати истоме капитанату.

XXVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(27. X. 1837.)

Не имаюћи никакова одговора на моя писма одъ 15. юлія и 2. септемврія 1835. године за поради наслѣдія покоинога Сава Никова Ивановића Цетињанина, који се идући путъ Дубровника утопио, принужденъ самъ и опетъ усрдно молити, да бы истый капитанать учиніо доброту одговорити ми, єли и колико є остало на броду истога покоинога Ивановића, кадь є ишао трговачкимъ посломъ у Дубровникъ, и ако што буде да би ми послао, да я овде предамъ жени и осталима наслѣдницима реченога покоинога Сава Никова Ивановића.

Надаюући се за цѣло, да ће Австрискому правителству до сада быти познато, што є остало иза покоинога гореченога Ивановића на броду, съ кога се утопіо, како годъ и да ће ми истыи капитанатъ на ово мое писмо одговорити.

XXIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. XI. 1837.)

Биће 20 година, да є покоиныи Нико Јоковъ Радоничъ, родомъ изъ Нѣгушахъ, дужанъ остао Николи Јанкову Стругару. Садъ налазећи се Андрія, синъ покойнога Николе Радоніћа у Которъ, молимъ покорно, да бы истыи капитанатъ изволіо по своіой познатой доброти наредити своіой подчинѣнои власти, да речени Андрія Радоничъ плати

и главно и интересъ за то вріеме истоме Николи Стругару, кои полази одавде пропраћенъ съ пасапортомь у Которъ.

XXX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(4. XI. 1837.)

Разумѣвши прошенія одь истога Стіепа Петровића поради дуга, кои се находи у Ивана Райковића, кое честъ имамъ капитанату представит, да би сте изволили потчинѣнои власти по правосудію овоме гореченоме Стіепу Перову као займодавцу ови седамъ таліера намирити, кои ће имати честъ предати писмо истоме капитанату.

XXXI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(12. XI. 1837.)

Овдѣ су долазили Маине Бело и Крсто Мачковићь, коіма су Пеіовићи изъ Цеклина и Кусовци съ Љоботиня надъмирили све што су им имали дати; зато иде тамо сада Маноило Пеіовићъ, да и онъ тражи одъ Франета, што су нѣму дужни за рану и води чоека са собомъ Божа Мартиновића изъ Баицахъ кои ће по своіои совѣти казати, каква є та рана.

Познато правосудію истога капитаната и нѣгово усердіє задовольити праведно закгеванѣ Црногорацахъ чине ми, да и я сада препоручимъ овога Пеіовића у толико, да исти капитанатъ изволи заповѣдити своіой подчинѣной власти, да се Пеіовићу што скоріе плати одъ Франетахъ изъ Маинахъ; я не би садъ Пеіовића препоручивао зато што су Марковићи овдѣ наплатили одъ нѣга, него га због тога препоручуемъ, што є рана добита због преузима Марковића и сентенція є била учинѣна кадъ Пеіовићи надмире Марковића, тадъ Франета да намири Пеіовића.

XXXII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(13. XI. 1837.)

По разумѣнію истога Драга Коіова и Оташа Милошева поради трговине, кою су продали Мату Трипову, за кое честъ имам истому капитанату предсказати, поради гореченіехъ, да бысте изволили по правосудію подчинѣнои власти ови дугъ, кои се састои изъ петъ таліера, намирити одъ истога Мата Трипова. Препоручуѣмъ истога заимодавца, кои ће имати честъ ово писмо предати истоме капитанату.

XXXIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(19. XI. 1837.)

По разумѣнію Нешка Вараића съ Нѣгуша, како ѣ предъказао дужника Ђура Јаношевића изъ Доброте, не хотећи свой дугъ платити, састоећи се изъ 40 таліера, а у Вицка Радоничића такођеръ 106 таліера главни, пренужденъ самъ молити, да бы истій капитанатъ по познатой своіои ревности и правосудію изволіо наредити подчинѣной властй намирити овога заимодавца, будући да има и ови назначени сирома Приморцима одговарати и молимъ понизно да бысте чинили скужати займодавцу, кой ће имати честъ ово писмо истоме капитанату предати.

XXXIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(19. X 1837.)

Разумѣвши прошенія одъ истога Јова Иванова и Загоре, како є предъказао дужника Марка Трипа Адамова изъ Шкаляра поради брава, кое му є продао на базару Которскоме, коє имамъ честъ приказати истому капитанату, кои се дугъ состоій изъ 17 таліера, да бысте изволили, подчинѣной власти по правосудію овоме гореченоме Јову Иванову као заимодавцу ови 17 таліера намирити, кои ће честъ имати ово писмо предати истому капитанату.

XXXV.

Конзулу Гагићу, Дубровник.

(19. XI. 1937.)

Почтенно Ваше писмо одъ 11/23 овога мѣсеца имао самъ честъ получити и из нѣга разумѣти, да сте Ви одъ Россіиска Императорскогъ посла при вѣнскомъ Двору примили петъ векслі одъ двадесетъ и шестъ хиляда шестъ стотина и шесдесетъ и шестъ рубаля и 66 копѣика осигнацияма, сирѣчь онолико, колико слѣдуе за друга 4 мѣсеца одъ годишнѣ сумме, кою е Господаръ Императоръ вселемилостивѣйше соизволіо заповѣдити да се дае Црногорскому народу за опредѣлено време, и да ћете исте векселе послати у Тріестъ да се продаду равнымъ начиномъ. Разумѣмъ изъ предреченогъ Вашегъ писма, да є Вама строжайше наложено блюсти и настояти, да бы се ти новци единствено на ползу овога народа употребили. Я Вамъ захвалюемъ на овомъ Вашемъ искреномъ обявленію и могу Васъ увѣрити, да ја нећу на зло употребити монаршеско великодушіе овомъ народу указано, на противъ тога настоянћу да овай народъ осѣти ползу одъ тога и да заслужи и у напредъ императорско благоволеніе. Вы сами ту увѣрићете се о истини ови мои речіи, само ако не будете слушати мое и народнѣгъ блага врагова, еръ будите увѣрени, ма како се я

трудіо о срећи овога Народа, свагда ће се наћи по гдѣкои човекъ, коме се неће допасти мое устроиство, но я се таковогъ не плашимъ, єръ самъ вазда готовъ одговорити и дѣломъ освѣдочити, да я мой народъ о нѣговомъ се напретку съ пожертвованіемъ своегъ собственогъ спокойствія старамъ се и императорску милостъ не да на зло употребимъ, него іоштъ да є заслужимъ, радимъ. Што више я молимъ покорно, да Министерство изволи у свако време, кадъ оно за благо разсуди, послати овамо еднога своегъ чиновника, да види држи ли се онай поредакъ внутреньега устроиства, кои сам я при помоћи совѣта Гна Подполковника Я. Н. Озерецковскога овдѣ завео, и троше ли се кудъ новци осимъ за народнѣ благо. Я се надамъ да ће Министерство ово мое прошеніе уважити, єръ ће тадъ истинито знати о свему што овамо быва. По одлазку Гна Подполковника овдѣ ніе никакве важне премѣне было. Народъ повинуе се своіой власти охотно. Сенатъ и Гвардія .....[1]) се усердно народныма пословима; у Турке одъ наше стране нитко не дира, а ньихове се преваре чувамо, єръ миръ кога самъ и Албанскому и Херцеговачкому Везиру надносіо нису утвердили. Съ Аустрійцыма живимо у добромъ согласіи и садъ ш ньима дѣлимо границе; то є све што Вамъ могу за садь сообщати, а у напредъ кадъ се што важногъ догоди, нећу Васъ оставити безъ извѣстія, као што и до сада не бы, да ніе овде быо Гнъ Подполковникъ Озерецковскіи, кои є о свему стању Црногоре Министерству донео.

XXXVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(21. XI. 1837.)

По разумѣнію Станка Петровића изъ Њѣгуша, како є предъ казао дужника Чопу съ Перчаня не хотећи свой дугъ платити, кое ће займодавацъ честъ имати устмено капитанату приказати и я молимъ съ честію капитанатъ по познатой своіой ревности и правосудію изволіо наредити подчинѣной власти горепоменога займодавца намирити, кои ће имати честъ ово писмо предати истоме капитанату.

XXXVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(30 XI. 1837.)

Будући да имаю међу собомь давію Франете и Вујошићи съ ньиовомъ браћомъ изъ села Маинахъ одъ окружія которскога съ нѣкіема Црногорцима около нѣкіех интересахъ, него су ово послови тако смршени, да се не могу окончати, и за то се ово рѣшеніе судейско одложило до 6/18 декембра, докленъ дођу Франете и Вујошићи съ ньиовомъ браћомъ, да се тай посао сасъвіемъ изчисти, зато се я обраћамъ Которскоме капитанату молећи га, да бы и онъ изволіо наредити подчинѣной власти, да на забилѣжени данъ дођу предъ

[1]) Празан простор.

овіемъ судомъ, да се сасвіемъ те распре изчисте изъмеђу Црногорацахъ и Маинахъ, а я нећу пропустити на знанъ дати истоме капипитанату.

XXXVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(1. XII. 1837.)

Одговараюћи на Высокопочитаемо писмо истога капитаната одъ 2-и Дек. п. р. ове године, коимъ ме изволіо извѣстити, да куга мори по пашалуку призренскомъ, с коимъ є Скадаръ у свагдашнѣмъ сообщенію, честъ имам и опетъ обявити истому капитанату, да у Арбаніи доиста іоштъ нема никакова знака одъ кужне болести, и да се Црногорци отнюдъ не мѣшају са жительима Албаніе Турске; но на све то не пазећи я самъ, да бы угодіо Высокославномъ Губернія Далматинскогъ жельі, данась разаслао окружно писмо по Црной гори, да се свуде по граници Турске Албаніе постави кордунъ и да страже строжайше пазе, да не би ће учинило се одъ црногорске стране и найманье сообщеніе съ поменутомъ Турскомъ Албаніомъ.

Садъ исти капитанатъ може быти совершено увѣренъ, да не само што се Црногорци не мѣшаю са жительима Турске Албаніе, него су имъ и средства къ тому сва укинута, а такоћеръ ако бы се и найманьи знакъ речене кужне болести у Турской Албаніи игдѣ указао и мени до знаня дошло, да ће бити одъ мене то часъ извѣсћенъ.

XXXIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. XII. 1837.)

По разумѣнію Ђуре Врбице и Вука Врбице изъ Нѣгуша, како су предсказали дужника Рада Иліина Радину съ Перчаня не хотећи свой дугъ платити, састоећи се из 80 таліера главни, пренужден самъ молити, да би истій капитанатъ по познатой своіой ревности и правосудію изволіо наредити подчинѣной власти намирити овога гореречената займодавца, кои ће честъ имати ово писмо истоме капитанату предати.

XL.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(8. XII. 1837.)

Разумѣвши прошенія од истога Пера Ивова Мартиновића изъ Баица, како є предказао дужника Пинка Трипова изъ Шкаляра то естъ одъ трговине, кое му е остао дужан деветъ таліера, за кое имамъ честъ приказати истому капитанату, будући да га неће речени дужникъ своеволно помирити; да бы истыи капитанатъ по познатой своіой

ревности и правосудію изволіо наредити подчинѣной власти, намирити горереченога Мартиновића, кои ће имати ово писмо истоме капитанату предати.

XLI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(10. I. 1838.)

Сообразно зактеваню истога капитаната, израженомъ у Нѣговомъ почтеномъ листу одъ 9-га януар. по р. ов. г. нарећено є већъ Раду Турчинову Вуяновићу, да поће у Budvu, да се подмири съ Франетомъ и Вуяновићемъ, и онъ є већъ отишао на свое назначеніе.

XLII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(10. I. 1838.)

Честъ имамъ одговорити истоме капитанату на нѣгово почтено писмо одъ 9-и яну. о. г. и у исто време увѣрити га, да су Побори Аустрійскима чиновницима, кадъ су ови хтѣли да поставе геометрическе знакове, неправедно Црногорску землю за свою казали, еръ граница поборска быће далеко читаву уру одъ оногъ црногорскогъ мѣста, гдѣ су предречени знаци были, слѣдователно ово су Црногорцы те знаке укинули су ихъ са свое землѣ(!) На све то не пазећи, я ћу наредити, да у напріедъ нико не сміе дирнути ни у какве аустрійске знаке безъ питаня свое власти, но желіо би да и истыи капитанатъ изволи наредити Поборима да знаке не напрую (!) ондѣ, гдѣ су пріе на Црногорску землю, еръ чобани кои свою стоку туда пасу, па сматраю ту стваръ т. (!) съ ружне стране, а кадъ бы знацы были поставлѣни на аустрійской земльи, тадь бы остали неприкосновени.

XLIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(10. I. 183.)

Ако истыи капитанатъ уважи ово мое предложеніе, я бы га моліо да и Мато Яновићъ изъ Кобча, за кога є исти капитанатъ имао у нѣговомъ почтеномъ листу, одъ истога датума, овамо доће, па бы се и нѣму начинъ учиніо за оно, што онъ држі на предреченога Пуша Лазова Радонића.

XLIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(10. I. 1838.)

Много мі є жао да не могу одовлетворити жельи истога капитаната по зактеваню у нѣговомъ почтеноъ писму одъ 10-ог янур.

п. р. о. г., да се принуди Јако и Мићо Маштрапи, Перко Лазов Радоњић и Вулета Пенда съ Нѣгуша, да плате за покрађену стоку Стіену Цику изъ Богдашића, Марку Матковићу и Адаму Марковићу изъ Ластве, еръ треба найпре вићети и имати ясна доказателства, єсу ли они узели ту стоку и ако су є узели знати треба узрокъ зашто су є узели.

Велику бы ми любовъ учиніо истыи капитанатъ, кадъ бы изволіо заповићети предреченыма Аустріискима подайныцима да дођу на Цетинѣ, гдѣ ће и Црногорци, на кое они држе покрађу, доћи, па да се то међу ньима развиди и да се подмире и посмире.

XLV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(10. I. 1838)

Съ радостію имао самъ честь получити Ваше Високопочитаемо 31. декемврия прошле године писано писмо, съ коимь сте изволили препроводити пакетъ, кои Вамъ є из Вѣнѣ на мое име съ дилижанцемъ дошао.

Хвала Вамъ премного на честитаню новога лѣта; и такођерь желимъ да и Ви овай годъ и многе идуће дочекате и проведете у душевномь задоволству, тѣлесномь здравію са своимь Вашомь почтеномъ фамиліомь и са свыма Вашима, кое Ви искрено любите приятельима, међу коима и я имамъ честъ броити се, и да Вамь свевышныи да све оно, што сами желите, те є за Вашу честь и ползу.

XLVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(15. I. 1838.)

Пре некогъ времена Драго Миловъ Богдановићь сь Нѣгуша купіо є у Глигорија Сеферовића изъ Котора робе за ф. 40 и за те паре дао му пушку леденицу у залогъ. Садъ ми се тужи истыи Богдановићъ, да му речени Сеферовићъ неће да врати пушку, него иште безразложну камату, зато я молимь учтиво да бы истыи капитанатъ по своюй обичной ревности и сада изволио наредити своіой подчинѣнй власти, да ту пушку реченыи Сеферовићъ врати Богдановићу, предателю овога писма.

XLVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(18. I. 1838.)

При овіемъ писму имамъ честъ истоме капитанату на знанѣ дати и Рада Турчинова Вуяновића поради дуга препоручити, кой полази съ петъ друга съ пасапортомъ у Будву, тражећи дугъ у Марка

Иваниша, и я молим сь честію исты капитанатъ по познатой своіой ревности и правосудію, изволио наредити подчинѣной власти горереченога займодавца подмирити, кой ће имати честъ ово писмо предати истоме капитанату.

XLVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(21. I. 1838.)

По разумѣнію Пера Јовова изъ Нѣгуша како є приказао дужника Марка Симова изъ Горнѣга Мориня не хотећи свой дугъ платити, кои се состои у петъ таліера, за кое имамъ честъ приказати истоме капитанату, будући да га неће речени дужникъ своеволно подмирити, да бы истыи капитанатъ по познатой своіой ревности и правосудію изволио наредит подчинѣной власти намирити горереченога Пера Јовова, кои ће честъ имати ово писмо истоме капитанату предати.

XLIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(30. I. 1838.)

Доходе ми нѣки Цуце по имену Кривокапићи, жалећи се да є затворенъ њиовъ братъ Саво Марковъ у тавницу невинъ, него на свеколико њиово доказиванѣ, я се не би могао ослонити, да не потве(р)ђую истыи главари кривошински, да є невинъ уфаћенъ како ћете видити изъ придложене копіе одъ Главара Кривошиянскій. Видећи да є онъ сасъвіемъ праведан зато се и обраћамь окружному капитанату, молећи га, да изволи пустити Кривокапића изъ тавнице и да оне Кривошияне, кои су правога Црногорца обѣдили, да ихъ жестоко накажете како преступнике, кои су велику обиду учинили више реченима Црногорцима, надаюћи се да ће ово мое праведно прошеніе бити изполнѣно.

L.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(1. II. 1838)

Видећи изъ Вашега почтенога писма одъ 24. январія 5. февруарія подъ N-о7. текућєга года, да и зашто іоштъ нисте получили достоинство 26666 рубаля и 66 копѣека, асигнацияма, о коме самъ имао честъ писати Вамъ 18-и : нуарія прошлога, и у исто време разумѣюћи, да ми можете на рачунъ истога достоинства сада послати 7000 фр. зато и шалѣмъ къ Вама мога перяника Радована Пипера, молећи Вас да му изволите 7000 ф. предати, а онъ ће Вамъ за њи свою по моіой наредби дати росписку, къ тому изволите предати му и оньи ф. 666

и к. 48 кое Вам є за мой рачун изъ Беча послао Гнъ Подполковникъ Озерецковскій, за кое росписке овде приключуемъ. Кадъ примите предпомянуто достоинство, 26666 рубаля и 66 копѣека асигнацияма и кадъ ме о томъ удостоите Вашега извѣстія, тадъ ћу я съ роскискама моима да прими остатакъ истогъ достоинства, па тада Ви изволите одбити и проценатъ за тій 7000 ф. кое ћете ми сада по предреченоме Радовану послати.

Жао мі є много и премного да се Ви толико трудите и да ризикате съ новцима а за мою користъ, я та Ваш трудъ и ризикъ здраво уважавамъ и да мі е могуће, вѣруйте ми, не бы Вам радъ био никадъ быти на тегобу. Унапредь трудићу се да Вамъ будемъ баремъ манѣ досаданъ, а да ме обстоятелства, коя самъ имао честъ изложити у моемъ горепоменутомъ писму одь .... [1]) прошлога мѣсеца нису натерала, не бы Вамъ ни сада досаћивао.

LI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(5. II. 1838.)

Разумѣвшій прошенія одъ исте жене Кате Голубове, како є предказала дужника Ника Сетенчића изъ Луштице поради 33. т., како и сетенция гласи, коя се находи у претури, за кое имамъ честъ истоме капитанату на знанѣ дати, будући да речени дужникъ своеволно платити не хоће свой дугъ, и за то я молимъ окружни капитанатъ, да бы сте изволили подчинѣной власти по правосудію наредити и ову сироту намирити, коя ће имати честъ ово писмо истоме капитанату предати.

LII

Ивачићу, окружном администратору которском.

(8. II. 1838.)

Честъ имамъ препоручити истоме капитанату поради прошенія истога Моліша Вукова, како му е оставіо покоини Бело Чобовъ у тестаменту 2 цекина, за кое я истыи капитанатъ увѣравамъ и зато молимъ окружни капитанатъ, будући да се те аспре у Ива Шортана находе, и за то Ви шилѣмо гореречepisнога, да бы истыи капитанатъ изволіо наредити по правосудію подчинѣной власти по тестаменту овоме сиромаху намирити, кои ће имати честь истоме капитанату ово писмо предати.

LIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(11. II. 1838.)

Съ честію молимъ истыи капитанатъ, будући како сте ми послали и препоручили Франа Латковића и Кату Стіепа Ивова Ћура-

[1]) Овако у тексту.

шевића поради покраће око 20 брава, што криве гореречени ове назначене люде као Пушу Лазова и Вучету Пенда и Јоша Маштрапа, будући како самъ разумѣо, да сте ове назначене люде егзаменирали све колике поради краће и зато молимъ окружни капитанатъ, да бысте изволили одъ овіехъ назначени люди егземинанцію послати као што слѣдую: Иванъ Нико Матковић, Видо Нико Николинъ, Антон Паво Матковићъ, капетанъ Стоіо Петковићъ, Јово Бркановићъ, Марко Кокотъ, Стоіо Мато Божовићъ.

LIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(11. II. 1838.)

Одговараюћи на почтено писмо истога капитаната одъ 7-и февруарія п. рим. ов. г. честъ имамъ обявити истоме капитанату, да є сва роба Ћирковића іоштъ прије мѣсец дана понешена у Котор и нѣму поручивано у Моринѣ, да узме изь Котора свою робу, а да врати єдну струку, кою му є некый Црногораць узаймио; но како реченыи Ћирковићъ ніе до сада свою робу узео, тако молимъ да исты капитанатъ изволи наредити овоме листодавцу, гдѣ и коме ће предати робу Ћирковића, а Ћирковићъ да поврати струку. Одличнимъ (!)

LV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(11. II. 1838)

Како сам разумѣо одь истога Ђура Лаза Мршулѣ изь Цупе, како є остао одь трговине дужанъ Сердару Андри Пејовићу изь Цуцахъ 22 таліера и зато имамъ честъ истоме Капитанату на знанѣ дати, будући како є речени дужникь едну залогу оставіо до уреченога рока, и зато препоручуемь овога дужника, будући да и онъ дужи Мата Триповића изь Шкаляра за 25 талира и зато се обраћамь Окружному Капитанату, да бисте изволили наредити по право-судію подчинѣной Власти ови 25 таліера скужати, да бы могао ови Лаза Мршуля свою залогу на уречени рокь одкупити, да му не пропане, ербо више вреди.

LVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(14. II. 1838.)

Полазећегъ одавде съ пашапортомъ Мушику Павићева, да иште свой дугъ одъ Николе Гоге изь Мокрина, честь имамъ препоручити истоме Капитанату сь полномъ(!) реченоме Мушики, колико є могуће пре, да буде намирено одь нѣгова дужника.

VLII.

Лилиенбергу, гувернеру далматинском.

(15. II. 1838)

Ваше Высокоблагородіе Милостивіи Господине!

Имао самъ честъ примити Ваше писмо одъ 18. февр. о. г. изъ кога съ прискорбіемъ видимь, како се тужите на Црничане, да су они око 1000 люди стаяли 4—5 дана на граньци подь видомь пріетнѣ, да су усудили се обколити и много пута задіевати Милитарске куће на Виедрак и на Гомилу.

Да су бранили сь к. солдатима захавтати (!) воду на изворима, кои су близу истьі кућа. Да су поставили неке знаке близу кућа Паштровићскій, безчестили, пріетили и називали на мейданъ исте Паштровиће и толико заборавили се, да су безчестне рѣчи противь комисіе и против Високославнога Аустрійскога правителства изустили; и найпослѣ да є една хиляда Црничана на очи комисіе дошла на врхове выше Новоселя, кое е 2. 3 уре хода далеко одъ Црнице, слѣдователно далеко се упустили уњи у Државу Аустріиску.

На противь тога мені е познато да є то дѣло другояче, и зато поставлямъ себе у дужностъ на све те пункте како е одговорити. Црничана ніе могло изиђи на Границу 2000 людій, еръ у свой црничкой нахій мало є више одь 1000 люды, и съ Паштровићима не граничи сва Црница осимъ само три племена, у коима едва биће и пуна хиляда ш ньима да е одь порае Црничка племена сь Паштровићима, граничећа изашло око 200 людыи и неколико чобана, кои су били на гору, по што су изашли, као што ме и исты увѣраваю, єдинствено збогъ тога, што су имъ Паштровиђи поручивали, да ће имъ границу и стоку, коя имъ по гори пасе, отети на силу, а тада ніе тога было, доиста они не бы ни излазили на гору.

Могу Васьувѣрити, да Црничани нити су обколиевали, нити задіевали милитарске куће ни на Видракъ ни на Гомилу, осимъ есу еданъ путъ были забранили воду по слѣдуюћой причини: некы Страхиня изь Утрга, идући путъ Паштровића да тражи браве, кое су му Паштровиђи украли стіо є да проће покрай стражаре, гдѣ некакавь Нико Корда, изь Паштровића, не само да му ніе допустіо проћи, него га е іоште и избіо каменѣмь. Изь тогъ дакле узрока четворо чобанчади хтѣло е да забрани таи истыи данъ реченомъ Корди, съ коимъ су ишла два солдата, захватати воду, и да нису солдати съ Ником Кордомь ишли заедно, они имь не би ни найманѣ бранили воду, као што смо већъ и оставили бранитъ, како су имъ старѣйшине ньіове заповиђели, да се тога проћу.

Да су Црничани поставили неке знаке више села Паштровскиіе, то е истина, но ко е томе повод быо? — Паштровиђи исти, кои су на данъ пріе тога те исте знаке први побили выше кућахъ Црничкіе, и тимъ су іи подстрекнули на осветy, а друго нити е было позываньѣ на мейданъ нити су они безчестили комисию, а іоштъ манѣ Високославно правителство, кое они при свой своіой простоти высокопочитую.

Такођеръ да е неколико Црничана изишло на врхове выше Новоселя, гдѣ црничка стока пасе и то е истина, но они су изашли ту зато, што су чули, да су Паштровићи скупили се, па су се бояли, да имъ не узму стоку и границу на силу, као што су имъ пре Паштровићи сами поручивали.

Изь свега преднаведенога види се, да Црничани не заслужую онога укора, кои имъ Ви чините у Вашем предреченомь писму и дивно мі е чудо, да Ви вѣруете плеткама и лажима неки Паштровића, кои и Вамъ облагиваю Црничане, премда имъ они у садашнѣ вріеме никаква зла учинили ніесу, него на противъ тога, Паштровићи учинили су пакостій Црничанима много, као на примѣръ, єдну ћу Вамъ стваръ напоменути. Кад смо я и Г. претуръ одъ Будве године 1835. помирили подъ Махинама Паштровиће и Црничане, Паштровићи су тай нашъ миръ сломили и посѣкли Стевана Томашева Црничанина на миръ, па Црничани не само да нису Паштровићима зла учинили, него ніесу смѣли одъ свога Правительства ни осветити реченога Стевана Томашева.

Вы сте често, милостивыи Господине, увѣравали Вашима писмама, да ћете зликовце наказати, а мене увѣраваю нѣки Црничани, да истыи убивалци слободно у Аустрійске Градове улазе и нико имъ се не чини вѣштъ за ньиово зло дѣло и убійство, што су учинили.

Много се чудимъ такођеръ, да сте се Ви дали преварити, па да сазидате кућу за милитаре на земльи црногорской и съ томъ кућомъ затворили сте пут, коимъ Црногорци иду на воду, на ливаде; и та є кућа сасвіемъ воду заградила Црногорцима, да не могу на ньой пасти свою стоку, а Црничани не могу живѣти безъ те воде, сь коіомъ су се служили одъ како ньова племена сродствую.

Вы сте изволили били писати у Вашемъ почтеномъ листу одъ 14 Аугуста 1837. год. да ћете кућу зидати на главици Видракъ, гдѣ су свагда аустрійске стражаре быле, па послѣ сте опетъ 17. августа 1837. год. писали да ниесте иначе є могли зидати, него близу воде, да є стражи лакше. Кадъ сте желили, да е стражи близу вода, Вы сте могли стражару направити и кодъ воде Добрунъ, коя є с д(р)уге стране исте главице Видрака, а не на црногорской земльи; него я ту стваръ разумѣмъ добро: то су послови Паштровића и то є ньиово лукавство, еръ су они мислили кадъ приваре аустрійске чиновнике да начине стражару на црногорской земльи, да ће се онда Правителство старати, да они узму и землю и границу црногорску, као и сада што пріете сваки дань Црничанима, говорећи, да ће имъ узети као што су є узели и Оточанима, да ће имъ узети съ оружіемъ аустрійскимъ свуколику землю и гору до выше кућахъ.

Мени е весма жао, да сте Вы, Мылостивый Господине, морали представити Паштровићске лаже и нелѣпости Высокославноме Аустрійскоме Гуверну, кои ће по Вашемь представленію мыслити, да є све то истина, што Паштровићи говоре. Вы знате, да є моя найвећа брига и ваздашнѣ тежнѣ, да Црногорци живе у миру и у добромь согласію сь подайницима Аустрійскима. Моя є то желя, велимъ, была найвећа до сада, и они Црногорци, кои би се усудили да што рђаво учине подайнику аустр(р)ійскоме, они никаковога већега непріятеля одъ

мене не бы имали, ни онога самога, коме бы зло учинили. Црничани како до сада нису смѣли, тако ни посадъ неће смѣти никаква зла чинити, већъ ако их заѣду Паштровићи, и ако имь не буде слободанъ пролазакъ къ води.

LVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(16. II. 1838.)

Како самъ разумѣо прошенія одь Ива Маркова Касћелана и од Ива Пера Милаша изъ Мирца, за кое честъ имамь истоме Капитанату на знанѣ дати, поради дуга што тражи жена покойнога Лека Нѣгушића на Мирчане, а ємца за ньи потвара невина чоека, т. є. Трипа Петровића изь Шкаляра, кои є Мирчанима у томе дѣлу непознатъ, и за то молимъ окружніи капитанатъ, да би благоволіо цесаро кралѣвски Трибуналъ призвати речену жену и зато молимь окружни капитанатъ, да бысте изволили по правосудию наредити подчинѣной власти, да се ставе су два чоека и да развиде међу ньима и у начинъ ставе.

LIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(16. II. 1838.)

Тужи ми се Саво Ђурановъ Дубовичанинъ изь Цетиня, да му е таста Анђе Ђурова Медегая изь Луштице притиснула нѣгово материнство у Луштици у Забрђу: половину гувна и четверти діо одь куће, коя се зове Кастелло и сврхъ тога продала за 10 цекинахъ маслинаду, коя пренадлежи по наслѣдію Сава Дубовичанина, молимъ да бы истыи капитанатъ изволіо учинити нуждна расположенія своіой подчинѣной Власти, да се то намири поменутоме Дубовичанину.

LX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(21. II. 1838.)

Приміо самъ Ваше Высокопочитаемо писмо одь 28. фебр. п. р., у комъ писму кажете, да су 6 Црничана кћели 24. истога мѣсеца изненада у тмини узети стражарицу, ограђену кодъ воде ниже Видрака.

Прво, я не знамъ зашто бы Црничани хотѣли узети стражарицу, у коіой стоє Австрійски солдати и тіемь вріеђати они Дворъ, кои никакве неразложности трпи и сь коіемъ мы за найвећу срећу држимо у миру живѣти. Я самь увѣренъ истинито, да Авст(р)ійско правителство нема намѣренія Црногорска сиромашна племена утѣшавати сада, као што ніе ни досадь никада и толико се уздамъ у правосудіе Августѣйшега монарха Аустрійскога, да ће та иста стражарица, коя є

заградила и узела воду Црногорцима, быти премѣсћена на обично мѣсто, ђе є свагда существовала стражарица авст(р)ійска.

Друго и да є, као што ніе, нити ће икадь быти, Црногора непріятелъ Аустрійскій, не би се никадь 6 Црногораца усудили ударити на стражарицу, кою чуваю око 20 люди, а іоштъ манѣ поуздали се узети є.

Я Васъ за цело, Милостивый Господине, увѣравамь да око те стражарице іошть никаква Црногорца ніе ходило, нити ће ходити съ каквіемъ неприятельскимъ намѣреніемъ, и они, кои би се, Боже сачувай, усудили поћи, ма сь каквимъ худимъ намѣреніемъ, были би жестоко наказани одь правителства Црногорска.

Данасъ су ми съ границе одь Пяштровића дошла два Црничанина, кои су ми доказали, да є Гнъ Претуръ и неколико войске одь стране Аустрійске изашло на гору паштровску; я не знамъ ради шта є та войска изишла, нако што ми доказую Црничани, да су имъ ево нѣколико времена пріетіли Паштровићи, да ће Црничанима узети границу на силу съ помоћу аустрійскога оружія, па имъ и данасъ Паштровићи поручую, да сада управо иду, да имъ є узму. Ти су гласови мени весма приятни и племена црничка Црногорска свеколике пограничне подбунили су се, еръ истинито мисле, да ће онако быти, као што су имь говорили и говоре Паштровићи, и я видимъ истинито оне ствари, кое ће быти ненавольне и Вама и мени; зато я молимъ Васъ, Милостивыи Господине, да Ви наредите, да та войска не иде на Црногорску границу и зашто знате какви су Црногорци (Црничани): они не разумѣду друге никакве ствари, но мисле е истинито иду Аустрійски войницы, да имъ чине насилія и да имь отимаю оно у чему живе.

У оваковомъ станю овы ствары, ако се што иначе догоди, и ако мое прошеніе не може быти примлѣно, я се надамъ у правосудіе Аустрійскога Правительства, да ћу я у свему быти невинъ, а и Црничани такоћеръ невини су у свему ономе, што на ньи Паштровићи Вама доносе.

Я како досада што самъ се трудіо, тако ћу и по сада старати се, да се не нађемъ ни у каквомъ послу, кои бы быо противанъ ономе правителству, одъ коега се ми много надамо, као шака народа притіеснѣна са свакє стране, а о правосудію и великодушію истога Правителства не сумнямо се.

LXI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(24. II. 1838.)

Честъ имамъ препоручити истоме Капитанату поради прошенія исте Маре Стеванове изь Баицахъ, жалећу се за свою стойбину, коя се находи у попа Бошка Стояновића на Браићи и не хоће своеволно овой сироти ништа дати, за кое я молимъ истыи капитанатъ, да бысте изволили подчинѣной Власти по правосудію наредити и ову сироту подмирити, коя ће имати честь ово писмо истоме Капитанату предати.

LXII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(24. II. 1838.)

Спѣшимь одговорити на Ваше почтено писмо одъ 7. марта п. р. ов. год. Овай часъ поћи ће одь правителства одређени люди у Црницу, да испитаю тко є то Ћ. К. Комисію безпокоіо и ако се доста освѣдочи, да є тко навлаштъ задіевао предречену комисию, кою я и сви благомислећи Црногорци почитуемо, као одређену одь правленія Задарскога, то преступници быће жестоко наказани.

Црничани, колико є мени до сада познато, не имаю никаква другога намѣренія, да пакости чине Аустрійскима поданицима, осимъ што іх Паштровићи подстрекаваю на рђава дѣла, као што самъ Вамъ има честь обявити у моме писму од 21-и февр. Н-ро 12.

Кадъ икаква донешенія донесу игда одъ овогъ правителства нарочно опредѣлена у Црницу, да извиде што се то на границы догодило, тада ћу Вама та часъ обявити, а међу тимъ честъ имамъ съ высокопочитаниемъ быти.

LXIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(28. II. 1838.)

Честь имамъ приказати истоме Капитанату прошеніе истога Вулете Ћеклића за дугъ, што є дужанъ Стани Јосимовой, т. є, 33 Таліера, и како є одъсуђено было у присудствію Стане Јосимове и контена быше, и тако іой даде судія пушку велю, у 10 Таліера, и узе речена жена пушку леденицу Богдана Матановића, у залогу съ врху 23 Таліера, а садъ самь разумѣо, да она већу камату пита, а неће своє волно да пушку врне за речене аспре, и зато се я обраћамъ окружному капитанату, и молимь съ честию, да бысте изволили по своіой ревности и правосудію наредити подчинѣной Власти, речене аспре примити, како є контена была при суду нашему, а она да пушку леденицу преда реченому Вулети, кои ће имати честъ ово писмо истоме капитанату предати.

LXIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. III. 1838.)

Како самъ разумѣо прошенія истога Горчина Туровића, за кое честъ имамъ истоме капитанату на знанѣ дати поради џевердана, кога є послао на оправу Горчина Туровићь по Грудици Томичићу и предаде џефердань Марку Якшићу и готове аспре за трудь Марковь, а сада самъ разумѣо, како Марко Якшићь себе изговара, да су му речени џефердань украли, зато я молимъ учтиво, да бы исты капита-

натъ по своіой обичной ревности и сада изволіо наредити своіой подчинѣной Власти речени цеферданъ или колико є гореречени Туровићъ за нѣга дао т. є. 72 Таліера, да речени Якшићь плати Туровићу, кои ће имати честъ ово писмо истоме капитанату предати.

LXV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

3. III. 1838)

Како самъ разумѣо, да се Трипо Петровићъ жали на жену Лека Нѣгушића, за кое имамъ частъ окружноме капитанату на знанѣ дати, како иште дугъ од Трипа Петровића за Мирчане, кои су еданъ путъ подмирили покойноме Леку Нѣгушићу, како су и пред црногорскіемъ сенатомъ приказали и зато я молимъ съ честію истыи капитанатъ, да бысте по познатой своіой ревности и правосудію изволили подчинѣной Власти наредити, да се ставе одь Нѣгуша два чоека и да међу ныма расположе, пакъ ако се Мирчани криви нађу, да ніесу ньиховь дугъ реченой Нѣгушици подмирили, зато ће-ду они одъ ньиове Власти пренуждени быти жену Лека Нѣгушића подмирити и у начинъ ставити.

LXVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(10. III. 1838.)

Позивамъ се на мое писмо одъ 24. февр. у коме самъ имао честъ явити Вамъ, да су одавде люди нарочно послани, да извиде тко є то одъ Црничана узнемиривао Аустрійску комисію, коя є ишла ради Сенитатски дѣла, за кое сте ми Ви изволили писати у Вашемъ почтеномь листу одь 7-а Марта о г. по рим. Люди одавде послати довели су данасъ оне, кои су то преступленіе учинили и то су ђеца изъ племена Брчеоскога одъ братства Лоровића, одъ кои єдноме є име Илія, синъ Крста Лоровића од 14 година, а другоме Марко, сынъ Ђура Лоровића одъ 12 година, и съ ньима нико одъ Црничана ніе быо више до Иване, жене Лаза Лоровића, коіа исто дѣци долази стрина. Поводъ къ преступленію те ђеце быо є оваи: Комисія Аустрійска показала имъ се изненада; видећи є иста дѣца почну є молити, да не иде къ ньима, ерь су мислила, као што су имъ приетили Паштровићи, да она иде узети имъ пліенъ, но комисія не пазећи на молбу дѣце нити знаюћи, да се она што бое, ишла є назначенимь своимъ путемъ напредь, а дѣца не имаюћи ни понятия комисіи, ни съ каквимъ намѣреніемъ иде, помислила су, да башъ за то иде, да имь узме пліенъ, зато бѣгаюћи да спасу свой животъ, измакну се выше свой кућица и нису кћела метати пушкама докле годъ нису Паштровићи, кои су ишли съ комисіомь (ишли), убили пса. Видѣћи дѣца, да имъ є пасъ убіенъ, гађали су на ньи по єдномь своима дугачкима пушкама, а трећа пушка што є пукла, гађао је предреченыи Марко, синь Ђура Лоровића изь мале пушке и кликовао є своє племенике на помоћъ, нити му є ко дошао, нити му є ко хотео доћи, єрбо други чобани по

писмама овдашнѣга Правителства знаду, да правосудіе аустрійскога правителства неће допустити никоме одъ свои подаиника, да удара на границу и на стоку црногорску.

Вама, Милостивыи Господине, може быти ова стваръ показаће се и чудна, да се двоє дѣце од 14 година усудило такове ствари чинити, но ако є угодно Вашему Високоблагородию изближега увѣрити се о истини овога мога доказателства, я ћу Вамъ и исту дѣцу, коя ће овдѣ соразмѣрно своме преступленію и наказаніе примити — послати, пакъ ћете виђети истину овогъ дѣла, да ніе другоячіе, осимъ како се овдѣ изявля, као што су и сва истинита моя извѣстия, коя самъ имао честъ Вами сообщати касательно пограничны стваріи црнички и паштровски.

Съ моима людима, кои су ову дѣцу довели, дошли су іошть неколико Црничана, кое самь я испитао за оно, што сте Ви у Вашемь высокопочитаемомъ писму од 20. овога мѣсеца по новому стилу изволили писати ми — да су некои Црничани ноћу 17. овогъ мѣсеца истогъ стила око 12 ура приближили се были непріятельскимь видомь на стражарице Аустрійске, одъ кое є єдна кодъ воде подъ Видракомъ, а друга на Гомилу. Ови Црничани увѣраваю, и я се на ньиову речь ослонити могу, да одъ стране црничке нико ніе ишао, нити ће ићи око тіе стражарица съ неприятельскимь намѣреніемъ, и я Васъ истинито увѣравамъ и за садъ и у напріедь, да Црничани нити имаю намѣренія, нити смію икаквимъ неприятельскимь посломъ поћи противу стражарица Аустрійски, и ако є прва на ньиовой земльи ограђена, и заиста што се тиче неприіательски намѣренія, о коима Вы излажете у Вашима почтенима писмама, одь стране Црничана Ви можете слободно стражарице оставити, да іи чуваю по 4 чоека, па ако се и у таквом случаю наће иедно племе црногорско, да є узме или да іой какву штету учини, я Вамъ зато одговарамъ за све колике люде, који су у црногорской граници, а Ви гледайте за Паштровиће, кои готово свако вече плаше солдате, па говоре, да то чине Црногорци; такоћерь ако што и у напредъ учине стражарицама Паштровићи, или око ньи буду стражити, или по ньиховой злоћи или лукавству и солдата убити, Црногорци како не примаю на себе до сада за ове ствари, што су Паштровићи учинили, тако неће ни одъ сада никадъ. Я Васъ увѣравамъ да є намѣреніе Паштровића, да макаръ каквимь лукавствомъ и потайньимь зломъ ожесточе аустрійско правительство противу Црничана.

LXVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(10. III 1838.)

Честъ имамь явити Вамъ да млинъ послати Вамъ, одь Нѣгова Высокопревосходительства Господина Губернатора Далматинскога и мени пропраћени съ Вашимь почтенимъ писмомь одъ 21-га Марта римскога, дошао ми є у точности.

LXVIII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(10. III. 1838.)

Има већъ готово по године, да є одређена одь аустрійске и црногорске стране комисія, да дѣли границе и была є нѣколико подѣлила, па се недавно оставило по слѣдующой причини: У време мога послѣднога путешествия у Русію писао є Господинъ Администраторъ окружія которскога овдашнѣмъ правительствующємъ сенату, да ће по заповѣди свога Губернія дати начинити едну кућу за стражару милитарску кодъ црногорске границе између Црничке нахіе и Паштровића, а правительствующи сенать быо є нама согласанъ, еръ є ту и пре негда била стражара аустрійска; но Господинъ Администраторь ніе начиніо на ономе мѣсту, на коме є у своме писму говоріо да ће начинити, него є дао сазидати є на црногорской земльи, па іоштъ на таковомъ мѣсту, да є иста кућа заградила воду, на коіой Црничани пое своя стада, од како существую ньиова племена и безь кое обићи се никаквимь начиномъ не могу. Садь кадь є комисія дошла до овога мѣста, ніе се могла никако око те куће и воде погодити, због тога є и прекинута діоба граница.

А у овомь є дѣлу Г-нъ Администраторъ доста неострожно поступіо, съ тимь выше, што є могао недалеко одъ тога истога мѣста, на другоме дати начинити стражарицу, гдѣ има такођеръ вода жива, коя нигда не престае. Я се боимъ да ова кућа и забрана води не да каковыи новыи несогласия између Црничана и Паштровића, аустрійски подайника, еръ Г-нъ Администраторъ, кои є заповѣдіо, да се та кућа на црничкой земльи направи, хоће и да є задржи, а Црничани биће по невольи принућени стада своя гонити на ту воду, зашто безь нѣ живити не могу, па бы се могло лахко одъ туда што родити.

Може быти да правительство аустрійско и неће хтѣти ову кућу, на црногорской земльи начинѣну, за стражару своегъ милитара задержати, но при свемъ томъ мило бы ми было, да изволите у овомъ дѣлу донети Россійско-Императорскому Посолству у Вѣни, еръ не бы радо, да насъ оно нађе ни у найманьой кривицы, коіой нисмо причиномь; зашто я добро полнимь и свято поблюдавамъ совѣте, кое ми є Россійско Императорско Министерсгво дало, касательно владаня спрама Аустрійскога Правителства и нѣгови подайника.

LXIX.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(15. III. 1838.)

По гласу Вашега почтенога писма одъ 4. (16). овога мѣсеца за N-ro 28-и честъ имамь отправити къ Вама мога перяника Радована Пипера, коему изволите предати f 440 — достоинство тисућу цекина, кои саставни пензіонь народу Црногорскому за 1837. годину — и одъ нѣга примити двѣ мое росписке.

Кадъ изь Трста новце получите за вексле одъ 26.666 рубаля и 66 копѣка и мене о томь извѣстите, тадь ћу я Вами за ньи могъ човѣка къ Вама по обичаю съ роспискама послати.

LXX.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(17. III. 1838.)

Има неколико дана, да є овдѣ дошао некіи кнезь Николай Васоевићь, иначе Радонићь, кои є родомъ Црногораць изь племена Васоевића. Онъ є воспитавао се у Руссіи, гдѣ є неко време служіо као инжинирь, па после ступіо є у турску службу, такођеръ као инжинирь. Када є оно 1835. године Румели Вались біо съ воискомъ у Албаній, онда є онъ долазіо овамо, да види свое отечество и да мене посѣти. Садъ се налази у Инглезской служби у званию Вицеконзула, кои є опредѣленъ у Нови Пазаръ и свратио се овдѣ изь Скадра, одь куда иде у Босну, да се престави Везиру босанскому, и доніо мі є писмо одъ Инглезскога конзула изь Превезе Sounders-a, кои ми препоручуе за рукопомоћь, да проће крозь Црну Гору.

Я самь свакояко одговарао реченога княза Васоевића, да се окани тогъ путованя крозь Црну гору, представляюћи му опасностъ тогъ нѣговог пута одь Босански Турака, кои пытаю ненавистъ къ Црногорцима, но он є остао непоколебимъ у своме намѣренію и кой данъ поћи ће одавде путъ Босне, докъ се мало опорави, зашто се сада налази слаба здравля. Право казати ово нѣгово путованѣ Хасанъ Паши, Губернатору Скадарскоме, да бы я радь да утврдимо миръ међу Црномь горомь и Албаніомь и онъ мі є одговоріо, да ће сада поћи у Монастиръ (Битол?) къ Румели Валису, па кадъ се одъ туда врати, да ће онда са мномь састати се и миръ учинити. У свое време извѣстићу Васъ, хоће ли што быти одь овога мира или не.

LXXI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(23. III. 1838.)

Сагласно жельи Вашой, кою сте ми изволили сообщати у Вашемь почтеномъ писму одь 16. (28.) марта и я самъ радь доћи да се гдѣгодь сь Вама састанемъ и да се разговоримо о пограничнима стварима, зашто ш нима ми ніе миліе ни повольніе мира и доброга пограничнога согласия, и надамъ се, кадь се съ Вама састанемъ, да ћемо успѣти у нашем предузетию. Я би и садь одма дошао на тай станакъ, но како се садь приближуе Праздникъ Христовъ, а къ томе и снѣгови су свудъ іоштъ по планини, куда бы требовало да проћемъ, тако нисамъ садъ у станю то учинити. По праздницима одма имаћу честъ явити Вамъ, кадь и гдѣ ћу доћи на састанакъ.

LXXII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(23 III. 1838.)

Съ Вашимь почтенимъ писмомъ одъ 17. (29.) марта спроведена два протокола одъ граница горньи и доньи Леденица честъ имао самъ исправно примити.

LXXIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(26. III. 1838.)

Разумѣвшіи прошеніе истога Пера Станоя Касћелана, како є приказао дужника Бошка Клаћа изъ Будве поради 16 Талира, за кое честь имамъ истоме капитанату на знанѣ дати, будући да речени дужникь неће своеволно да подмири реченога Перу и зато се я обраћамъ окружноме капитанату и молимъ да бысте изволили наредити подчинѣной Власти ови 16 т. скужати гореченоме Касћелану, кои ће имати честь ово писмо истоме капитанату предати.

LXXIV.

Лилиенбергу, гувернеру далматинском.

(28. III. 1838.)

Ваше Бысокоблагородіе М. Г.

Познато є Вашему Высокопревосходителству, да є коммисія одъ Аустрійске и црногорске стране была саставлѣна, кад є опредѣлена была дѣлити и неколико подѣлила границе међу окружіемъ Которскимъ и Црномъ Горомъ и найпослѣ на граници изъмеђу Паштровића и Црничана не могући се међу собомь согласити о назначеню точны мѣста, гдѣ бы требало поставити знаке границе, прекинула за време далѣ дѣленѣ.

По краткомъ времену послѣ тога Паштровићи приносили су неправедно свое тужбе окружному Капитанату Которскому, опадаюћи Црничане, да имъ пакосте и да прете присвоити стражаре, у коима аустрійски солдати стое. Окружни капитанатъ мені є о томъ являо и я сам му свагда одговарао увѣраваюћи га, да то Црничани нити чине, нити смѣду чинити; на противъ тога Црничани су се бояли, да имъ аустрійски милитар не отме на силу ньиову собственостъ, еръ су имь Паштровићи поручивали и пристали, да ће аустрійскимъ оружіемъ завладати собственостию Црничана. Не пазећи на сва ова моя вѣрна представленія и на молбе, кое самъ чиніо истому Капитанату, да не дозволи милитару излазити на границу, садь є изашло неколико войске аустрійске спрама Црнице.

Истина цѣла, да є аустрійской войсци слободно изићи на свою землю и кодъ сусѣдне границе, но Црничани не привикши на то, а іоштъ уплашени будући претньомъ Паштровића, они држе за цѣло,

да є та войска єдинствено изашла съ намѣромь покорити на силу њиову землю, због тога и боимь се, да каква непріятностъ не роди штету доброга сусѣдства међу Паштровићима и Црничанима. Ову мою сумню потврђуе и другій већи увѣрителніи узрокъ. Недавно пролазећи овуда путъ Херцеговине неки князъ Васоевићъ, инглизскій Вице-конзулъ, добыо е писмо одь Г-на графа Карачаи, ц. к. колоннелла и као бригаде коммендантa у Которъ, кои му измећу осталога и ово є писао: да се онъ свакояко трудіо да не прими началства надъ войскомь у Паштровићима због тога само, да се са мномъ не омрази.

У случаю кое бы было не само противь мое волѣ, но и противъ мога свакога чаянія, да се штогодь и догоди неповольнога на граници паштровской и црничкой ни Гдь Графь Карачаи, ни ниедань чиновникъ аустрійски не бы се са мномъ омразио по мому наводу, еръ моя писма, коя самъ писао и капитанату окружному у Которъ и Црничанима, свѣдоче, есамъ ли и како самъ се трудіо о добромъ пограничномъ согласію.

Познаюћи добро мирна расположенія Вашега Высокопревосходителства къ Црной гори и усердно и ревностно старанѣ, да се съ њомъ држи миръ, обраћамь се къ Вама съ молбомъ, да бысте изволили, колико є могуће пре наредбу дати своіой подчи(не)ной Власти, да се войска дигне съ границе, а я Васъ истинито увѣрити могу, да Црничани нити смѣду, нити намѣраваю чинити зло аустрійскима жительима. Я се за цѣло надамъ, да ће ова моя молба быти уважена, надамъ се што самъ съ тимъ више увѣренъ, да не бы войска ни излазила къ црничкой граници, да самъ одма, кадъ су Паштровићи почели умишлѣно износити на Црничане клевету, обратіо се къ Вама. но я самъ мисліо, ослањаюћи се на мое одговоре окружному капитанату которскому, да неће чакъ до тога доћи, као што не би ни дошло, да се мало тихіе поступало; изъ тогъ узрока нисамь ктіо ни утруђивати Васъ писмомъ.

Какогодъ што самъ имао честъ у Бечу и у Вашемь Дому у Задру, гдѣ самъ онако отлично и милостиво быо примлѣнъ Вашимь Высокопревосходителством, израз(н)ити Вамъ искренно моя чувства привржности почитанія къ Аустрійскомь Правителству, съ коіемъ у добром согласію и мирномь сусѣдству живити себи и народу Црногорскому за честь и срећу држимъ, тако и сада увѣравамъ Ваше Высокопревосходителство, да су у мени та иста чувства остала и остаће вазда непремѣна.

LXXV.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(28. III. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивый Гне.

Како новце, кое сте предали Радовану Пиперу, тако и Ваше одь 21. марта за N-го 34. почтено писмо, у комь ми обявляте о посланю исти новаца суммомь f. 4400, имао самь честъ исправно примити.

LXXVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(4. IV. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе М. Г!

Позиваюћи се на мое писмо одъ 23. прошастога марта подъ N-ro 34. честъ имамъ явити Вамъ, да самъ я одлучіо у први четвртакъ т. є 7-19 априлія, да будемь на манастиръ на Станѣвиће, гдѣ бы ради да и Ви тай данъ будете, да се разговоримо касательно граница. Надаюћи се, да ћете Ви на назначени данъ и мѣсто доћи и чекаюћи на ово писмо скори Вашъ одговоръ.

LXXVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(5. IV. 1838.)

По причинамъ изложенимъ у Вашемъ высокопочитаемомъ листу од 4. (16.) овога мѣсеца видимъ, да нисте могли доћи на Станѣвиће 7. (19.) текућега, но да можете быти у прву суботу 9. (21.) априлія, дакле тай данъ и я ћу се наћи на Станѣвићима.

LXXVIII.

Лилиенбергу, гувернеру далматинском.

(6. IV. 1838.)

Ваша Екцеленція!

На содржаніе Вашега Высокопочитаемога писма одъ 8. (20.) текућега априлія, кое самъ съ удовольствиемъ приміо, честъ имамъ одговорити Вашой Екцеленцій, да Црничани нису нанели никакве увреде Ц. К. предѣлу, зашто они нису своевольно, него подражаваюћи Паштровићима посадили знаке граничне, нити су и єдне куће, принадлежеће Аустріискима жительима, запалили, а іоштъ манѣ да су бесчестили правленіе аустрійско. Такођеръ они нису съ границе одагнали Ц. К. Комисію: Г. Г-ду Администратора Окружія Которскога и капетана Орешковића, нити су є срамотили.

Едно єдино прегрѣшеніе одъ црничке стране учинило є двоє дѣце, кои су мећали изъ пушке на чиновнике аустрійске, кои су ненадно приступили дѣцы и убили имъ вашку и о овомъ дѣлу имао самъ честъ, писати истоме Г-ну Администратору и дѣца су примила наказаніе, сходно ньиовоме преступленію спрама возраста. Я не могу рећи, да нису Црничани доста немирни, но видимъ опетъ, да су и Вашой Екцеленціи описали іоштъ далеко горима, него што су дѣиствително, као што се обично то догађа, кадъ се у чему годъ не слажу међу собомъ два погранична племена.

Врло би ми мило было, да се о свему поменутоме може формално изслѣдити, само за доказати истину мои рѣчій, но будући да

бы то дуго и тешко было и я согласно съ Вашомъ Екцеленціомъ налазимъ за наиболѣ предати све заборавности.

Истина, е да самъ я Н. Свѣтлости Кнезу Метерниху, кадъ самъ има честъ представити му се у Бечу, како гођъ и Вашой Екцеленцій у Задру, обећао да ћу я употребити сва могућна средства, да се мирнымъ начиномъ одреде границе онако, како е право и справедльиво, и да ћу я свуда гдѣ бы се каква препятствія догодила лично присуствовати, да се потрудимъ уєдно съ Аустрійскима мѣстыма властима надвладати іи. Ово обећанѣ я држимъ и сада и готовъ самъ све учинити, што у моима силама стои; а што нисамъ на Ораховачкой граници быо лично, ніє било нуждно моє присуствіе, будући є комисія безъ сваке премене и безъ мене граныцу назначила.

Кадь самъ чуо, да е комисія на граныци Добротской одложила далѣ дѣленѣ за време, я самъ тай часъ писао Г-ну капетану Орешковићу, молећи га заедно съ Г-номъ Администраторомъ Окружія Которскога и дошао и ту смо са согласіемъ обіцимъ заключили, да се почне дѣлѣнѣ граница одъ Паштровића.

Да ме комисія на Паштровску границу позвала, или баремъ да самъ чуо о препонама пре, него што се иста комисія заврғла, я бы при свима моима труднима запятияма у отечественима дѣлима драговольно и безъ одлаганя дошао, зашто я за свящєнѣишу дужностъ почитуемъ старати се и трудити се, да народъ црногорский съ аустрійскима жительима у наиболѣмъ согласію живи и никое дѣло не може ми быти важніе, нити мі е тако желѣно на срдцу као миръ съ Аустріомъ. Благодѣянія у напредакъ, кое овай народъ одъ Нѣ ужива ниєсу ми непознати.

Я се добро и предобро споминѣмъ, како сте Вы къ мени благосклонни были у врѐме мога бавлѣня у Бечу, гдѣ самъ имао честъ Васъ лично познати, и колико сте се о момъ добру старали, какогодъ и онога што сте ме онако приятельскій и отлично дочекали у Задру и заповѣдили да будемъ онако лѣпо дочеканъ у Котору. Благонаклоностъ, приятельство и старанѣ о мени по доброти душе и срдца Ваше Екцеленціе све є то мени у срдце улило свободу, да ћу я и у напредъ у свакоме случаю съ молбомъ обратити се къ Вама и увѣренъ самъ, да ћете Вы, као онай кои може, свагда порадити за мене.

Сва она убѣжденія, коя ми Ваша Екцеленція изъ приятелства и благоволенія къ мени чини у предпоменутомъ высокопочитаемомъ своемъ писму, да су и прави укори, мени бы были мили, и я ихъ држимъ за совѣте и настављеніія, коя самъ и садъ у напредъ свагда готовъ съ уваженіемъ примити, шта више да се догоди, да я сбогъ моє младости и неумитности или мени подчинѣни народъ — кои текъ сада починѣ неколико сѣћати се шта значи поредакъ, и погріеши, я желимъ и молимъ да намъ Ваша наставленія дате.

Много остаемъ обвезанъ на доброти, да сте изволили заустaвити егере да не иду у Которъ и набавлѣнѣ коня, да превозе топове горске. Ваше Екцелепціе само една рѣчъ выше є кадра на мене подѣиствовати, него баталіонъ и топови, толико я Вашу рѣчъ высокопочитуем и уважавамъ.

Да є истина, да се я старамъ о содржанию пограничногъ мира, и да самъ готовъ не пожалити не само труда него и жертвовати времена, кое бы требало да се употреби на устроиство внутренога дѣла, честъ имамъ явити Вашой Екселенціи, да самъ пре неколико дана быо у манастиру Станѣвићимъ, гдѣ самъ съ Г. Г-мъ Администраторомъ и капетаном Орешковићемъ уговоріо, да будемо заедно на уречено време на граници паштровской. Све могуће старанѣ и властъ надъ моима подайницыма употребићу, да се назначе границе, што нађемъ договорно съ коммисіомъ, да є право и справедльво.

LXXIX.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(18. IV. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивый Г.!

Имао самъ удоволствіе получити Ваше почтено писмо одъ 12 (24) текућега априлія под N-ro 42 и разумѣти, да могу одъ горереченога датума до 12 дана послати мога човѣка съ расписками да пріими одъ Васъ fr. 11215, износъ познати ми векселa одъ 26,666 рубаля 66 копѣкъ ассигнацияма, кое ћу на свое време и учинити.

Границе Црногорске съ Аустрійомъ іоштъ нису сасвимъ подѣлене. Пре неколико дана быо самъ у Манастиру Станѣвићима, гдѣ самъ уговоріо съ коммисіомъ Аустріискомъ, да ћу и я поћи на границу Паштровску, да бы се лакше и пре могле подѣлити.

Међу Црногорци и Аустрійскима жительима сада царствуе совршено согласіе, слѣдовательно сви гласови противни неосновати су.

Енглески Вице конзулъ Г. Радонићъ іоштъ давно оправіо се одавде у Херцеговину къ Везиру Мостарскому.

LXXX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(18. IV. 1838.)

Съ честію молимъ истый капитанатъ, будући како самъ разумѣо прошеніе истога Шута Јовова за єднога маска, што є убіо слуга одъ Манастира подъ Ласт вом т. є. Г. Игумана Јосифа, да бысте изволили по правосудію подчинѣной Власти наредити и овоме сиромаху платити маска 16. Таліера, кои ће имати честъ ово писмо истому капитанату предати.

LXXXI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(27. IV. 1838.)

Ползуюћи се добротомъ истога капитаната, кои се обећава у своемъ почтенномъ листу одъ 21-и Марта ов. г. препоручити трибу-

налу Сава Дубовичанина, да му судъ што скоріе буде учинѣнъ у призренію нѣгове претензіе протифъ Анђе Ђурове Мендеіая, честъ имамъ и я къ истоме капитанату реченога Дубовичанина послати и изразити се у толико съ высокопочитаніемъ одличнымъ.

LXXXII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(28. IV. 1838.)

На писмо Ваше одѣ 25. апр. — 7. мая честъ имамъ одговорити, да Саво сынъ Марка и Бистре Лаковића єст дѣйствительно тай истый, кои є тамо затворенъ, те се зове Саво Марковъ Кривокапићъ изъ Цуцахъ и свидѣтельство, кое су му нѣгови рођаци доніели, не надлежи никаквои сумньи.

LXXXIII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(28. IV. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе М. Г.!

Имао самь честъ получити Ваше Высокопочитаемо писмо одъ 21. априла — 3. мая подъ N-го 45 и изь нѣга съ великимъ удовольствіемъ разумѣти, да є Дмитрій Павловићь имао сношеніе съ князомъ Меттернихомъ по предмѣту дѣленя граница Црногорски съ Аустріомъ. Я се надамъ добромъ успѣху у овомъ дѣлу, съ тимь се выше и поузданіе надамь, што много држимъ на ово сношеніе, да ће ми помоћи лакше успѣти у моемъ зактеваню, разумѣ се, у колико є оно справедльиво.

Мой перяникъ Радованъ Пиперъ отправля се къ Вама, кому ћете изволити предати fr. 11.215, о коима самь имао честъ получити извѣстіе изь Вашега почтенога писма одь 12. (24.) априлія за N-го 42., а росписке овде приключуемъ.

LXXXIV.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(28. IV. 1838.)

Ваше Высокоблагодіе М. Г.!

Докъ се овдѣ бавіо Г-нъ Подполковникъ Яковъ Н. Озерецковскій, онъ є о свему што се на граници Црногорской спрема Турске догодило, забилѣжю, и забилѣжено са собомъ поніо, да представи коме слѣдује. По одласку Г-на Озерецковскога, што се пакъ случило, честъ имамъ у приключеной записки назначити.

Ономадне самъ одь Везира Скадарскога добіо писмо, копію кога такођеръ приключуемъ. Како изь нападенія турска, тако и изь писма Везировога лахко ћете разумѣти, како насъ Турци беспокое и притиснюю и шта скадарски Везиръ іоштъ мисли да чини. Зато Васъ молимъ учтиво, да соизволите о свему овоме обявити Рос. Имп. Министерству.

LXXXV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(1. V. 1838.)

Како су ми доходиди Мирчани и приказали свое прошеніе, како су у Побора нѣку землю купили, т. є. 50 дана ораня и платили съ готовом аспромъ, кое имамъ честъ истоме капитанату на знанѣ дати, како и ньовъ контрактъ, коега су Мирчани и Побори међу собомъ учинили и зато се обраћамъ Окружному Капитанату, будући да Побори има нѣколико година не допущаю Мирчанима на ньову землю ходити, нити є радити. Зато молимъ окружни капитанатъ, да бы сте по познатой своіой ревности и правосудію изволили подчинѣной Власти наредити, да Мирчани могу на свою землю слободно ходити и работати, кои ћеду имати честъ ово писмо истому капитанату предати и я се за цѣло надамъ, да ће ова моя молба быти уважена.

LXXXVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. V. 1838.)

На одговоръ высокопочитаемогъ листа истога капитаната одъ 8. (20.) марта о. г. честь имамъ явити, да Андрія Перовићъ, Сердаръ Цуцкій, ніе на пріевару домаміо у свою кућу Марка Мршулю изь Грбля, нити да му є за Ђура Лазова Мршулю, дужника Перовића, узео на силу 10 таліера и џефердаръ, него су предречени Мршулѣ были дошли у Цуце за свою трговину, па послѣ своеволно представили су се предъ овдашны правителствующи Сенатъ, гдѣ се речени, Марко Мршуля за Ђура Лазова Мршулю поденчіо, да ће Сердару Цуцкоме дугъ платити и оставіо му є џефердаръ у залогу.

За болѣ доказательство овога може се истыи капитанатъ справити съ моимъ писмомъ одъ 11-и февр. N-ro 16. о. г. у кому самъ имамо честь о овомъ дѣлу саобщати; тога ради и молимъ, да бы истый капитанатъ изволіо препоручити гореименитому Марку Мршульи, да се постара на свое вріеме џефердаръ одкупити и наложити му кастигу зато, што є лажне ствари приносіо.

LXXXVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(8. V. 1838)

Нико Масловаръ изь Брчеляхъ, изь Нахіе Црничке, представіо се овдашнѣму Правителствующему Сенату с тужбомъ на синове Луше Маркова Срзентића изъ Паштровићахъ, да су му они ове године по Ускрсу развалили чобанску кућу и торовиште и да су му посіекли у торъ церове и развалили међе на мѣсту зовомомъ Ли-

ваде кодъ саме стражарице, гдѣ стои ћ. к. стража. Недовольни на тимъ узели су му и материялъ съ развалина и посѣчени церова и употребили на свою граћевину.

Съ топломь молбомъ обраћамъ се истоме капитанату, да бы изволіо дати предписаніе, да предреченыи сынови Срзентића плате штету учинѣну Масловару и да буду наказани за таково самовольно преступленіе у ово вріеме учинѣно, кадъ бы требало наимирніимъ быти.

LXXXVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(8. V. 1838.)

Честъ имамъ повратити Вамъ подписане и печатомъ потврћене протоколе одъ границахъ селахъ Дуба, Сутвара, Налѣшића и Шишића са селомъ Мирцомъ.

Представили су ми овдашни комисары одабраныи за дѣленѣ граница, да сте Ви уговорили, да ће и Аустрійски Коммисари съ ньима заєдно поћи виђети, да ли є трострука граница кодъ мѣста названогъ Пиполѣвацъ и при свимъ тимъ моимъ, што сложна комисія ніе тамо была, я налазим написано у протоколу села Дуба сь Мирцомъ, да є трострука граница кодъ реченога мѣста Пиполѣвацъ.

Протоколе одъ границе села Мартиновићи съ Угнѣмъ честъ имамъ повратити неподписане, будући да овдашны коммисари кажу, да ће іоштъ быти неколико такови протокола о границама Мартинића съ другима Црногорскима селима. Кадъ ме удостоите и ови други протокола, съ удовольствіемъ подписаћу све наеданпакъ.

LXXXIX.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(8. V. 1838.)

Овдѣ се чуло, да є Иво Никовъ Петровићъ родом съ Нѣгуша умро у Одесіи, гдѣ се быо смѣстіо живити. Учинили бысте ми любавь, да изволите о мѣсту извѣстити се, є ли живъ или є умр'о, и у случаю да є умр'о є ли оставіо тестаменатъ или не, будући онъ има овдѣ два прва своя братучеда, и найближна наслѣдника: Сава и Лаза, синове Пера Петровића съ Нѣгуша.

Надаюћи се, да ћете ми Ви ову любавъ учинити и на свое вріеме извѣстити ме.

XC.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(12. V. 1838.)

Не имаюћи никакова одговора на мое писмо одъ 5. фебруара ов. г. за поради Кате Голубове т. є. поради нѣнога очинства, што є

притиско Ника Сетенчићъ изь Луштице, за кое имамъ честь истому капитанату на знанѣ дати, и то се очинство састои изъ 33 таліера, као што и сетенція гласи, коя се находи у Цесаро Кралѣвскому Трибуналу. Зато се обраћамь окружному капитанату молећи га, да бысте изволили подчинѣной Власти по правосудію наредити и ову сироту намирити, коя ће имати честь ово писмо истому капитанату предати. У надежди, да ће моя молба быти уваж(е)на, честь имамъ съ почитаніемъ бытъ.

XCI.

Вицеканцелару графу Неселроду — Петроград.

(26. V. 1838.)

Ваше Сіятелство Милоствый Государъ!

Мнѣ извѣстно сколь Ваше Сіятельство были внимательни ко всему что имѣлъ честь передать Вамъ Г. Полковникъ Озерецковскій о Черногорій. Ваше Сіятелство слѣдуя свегдашнѣму стремленію своего человѣка любиваго сердца очень много способствовали представитъ Его Императорскому Величеству всѣ дѣла, касающія ся сего края въ настоящемъ ихъ видѣ, и тымъ самимъ споспѣшествовали благосостоянію Чернагорскаго народа.

Щастливимъ себя считаю пріобрѣвъ въ Васъ Милостиваго и сильнаго заступника сему народу предъ Всеросійнским Монархомъ. Не могу удержать порывъ чувствъ своихъ, что би изъявить въ полной мѣри мою благодарность за милостивое вниманіе, которое Вы въ семъ случаѣ изволили оказать.

Поручая себя и Народь черногорскій и на будущєє время милостивому покровительству Вашего Сіятелства, съ глубочайшімъ почитаніемъ имѣю честь бытъ.

XCII.

Вицеканцелару графу Неселроду — Петроград.

(26. V. 1838.)

Ваше Сіятелство Милостивый Государь!

Съ особеннымъ удовольствіемъ я имѣлъ честь получить Ваше почтенѣишеє письмо од 16. марта сего года за N-ro 607 и съ душевною радостію узналъ, что Государъ Императоръ Всемилостивѣйше благоволилъ приказать, отправить сюда Г. инженерь капетана Ковалевскаго для отысканія золотыхъ мѣсторожденій.

Ето новое доказательство всегдашняго попеченія Его Императорскаго Величества о ползѣ Черногорскаго народа я принимаю съ глубокою признательностію и совршеною увѣреностію о будущемъ щастій сего народа подь могущественимъ покровительствомъ Россіи.

Душевно порадовало меня и то, что Его Императорское Величество благоволило удостовѣрить ся изь донешеній моемъ, устроивъ въ

Черногоріи внутреній порядокъ и сохранить приязненыя сношенія съ пограничними жительми.

Смѣю увѣритъ Ваше Сіятелство, что и впредъ по возможности круга моей дѣятельности ничего не оставлю для упроченія внутреныхъ разпоряженій и для соблюденія добрихъ сношеній съ Австрійскими и Турскими жительми; я то поставлю за священѣйшій дугъ по возможности силъ моихъ исполнять въ точности мудрія и благодѣтелньния наставленія, которія во время бытности моей въ СПбургѣ я имѣлъ щастіе получить лично отъ Государя Императора. Должень однакомъ сознаться, что съ трудомь могу сохранять приязненія съ пограничними намъ Турками. При всемъ моемъ попечительномъ стараній и при всѣхъ моихъ усердныхъ прозьбахъ къ начальникамъ ихъ и нъінѣ руководимое всегдашнею ненавистій и неприязнію къ пограничнимъ Черногорцомъ они собираютъ на граыцахъ нашихъ со стороны Грахова, имено въ Босній и Герцеговинѣ болѣє 20 т. человѣкъ подъ предводительствомъ одногъ паши и везирѣ, что бы напасть всѣми силами на наши граница. Я со своей стороны не оставлю домоготь ся столь желанаго мною мирнаго согласія и убѣдительнѣише прошу заступничества Вашего Сіятелства предъ Россійскимъ Монархомъ.

Касательно выбора Г. Инженеръ капетана Кавалевскаго я особено благодаренъ Вашему Сіятелству постараюсъ по возможности своей доставить ему удобства, къ сколъ можно успѣшному произведенію порученныхъ ему разысканій.

Приложеное письмо на Высочайшее имя прошу покорнѣише доставитъ Его Императорскому Величеству.

Поручая себѣ и народъ Черногорскій и на будуще время Милостивому покровительству Вашего Сіятелства и прося, да би Вы не оставили насъ благосклонимъ Вашимъ вниманіемъ; съ глубочайшимъ высокопочитаніемъ и преданостію.

XCIII.

Руском посланику Татишчеву — Беч.

(26. V. 1838.)

Ваше Высокопревосходительство М. Г.!

По Высочайшему Государя Императора повелѣній отправленныи сюда Г. Инженеръ капетанъ Ковалевскій для произведенія развѣдки золотыхъ мѣсторожденіи на сихъ дняхь прияхалъ въ Цетинѣ и ревностно занялся возложеныимъ на него порученіемъ. Отъ него я имѣлъ честь съ душевнимъ удовольствіемъ получить почтенѣйшее письмо Ваше о(дъ) 17. (29) прошлого априлія.

Сей новыи опытъ особеннаго вниманія и всегдашняго попеченія Его Императорскаго Величества о пользахъ Черногорскаго народа, я принимаю съ чуствамъ глубокой признательности какъ залогъ будущаго щастія сего народа.

Съ стыненымъ сердцемъ долженъ увѣдомитъ Ваше Высокопревосходительство, что сосѣдственіе намъ Турки, руководиміе обикнове-

ною ненавистію пограничнимъ Черногорцемъ, собираютъ на границахъ нашихъ со сторони Грахова, имено въ Босній и Герцеговинѣ болѣе 20 т. человѣкъ подъ предводительствомъ однога паши и Везиря, что би напасть всѣми силами на наши граница. Всѣ мой ревностьния старания о сохраненій мирныхъ сношеній съ Турками остаются нищетными и я убѣдительно прошу Ваше Высокопревосходительство употребить гдѣ слѣдуетъ свое содѣиствіе въ защиту народа черногорскаго. Личное столь благосклонное вниманіе Ваше ко мнѣ даеть смѣлость надеятся, что прозьба моя не останется безъ дѣиствія.

Постараюсъ доставить Г. Ковалевскому вся отъ меня зависящия удобства къ успѣшному произведенію нарученнихъ ему разисканій.

Приложеное письмо покорнѣйше прошу доставить Г. Вице Канцлеру Графу Нессельроду.

Поручая себя и отечество мое и на будуще время высокому покровительству Вашего Высокопревосходительства съ глубочайшимъ высокопочитаніемъ имѣю честъ быть.

XCIV.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(26. V. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивіи Г-не!

Честь имамъ сообщати Вамъ, да є ови дана дошао на Цетинѣ Г. Инжиниръ капетанъ Кавалевскій, кои є по Височайшои Государя Императора заповѣстій на ове стране одправлѣнъ ради изтраживаня какови годъ руда.

Ово ново доказательство свагдашнѣгъ стараня Н. И. Величества о ползи народа Црногорскако я сматрамь съ чувствомъ дубоке признательности као залогъ будуће среће овога народа.

Пре неколико дана, т. є. овога мѣсеца имали смо честь дочекати на Цетиню Високога госта Н. В. Краля Саксонскога, кои є сутрій данъ путъ Будве пошао, подаривши ми за знакъ воспоминаніа брилиянтовій прстенъ съ вензловымъ именомъ Нѣговимъ.

Овомъ приликомъ не могу пропустити, да Вамъ не явимъ и слѣдуюће: 5. овога мѣсеца неколико Турака херцеговачки посѣкли су єднога Цуца, а едну женску живу уфатили и повели у робство: 7. истога мѣсеца Турци Никшићки ударили су тайно на 5 Белопавлића, који су чували стражу у селу Повій, све петъ посѣкли и поніели имъ главе. Изванъ тога Црногорци за освету посѣкли су неколико Турчина у Корѣнићима. Садъ чуемъ, а не знам є ли истина, да се купи войска у Херцеговини, да удари на Грахово и на друга црногорска села. Вѣрно ако є шта одь овога, тамо ће се знати болѣ, зато и молимъ я Васъ, да ме удостоите извѣстія.

При семъ приключена писма, молимъ, изволите одправити Димитрію Павловићу Татищеву у Бечъ.

XCV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(28. V. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивыи Гне!

Имао самъ удовольствіе примити Ваше Высокопочитаемо писмо одъ 8-и іунія по р., съ коимъ сте изволили спровести протоколе одъ граница од 4 села общества Браићскога и одъ петогъ села Горнѣга Ораховца одь общества Перастскога,

Жао ми є, што нисамь у стању, као што є Ваша желя, да одма повратим протоколе потписане и печатомъ потверђене, будући да комисари Црногорски, кои су участвовали съ Вама у дѣленю граница нису овдѣ, алъ при свемъ томъ я ћу дати наредбу, да што скоріе овамо дођу, па ћу часъ преће послати Вамь свршене исте протоколле.

Овомъ истомъ приликомъ честь имамъ одговорити Вамъ и на друго Ваше почтено писмо од 8-и іулія по р. сь коимъ сте изволили саобщати ми, да сте Ви преправни поћи съ Господиномъ капетаномъ Орешковићемъ у Паштровиће по предмету граница. Съ предпоменутима протоколима свршенима, имаћу честь и за ово назначити данъ, кадъ и гдѣ ћемо се састати на граници.

Молећи Васъ за извиненіе за ово кратко одложеніе, честь имамъ съ Высокопочитаніемь потве(р)дити се.

XCVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(3. VI. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе М. Господине!

Одъ нѣкога времена поболіева ме нога, па боећи се какови рђави послѣдстія честь имамъ обратити се къ Вама съ молбомъ, да бысте ми учинили любовъ и послати овамо Вашега Окружнога Доктора, разумѣ се, ако му нѣгова дѣла дозволе, и ако соизволи доћи, да се съ нимь посовѣтуемъ о овой ствари.

Ласкаюћи се надеждамъ, да ћете Ви мою молбу испунити, и да ће Г. Доктор соизволити овамо доћи, я пошилѣмъ и коня по нѣга. Кадъ ће се онъ отъ туда упутити, то зависи одъ Васъ и одъ нѣга, а я бы радъ, ако є могуће, и сутра.

Овомъ приликомъ истомъ молимъ Васъ, да се небезпокоите за протоколле одъ граница общества Браића, што Вамь и іоштъ нисамь послао; они очекую на могъ брата Пера, кои ће и данасъ или наидалѣ сутра подписати, па та часъ имаћу удовольствіе послати Вамъ кончене.

XCVII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(3. VI. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивый Господине![1])

Слѣдующи мудрима наставленіяма нашега покровителя Н. В. Императора Всероссійскога, како самъ послѣдни путъ изъ Руссіе дошао овамо, тай часъ обратіо самъ се къ Везирима Скадарскомъ и Херцеговачкомъ съ понуѣеніемъ мира и доброгъ на обоюдной ползи основаногa сношенія; но они мѣсто да уваже ова моя мирна надношенія, клонивша се къ уштеѣеню проливаня чловеческе крви, одбацили су ій съ презрѣніемь и іошть вешма настаяли су безпокоити Црногорце, као што се явно дознае изъ поступака ньима подвластни жителя.

Одъ тогъ доба мало є кадъ времена пролазило, да турски подайници нису пакость чинили Црногорцима, часъ палеѣи имъ єдно или друго, часъ отимаюѣи или съ намѣром да отму животиню, часъ из пріеваре сѣкуѣи ій и главе носеѣи, наипослѣ су гдѣкогъ и жива хватали и у робство водили. Да, Милостивый Господине, жива у робство водили. Ово ніе измишлѣніе за оправданіе мое, или Црногораца, него ово е дѣиствительно било. Не давно су турски жительи заробили еднога Црногорца, па іошь заробили у Аустрійскомъ предѣлу. Ово не надлежи никаквой сумньи.

Не пазеѣи на сва та постояна турска зла, я самъ имаюѣи свагда у виду свято наблюдавати совѣте и наставленія Великодушногъ монарха, коимъ сте ми облагодѣнствовали и у коему ми сву надежду и нашу саданю и будуѣу срећу полажемъ, и я самъ, велимъ, колико самъ кадар быо одвраѣао и заустезао Црногорце, да зломъ не враѣаю за зло Турцима, надаюѣи се на побольшанѣ ови. Но препунивши се мѣра турски безчовѣчія Црногорцима ніе другогъ средства остало, него или да имъ се свете, или да им предаю оружіе. Дугъ чести презавши, послѣдно предизбрао є прво освету надь Корѣниѣима учиніо.

Што се тиче Грахова, за кое сте ми у Вашемь почтенном писму одь 31 мая — 12 юнія за N-го 62 изволили писати, да се тамо говори, да су Црногорци ньимъ завладали и да се Турци купе у Херцеговини, да освободе Грахово и исѣераю Црногорце изь свои предѣла, честь имамь сообщати Вамъ, да Грахово нити є данась турско, нити є одь преко сто година ньово било, него црногорско. Граховляни су одь сто година выше дѣлили зло и добро съ Црногорцима уедно, они су съ овыма заедно помагали и Руссима, свою крвь пролиевали противь непріятеля. Ньима су мои предшественици, као и осталима племенима црногорскима, шиляли старѣшине, да имъ по обичаю овоземскомь суде и судили су имъ. Истина є, да су они Турцима давали по нешто, но то су давали одъ неки земаля и пасишта, кое су држали до града Клобук. Я имь то нисамь никадь браніо, нити имь и садь бранимъ то давати, само да оѣе Турци одъ ньи мировати. И

---

[1]) Ово писмо писано је на половини табака; на другој половини преведено је од ријечи до ријечи на руски језик.

одь туда не слѣдуе, да е Грахово турска земля (као што сте га Ви у предспоменутомь Вашемъ писму изволили тако назвати). И други црногорски племена има, коя за гдѣкое Аустрійске землѣ плаћаю, но она за то не престаю быти Црногорскима племенима.

Осимъ тога треба знати, да е Грахово како годъ и остала племена црногорска, често тукло се съ Турцима и опетъ се по обичаю ови земаля съ Турцима мирило, те Турци, боећи се Црногораца, нису до 1836. године никадъ смѣли велику воиску на ньи дизати. Поменуте 1836. истыи Везиръ Херцеговачкіи ударіо є преварно на Грахово, попаліо га и посѣкао неколико Граховљяна и Црногораца, кои су имь у помоћь были дошли, као што бы и свакоме своmъ племену дошли и долазе, кадъ Турци на кое удараю. Речени Везиръ свршивши зло свое дѣло, побѣгао є тай часъ изь Грахова и побѣгао є єдинствено зато, што се бояо Црногораца, кои су и спремали се, да се съ ньимъ побію, и тако є Грахово опеть остало Црногорско, равно као и друга племена црногорска, коя су Турци кадъ палили, што су остала опеть црногорска, коима су и населѣна.

Кадъ бы ми Турцима оставили садъ Грахово, ми бы морали и сва наша племена єдно по єдно уступити имь, ако они добію право притяжанія мѣста тимъ, што га попале. На примѣръ, кадь є при свршетку 1837. године Везиръ Херцеговачкій имао намѣреніе ударити съ войскомъ на наша два племена, горню и доню Морачу, да я зараніе нисамъ то обазнао, и да нисамь отправио две хиляде Црногораца онамо, онъ бы изь пріеваре може быти попаліо обѣ Мораче; но зато ни по каквомъ праву ми не бысмо допустили, да ньима принадлеже, док не бысмо кадри были Морачане своимъ оружіемь подржавати. Паша скадарскій, виђели сте, шта ми пише за Црницу, да є нѣгова. Да мы херцеговачкоме пустимо Грахово, онь бы сютра опеть искао Црницу.

Да я нисамъ кадарь ратовати съ Турцима то и Ви сами знате, а да не имамъ ни намѣренія никаква на завоеванія, о томъ Васъ увѣравамъ искрено. При томъ башъ и да самъ у станю ратъ водити сь Турцима и да є мномъ обладало славолюбіе завоеванія, опеть не бы я тога чакъ степена неразуманъ быо, да предузмемъ оно, што бы ми причиномь было да изгубимь милость Великодушнога Монарха Всероссійнскога, кою милость я далеко выше цѣнимь, него велика каква завоеванія, нити бы ньомь жертвовао богъ зна каквима завладѣніяма, а камо ли єдноме безплодноме и празному Грахову подобноме мѣсту. Но Грахово є наше, а што нама принадлежи, то лако доиста не пущамо, као што ни други нико свое не пушта, еръ кадъ бысмо почели то пуштавати, онда бы наше мало племе исчезло међу много численима непріятельима.

А да є Грахово наше, то є познато и Г. Полковнику Озерецковскому, кои є овдѣ быо и о нѣму на мѣсту, идући крозъ Црну Гору, вѣрно извѣстити се могао.

Ако што будете доносити о Грахову Министерству, можете му донести изь овога, што я имамъ честь Вамъ сообщити; а да є све ово истина, што Вамъ пишемъ, я стоимь добарь и кадаръ сам свагда доказати.

У случаю, да Министерству буде сообщено онако, како што наши непријатељи желе и раде, Министерство бы се могло за неко врѣме противь нась вооружати, но наипослѣ и у овомь случаю знамъ, да ће се увѣрити и оно о свему овомъ, што Вама сообщавамь и мене право наћи, као што самъ и у овомъ дѣлу правь.

XCVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(3. VI. 1838.)

Честъ имамъ послати Вамъ сообразно Ц. К. Комисарима подписане протоколле одь 4 села общества Браићскога и одь петогъ села Ораховца, общества Перастскога.

Кадъ узимате свою удобность, молим да ми изволите, по обычаю послати по два ексемплара одь свію протоколла досада непослати. Сь чувствомъ одличнога высокопочитанія честь имамъ потвердити.

XCIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(6. VI. 1838.)

По предписанію лѣкара, коега сте мы Вы на мое прошениіе благоволили послати, принуђенъ самъ не ићи за кое време никудъ далеко. Изъ тогъ узрока іоштъ ништа не могу одговорити опредѣлено на Ваше Высокопочитаемо писмо одъ 8 юнія п. р. кад ћу доћи на границу Паштровску и Црничку. Текъ се станѣ мога здравља мало поправи, нећу пропустити сообщати Вамъ и назначити како време, кадъ ћу, тако и мѣсто, гдѣ ћу доћи на границу, да бы има удоволствіе съ Вама и съ Г. капитаномъ Орешковићемъ састати се. Изяснуюћи се съ Высокопочитаніемъ и уваженіемъ честь имамъ быть.

C.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(7. VI. 1838.)

У дужности налазимъ се благодарити Вамъ, да сте на мое прошеніе доброту имали послати ми Г. Доктора Голђи; но будући ми е исты г. Докторъ рекао, да бы нуждно было, да онъ опетъ овамо у прву суботу дође, видети, побольшава лы се станѣ мога здравлл, тако узимамь и опетъ слободу молити Васъ, да бысте му дозволили.

Позната Ваша доброжелательностъ къ мени обнаджава ме, да ми нећете ни сада молбу одбацити, а међу тимъ честь имамъ съ отмѣньімъ высокопочитаніемъ быти.

CI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(10. VI. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе М. Г. Гагићу!

Приміо самъ єдно писмо, за кое пише Хасан-Бегъ, забитъ Требинскіи, да мі е послао одъ Везира Босанскога, но будући да є турски писано, тако и не знамъ управъ ни одъ кога є, ни каквогъ є содржания. Овдѣ не има нитко, тко бы ми га знао превести, а желіо бы часъ пре да знамъ, шта се у нѣму содржи, зато самъ принуђенъ одправити га къ Вама, кое овдѣ и прилажемъ, молећи Васъ покорно, да изволите дати га ту комъ терџоману превести и съ с преводомъ заедно послати ми га првомъ поштомъ.

Надаюћи се скоромъ Вашемъ писму, честь имамъ съ отмѣнимъ высокопочитаніемъ быти.

CII.

Вицеканцелару графу Неселроду — Петроград.

(13. VI. 1838.)

Ваше Сіятельство!

Я имѣлъ честь получить обязательное писмо Вашега Сіятельства, одъ 11. прошедшаго Мая, которымъ почтили увѣдомитъ меня о новой щедротѣ Государя Императора, явленой въ отеческой заботливости Его, относительно продовольствіа народа Черногорскаго въ неурожайные годы. Я и народъ черногорскій признательностй къ милостямъ Монарха, которая могуть сравнитъ ся только съ тою безпредѣльной и безусловной преданностіи, которую мы къ Нему питаемъ.

Ваше Сіятельство, глубоко проникнутые чуствами политики великодушной и откривеной, не можете постигнутъ тѣхъ мелочныхъ и унизительныхъ происковъ и которыми сосѣди наши стараются подривать спокойствіе Черногори, не смотря на то, храня волю монарха какъ законъ, я не престаю удерживать народь черногорски въ мирныхъ сношеніяхъ съ ними и только чувства личнаго самохраненія можетъ заставитъ насъ къ защитѣ.

Примите Ваше Сіятелство чувства искреней непритворной благодарности за Ваше милостивое заступничество предъ Государемъ Россійскимъ. Смѣю увѣритъ, что я постизаю вполнѣ благодѣтельныя дѣиствія Вами въ отношеній къ Черногоріи, умѣю оценить ихъ и быть благодарнимъ одъ глубины души.

Поручая себя и народъ черногорскій за будуще время милостивому покровительству Вашего Сіятелства, съ глубочайшимъ почитаніемъ имѣю честь бытъ.

CIII.

Цару Николи.

(13. VI. 1838.)

Ваше Величество Всемилостивѣишій Государь!

Съ чувствомъ благоговѣнія и глубокой искреньей признательности имѣлъ счастіе я и Народъ черногорскій принятъ новы знакъ милости Вашего Иператорскаго Величества, явленой въ отеческой заботльивости, относительно продовольствія народа черногорскаго въ неурожайные года.

Государъ! Мы неумѣемъ виражать краснорѣчиво чувства свой стешеные въ своихъ горахъ неприязнію сосѣдей, мы сами заслонени отъ образованности, но тѣмь не менѣй чести западнихъ народовъ но тѣмь силнѣе, тѣмь глубше умѣємъ мы чувствовать. Я и народь черрогорскій ожидаемь какъ новой милости, что бы Ваше Величество удостоили испитатъ нашу безусловную и безграничную къ Престолу Россійнскому преданность, которую смѣю увѣритъ Ваше Императорское Величество, мы будемь умѣтъ доказать на дѣлѣ и показатся и сдѣлаться достойными того благодѣтельнаго покровительства, которое ниспослано намъ самимъ Богомь.

Съ чувствомъ глубочайшаго благоговѣнія имѣю щастіе пребыть.

Вашего Императорскаго Величества Всемилостивѣйшаго Государя.

CIV.

Руском посланику Татишчеву — Беч.

(13. VI. 1838.)

Ваше Высокопревосходитѣльство Милостивныи Государь!

Я имѣлъ честь получить Ваше почтенѣишеє письмо отъ 24. мая — 5. юнія сего года, которымъ Вы препровождая письмо Г. Вице-Канцлера Графа Нессельрода почтили увѣдомитъ меня о новой щедротѣ Государя Императора, явленой въ отеческой заботльивости Его относительно продовольствія народа черногорскаго въ неурожайные годы. Я и народь черногорскій были проникнути чувствами глубокой признательности къ милостѣмъ Монарха, которыя могутъ сравнитъ ся только съ толь безпредѣльной и безусловной преданостію, которую ми къ Нему питаемъ.

Примите Ваше Высокопревасходительство чувства искреней благодарности за Ваше милостивое покровительство, которому поручая себя и народь черногорски и на будущєе время съ глубочайшимъ почитаніемъ имѣю честь быть

Вашега Высокопревасходительства Милостиваго Государя.

CV.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(13. VI. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивый Господине!

Имао самъ честь получити Ваше почтено писмо одъ 6. (18) юлія подь N-го 68 и съ ньимъ два пакета, првыи за Г. Инженеръ Капетана Кавалевскога, кому самъ га и предао, а другой за мене, у коме се содрже ова писма: одъ Вице Канцлера Графа Нессельрода и одъ Г. Павла Димитрія Н. Татищева, кои ми сообщаваю, да є Нѣговомъ Императорскомъ Величеству благоугодно было, явити новой онѣмъ своега благоволенія къ Црногорцима, всемилостивѣйше заповѣдивши одправити у Црну Гору 10.000 четвртій разнога жита на даръ.

Овдѣ приложеній пакетъ, молимъ, изволите одправити Г. коме слѣдуе по надпису.

CVI.

Мехмед-паши, везиру босанском.

(16.VI 1838.)

Одъ насъ Петра Петровића, Владыке Црногорскога и Брдскога.

Честитому Везиру Босанскому Веги — Мехмедъ Паши приятельски Поздравъ!

Имао самъ частъ примити Ваше приятельско писмо, у кое ми пишете да желите знати, како и сь чеса се она стваръ догодила у Грахово, на кое и имамъ часть по Вашой жельи явити. — Племе Грахово, одь како є, населіо га є мой прађедъ и никшицки капетанъ. Оно є стаяло вазда на єдань начинъ, то есть Турцима є поштено плаћало за землѣ, кое є држало унутра у турской земльи, а Црногорци су имъ вазда судили. У овоме племену вазда є слободно било доћи и Црногорцу и Турчину и састати се и кадь су међу собомъ были у наивећу ратъ, и на томъ мѣсту ніесу єданъ другога задіевали, већъ су се гледали као приятельи до 1836. године. Ове године ударили су криюћи паша и муселими херцеговачки на Грахово, огнѣмъ га изгорѣли и посѣкли неколико Граховляна и Црногораца, кои су имъ у помоћъ били дошли. То є была прва зађевица и зли почетакъ за оне краеве; съ тіемъ ударенѣмъ паша херцеговачки на Грахово, иштетіо є прве договоре, кое су имали Црногорци и Турци око Грахова и задіо є крвопролиће и зло на оном краю ни зашто друго, него зато, да покаже како є он кадаръ Црногорцима узимати ньихово; я васъ могу увѣрити, честити Везире, да ніе исти паша учиніо то зло ђело одъ Грахова, да бы Грахово стаяло, као што є вазда и стаяло и Турцима плаћало оно, што є вазда плаћало и никакве смутнѣ и буне не би было на границама, него би све было мирно и спокойно.

Я кадъ самъ сада дошао изь Европе, я самъ писао истоме паши по свему нѣговому злочинству што є учинио, да учинимо миръ, и да ова два народа помиримо, кое много страдаю одъ немира ме-

ђусобнога, но онъ по нѣговой злой и хайдучкой ћуди ніе ни главе обрнуо.

Я ово ніесамъ ни чиніо поради паше херцеговачкога, него да испунимъ по моіой дужности волю по єдновѣрію покровителя Цара Русскога, кои ме совѣтова да живимъ съ жительима во с обе парте отечества у миръ и у доброме согласію. Не желећи се нађи ни у каквомъ рђавомъ послу, кой би біо противанъ добріема уредкама нѣговогъ высочества Султана Махмуда, я самъ и данасъ готовъ молити Васъ искрено, ако можете ове хајдуке по нашіема границама уставити одь ныова злочинства, да пошлѣте неколико чоика на наше границе, да стваръ граховску поправимо и да миръ међу Црном Гором и пашалукомъ херцеговачкимъ учинимо. Ово є заиста моя найвиша желя безь никакве преваре, да єданпутъ уставимо ове народе одъ ныховога злога обичая, а такођеръ по ріечима Ферикъ Ахметъ-Паше, мимистра високе порте у Бечу, надамъ се, да су паше и везири, кои съ нама граниче имали заповѣдъ, да помире ныхове народе съ Црногорцима. Ви ћете съ овіемъ учинитъ и славно и човѣколюбиво ђело и подржати Вашега имена славу, коя се данасъ разгласила по свіема краевима ради мудрогъ вашега владаня и добре душе ваше. Вы ћете съ тіемъ учинити, да сви хајдуци и зликовци, кои не слушаю заповѣди своега Султана падну и моћи ћете одъ ны чинити све што сами хоћете, и то воля буде вашега великога Господара, а међу тіемъ и наши краеви биће ви съ руке, докле бысте покорили ове хајдуке и зликовце подъ властъ Султанову.

CVII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(17. VI. 1838.)

Имао самъ честъ получити Ваше высокопочитаемо писмо одъ 12. (24.) овога мѣсеца подъ N-го 75. коимъ сте изволили пропратити оно писмо турско и копію од нѣга. Хвала Вамъ много, што сте имали доброту постарати се, да се одма преведе.

Овђе приложено писмо, молимъ изволите отправити у Бечъ Г-ну Димитрій Павловичу Татищеву.

Съ отмѣннымъ высокопочитаніемъ честъ имамъ быти.

CVIII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(24. VI. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивый Господине!

Примио самъ одъ Г-на Капитана Кавалевковскога съ моимъ подписомъ за Васъ єдно писмо, кое честь имамъ овдѣ приключити и єданъ завитакъ, кой такођеръ къ Вама упућуемъ.

Пакетъ на име реченога Г. Капетана Кавалевковскога, пропраћено Вашимъ почтеннимъ писмомъ огь 16. (28.) овога мѣсеца, примio самъ исправно.

CIX.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(15. VII. 1838.)

У прошастыи понедѣльникъ 11-и числа быо самъ на граници црничкой и паштровской, гдѣ самъ састао се съ Аустриiском комисиомъ и договорио се по предмету дѣленя граница, но будући да є стражарица аустрiйска унутра црногорскога предѣла построена и желећи иста коммiсiя, да бы како та стражарица, тако и многе друге землѣ црногорске, єдинствено збогъ положенiя исте стражарице остале у Аустрiйскомъ предѣлу, нисмо могли ништа свршити, него смо оставили онако нека стои до друге згоде.

Я самъ препоручио и строго запретио, да се не би Црничани усудили узнемиривати солдате, нити друге аустрiйске подайнике, но предвиђамъ, да неће моћи дуго испуняти мою наредбу, єръ предпоменута стражарица, коя црничкой стоки смета пити воду, мора имъ непремѣрнно поводъ дати къ сваћи.

Докъ нисамъ очима видio, нисамъ могао вѣровати, да бы Г. Администраторъ окружiя которскога могао онако, чакь неострожно поступити, давши заповѣдъ строити у црногорскомъ предѣлу на найнезгодніемъ за Црногорце мѣсту и ньима заградити едну воду, гдѣ Црничани свою стоку пое. Г. Администраторъ мога е на другомъ оближнѣмъ мѣсту дати, као што е бio и писао овдашнѣмъ Сенату у време мога прошлогодишнѣга одсуствiя, да ће начинити стражарицу, гдѣ є и пре свагда аустрiйска стражарица была, и одъ куда ніе далеко у аустрiйской граници прекрасна вода, коя нигда не пресieца, а не на црногорской земльи као навлаштъ, да е имао намѣреніе, како би у немиръ завео погранична племена.

Много ми е мило, да е са мномъ на граници случайно десio се и капетанъ Кавалевковски, кои, идући по своmъ дѣлу у Которъ, чиніо ми е друштво до поменуте границе. Онъ Вамъ истыи може дати о овомъ дѣлу информацiю и посѣдочити о рђавомъ станю Црничана, у кое ихъ довела честопоменита стражарица.

Да е ова построена гдѣ є стара была и гдѣ є требало, граница међу Црничанима и Паштровићима подѣлила бы се ямачно безъ штете єдногъ и другогъ племена и оба бы остала задовольна у слоги и узаимномъ добромъ сусѣдству.

Ономадъ добио самъ писмо одъ Везира босанскога, кои ми явля, да е писао Али-Паша и запретio Нагулъ Фикоръ Паши, Смаил аги и Хасанъ Бегу не кренити войску на Црну Гору, но да гледаю миръ учинити ліепимъ начиномъ и у случаю сваке потребе, да ће онъ свое люде шиляти, да се дѣла сврше мирнимъ начиномъ. Оволико Вамъ знамъ сообщати извѣстіа съ границе херцеговачке, а можда се тамо чуе што выше.

Имао самъ удовольствіе разумѣти изъ Вашега высокопочитаемога листа подъ N-ro 88. да сте получили одъ посольства вексле и одправили ихъ већъ у Тріестъ, да се негоцираю. Съ овымъ истымъ Вашимъ писмомъ пропраћени пакетъ на име Г. Капетана Кавалевскога предао самь.

Кадъ Вамъ уздолази жито, о комъ сте изволили извѣстити ме у Вашем почтеном писму подь N-ro 72, молимъ, изволите являти ми пре одстаяня Турина, да бы я могао на време Вама писати, кою партію треба шіляти у Которъ, а кою у Будву, гдѣ ће магазини быти готови.

CX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(17. VII. 1838.)

Како самъ разумѣо жалбу одъ Радосава Марковића и одь Велише Радовића иза Греде и тужили се на нѣке Шпиляре, да су им били узели едну струку и шесть таліера на срамоту, за кое имамь честь истому капитанату на знанѣ дати, да бысте изволили по правосудію подчинѣной Власти наредити, да се не би усудили у будуще таково зло дѣло употреблявати и зато се обраћамъ окружному капитанату, да Шпиляри поврате свеколико гореченима, кои ћеду имати честъ ово писмо истому капитанату предати.

Съ отмѣннымъ высокопочитаніемъ честь имамъ быти.

CXI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(22. VII. 1838.)

Кадъ самъ имао честь быти оно пре съ Вама на граници, гдѣ се нисмо могли погодити о окончательномъ раздѣленю граница међу Паштровићима и Црничанима, Вама е познато, да смо уговорили, да остану границе по староме до друге згоде и Ви сте мене увѣравали, да ће се ђеометре оканути попериваня знакова граничны. Ослањаюћи се на Вашу рѣчъ, я самъ такођеръ увѣріо Црничане о томъ истомъ и препоручіо имъ наблюдавати добро сношеніе съ аустрійскима поданицима. — Садъ чуемъ, да су знаци преко црничкога наданя были поставлѣни на врхъ Троице више села Утрга и да су ій Утржани обалили. Паштровићи на то по свой прилицы и не чекаюћи никакве наредбе одъ свое власти, ударе на Утржане, а то е было ючеръ предъ подне и убію на истомъ мѣсту више Троице Вука Јовова Вукмановића изъ Утрга, за тимъ заметне се бой, притрче солдати и погину іоштъ три Црничанина и єдна женска; є ли іоштъ ко више и одъ кое стране погинуо — непознато ми є, само ми кажу, да су Утржани ухватили и задржали два солдата, и да су се чували, да не убію кога солдата.

Чувшіи я за мене овай найнепріятніи догађай, кои рекао бы навлашть се случіо, да уништоже све мое старанѣ, кое се спремало, да се црничка граница раздѣли мирнимъ начиномъ и да Црничани остану сь Паштровићима у при тельству и любови, чувши, велю, овай за мене найнепріятній догађай, овогъ часа одправіо самъ люде одъ Сената, перянике и одь гвардіе, да што скоріе прекрате то, и да солдате ухваћене врате невредиме са своmь своіомь оправомь и доиста вратиће ій.

Могу Васъ увѣрити, да е овай догађай тако мени неповолянъ, да бы воліо, да се унутра Црне-горе што таково шесть пута выше догодило. Я знамъ и чувствуемь сву ползу, кою уживаю Црногорци одъ правительства аустрійскога и са своmъ силомъ моіомь старамь се то што внушити и свима ньима и препоручуемь имъ найболѣ сношеніе сь Аустрійскима подайницима и почитаніе спрема Аустрійски чиновника; но неразумность гдѣкой Црничана и Паштровића поставляю препреку къ произведеню у дѣиствіе ове моѣ желѣ. При свемъ томъ я никаква могућегъ средства изоставити нећу, да би одкріо кривице одъ стране црничке и одкривши ихъ биће каштигани по мѣри ньиовогъ преступленія, и држимъ за цѣло, да и Ви нећете пропустити кастиговати Паштровиће оне, кои су поводомъ были ове непріятельске зађевице и кои іошть одавна стараю се порушити међу собомъ и Црничанима погранично согласіе.

CXII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(22. VII. 1838)

Текъ по одправлѣню къ Вама мога писма, у коему самь по дужности моіой сообщио Вамъ, колико є мени познато о догођеному на граници међу Паштровићима и Црничанима, доће ми Вашь позвани листъ одь данашнѣга датума, изь коега такођеръ видимъ, да су се догодили неприязнена дѣствія на граници. Но могу Васъ увѣрити, да Црничани нису ударили на милитарске поште на Видракь и на Гомилу, него су Паштровићи убили найпрви Црничанина Вука Јовова Вукмановића изь Утрга и то на мѣсту выше Троице кодь Утрга, па иза тога поклали су се Паштровићи и Црничани, а послѣ приключили су и солдати, као што ћете обстаятельніе изволити видѣти изъ предреченогъ могъ писма.

Чуемь, да солдате многе одправляте на гору паштровску спрама Црничана и намѣра предузета не чини ми се, по момь мнѣнію, найболя. Напротивь болѣ бы било, да солдати не излазе спрама Црничана, а Вы можете бити увѣрени, да Црничани неће ударити на милитарске поште и тако бы стваръ стишала се.

Я ћу найдѣятельніе мѣре узети, да се одъ стране Црничке кривци изнађу и кои се за коловоће такови докажу, биће строжайше кастигани, кое ће и Вами быти у свое време познато.

CXIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(23. VII. 1838.)

Примивши Ваше почтено писмо одь ючеранѣгь датума, на кое честь имамь и опетъ оно исто повторити Вамъ, што самь и ючерь у два моя пнсма явіо, да самъ послао у Црницу старѣшине, да раде прекратити неприязнена дѣиствія међу Црничанима и Паштровићима и увѣренъ самъ, да ће моя наредба быти у дѣиствіе приведена, само ако буду и одь стране (Ваше) такове мѣре узете.

Повѣрте, да я болѣгъ никаква средства не знамъ садь, кое би могао употребити. Докъ се поредакъ на граници поврати, видиће се и доказати, коя є страна крива была: Паштровићи или Црничани.

Я знамь, да ће августѣишему Ц. К. Двору неприятни о овомъ догађаю гласови быти, и то ме печали яко.

CXIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(23. VII. 1838.)

Каже ми Гинь Инжинирь Капетань Кавалевски Ваше мнѣніе, да би добро было, да се я съ Вама састанемъ и да се потрудимо неприязнена дѣйствія међу Паштровићима и Црничанима прекратити и на граница поредакь востановити. Я самь то исто радь срцемъ и душомъ и къ достиженію те цѣли никаква пожертвованія не би.....[1]) Ви изволите само назначити ми дань и мѣсто, гдѣ є ваша воля да се састанемо, па я самъ готовъ, само не на Паштровску гору, а зашто се нѣ клонимь, кадь будемь имати честь лично быти съ Вама, онда ћу Вамъ сообщати.

CXV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(23. VII. 1838.)

По зактеваню Вашемъ, изложеномъ у Высокопочитаемомъ Вашемъ писму данасъ писаномъ, я самъ послао два перяника на Нѣгуше съ наредбомь, да се укину знаци забранѣня пасишта выше Шкаляра, а Шпиляри до обичнога рока.

Сообщаваюћи Вамъ то за выше владанѣ, честь имамъ съ отмѣнимъ высокопочитаніемь быти.

---

[1]) Празно.

CXVI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(23. VII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивый Господине!

Видећи изъ Вашега почтенога писма данасъ писатога, да є Г-нъ Окружни Администраторъ пошао путъ Будве, а потомъ да ће и далѣ, да би узети мѣре нуждне за повратакъ мира на Паштровской границы, судіо самъ за нуждно и я послати мога рођака Г-на Вице Президента на границу црничку, кои сада полази съ наредбомъ припомоћи, већъ давно одъправлѣнима одъ мое стране старѣшинама, ради скоріега воставленія мира.

Я би исты біо пошао онамо, но боећи се, да многи народъ црногорскій за мномъ не крене, уздржао самъ се садъ одъ тога и мѣсто мене предпоменутога мога рођака пошлѣмъ.

CXVII.

Лилиенбергу, гувернеру далматинском.

(24. VII. 1838.)

Ваша Екселенція!

Сходно моему обећаню, я самъ 11. (23.) юлія биo на граници Паштровской и Црничкой, гдѣ самъ имао честь састати се съ Г-нъ Администраторомъ окружія которскога и Г-номъ капитаномъ Орешковићемь и съ ныма разговарао се по предмету дѣленя исте границе; но због милитарске стражарице, на ливадама подъ главицомъ Видракъ начинѣне, нисмо могли назначитi е. Докъ нисамъ очима видіо, нисам могао вѣровати, да бы иста стражарица могла быти начинѣна на тако, за црничка племена, незгодномъ мѣсту. Она є не само запречила двама црничкиема племенима путь на воду, безъ кое не могу они обстати, и съ коіомъ су служили се одь како у Црници существую, него є такоѣеръ и за собомъ оставила толике землѣ исти племена и кућа, гдѣ зими и лѣти одъ свагда свою стоку држе.

Ова є стражарица права и едина причина, што се ніе могла назначити граница међу Паштровићима и Црничанима; ова є стражарица начинѣна на старом мѣсту, гдѣ є пре милитарска стражарица была, то є благоразуміе изискивало, да бы избѣћи поводъ къ суѣдной неслоги — доиста бы се граница назначила безь икаквогъ препятствія.

Я не могу никако себе увѣрити, да є ова стражарица съ одобреніемъ ваше аустрійске власти начинѣна на црногорской земльи, нити могу себи представити, да би аустрійско Правительство желило себи присвоити, за нѣга ништа не знаюћи, парче землѣ црногорске. Впрочемъ, кадъ би и то било, а то би могло бити само у случаю, кадъ би аустрійско Правительство рђаво было извѣсћено о правой принадлежности истогъ парчета землѣ, кадъ бы, велимъ, и то было,

я самъ готовъ радо учинити свако одъ мене зависеће уступленіе и то единствено изъ узрока, да бы избѣгао рђаво мнѣніе, кое бы аустрійско правительство могло о мени зачети.

На предпоменутомъ момъ састанку, не могући се погодити о назначеню границе, заключили смо, да остане по староме до друге згоде и Г. Администраторъ дао ми є рѣчъ, да ђеометре неће попеpивати ту граничне знаке; но дѣло є на противъ изишло: ђеометре почели су били ставляти знаке на врхъ Троице, выше Утрга, села црничке нахіе. Утржани те знаке обале, стога буде сваћа, у коіой Паштровићи убію на мѣсту еднога Утржанина. Ово убійство чинило є, да су се потукла два црничка племена съ Паштровићима. Разумѣвши, овай за мене найнепріятни гласъ, я самъ таки одправіо нѣколико старѣшина одь црничке и други нахія съ наредбомъ, да узму нуждне мѣре къ возстановленію доброга поретка и мира на граници, да бы се тимъ прекратила сва она даля зла, коя бы се могла догодити међу Паштровићима и Црничанима.

Вашой Ексцеленцій подчинѣни може быти доносиће Вамъ, као што є и мени већъ Г. Администраторъ писао, да су Црничани нападали на стражарице милитарске аустрійске, но таково доношеніе било би неосновано на истиномъ догађаю. Причину непріязнени дѣиствія я самъ горѣ напоменуо. Истина, кадъ се бой задіо међу племенима подграничнима и Брчелянима одъ Црничке стране и међу Паштровићима, да є было онда и око стражаре милитарске, єръ су Црничани были съ ове, а Паштровићи съ оне стране стражарице милитарске; при томъ и милитаръ є быо узео участіе у бою.

Кадъ би Вашой Ексцеленціи угодно было послати човѣка, духу народа погранички вѣштога, да види у каково є незгодно станѣ привела црничане горѣ речена стражарица на ливадама подъ главицомъ Видракъ, онда бысте лахко увѣрени были, чія е кривица свію на граници рђави догађая.

CXVIII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(25. VII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостиви Господине!

У момъ писму одъ 15-и юнія за N-ro 72. сообщіо самъ Вамъ, да самъ излазіо на границу међу Паштровићима и Црничанима и саставши се съ Г-нъ Администраторомъ, да нисмо могли исту границу подѣлити, него смо оставили да стои по староме. Преко свега, што ме исти Г. Администраторъ увѣравао, да се неће перити на ньои знаци гранични, ђеометре па по нашемъ растанку почну те знаке поставляти више Утрга, села къ Црници принадлежећега. Утржани те знаке свале и Паштровићи убию єднога Утржанина. То убиство разяри два црничка племена и бои се завеже међу ньима и Паштровићима, у ком бою узме участіе и милитаръ аустрійски.

Чувши тай ненадни и за мене одвѣћъ неприятни гласъ, я самъ таки старѣшине одъ нахія послао на исту границу съ наредбомъ, да

не допусте осталима црничкимъ племенима мѣшати се у бой и да свойски пораде возобновити миръ.

Не пазећи ни на то, што су Паштровићи попалили на гори Црничке куће, гдѣ Црничани свою стоку лѣти и зими држе, ни на то што є одъ Новога до накрай Паштровића савъ милитаръ пошао є и ш ньимъ Бокельи многи, да се туку съ два црничка племена, као да мисле завладати Црницомъ. При свемъ томъ, осланяюћи се увмьніе(!) кое послане старѣ волѣ(!) ово се догодидо тиме на Црничане имаю, надамъ се да мое порученіе за рукомъ изиħи, тимъ се поузданіе надамъ, што самъ имао данасъ гласъ, да ниедно црничко племе ніе узело участія у томъ бою, премъда мале чарке међу аустрійскимъ подайницима до прекосиноћъ продужавале су се,

Обстоятєльніе моћете све виђети изъ овдѣ приложене двіе копіе, изь кой молимъ изволите донети коме слѣдую.

Кадъ и чимъ се дѣло кончи, нећу пропустити таки сообіцити Вамъ.

Ваше Высокопочитаемо писмо одь 22. юлія — 3. авг. за N-ro 99 приміо самъ исправно.

Много ми є мило, да се овдѣ десіо Г. Инженерь капетанъ Кавелевскій, коему су такођеръ све причине овога случая познате, иначе знамъ, да би чиновници аустрійски сву кривицу гледали свалити на Црногорце.

CXIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(25. VII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостив ы Господине!

Послани одъ мое стране Г. Вице-Президентъ Сената на границу ради возставленія поредка или баремъ ради удржаня Црничана одъ неприязнени дѣиствія пише ми, да аустрійска войска пали црничке куће и иште наставленіе. Я самъ му одговоріо сву могућу силу употребити, да бы уздржати Црничане одъ боя, а войсци аустрійской позволити чинити, како што хоће одь небранѣни црнички куħа.

Я Васъ найпокорніимъ начиномъ молимъ ако имате властъ, да удалите или уздржите войску аустрійску одь тога; ако можете а нећете, на Вашъ одговоръ све.

Очекиваюћи Вашъ скори отвѣтъ, честъ имамъ съ высокопочитаніемь потврдити се.

CXX.

Лилиенбергу, гувернеру далматинском.

(29. VII. 1838.)

Ваша Екселенція.

Премда є Вама познато, али опетъ по дужности моіой не могу ни я изоставити не сообіцати Вамъ, да є примиріе учинѣно међу Црничанима и войскомъ аустрійском, коя є на ньи нападала.

Я нисамъ никадъ могао себи вообразити, да би Ваши чиновници могли тако неострожно поступити, одъ мирни погранични сношенія учинити безь икакве причине немиръ. Мени се чини, да су они тіемъ свою учинѣну погрѣшку гледали прекрити. Они су такову муку и ларму на границы подигли, іоштъ да самъ я хотіо као и они и да нисамъ уставляо Црногорце, ныово бы се несправедльиво доказиванѣ, да су Црногорци хтѣли милитарске стражарице попалити, посвѣдочило, єръ бы и заиста ради те войске, коя є на гори паштровской была, разорили и попалили и сву воиску сь немного муке съ горе сагнали. А да се ово догодило, я знамъ, да бы то огорчило аустрійски дворъ, кои ми не бысмо ради ни наименьомъ ствари огорчити, єрь знамо какову ползу имамо од нѣгова къ нама благорасположенія.

Одъ войске аустрійске, коя є излазила на паштровску гору и съ коіомь се было око 500 Црничана изь погранични села и претрпили су Црничани неколико, єръ имъ є аустрійска воиска попалила неколико близу стражарице ходаћени стая и у њима жито; осимъ тога пало є у бою Црничана мртви 6 и єдна женска и 5 ранѣни.

Премиріе заключено є за мѣсець дана; одъ мое и црногорске стране ни по истеченію овога времена неће быти никакве рати съ Аустрійскомъ, ерь се я чувствуемъ и признаемъ, да се Црна Гора ніе кадра мѣрити съ Аустріомъ, а надамъ се такоћеръ, да и одъ аустрійске стране неће быти неприязненая дѣйствія противу Црногораца. Што выше, я се надамъ у правительство и правосудіе аустрійско, да и за ово неће опростити онима своима чиновницима, кои су узрокомь были немира у ове краеве, и кои су прахъ давали Бокельима и наређивали и наредили имъ, да баряке дижу противу Црничана, а єдинствено као што се мени чини изъ свои собствени видова, и да ће ій удалити одь наши граница, да не бы и у напредь такову стваръ учинили, коя бы штету наніела и едной и другой страни, као што є и ова сада.

Ваша Екцеленція рећи ћете може быти, да я сва усилія употребљавамъ оправдати Црничане у овом дѣлу; но увѣрень, самъ да и ви нећете на ньи бацити никакве кривице, кадь сущность овога дѣла развидите, за то и желіо би я, да аустрійско правительство изволи узети нуждне мѣре къ развићеню, тко є поводомь быо овога неразумнога и злога дѣла.

CXXI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(29. VII. 1838.)

Изъ могъ писма одъ 25 юлія N-го 81 и изь приложени при истомь писму копія быћете видили, што се случило на границы међу Црничанима и аустрійскомъ воискомъ и убѣдили се, да су аустриски поданници были поводомъ непріязнены дѣйствія, а не као што у вашемъ почтеномъ писму одъ 26. юлія (7. августа) N-го 10 пишете, да су Црногорци изненада и лупешки напали на аустрійску стражару и да су учинили грдно коварство и преступленіе.

Изь овдѣ приложене копіе моћи ћете видити, да є учинѣно премиріе на мѣсец дана и да є ратъ біо само съ Црницомъ.

На гори паштровской тукло се око 4000 люди съ аустрійске стране и око 500 людій изь погранични црнички села. Прочи Црногорци нису участвовали у бою, а да ме доста труда стало уздржати ихъ одъ тога, я мислим вѣроваћете ми. Нисамъ жаліо и чесћу народномъ неколико жертвовати, само да сохранимь наставленія, коя ми є Государъ Императоръ ради щастія Црне (Горе) доволіо и чрезь свое Министерство и сада дае.

Аустрійска войска попалила є око 60, близу стражарице аустрійске налазећи се, црнички стая и попалила ихъ є у време кадъ ихъ нису чували ни бояли имь се преко вѣре. Тко би рекао, да добри Аустрійци и тако знаду поступати! Црничана пало є мртви 6 люди и єдна жена и 5 ранѣни; колико є одь аустрійски людій погинуло и ранило се не знамъ.

Увѣраваюћи Васъ о истини свега овдѣ изложеногь познато и Г. Инженеръ Капетану Кавалевскому у преговорима къ премирію участвовавшему. Честь имам быти.

CXXII.

Вицеканцелару графу Неселроду — Петроград

(1. VIII. 1838.)

Ваше Сіятельство!

Ваше Сіятельство изволили видѣть изъ преписки моей съ Россійскимъ Конзуломъ въ Рагузѣ о нападеній Австрійскихъ регулярнихъ и нерегулярныхъ войскъ на черногорскія границы. Неострожаное дѣиствіе здѣшнаго мѣстнаго началства было единственою тому причину; оно избрало поводомъ ошибку сосѣдственныхъ австріискыхъ и черногорскихъ подаиныхъ, вовлекло въ кое солдатъ и когда некоторые изъ нихъ были ранены или убити, не требуя никакого отъ мене удовлетвореніа, не входь даже въ разбирательство предмета предприняло наказать цѣлую нахію Церничку вторженіемъ въ ея граници. На єтомъ предметъ собрало болье 4-т. солдатъ и жителей Боко-ди Каттаро. Избѣгая всячески неприятельския дѣиствиі, я удержалъ своихъ и только 500 человѣкъ осталосъ защищатъ свой домы и граници, въ чемъ и успѣли въ попеченій 6 дней. Между тѣмъ Турки по видимому предувѣдомленіе австрійским правителъствамъ начали позиватъ ся отвсюду и Черногория была внезапно атакована пограничними жителями и войсками двухъ имперій. Раздражени такимъ поведеніямъ аустрискаго Началства Черногорци собралисъ въ числѣ 4-т, что бы напасть на провинцію Боку-ди Катаро, оставленую жительми и предать все огню. Но красно отправлялъ я съ предложеніями мира: Австрійское мѣстное начальство ничего не слушало. Находятся въ такомъ краинемъ положеній предвидя вся послѣдствія война съ Австрією, въ которую меня вовлекало неострожность мѣстнаго управленія и боясъ болѣе всего неблаговоленія Русскаго Двора, я рѣшился употребить послѣднее средство къ примиренію, стараясъ всяческа висполнить наставленія Государъ Императора и поручилъ инженеръ

капетану Кавалевскому яхать къ здѣшнему Началству и обоясни все дѣло убѣдить єго и немедлѣно окончить вся непри зненія дѣиствія. Капитанъ Кавалевскій выполнилъ єто современо. Спѣшу замѣтитъ, что онъ въ отомъ случаѣ дѣиствовалъ како частное лице, находяще съ въ Черногорій и актъ помирйя подписанъ не имъ, но Выце-Президентомъ черногорскаго Сената. Такимъ образомъ неприятное положеніе Черногорій устройено благоразуміемъ и самоотверженіемъ, съ которыми дѣйствовалъ капитанъ Кавалевскій, а я не могу нечувствовать и небить вполнѣ признательнимъ за такой єго поступакъ, а то молю рѣшаюсъ представить его милостивому вниманію Вашего сіятелства.

CXXIII.

Руском посланику Татишчеву — Беч.

(1. VIII. 1838.)

Ваше Высокопревосходительство!

Изъ переписки моей съ Росийскимъ Выце Конзуломъ въ Рагузѣ и прилагаемой при семъ копій съ письма къ Г. Вице Канцлеру Графу Нессельроду, Ваше Высокопревосходительство усмотрѣть изволите о неприятномъ положеній, въ которое было вергнуто Черногоріе. Не смея утружатъ Васъ далнѣишимъ подробностями єтого предмета, я прибѣгаю къ Вамъ съ покорнѣишею прозьбою разабрать ето дѣло по всеи своиственни воинъ справедлъивости и не лишитъ меня и въ єтомъ случаѣ Вашего милостиваго покровительства и наставленія, которихъ благодѣтельныя слѣдствія я столко разъ испитываль.

CXXIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. VIII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе Милостивый Гне!

Истина, да є старый обичай био, да се стране одъ пасишта међу Шпиларима и Нѣгушима не забранюю пріе 8. септемврія, но како су Шпиляри ове године забранили своя пасишта пріе тога рока, тако и Нѣгуши, слѣдуюћи ньиовомъ примѣру и мислећи да се права еднако и на ны распростиру, забранили су были своя пасишта. По желъи Вашой, сообщеной ми у Высокопочитаемомъ Вашемъ листу одь 3-и августа по рим. я самъ послао два перяника, кои су укинули знаке забранѣня до обичногъ рока.

Праведно ми се чини молити и Васъ, да бысте имали доброту дати наредбу Шпилярима, да и они укину знаке забранѣня пасишта и да имъ, као началнима порушительима обичая и сусѣднога доброга согласія, изволите приписати сву ону кривицу, кою сте у предреченомь Вашемъ почтеномъ писму држали, да заслужую Нѣгуши.

CXXV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(8. VIII. 1838)

Уговору іошть 1822. године 17. юлія међу Поборима и Мирчанима учинѣномъ стои, да є овима посѣдньима слободно проћи са своіомь стокомъ на свою землю, кою имаю у Коложуню. Побори не пазећи на овай уговоръ и рекао би желећи забранити собственость Мирачку у Коложуню узели су ове године два пліена: єдань Чавору съ Нѣгуша, а други Мирчанима.

Я Васъ молимъ усердно, да изволите наредити Поборима не бранити Мирчанима ползовати се своиемъ притяжаніемъ и погнати Поборе, да врате плѣнове какогодь и кастигати ихъ за таково дрско ньиово самовольство и преступленіе, кое се клони къ штети доброга сусѣднога согласія.

Уздаюћи се у Ваше благоразуміе и правосудіе, надамъ се, да ће моя праведна молба быти уважена и овымь одговараюћи на Ваше высокопочитаемо писмо од 1/13 авгус. о. г.

CXXVI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(9. VIII. 1838.)

Честь имамъ къ Вама оправити моега перяника Радована Пипера, коему благоволите предати f. 11.304, о коима сте изволили извѣстити ме Вашимъ почтенимъ листомь одь 6/18. овога мѣсеца подъ N-го 111, а истый Радован вручиће Вамъ двойне расписке.

6. числа овога мѣс. пошли су неколико чиновника одавде на Сливлѣ, да се договараю съ везирскима посланицима о пограничномь миру; кадь получимъ извѣстіе каковъ су успѣхъ имали ови преговори, нећу пропустити извѣстити Васъ таки. Одъ Аустріе нисамь іошть имао никаквогь точногъ извѣстія о окончательномъ заключенію мира; вѣрно чека се рѣшеніе изь Беча, а на границы све є мирно и тихо.

CXXVII.

Мехмед-паши, везиру босанском.

(11. VIII 1838.)

Приміо самь Ваше писмо и разуміо изъ нѣга, да сте послали Ваше люде овамо и да сте ради, да се Црна гора умири съ Али Пашомъ и съ осталомь Херцеговиномъ, како самь и я одма послао мое люде и састали су се и уговарали су, да Грахово остане као и пріе, и да дае оно, што є вазда давало Турцима, а да Црна-гора и Херцеговина буду у миру, но краишници, кои како ми се види не слушаю ни Ваше ни царске заповѣди, нису кћели никако да пристану на то, ни да се умире. И ако се дакле ништа одъ мира ніе

учинило, я опет вама захвалюемъ на приятельству и на труду, когъ ніести жалили, а само да се миръ учини, и препоручуемь Вамъ, ако можете съ ньима заповѣдати, да ихъ пренудите пристати на миръ съ лиепимъ начиномъ, да се не чини безь неволѣ крвопролиће, а како ми се чини по тому, што су мои люди слушали одъ нѣкіе краиначки, (!) да Али Паша то све чини выше за пркосъ твой него нашъ, єрбо є онъ неке краинишнике подговоріо, кой ніесу ту стваръ дали умирити.

CXXVIII.

Али Паши, везиру херцеговачком.

(11. VIII. 1838.)

Како су долазили люди Везира Босанскога и Ваши и састаяли се съ моимъ людма, но ваши нису никако кћели да миръ учине. Я се не могу никако начудити, каква е та стварь на Граховлянима. Нико не говори да не даю оно, што су и пріе давали Турцима, но што више іоштъ су приетили твой люди, да ће на наша погранична села ударити войском, зато те я молимъ да се одъ такіехъ ствари проћешь, ако ли нећешъ проћи се, но мислишъ такове ствари чинити, кое су противне и вольи Вашега честитога Султана, оно до тебе стаяло, я у томе ништа кривъ быти нећу.

CXXIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(11. VIII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе!

Ваше почтено писмо одъ 22. авг. п. ри. имао самъ удовольствіе получити, у коему изволите ми обявити, да је Ваша желя састати се са мномъ и поговорити о сохраненію пограничнога мира. Я самъ готовъ на то и скоримъ временомъ имаћу честъ назначити Вамъ и данъ и мѣсто нашега састанка.

CXXX.

Лилиенбергу, гувернеру далматинском.

(12. VIII. 1838)

Ваше Высокопочитаемо писмо одъ 12. авг. п. р. имао самъ честь примити, изъ коега видимъ, да сва моя доказателства о дѣлу догоћеномъ на граници паштровской и црничкой не могу быти кодъ Васъ никаквымъ доказательствомъ.

Да мой трудъ, кои самъ прилагао и прилѣжаніе, кое самъ употреблявао и сада употреблявамъ, да бы се границе раздѣлиле мирнимъ начиномъ, кодъ Васъ у подозреніе пада и да о моіой искрености толико сумняте, разумѣ се, да ми мора нелахко то быти.

Вашой Екселенціи донешено є неправедно, я не бы обраћао никаква вниманія на паштровске разлоге и доказательства; напротивъ тога я самъ врло внимателанъ быо къ свыма ньиовима зактеваньима, но ни-

самъ могао глухъ быти, пакъ доказатяльствима Црничана, и увѣріо самъ се моима очима, а не само по чувеню, да се много, управъ много неправде учинило Црничанима, изъ међу не могу неспоменути ове двѣ. Што є стражарица ограђена на ливадама подъ Видракъ, коя є не само запремила воду двама племенима црничкіема Утргу и Брчелама и коя є вазда одь кадъ существую у Црници ньиова была, него є и иста стражарица начинѣна на црничкой земльи; што є путъ, кои є одъ воде подъ уболѣ до воде подъ Видракъ и кои є увѣкъ ходіо око єдне главице и странама не чинећи ту штету усѣвима, садъ ево година дана обрнутъ баштина и усѣва црничкіе. Садь или ко иде пѣшице или съ конѣмъ валя да иде по средъ жита црничкіе. Онай истый данъ, кадъ самъ я имао честъ быти на стражарицу подь Видракомъ, пустили су били Паштровићи, кои су се ту доселили, свое конѣ по житима црничкіемъ и кадъ су ихъ на то мои люди опоменули, они су хладнокрвно одговорили, да због обѣда свога не имаю кадъ изгонити конѣ изъ жита. То е чуо и Господинъ капетанъ Орешковићъ и изявио имъ є своє незадовольствіе.

А што се границе ніесу подѣлиле, то моя ніе кривица была, єръ є комисія Ваша зактевала, да све землѣ на гори, вода и многе куће црничке остану у границу аустрійску, я нисамъ могао на то пристати и црничко уступити, єръ не само узбуніо сву нахію црничку противъ самога себе, него би и по нужди была узбунѣна и противъ Паштровића и немиръ бы се одъ туда непремѣно родіо.

Я самъ то явіо и Вашой Комиссій и съ ньомъ у согласію заключили смо, да границе остану по старому нераздѣлене за време. и да Паштровићи и Црничани уживаю сваки свое као и прије. Појављяли се Црногорци изнадъ Доброте, Шкаляра и Шпиляра у виду пріетнѣ аустрійскима подайницима, будите увѣрени, да они ніесу о той пріетньи ни мислили, него су ишли мирно на пазаръ свое послове вићети, па и то є само по гдѣ кой ишао, зашто имъ у Которъ ніе позволѣно било ни улазити. Я знамъ, да ће се Вашой Екцеленцій и ово као и свако мое доказиванѣ учинити сумнително, слабо и неяко, но о истини овога могу Васъ увѣрити хиляде аустрійски подайника.

Обичай є старій, да се 8 септ. забранюю страна пасишта кодъ Лазнице Шпиляри свое, а Нѣгуши свое. Ове године Шпиляри и не чекаюћи тога рока забранили су свое стране и нису допусћели ни своіой, ни Нѣгушкой стоки да пасе, него су свою стоку пущали по нѣгушкіема пасиштима. Нѣгуши подржаваюћи примѣру Шпиляра метнули су такођеръ знаке обранѣне пасишта свой.

На све то не пазећи, како мі є дошло писмо од Гна Коммесара Гріе, я самъ таки посла мое люде и билѣге су нѣгушке поваляли.

CXXXI.

Лилиенбергу, гувернеру далматинском.

(12. VIII. 1838.)

Почтено писмо Ваше одъ 17. авг. п. рм. пуно укора, као и вике, на мене одпусћено, имао самъ честь примити. И ово є готово истога

садржанія, као и оно одъ 12. числа истога мѣсеца, само што є у овомъ прибавлѣно, да моя затима мѣсто права(!) и да ово предъ ньомъ не валя ништа. Кадъ би то дѣиствительно было, онда бы было съ мое стране сувише, да се таковымъ показуемъ и спрема равногъ себи, толи спрема аустрійске имперіе. Заиста и ако ме тіемъ укоравате, я знамъ, да и ви сами не можете то вѣровати, зашто знате, да я нисамъ чакъ толико глупъ човѣкъ, да я такимь себе показуемъ предъ чиновницима аустрискима.

Што Ваша Екселенція споминѣте, да самъ я у Бечу дао Н. Свѣтлости Князу Меттерниху и Вама честно слово, да ћу я радити да се границе раздѣле међу Црномъ Горомъ и Државомъ Њ. Величества Императора Аустрійскога, то є истина; и заиста да є Ваша комисія съ таковомъ справедльивосћу поступала у назначеню граница съ каковомъ самъ я, оне би се до сада биле и раздѣлиле, но съ онимъ поступанѣмъ и намѣреніемъ, какво чини Ваша коммисія досадашня, трудно ће се у томе дѣлу успѣти.

А што Ваша Ексцеленція опоминѣте, ако я желимъ промѣнути мисао, я є другоячіе промѣнути не могу, већъ ако би све оне собствености црногорске, кое захтева Ваша Коммисія уступіо, па и съ тымъ не бы успѣо никаква добра учинити, само бы противу себе васколики црногорскій народъ вооружіо.

Вашой Ексцеленцій познато є добро, колико сте ме пута увѣравали и Ви и Н. Свѣтлость Князь Меттернихъ, да раздѣленіе граница међу Бокомъ и Црном Горомъ гледаће се свршити на справедльивимъ начиномъ, да се не учини ни єдноме ни другоме пограничноме племену никакве штете, нити узиманя собствености, то ли га лишити и онога, о чему живи и безъ чеса не може существовати. Я знамъ доиста, да сте Вы и данасъ истога мнѣния, но будите увѣрени, да се овамо на граници са свымъ противъ тога поступа.

На питанѣ Ваше Екцеленціе, да кажемъ, шта є моя желя, честь имамъ одговорити. Да бы Ваша Екцеленція, ако бысте могли изволили видѣти очима собственыма како ове пограничне ствари стое, па онда бысте видѣли, есу ли свеколике тужбе на мене справедльиве или лажне. Я се надамъ за цѣло, како бысте Вы дошли и стваръ развиђели, да би се границе све колике у кратко време раздѣлиле. У случаю да Вашой Екселенцій важни послови не допусте доћи, а оно какогодъ изволити будете послати или наредити ствари управи, я самъ готовъ са свіема могућіема силама порадити, да се учини како годъ добаръ доспѣтакъ овоме дѣлу, коє є теже мени, него икоме другоме.

CXXXII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(12. VIII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивый Господине!

Имао самъ честь писати Вамъ 9. ов. мѣсеца N-го 90, да су неколико Црногораца пошла на Сливлѣ договорити се съ Везирскима

посланицима о миру. Ючеръ самъ добіо извѣстіе одь послани Црногораца, да Херцеговачкога Везира посланици нису хтѣли никако пристати на миръ и да Везиръ доиста намѣрава ударити на пограничка села црногорска. Изъ писма Везира Босанскога, одъ коега писма копію и намъ мой одговоръ, честь имамъ овдѣ приложити — види се мирна расположенія, коя є нѣговъ посланикъ на Сливлю посвѣдочіо, но Везиръ Херцеговачки не пазећи ни на то, што су Граховљяни готовостъ свою изявили давати Турцима оно, што су имъ и пре давали, неће да зна ни за какавъ миръ одь Губернатора изъ Задра.

Сва є прилика, да ће скоро утврдити прави миръ съ Аустрійцима и на свое време о томе имаћу честь извѣстити Васъ.

CXXXIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(20. VIII. 1838.)

Честь имамъ собщати Вамъ, да ћу я у први вторникъ 14. авг. (4. сеп.) око подне сићи у Доброту, гдѣ ћу имати удоволствіе съ Вама састати се и разговорити о средствами утврђеню постояанога мира на време међу Вама и Г. Вице Президентомъ Георгіемъ Петровићемъ заключенога.

Овимъ пофторително одговараюћи на Ваше Высокопочитаемо писмо садь одъ 22. авг. п. р. честь имамъ потвердити се съ Высокопочитаніемъ и уваженіемь.

CXXXIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(22. VIII. 1838.)

Признателностъ заставля ме принети Вам моюъ благодарность за Вашу доброту, кою сте имали по моіой молби, послати ми неколика пут Г-на Д-р Голђи. Онъ, стараюћи се усрдно око мене са своимь медическимъ знанѣмъ и искуствомъ, помогао ми є добро поправлѣню здравля, и покрай тога по моіой жельи писао є одъ краста неколико ђеце, па и то све безъ икакве свое награде, кою ніе хтіо одъ мене примити, само изъ єдне услуге къ своему началству.

Овай нѣговъ ненаграђени трудь побуђуіе ме молити Васъ покорно, да бисте имали доброту одъ мое стране препоручити га у милостиво благорасположеніе Н. Сіятелству Графу Лиліенбергу, Господину Губернатору Далматинскому.

CXXXV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(22. VIII. 1838.)

Позивамъ се на мое писмо одъ 2. декем. прошасте године подь N-ro 38., за кое съ честію молимъ Окружни капитанатъ, будући како

самъ разумѣо пофторително прошеніе истога Ђуре Врбице и жали се поради дуга на Рада Илина Радину съ Перчаня, не хотећи свой дугъ платити, кои се састои изь 80 таліера главни и зато се обраћамъ Окружному капитанату молећи га, да бисте изволили, по познатой своіой ревности и правосудію изволили подчинѣной Власти наредити гореречepisнога займодавца намирити што скоріе, кои ће имати честь ово писмо истому капитанату предати.

CXXXVI

Ивачићу, окружном администратору которском.

(22. VIII. 1838.)

Како ми дође Гоіо Јовановъ и приказа прошеніе поради дуга и жали се на Ника Пера Грега, состоећи се Таліера 10 главни и зато се обраћамъ Окружному капитанату молећи га, будући да поменути дужникъ неће свое волно да намири гореречepнога займодавца и зато самъ пренужденъ молити Окружни капитанатъ, да бысте по познатой ревности и правосудію изволили подчинѣной Власти наредити гореречepнога займодавца намирити, кои ће честь имати ово писмо истому капитанату предати.

Съ одличнимъ высокопочитаніемъ имамъ быти.

CXXXVII.

Вицеканцелару грофу Неселроду — Петроград.

(1. IX. 1838.)

По случаю отправленія отъ сюда Господина Инженеръ Капетана Ковалевскаго долгомъ поставляю увѣдомить Ваше Сіятельство, что онъ объѣхавъ Черногоріи во всѣхъ єя направленія съ цѣлію виполненія назначенаго ему порученія придолѣлъ въ семъ случаѣ въ Черногорій неизбѣжнія чрезвичайныя затрудненія. Сверхъ того, во время неблагоприятньимъ для насъ обстаятельствъ, онъ оказалъ мнѣ и Черногорій большія услуги. Все єто заставлять меня принятъ смѣлостъ особено ходотайствовать за него и поручить въ милостивое благоразложеніе Вашего Сіятельства.

Касательно же поискавъ металноносивыхъ мѣсторожденій, Ваше Сіятельство усмотрѣтъ изволите изъ донесенія Г. Капетана Кавалевскаго равнымъ образомъ избѣгая случайностей переписки, получиль я єму представитъ Вамь о преписках нѣкоторыхъ иностранныхъ державъ съ Черногорій.

Съ чувствами глубочайшаго высокопочитанія и преданости имѣю честъ быть.

CXXXVIII.

Вицеканцелару грофу Неселроду — Петроград.

(1. IX. 1838.)

Ваше Сіятелство, Милостивый Государь!

Умоливъ Гнъ Инженирь Капетана Кавалевскаго взять съ собою молодого благонадежднаго Черногорца Егора Давидовића беру смѣлость покорнѣвше просить, что бы Ваше Сіятельство благоволили Вашымъ милостивимъ участіемъ изходатайствовати у Государя Императора Всемилостивѣишее позволеніе, принять для воспитанія по иждивеній Его Императорскаго Величества помянутого малодого Черногорца въ одно изъ учебныхъ заведеній.

Образованіе молодыхъ людей для Черногорій становится тѣмь необходимѣє, что нынѣшнее устроиство здѣсь нѣкотораго порѣтка и народной школи для воспитанія приучаеть Черногорцевь къ потребности общаго образованія.

Поручая себя и народъ черногорскій покровительству съ чувствами глубочайшаго Высочопочитанія и преданости честь имѣю быть.

CXXXIX.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(5. IX. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе М. Г. Гагићу!

Пйсао самъ Вамъ изь Доброте, да самъ миръ уговоріо съ аустрійскомъ коммисіомъ, опредѣленомъ ради назначенія граница, то исто и сада честь имамъ явити Вамъ и ништа друго, еръ писменога међу нама ни полната (!) чинили ниесмо, но при свемъ томъ я самъ увѣренъ, да ће миръ быти дуговѣчанъ.

Дѣленѣ граница иде споро, еръ коммисія аустрійска не има никакве власти приморати общества, да пристану на заключенія, коя би обоюдне коммисия учинила, зато и негдѣ и дѣли границе, а негдѣ оставля онако неподѣлене.

По овомъ предмету чућете и устмено одь Господинъ Инжинеръ Капетана Кавалевскако, кои се данасъ одправля изь Котора путъ Дубровника.

Опетъ иде овамо посланый одъ Везира Херцеговачкога едань човѣкъ, кои ће ови дана овдѣ приспѣти. Што ће ми овай представити и хоћу ли моћи што съ ньимъ учинити, немедленно явићу Вамъ. Радованъ мой Перяникъ дошао є съ новцыма на Цетинѣ.

Овымъ одговараюћи на Ваше Высокопочитаемо писмо одь 29. авг. — 10 септ. под N-ro 120. честь имамъ съ отмѣнымъ высокопочитаніемъ быть.

CXL.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(12. IX. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе М. Господине!

Сообразно уговору моему съ Вама у Доброти, честь имамъ сообщати Вашему Высокоблагородію, да су по моіой наредби све землѣ црничке, налазеће се на граници съ Паштровићима пописане, и да ћу я у прву суботу 17-29 овога мѣсеца доћи на Браиће, гдѣ би желіо имати удоволствіе и Васъ съ осталима члановима Коммисіе тай истый дань видѣти.

Молећи скори отвѣтъ имати, хоће ли Вамъ допустити дѣла, да се састанемо на предназначеный дань, съ одличнимъ высокопочитаніемъ и уваженіемъ честь имамъ потврдити се.

CXLI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(19. IX. 1838.)

Некій Марко Станићь, кои се бавіо у Измаілу умро є іоштъ 1828. године и оставіо є тестаментомъ своме брату Симу Станићу, родомь Црногорцу, у наслѣдство 8000 дуката, придавшій у руке некакву Јову Остоићу съ обвезательномъ овога, да ій изручи реченоме Симу Станићу, као што ћете све болѣ видѣти изь приложене овдѣ копіе истога тестамента. Овай Симо Станићь, живећи одавно у Турской, текъ сада дошао є къ мени съ истимъ тестаментомъ и съ молбомъ, да се извѣстимъ о поменутомъ Јову Остоићу; тога ради я се обраћамъ къ Вама, молећи Васъ, да изволите писати, коме слѣдуе, за извѣстіе, є ли живъ честопоменутій Јово Остоићъ и коимъ се у томъ могли исти новци получити.

CXLII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(19. IX. 1838.)

Честь имамъ сообщати вамъ, да е овдѣ быо одь Везира Херцеговачкога посланый, съ коимъ самъ говоріо о миру, но заключио га іоштъ нисамь, него се чека одговоръ одь истога Везира. Я се не надамъ, да ће ишта бити одъ овогъ мира, и ако смо га уговорили одавде, єръ по одласку истога посланика Везирова одма су краиници Турци попалили нека сѣна Граховлянима. Впрочемъ, ако се утверди истый миръ, я ћу Васъ на свое време о томе извѣстити, а међу тимъ честь имамъ съ высокопочитаніемъ и преданостию быти.

CXLIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(21. IX. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивыи Гне!

Познато ће быти Вашему Высокоблагородію, да є фамилія Станишићъ, родомь сь Нѣгуша, сбогъ разны своме отечеству учинѣни пакостый изь Црне Горе изагната естъ и да є аустрійскимь правителствомь у Боку примлѣна. Иста фамилия Станишића на мѣсто, да бы трудила се своя преступленія загладити баремъ смиренымъ и тихимъ своимъ поведеніемъ у Боки которской живећи, она на противъ тога не престае истраживати сва средства, како бы шкодили Црногорцима. Она се и недавно хвалила, да ће некима Црногорцыма тайно зажећи куће, као што є доиста и была покушеніе чинила, бацывши на едну кућу мићу, коя по случаю ніе се запалила. Изъ овогъ покушенія види се явно, да она и у напредъ неће оканути се своегъ злогъ намѣренія, кое бы безсумнѣно морало, кадъ бы се у дѣиствіе произвело, у Црногорцима поджећи осветy на злочинце и тимъ причинити неудовольствіе правленію аустрійскому, гдѣ често поменута фамилія Станишића садъ живи.

Да би одузети средства къ злима поступцима исте фамілie Станишића, како годъ и сачувати Црногорце одъ неблаговоленія аустрійскога Правительства, мени се чини, да бы єдно и наиболѣ средство было, исту фамилію Станишића оддалити одь границе црногорске. Я молимъ, да бы Ваше Высокоблагородіе изволили о овомь дѣлу донети своме правленію на смотреніе и благоразположеніе, касательно овій дѣла узетима мѣрама мене на свое време удостоили извѣстіямь, а међу тимъ съ отлычнимъ высокопочитаніемъ и уваженіемъ честь имамъ быти.

CXLIV.

Ивачићу, окружном администратору которском

(21. IX. 1838.)

На высокопочитаемо Ваше писмо одь 19. септ. п. р. честь имамъ одговорити, да Утржани нису нападали на Вука Савићева Миковића изъ Паштровића; напротивъ тога Вуко Савићевъ Челобрђанинъ быо є ударіо каменомъ пса, принадлежећега Андрій Никову Хаидуковићу, кои, мислећи да му є пасъ убіенъ, єръ є и біо обнесвѣћень ударомь камена, имао се зато свадити.

Ако кастигу заслужуе онай, кой дае узрокь къ сваћи, у овомь случаю морао би іой подлећи поменути Вуко Савићевъ Челобрђанинъ.

По истраживаню познато мі є, да Црничани не чине, нити су кадри чинити штете земляма паштровьскима у планину, а іоштъ манѣ да имъ бране ићи на собствене землѣ.

Я самъ и досада давао честе наредбе, а нећу пропустити и у напріедъ давати ихъ Црничанима, да пазе не дати никакова повода, кой би могао причинити недобро споразумѣніе на границы.

CXLV.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(30. IX. 1838.)

Имао самъ честь получити Ваше почтено писмо одъ 23. септ. (5. окт.) подъ N-го 127. Изъ истога писма разумѣмъ, да се не можете рѣшити на званично прошеніе о справкй документа Сима Станића по причини, што држите, да є истый документъ фаличанъ. Я и самъ примѣтіо самъ, да поменутый документъ не личи обичной тестамента формули, по коіой се у Руссій тестаменты сочиняваю и био би га држао фаличнимъ, да га ніе донео нарочно посланый човѣкъ изъ Измаила, гдѣ є Марко Станићъ живіо.

Да би сваки найманый укоръ одъ Министерства Вы избѣгли, изволите явити Министерству, како о моіой прозьби содржећи се у томъ на Васъ писму одъ 18. септ. подъ N-го 104 тако послѣ Вашега одговора на исто мое писмо и о садашньой моіой несумньи вѣрности истога документа.

Надаюћи се, да ћете овымъ начиномъ испунити мое прошеніе, честь имамъ съ Высокопочитаніемъ быти.

CXLVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(30. IX. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивый Господине!

На отношеніе Ваше, да су Црничани съ планина са стокомъ побѣгли, и да мисле ударити и побити се съ Паштровићима, честь имамъ явити Вашему Высокоблагородію, да су Црничани были дигли се са стокомъ изъ узрока тога, што имъ є было гласъ дошао, да ће Паштровићи на ньи ударити, слѣдовательно само су се били уклонили, па послѣ су се опетъ повратили са своіомъ стокомъ и можете бити слободно увѣрени, да Црничани никадъ неће на Паштровиће ударити, само ако ови одъ ньи буду мировати.

Изявляюћи Вамъ мое высокопочитаніе и уваженіе, съ коимъ честь имамъ быти.

CXLVII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(3. X. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивый Господине!

Высокопочитаемый Вашъ листъ одъ 1. (13.) окт. подъ N-го 133. и примыть писмо од Россіинскога посланства, имао самъ честъ получити исправно и непорушено.

CXLVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(9. X. 1838.)

Разумѣвьшій прошеніе одъ исте жене покойнога Манойла Ковача изъ Люботиня, како є приказала дужника Марка Рашова Углѣшића изъ Браића поради 11 таліера, за кое честь имамъ истому капитанату на знанѣ дати, будући да речени дужникъ неће своеволно да подмири речену жену, зато се обраћамъ Окружному капитанату молећи га, да би изволіо наредити подчинѣной Власти ови 12 таліера скужати горе речееной жени покойнога Манойла Ковача, коя ће имати честь ово писмо истому капитанату предати.

CXLIX.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(20. X. 1838.)

По разумѣнію Милоша Милутиновића, родомъ изъ Куча и жали се на Ђуру Вушића поради 110 таліера, кое є дао у волови, за 15 дана, за кое имамъ честь истому капитанату на знанѣ, будући како е терминъ прешао, и тако дужникъ неће своеволно, да плати речену суму, кое ће истый Милошъ честь имати устмено Окружному капитанату приказати и зато се я обраћамъ окружному капитанату, молећи га, да бы изволіо наредити по правосудію подчинѣной Власти ови 110 таліера скужати, кои ће имати честь ово писмо истому капитанату предати.

CL.

Али-Паши, везиру херцеговачкому.

(22. X. 1838.)

Послани одъ Васъ чоекъ Убейдулахъ Шеховићъ съ пуномоћіемъ ради посла Граховскога и пограничнога мира біо є овђе и съ ньимъ заедно Везира Босанскога пуномоћникъ Хаци Мехмедъ. Ми смо ову стваръ єдногласно свршили ліепимъ начиномъ и миръ писмено завезали међу собомъ, као што ће Вамъ казати и Вашъ чоекъ. Я се садъ надамъ, да ћемо мирно на комшилуку живити. Увѣренъ самъ и да ћете Вы запріетити вашіема подчинѣніема, да не бы каква зла или штете коме одъ Црногораца учинѣли, као што ћу и я запріетити Црногорцима, да не учине ни штете ни зла никакву чоеку турскоме, и кадъ би се догодило, да какавъ чоекъ одъ єдне стране учини што рђаво коме одъ друге стране, онда треба зликовца каштигати, па ће миръ остати тврдъ и приятельство на комшилуку добро. И одьпиши ми на ово, хоће ли одъ твое стране тврдо быти.

CLI.

Мехмед-паши, везиру босанскоме.

(22. X. 1838.)

Посланый одь Васъ чоекъ Хаџи Мехмедъ с пуномоћіемъ ради посла граховскога и пограничнога мира, быо є овђе и съ ньимъ заедно Везира херцеговачкога пуномоћникъ Убейдулахъ Шеховићъ. Ми смо ову стваръ едногласно свршили ліепимъ начиномъ и писмено завезали међу собомъ, као што ћете вићети у екземплару одъ трактата одъ мира, кога ће Вамъ Вашъ чоекъ придати. Знаюћи, да се Вы о добру пограничномъ старате, увѣренъ самъ, да ће Ви ови трактатъ міо быти, кои є учинѣнъ по Вашой жельи и вольи Вашега и Везира Херцеговачкога пуномоћника и знамъ, да ћете Ви по Вашой могућности старати се, да се све извршуе онако, као што е обећано у истомъ трактату, а и я нећу престати радити, да се обећано извршуе вѣрно.

CLII.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(24. X. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивый Г-не!

Честь имамъ сообщати Вамъ, да су опетъ овдѣ были посланици Везира босанскога и херцеговачкога поради дѣла граховскога и мира пограничнога, съ коимъ самъ и заключіо миръ писмено, као што ћете изволити видѣти изъ приложене копіе трактата мирнога.

Я самъ много имао труда, докъ смо на заключеніе дошли и не знамъ бы ли успѣо, да су посланицы другоячій люди были, но на срећу посланикъ Везира Босанскога быо є човѣкъ у Руссій, кой не само говори посредствено русски и сербски, него и доводима се убѣдити дâ, а други посланикъ Везира Херцеговачкога такођеръ є био човѣкъ, кои се прилично у европейски ствари разумѣва и србскій лѣпо чита.

Вы ћете у горепоменутой копіи мирнога трактата лахко замѣтити, да самъ я спрема данашньи обстоятельства неколико и пожертвовао Граховомъ, па томе су причиномъ били често повторительна наставленія Россійско-Императорскога Министерства, да настоимъ живити у миру съ пограничнима краевима и я самъ радіо добавити се бумаге, у коіой бы Турци признали независностъ Црне-горе. При томъ и за Граховљяне ніе рђаво, зашто имъ Турци неће заповѣдати, ни судити. Данасъ има и велики земаля, кое Турцима плаћаю, па себе за сретне почитую, што имъ само не заповѣдаю.

Г. капетанъ Орешковићъ, членъ аустрійске коммисіе, одређене ради діелѣня граница изьмеђу Црне-горе и Аустріе, због слабогъ своегъ здравля, пошао є изь Боке на неко време, зато є и прекинуто далѣ дѣлѣнѣ истый граница. Дужностъ ће моя бити о томе Вама явити.

CLIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(25. X. 1838.)

Съ честію позивамъ се на мое писмо одь 8-и Декемврія 1837. подь N-ro 39. поради Ива Мартиновића изь Баица родомъ, и жали се на Пинка Трипова изь Шкаляра, како му є остао дужанъ одъ трговине 9 таліера и неће своеволно да подмири займодавца, и зато се я обраћамъ Окружному Капитанату, молећи га, да бы истый капитанатъ по познатой своіой ревности и правосудію изволіо наредити подчинѣной Власти намирити гореченога Мартиновића, кои ће честь имати ово писмо истому капитанату предати.

CLIV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(27. X. 1838)

Чуемъ, да су Кривошіяни ухватили Пея Иванова Живковића, родомъ изь Ржнога Дола изъ Цуца и да се истый Живковићъ сада налази затворенъ у тавници у Котору. Колико є мени познато, истый Живковићъ ніе учиніо никаква преступленія, за кое би га ц. к. судъ могао затворити, ветъ ако по каквоме лажноме доношенію Кривошиана; тога ради молимъ, да бы истый капитанатъ изволіо потрудити се издѣиствовати, колико скоріе свободу честопоменутоме Живковићу. У противномъ случаю боимъ се, да не би Ржнодолци на Кривошіянима освету учинили, кое би могло причинити неповольства и мени и истоме капитанату. Я се надамъ за цѣло, да ова моя праведна молба неће остати безъ успѣха и међу тимъ съ высокопочитаніемъ остаемъ.

CLV.

Руском посланику Татишчеву — Беч.

(28. X. 1838.)

Честь имѣю донести Вашему Высокопревосходительству, что я преодолѣвъ многія затружденія, на конецъ, слава Богу, успѣлъ заключить миръ Черногорій и друма Везирама Босанскимъ и Герцеговинскимъ. Копіи сего мирнаго трактата при семъ прилагаю. Я душевно радуюсъ сколко об томъ, что Турки признали нашу политическую независность въ самомъ дѣлѣ съ давныхъ временъ существовашую, столько и объ томъ, что я билъ въ состояній В. Є. таже время исполнитъ совѣти нашего Высокого покровителя утвержденіемъ мирныхъ сношеній съ Турками.

Имѣя непоколебимое намѣреніе испольнять наставленіе мною обожаемаго монарха, при употребленію моихъ стараніа къ достиженію сего, я давно бъ успѣлъ въ своемъ намѣренію, єстълибъ мнѣ не мѣшали мои сосѣди. Не смотря на всѣ мой старанія о сохраненію пограничнаго мира, сосѣди мои не бивъ въ состояній вредитъ намъ

силою своего оружя, нападаютъ на насъ хотя пустими, но оскорбительними словами чрезь газети. Какъ что безсумнѣно извѣстно и Вашему Высокопревосходительству, сего года въ мѣсяцѣ май король саксонски удостоилъ Черногорию своймъ високимъ посѣщеніемъ; ми приняли Єго радостно по обикновенію славянскаго гостепріимсвою. Наши гори одзивалисъ восклицаніями радостнаго привѣтствія Єго Величеству и выстрѣли ружайныіе спроводили Єго по всюду, какъ и громъ пушакъ, что огласилъ Єго пріѣздь въ Цетинѣ и отѣздъ изъ онаго. Єстъ ли взятъ въ соображеніе наши предѣли, то Єго Величество довольно хорошо принятъ былъ, даже паче чаяніе єго, какъ что и самъ признавалъ и хвалился нашимъ гостепріймствомъ.

Но какъ сосѣди наши отзвалисъ объ томъ? Что я упалъ ницъ предь Єго Величествомъ подобно какому побѣжденому викарю предъ лицемъ своего грознаго побѣдителя; что поѣздка короля саксонскаго въ Черногорію являєтъ Єго большее мужаство, потомъ что Черногорцы не только оченъ мало воспитани, но єщє они истительни кровожадни и ненавидятъ чужестранцевъ, которые въ темъ притѣзжаютъ. О єсть ли Черногорцы почитали кораля и Єго свиту, то безь сомнѣнія для того что достоинство королѣвское заставило ихъ.

Черногорцы не .....[1]) что бы быти кровожадними, а метитъ имь ничего противъ Короля Соксонскаго. На противъ естълибъ каковая нибудь сила чужествена напала была на короля, то Черногорцы защищалибъ жизнъ своего госта нека всѣ пропалибъ. Кажетъ ся что газети нападаютъ на насъ єдинствено по той причинѣ, что бы отвратитъ другіе високіе особи отъ посѣщенія Черногорію.

Ваше Высокопревосходительство извините меня въ многорѣчій, только честь моего народа могла заставитъ меня впасти въ сию погрѣшку. Дай Богъ улучитъ мнѣ здѣсъ случай доказатъ на опитѣ едному изъ фамилій моего покровителя, что Народъ черногорскій какъ мужествомъ, такъ и гостопріймствомъ познается битъ народомъ славенскимъ

Вуручая себя и народъ черногорскій Вашему покровительству съ чувствами глубочайшаго почитанія и преданости честь имѣю бытъ.

Извѣстно да будетъ всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежитъ и то какъ чиновники турецкіе прияхали вь Черную Гору для мирнихъ переговоровъ между Черногорцами и Пашаликами Боснинским и Герцеговинскимь: 1во сторони Везира босанскаго Веги Мехметъ Паши Г. Гаджи Мехметъ намѣстникъ Силиктара, и 2го стороны Везира Герцеговинскаго Али Паши Г. Убейдулахъ-ага, въ качествѣ полномощниковъ своихъ Везирей къ Владыки черногорскому съ которымъ и переговорили по предмѣту Грахово и пограничнаго мира и заключили слѣдующее:

1. Жителѣмъ округа Грахово позволяєтъ ся возвратится въ прежные мѣста своего жительства т. є. въ Грахово имѣли кто-нибудъ изъ нихъ оставилъ оное и что бы всякой изъ Гряховляхъ могъ и въ будущіе времена свободно владѣть всѣмъ тѣмъ, онъ владѣлъ прежде.

---

[1]) нечитко.

Началникомъ и распорядителѣмъ сего округа назначится наслѣдственый Войвода Яковъ Даковићъ, который въ семъ званій будетъ утвержденъ вышеупомянутими двума везирима и Владикою Черногорскимъ.

2. Жители округа Грахово должни платитъ Туркамъ съ землѣ Турецкихъ, которые обработиваютъ Граховляне, вса то что они съ Турками послѣдный разъ между собою условилисъ и къ тому еще то, что принадлежитъ Султану, кромѣ сего Граховляне не должни никому ничего платитъ, развѣ естъ ли кто-нибудъ изъ нихъ захочетъ отъ своей доброй воли кому либо какой нибудъ подарокъ сдѣлать. Все выше означение должни Граховляне отдаватъ Войводи Якову Даковићу, какъ своему начальнику, а онъ кому что принадлежитъ.

3. Запрещается на будущіе времена какъ Туркамъ, такъ и Черногорцамъ дѣлатъ какіе бы то ни было постройки въ Грахово.

4. Везиръ Боснинскій Веги Мехметъ паша ручается, что Турки впередъ никогда не будутъ имѣтъ противу жителей округа Грахово никакога худаго ни коварнаго умысла.

5. Заключается вѣчній миръ между независимою областію Черногоріею и пашаликами Боснинскимъ и Герцеговинскимъ, т. є. начиная съ одной стороны отъ вершины горы, називаемой Кучкій одъ мѣста Драгаль, все тѣ земли, которіе находятъся между сими пунктими, и которые были обдѣливанй въ военое время Черногорцими либо Турками остаются въ ихъ владѣнію, а которіе оставалисъ въ военное время необработаними, что бы ихъ раздѣлитъ по поламъ.

6. Для большало удостовѣренія всего того, что въ семъ условій и въ мирномъ трактатѣ означено ручается съ черногорской сторони Боснинскому Везирю Веги Мехметъ Паши Владыка черногорскій и съ турецкой сторони Владыки черногорскому Везиръ Боснинскій Веги Мехметъ Паша.

Сей мирни трактатъ, написанъ въ двухъ одинаковихъ ексемплярахъ и подписанъ са сторони Турецкой выше назначенихъ двухъ Везирей полномочними Г. Г. Гажди — Мехметомъ, намѣстникомъ Силиктара и Убейдулахъ Агою, а съ сторони черногорской Владыкою Черногорскимъ.

CLVI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(28. X. 1838.)

Изъ Вашега почтенога писма одъ 24. окт. (5. нов.), подь N-ro 137. имао самъ честъ разумѣти, да сте добили извѣстіе изъ Одессе, да є єданъ бродъ, натоварени кукурузомъ, за Црну Гору на Ваше име оправлѣнъ, и да истый бродъ кой часъ очекуете ту. Кадъ тай бродъ ту срећно приспѣ, изволите явити ми и кадъ туринъ свой одстой, упутити га у Которъ съ наредбомъ даномъ капетану, да кукурузъ преда момъ брату Перу Томову Петровићу, кой ће се у то време наћи у Котору.

CLVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. XI. 1838.)

Неприятну вѣстъ разумѣо самъ изь Вашега почтенога писма одь 8. ноем. п. р. да є 5. истогь мѣсеца неколико Црничана приступило къ санитатскомь пошту одь Цмилѣве улице и на страже истога пошта ис пушака мећало.

Желећи узнати кривце и кастигати ій по мѣри ньиова преступленія, я нисамь пропустіо употребити наидѣятельнія средства, да би отой ствари истини у трагъ ући. По услѣдствію мои изисканія доказало се, да су Црничани были чули, да имъ мисле Турци тайно ударити одъ стране Спича на ньихову стоку у Созину, због тога пошалю неколико людій, да чую или виде, хоће ли то истина быти. Кадъ се ови укажу покрай санитатскога пошта одь Цмилѣве улице, онда страже австрійске, може бити мислећи да противъ ньи иду, призайме ихъ.

Ово є све, што се догодило кодь санитатског пошта одъ Цмилѣве улице предреченога дана 5. ноевр. п. р. дакле можете быти слободно увѣрени, да Црничани нису мећали изь пушака на санитатске страже, какогодь што Васъ могу увѣрити да и унапредь неће ни страже ни држава Аустрійска подносити никаква безпокойства или заѣева одь Црногораца, зашто имъ є строго заповѣђено мирно и пријательскимь начиномъ сносити се съ аустрійскимь жительима и нѣну државу почитовати.

CLVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(2. XI. 1838.)

Одговараюћи на высокопочитаемо писмо истога капитаната одь 25. октомврія п. р. честь имамъ явити му, да, колико є мени могло быти познато по изпитиваню, никакавъ Глуходолянинъ ниті е ранѣнь, нити убіень у Паштровићима у мѣсту названомъ Жупаница одь Колудрца, слѣдовательно ніе прилика, ни да су Глуходоляни были ту у лупештини.

Потврђуюћи се съ выкокопочитаніемъ честь имамъ быти.

CLIX.

Хаин паши, везиру скадарскоме.

(5. XI. 1838.)

Разумѣюћи, како ве честити султан Махмутъ поставіо заповѣдникомъ надъ Арбаніомъ, већъ су се Ваша добра дѣла и добри поступи огласили по свіема крайма. Тога ради и я као Вашъ комшія обраћам се къ Вама овіемь писмомъ предлагаюћи ви, да подмирите ове краеве, да є и съ єдне и съ друге стране мирно живи и рахатъ, а да се

зломе и силноме узда метне, да не сміе крвъ просипати и друго зло чинити. Я знамъ свако злочинство, кое се догађа на чіой би было граници, да є противу волѣ честитога Султана Махмута, я самъ къ овоме миру готовъ и тако се надамь, да ћете и Ви быти као чоекъ паметни, кой разумѣте стваръ, и кой знате какву користъ чини миръ народу. Ако Ви буде угодно ови миръ учинити, Ви можете къ мени послати еднога изабранога чоека одъ низама и другога одъ краинахъ да заключимо миръ, као што є преко-ономадне шиляо честити Везиръ босански Мехмедъ паша и везиръ Херцеговачки Алип аша, те смо миръ заключили. За друго Васъ поздравлямъ съ почитаніемъ и желимъ свакое добро и благополучіе.

CLX.

Али-паши, везиру херцеговачкому.

(6. XI. 1838.)

Разуміемъ изъ писамахъ Вашіехъ посланика, да є Ваша желя, да пошалѣмъ єднога моега чоека, да дође до Васъ за више увѣреніе мира. Зато ето и шилѣмь къ Вама моега перяника Радована Пипера. За друго поздравляюћи Васъ остаемъ желећи свако добро.

CLXI.

Хамзаги Казалу.

(7. XI. 1838.)

Разумѣо самъ, што ми пишешъ поради брода на Морачу, зато ти можешъ послати твога чоека нека слободно лови, нико му од мое стране неће бранитъ, а што се тиче дѣла одъ лова, ако што буде, то я оставлямъ на твой образъ. Чуо самъ, є су ти говорили да дођеш за забита у Жаблякъ, и я би радъ быо да дођешъ, зашто знамъ, да бы одма болѣ было за сиротиню и одъ турске и одъ црногорске стране.

CLXII.

Али-паши, везиру херцеговачком.

(11. XI. 1838.)

Приміо самъ твое писмо и изъ нѣга разумѣмъ, да си каилъ миру и рахатлуку, мені е то веома мило и драго. Што се тиче Граховляна вићу да желишъ да дођу тамо, и я самъ имъ съ мое стране реко, да се не ліене, но да пођу ради вышега рахатлука своега и пограничкога и они ће я мислимъ доћь. Я мислимъ, да є ньима слободно доћь, да они неће одъ Ваше стране никакове теготе примити выше, него самъ се я съ Вашиема посланицима погодіо, нако само ліепу науку и тврђе, кое мени ніе жао, но мило да имъ дате.

CLXIII.

Смаил Аги Ченгићу, муселиму гатачкоме.

(11. XI. 1838.)

Приміо самъ твое писмо, изь коега вићу, да си дошао съ неколико пандурахъ у Клобукъ и да си се ставао съ Граховлянима и говоріо имь, да пођу до Вашіехъ старіехъ по Вашой жельи, и я самъ имь река да пођу, єръ я мислимъ, да ту никаквога рђавога посла нема съ турске стране, нити би се я мислимъ могло догодити посліенъ моега договора съ посланицима Везирскима. А найпослѣ, ако би се и догодило што, а оно стояло до онога ко учини и ову работу штетити и понови зла ђела међу нашима краинама и око истога Грахова, зашто за три за четири чойка не би коме стало. И поздравлямъ Али агу Ферizовића и да ви є препорученъ Вама забитима, єръ є чоякъ кои тога заслужуе.

CLXIV.

Смаил аги Ченгићу, муселиму гатачком.

(15. XI. 1838.)

Приміо самъ твое писмо, изь коега разуміемъ што ми пишешъ, за плѣнове. Што се тиче послѣднога пліена, те су га узели Цуце, я ћу датъ наредбу, да се врати, а она друга се не могу вратити, є су были пошли у чету прие, а я сам се сь вашіема посланицима уговоріо, ко се нађе у чети пріе, него смо миръ утвдили, или погине ко или пліенъ догна, да од тога не има збора, него ми пошальи оне люде, коме є узетъ пліенъ да праву, колико имъ є узето, пакъ да имь се врне све.

CLXV.

Мехмед-паши, везиру босанском.

(16. XI 1838.)

Заключивши миръ съ Вама и Везиромъ Херцеговачкимъ не пропуштамъ послати къ Вама моега Перяника Радована Пипера, само да се већма народъ и єдан и други увѣри о тврдоћи нашега мира.

За друго поздравляюћи Васъ приятельски, остаемъ желећи Вамъ свако добро и благополучіе.

CLXVI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(21. XI. 1838.)

Имао самъ честь получити Ваше почтено писмо одъ 11. (23.) Ноемврія подь N-ro 146. и изь истога писма разумѣмъ, да є и втори бродь съ пшеницомъ и съ ражи изь Одессе упућенъ на Вас и да ће морати као и тай съ кукурузомъ одстаяти свою контумацію.

Я самъ садъ у погодби за та кукурузъ съ некіемъ Божановићемъ, трговцемъ изъ Доброте, коему самъ предложіо, да се тай кукурузъ савъ нѣму преда у Доброту безъ моега трошка, а онъ мени да за нь толико исто количество достави изъ Зетте на Црну Гору безъ свакога мога трошка. Ако се Божановићъ на ово мое предложеніе согласи, я би имао већу користъ него да кукурузъ држимъ у Боки, па послѣ да га продаемъ, а продати га морамъ свакояко, зашто му є у Боки скупља цѣна, него ли што е у Зетти, изъ кое могу га водомъ добавити у Црну Гору. Моя є мысао и ту пшеницу продати, а на мѣсто нѣ купити кукурузъ изъ Зетте, еръ пшеница єдно неће моћи дуго траяти, а друго іоштъ толико кукуруза добавити постараћу се, да га промѣнимъ у класове, кое ће далеко дуже моћи дурати, него да є у зрну и неће имати нужду, да се преположава, нити ће кала много имати. Кадъ та пшеница у Дубровникъ приспѣ, учинили бисте добро, да дате пропитати преко сенсала, пошто бы се могла ту продати, пакъ ако іой буде боля цѣна, ту и прода. Садъ є цѣна у Котору старъ 4 f. 40. Што се пакъ тиче ражи, налазимъ за добро, да се пошаљѣ у Которъ, одъ брода дању є пренети на Цетинѣ, будући да она може доста траяти, да се не поквари.

Съ удовольствіемъ приміо самъ Ваше почтено писмо одъ 14. 26. Ноемврія подъ N-ro 148, коимъ сте ме изволили извѣстити, да сте одъ Министерства получили 4 векселе од 26.666 рубаля и 66 копѣека и да сте исте векселе таки одправили у Тріестъ, да се негоцираю и продаду.

У свое време получивши одъ Васъ извѣстіе, да сте стоинство предречени векслй превели у Дубровникъ, я ћу одправити моега чоека къ Вама, да новце прими одъ Васъ и да Вамъ преда мое росписке.

CLXVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(23. XI. 1838.)

Позивамъ се на мое писмо одъ 19. Ноемврія 1837. года подъ N-ro 33., будући како мі е доходіо Јово Ивановъ, родомъ изъ Загоре и жали ми се поради дуга на Марка Трипа Адамова из Шкаляра, кои му е одь терговине дужанъ остао 17 Таліера на пазару которскому и зато се обраћамъ Окружному Капитанату, молећи га съ честію, да бы изволіо подчинѣной власти наредити по правосудію овоме гореченому займодавцу ови 17 тал. намирити, кои ће имати честь ово писмо истому капитанату предати.

CLXVIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(29. XI. 1838.)

Честь имамъ сообіцати истому капитанату, како мі е доходила Петрана, кћи покойнога Ђура Вукотића и приказала тестаменатъ, кога

и я прилажемъ окружному капитанату, будући како е покойни Ђуро заложіо малу сребрну пушку за шестъ таліера у Ђура Томашева из Доброте, зато се обраћамъ съ честію молећи окружни капитанатъ, да би се изволіо потрудити издѣиствовати честопоменутой жени речену пушку, како тестаменатъ изговара, и я се за цѣло надамъ, да ће ова моя молба быти уважена и међутимъ съ Высокопочитаніемъ остаемъ.

CLXIX.

Хасан-паши скадарском.

(9. XII. 1838.)

Приміо самъ Ваше приятельско писмо одъ 18. Ноемврія, изъ коегъ писма видимъ, да сте и Ви ради миру као сваки паметни чоекъ, кои жели да му народъ подвластни у миру и добру живи съ пограничніема людма и да сте позвали преда се бегове, и агаларе и кочибашларе, съ коима сте се о овой ствари разговарали, па да су Вамъ говорили они, да є адетъ био, да се мире краине међу собомъ. Истина е, да є адетъ быо, да се како годъ мире Краине међу собомъ, но та миръ ніе быо тврдъ, ниті є задуго быо. И Херцеговина се таманъ тако съ краинама мирила, па найпослѣ видећи Везиръ садашньи херцеговачки, да та миръ не валя ништа, послао є свое люде на границу, а я мое и тако су се састали и миръ смо утврдили те садъ и ми и они у рахатлуку живуемо.

Ако хоћете и Ви да утврдимо миръ, а Ви пошальите Вашега еднога чоека на границу ће хоћете, а я ћу послати мога еднога чоека, да се съ Вашиемъ састане, па да се разговоре о миру и да га утврдимо, и тако само може миръ добаръ быти, па ће онда и Ваши и мой люди у рахатлуку живити и моћи ће едни у друге слободно ходити. Надаюћи се, да ће Вамъ ово быти повольно, зашто е добро за сиромахе и едне и друге стране, очекуемъ одъ Васъ одговоръ. А међу тиемъ поздравлямъ Васъ приятельски.

CLXX.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(12. XII. 1838.)

Имао самъ честь получити Ваше почтено писмо одъ 10. (22.) дек. подъ N-го 161. изъ коега писма видимъ, да се тамо гласа, да Црница намѣрава одступити одъ остале Црне Горе и соєдинити се съ Аустріомъ или, у случаю ове одказа, съ Турскомъ како годъ и друге нелѣпости, да се ту чую. То е све сама ниска лажъ, кою измишляю непріятельи — сусѣди црногорски и кои, не могући иначе пакостити имъ, служе се подлимъ орудіемъ измишлянѣмъ лажи.

Одъ лѣтошнѣга боя ньима се чини Црница Богъ зна какова спрама цѣле Црне Горе силна, а нама показуе се као каково сеоце, као што дѣиствительно и заузима мѣсто у числу мали племена. И у

новинама е писано, као што ћете вѣрно бити читали, да су нѣка црногорска племена хтѣла, да се оддаду подъ Аустрію, но и то є само нѣко измишленіе, како годъ и ово сада.

Истина е, да су се у Црници при премѣни неки уредба нашло неколики несогласни чоека, али не несогласни на уредбе правительства, него изьмеђу себе, па и то се несогласіе ньиово састояло само у рѣчима, кое ништа не значе.

Вама ће быти познато мое отечествољубіе, дакле можете знати да ја, башъ и кадъ бы ми опасностъ животу угрожавали, не би презрео благомъ моега отечества, а камо ли сада, кадъ се у нѣму правительство оно налази у найболѣмъ станю при помоћи нашега покровителя. И садъ и у будуће можете слободно не вѣровати што зло чуете за Црну Гору одъ нѣки зли сусѣда.

Мой братъ Перо примио є Ваша два почтена писма, а треће по капетану Куни послано ніе іоштъ, еръ капетан Куна по причини противни вѣтрова стаяо є до ючеръ іоштъ у каналу код Кумбура. Перо ніе вѣштъ толико точности преписке, зато опростите му сада, а я ћу му писати да Вамъ и онъ одговори на сва три писма поради реда и мирноће Ваше. Добро бисте учинили, да паре достоинство 26.666 руб. и 66 коп. изволите по истому пароходу пошалѣте у Которъ на мога брата Пера Томова.

CLXXI.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(14. XII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивый Господине!

Молимъ не замѣрите ми, што Вамъ нисамъ прошасте поште одговоріо на Ваше почтенно писмо одъ 26. ноемврія (8. декемврія) подъ N-ro 152. Томе є узрокъ што ми оно ніе дошло пре у руке него у вторникъ, данъ доцніе, него што пошта одлази изъ Котора за тамо.

Ако ово писмо застане капетана, кои є одвезао кукурузъ, изволите дати му наредбу, да пристане съ бродомъ подъ Доброту, у случаю да буде онъ и пре пошао не мари, еръ я самъ дао наредбу на Россе, да га извѣсте, гдѣ ће пристати.

Пшеницу изволите продати Господину Петру Томићу по цѣни и на кондиціе назначе(не) у предреченомъ Вашемъ писму.

CLXXII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(15. XII. 1838.)

Честь имамъ сообщати Окружному капитанату, како мі е доходио Горчинъ Тодоровъ, родомъ изъ Цуца и жали се на Андрію Маткова Перовића изъ Оравца, како є нѣке залоге заложіо поради трговине, што є међу ньима была. И тако жели горепоменути свое

залоге одкупити, у колико заложене буду речене залоге, и зашто се обраћамъ окружному капитанату молећи га съ честію да би изволіо се потрудити и издѣйствовати честопоменутоме Горчину нѣгове залоге, кое се находе, како Ви буде приказао, што скоріе предати, а он за залоге колико стое у суми. И я се за цѣло надамъ, да ће ова моя молба уважена быти и међу тимъ съ высокопочитаніемъ остаемъ.

CLXXIII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(18. XII. 1838.)

Разумѣвши изъ Вашега почтенога писма, да є по представленію Тивћана Јоко Радовъ Мртвичићъ Раичевићъ украо вола Тивћанима, я нисамь изоставіо одма дати наредбу, да се нуждна излѣдованія узму у призренію те покраће, па да Вамъ онда одговоримъ, но Тивћани не чекаюћи по момъ отношенію Вашега одговора, усудили су се продрзльивимъ и саблазительнимъ начиномъ, даюћи сами себи удовлетвореніе и не уважаваюћи туђи предѣлъ убити на Црногорской земльи еднога Раичевића; еданъ одъ Раичевића пакъ, налазећи се тимъ злим дѣломъ Тифћана увређенъ и осветомъ подстрекнутъ, у првой своіой ярости убие еднога Тивћанина.

Я сам принуђенъ молитити Ваше Высокоблагородіе, да бысте изволили запретити своима подвластнима, да се не усуђую прелазити на црногорску землю съ намѣреніемъ убияти невине Црногорце, какогодъ и виновнике предреченога убйства предати суду, да се примѣрно за злочинство свое казне.

Одъ мое стране такођеръ я ћу наредбу селу убіенога Раичевића дати, да прекрати сваку и у напредъ могућу догодити се освету.

CLXXIV.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(22. XII. 1838.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивый Господине,

Честь имамъ увѣдомити Васъ, да самъ приміо одъ Императорскаго Россинскога посольства изь Вѣне писмо, кое сте изволили предпровести ми съ Вашимъ почтенимъ листомъ одъ 10. (31) декемврія.

CLXXV.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(22. XII. 1838.)

Писмо Окружному Капитанату у Которъ.

Биће скоро година дана, да Г-нь Антипъ Жонъ, подайникъ Француски живи у Црной гори као мой професоръ француского єзика, а нѣгова жена сбогъ свога здравля налази се одъ некога времена у

Котору, као што е и Вама познато. Ова ради побољшаня своега здравля, желећи поћи у Тріестъ, прошла є пасапорать, кои честь имамъ овдѣ приключити, молећи Васъ, да га изволите видимирати.

CLXXVI.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(28. XII. 1838.)

Кадъ є све общество комунитатъ Рисански пріе неколико година мирило се съ общестомъ цуцкимъ, тада су учинили међу собомъ сетенцію, по смыслу кое сва непріятельства и заћевице престаю изъ међу предречена два общества и съ тимъ међу ньима общи миръ водворава се и добро подгранично сношеніе понавля се. У истой сетенцій споменуто є, да Звицеръ изь Цуца имаду звати на кумство попа Марка Чоловића изъ Кривошія и да му врну чефердаръ съ нѣгова убіенога брата узети, како годъ и да му даду 4 лакта свите. Премда су Звицери неколико пута молили истога попа Марка Чоловића, да имъ дође у кућу да испуни онако, како речена сетенція зазива, но онъ удалѣнъ одъ доброга пограничнога согласія, не само ніе хтѣо соизволити на позиванѣ Звицера, него є на противъ тога наговорио Вула Мрдова Самарџића изъ Кривошія, да убіе Сава Звицера изъ Цуца. И тако доиста пріе мѣсецъ дана истій Вуле Мрдовъ потегне изъ пушке на предреченога Сава Звицера, но по случаю не убіе га на мѣсто, него га рани.

Я се видимъ принуђенъ молити Ваше Высокоблагородіе, да бисте изволили предписати Вами подчинѣной власти найдѣятельніе мѣре да се узму, кое би кадре биле приморати Чоловиће и Самарџића, да се подсредствомъ суда одъ краине помире са Звицерима и да се виновници тогъ преступногъ дѣла накажу; у противномъ случаю не само што ће Звицери радити осветити се, него ће и сва стара зла, коя су была гореспоменутомъ сетенціомъ прекинута, поновити се.

Уздаюћи се, да моя молба, клонећа се къ тишини и спокойствію єдногъ и другогъ пограничногъ общества, неће остати всуетна.

CLXXVII.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(28. XII. 1838.)

У соотношенію Вашега Высокопочитаемога писма од 28. Дек. п. р. я самъ дао наредбу, да се бравлѣ коже, заустављѣне на Нѣгуше, пусте поніети у Которъ. Никакво самовольство ніе зауставило исте коже, него ортачко несогласіе изьмеђу Ивана Милина изъ Прчаня и Јока Петровића съ Нѣгуша и пуцаю се на рѣчъ Вашега Высокоблагородія, да ће распра међу истимъ Милином и нѣговима ортацима быти окончана судомъ кметова. Я што до сада нисамь одговоріо на предречено Ваше почтено писмо, томе є узрокъ, што мі є оно текъ юче дошло. Препроводећи Вамъ овдѣ прошеніе горепоменутогъ Ивана Милина, честь имамъ я отмѣнымъ высокопочитаніемъ и уваженіемъ.

CLXXVIII.

Мехмед-Паши, везиру босанскоме.

(28. XII. 1838.)

Приміо самъ Ваша два приятельска писма, одъ 4 шевала, а такоћеръ и изъ ріечи моега посланика разуміо самъ благородне мисли Ваше и ћела, за кое я Вами пуно благодаримъ. Ви сте управо они чоекъ, кой заслужуете быти люблѣнъ како одъ Вашега и честитога Падишаха, тако и одъ свакога ко имаде съ Вама посла. Ваша се єдна глава нашла послѣ толико столѣтія, коя є кадра была утишати и смирити два одавна неприятельска народа.

Ово ћело, како Вашему великодушному цару, тако и свакому чоеку, кои пита свою душу чоеколюбіемъ быће признато. Ви сте ій дочекали и научили како добри и паметанъ отаць свою дѣцу. Ви знате ліепо, да су Граховляни на ріечъ Вашу пошли и Граховляни су одъ Васъ съ Вашіемь и съ моимъ чоекомь вратили се весело; него ево што се ш ньима догодило у Мостару. Како дођу у Мостаръ буду заустављѣни одъ Али Паше, Везира Херцеговачкога. Ви знате ліепо, да є то са свіемъ стваръ, коя є дала ружну мисао у све ове краеве. Ми се томе ніесмо никадъ надали, да бы онъ то учиніо, кадъ су они на Вашу ріечъ пошли тамо. Ви знате ліепо, да є то противно оніема уредбама и сенатима, кое сте учинили око Грахова; зато я молимъ Вашу доброту, да речете Али-Паши, да те люде пушти, а Вы знате ліепо, да Граховляни мимо оне заповіеди, кое су примили писмено, неће смѣти чинити ништа, но ће бити свеколико, како сте Ви уговорили.

CLXXIX.

Хасан-Бегу Ресулбеговићу.

(28. XII. 1838.)

Приміо самъ Ваше писмо, коега разумѣмъ, како желишъ, да смо у дослуку тако и я исто желимъ, док самъ живъ и одъ мое стране што буде зависило, я ћу то и ћеломъ показати. Што се тиче Граховляна, ти знашъ ліепо, да є у томъ срамотно учиніо Али Паша и да такове ствари зле послове рађаю, ти знашъ да самъ я у едномъ човѣку могао послати сву Црну Гору, я би слободно послао на ріечъ честитога Везира Босанскога, и я се не би ни найманѣ бояо, али сада вићу, да су ови люди уставлѣни, као што и ти самъ знашъ, нѣму за инадъ. Я зато пишемъ Веги-Паши, Везиру босанскоме, кое писмо молимъ да му одправите. И поздравите одъ мое стране любезно Хаци Мехмедагу и кажи, да ћу я одписати по момчади, докъ мало одпочину.

Много Вама и пуно захвалямъ за добра коня, коега сте ми послали, то є управо знакъ оне високе любави одъ Ваше стране, кою ћу я умѣти за дуго цѣнити.

CLXXX.

Али-Паши, везиру херцеговачкому.

(28. XII. 1838.)

Разуміо самъ, како сте и Ви и Везиръ Босанскі ліепо дочекали моега чоека и тако исто и Граховяне. Мене є то веома приятно, али када су се вратили изъ Босне, што сте ихъ уставили ту, о томе збора ніе било, ка што знате ліепо, да одъ ньихъ ту нико стои. Зато я Васъ молимъ да имъ дате Вашу наредбу и да ихъ одпустите, ербо се то свіема краевима и нашіема и Вашіема чудновато види и чини, него се я надамъ да ћете Ви показати доброту и да ћете ньихъ одпустити и со тимъ све ріечи рђаве оба народа у ништо турити.

Што се тиче Граховляна, они мимо онога, што имъ є наређено, ништа неће смѣти чинити, нити ће икакви зли чоекъ смѣти у ньихове послове мѣшати.

CLXXXI

Муселиму невесиньском Башаги Реџепагићу и Алиіи капетану

(13. V. 1841.)

Одъ насъ Петра Петровића Владике Црн. и Брдскога, Башаги Реџепагићу, капици Баши царскоме, Муселиму Невесинскому, и Али-капетану Мушовићу пріятельскій поздравъ!

Приміо самъ Ваше писмо, изъ коєга разуміемъ, да те послао Али-Паша и наредио Ви, да учините миръ съ нашимъ краемъ. Мене є то веома драго и я самъ разилъ свакоме миру и рахатлуку и по Вашой кньиги я шилѣмъ моє люде, да се съ вама на Сливю састану у први поне. И доиста ако вы узрадите о миру колико они, миръ ће се учинити, єрбо одъ наше стране, никакве неразложите запреке быти неће, а тако се надамъ да неће ни одъ васъ, а зашто нећемо ми миръ рахатлукъ на ове краеве учинити, када намъ Богъ и старіи заповѣдаю; и када ће у коє годъ доба то было, они кои чини немиръ и зло међу овіема народима, своєму старіему одговарати и тежко ће нѣму быти. Што ми пакъ друго писмо пишете, ты капетане и Вы аге оногошске, мои ће вы люди за све чисти одговоръ дати, што буде ко одъ наше стране учиніо до Ђурђева дневи, а послієдъ нѣга, докленъ миръ други учинимо, єдань другоме тражити не можемо ништа. Тако знадите и да сте здраво!

Цетинѣ 13-а маія 1841. год.

CLXXXII.

Забиту подгоричком, Мехмеду Лекићу.

(16. IV. 1842)

Одъ насъ П. П. владике црногорскога и брдскога и кавалера Русійскога: Мехмедь Спахій Лекићу, забиту подгоричкоме и капици-баши царскоме пріятельскій поздравъ!

Приміо самъ твоє поштено писмо одъ 14. априла, одъ коєга самъ све ліепо разуміо што ми пишешъ. Веома ми є мило, што те паша

лієпо дочекао, и што є паша како што ты кажешъ добаръ и паметанъ човекъ. Кадъ є онъ толико добаръ, я те молимъ како моєга приятеля, да ми га поздравишъ пріятельски и да му кажешъ одь моє стране, да самъ я готовъ у свако доба съ ньимъ се искреннымъ пріятелѣмъ учинити исто како што самъ и съ тобомъ, єрбо бы то пріятельство сасвимъ утврдило миръ међу Албаніомъ и Црномъ Горомъ и съ тіємъ бы се испунила воля моєга высокога покровителя и вашега честитога султана.

Друго што ми пишешъ за Повіяне. кои су твоє люде уставили, они ихъ уставили не бы, да имъ ніє гласъ изъ Спужа дошао, али не знамъ одъ кога, да оно роба подгоричка ніє, него Коскіє Дуровића и Дервишевића и я како самъ чуо за ову нелієпу работу одма самъ учиніо оной робы слободни пролазъ, а кривце повезао и жестоко наказао. И іоштъ ти само пишемъ двіє рієчи. Ови нашъ миръ, што смо га са срећомъ учинили, пиши ми, кабуле ли га Хоти или не, зашто нешто на састанку было є речено и за Краиняне, и наши краичницы и ньихъ нису хотѣли тицати, него су они ту неки данъ дошли съ четомъ на краину, да кога одъ нашіє посієку, посѣчъ нису могли никога, него су намъ понієли єданъ грибъ, ради тога ти я и за Хоте напоминѣмъ, да ми явишъ чисто, єсу ли они у миръ или нієсу, єрбо да коме што учине бы се на границы ђе што побркати могло, али каква бы се гођь стваръ рђава догодила на наше границе, надамъ се да ниєдна неће наше пріятельство моћи поколебати. Што си твоєму човеку на уста говоріо, све самъ лієпо разуміо и онъ ће ти казати іопетъ што самъ я нѣму говоріо.

И да си здраво!

Цетинѣ 16. апр. 1842. год.

CLXXXIII.

Главарима и старешинама кучким.

(6. VI. 1842.)

Одъ насъ Петра Петровића, владике Црногорскога и Брдцкога и кавалѣра руссійскога главарима и старѣшинама и свима Кучима поздравъ!

Веома ви се чудимъ, куда сте се ђели о(волико) времена, нигђе васъ ніє, свако зло и сваку несрећу од себе учинисте, єданъ другога побисте, разђерасте и поягмисте, те свакоему своме душманину срце насладисте. Хайте къ мене, што радите, да васъ смиримъ и међу вама судъ и слогу поставимъ по закону божему и люцко(му); я васъ не зовемъ да са Турцима ратуете и я самъ самъ у миру съ вашиема коншіяма и съ кимъ я судимъ, ньима не сміє нитко никакво зло учинити, него хайте къ мене, што се одбіяте одъ васъ вѣре и одъ свое браће, я ћу Вама свакій лієпы начинъ одъ сваке ствари учинити. Не хћесте ли вы къ мени сада доћи, а ви ћете хотитъ, ако бог да, и поружно.

Тако знадите и да сте здраво.

Цетинѣ 6-га юнія 1842. года.

CLXXXIV.

Забиту подгоричком Мехмеду Лекићу.

(9. X. 1842.)

Одъ насъ П. П. владике црногорскога и брдскога и кавалiера Цара Рускога, Мехмедъ Спахи Лекићу, забиту подгоричком и капици-баши цара Турскога пријательски поздравъ!

Твоє пріятельско писмо одъ 6. октомврия приміо самъ, изъ коєга вићу, да ћешъ у први понеђельникъ послати у Спужъ твога чоєка, а тако ћу и я одовуд, та данъ послати у Додоше мога чоека, па нека се састану. Ако ли та данъ одъ рђава времена не бы могли састати се, а оно нека мало почекаю, па први дань, кои буде по томъ лiєпо врiєме, нека се састану и вѣру ухвате за Скадаръ и Спужъ, ако се ти можешъ за ово подхватити.

То ти являюћи желимъ ти добро здравлѣ.

Цетинѣ 9. окт. 1842. г.

CLXXXV.

Али-паши, везиру херцеговачком.

(13. II. 1843.)

Одъ насъ Петра Петровића, Владике Црногорскога и Брдскога и каваліера Цара Рускога, моєму побратиму Али-паши Ризванбеговићу, Везиру Херцеговачкоме и каваліеру Турскога Цара, пріятельски поздравъ!

Приміо самъ твоє писмо одъ 6. февр. изъ коєга видимъ, да су твои люди ухватили у крађи Станка Туровића изъ Трешнѣва и теби га довели. — Мени є свака крађа и свако рђаво дѣло противно, и я самъ токико путахъ заповѣдъ жестоку изда, да свакъ стои съ миромъ и свакъ се добро слега и съ єдне и съ друге стране, али опетъ у толико народа, кои се научiо вазда зло чинити, не може быти што се неће и на едну и на другу банду по ђекои чоєкъ находити, да што рђаво учини, како што се и у найуредніема мѣстима, као што є теби познато, находи свакоякiехъ людихъ, а у насъ ће ихъ, ако Богъ дâ, све манѣ бывати. За тога Туровића, те су га довели твои люди, я не умiемъ, мой драгій пріятелю, разлога другога нађи, но или га ти кастигай, зато што се садъ у крађу дига, колико нађешъ за право, или га мени пошальи, да га я каштигамъ овамо, колико нађемъ да є заслужio.

И да си здраво!

Цетинѣ, 13. февр.
1843.

CLXXXVI.

Гувернеру далматинском, ђенералу Турском.

(23. VI. 1843.)

Ваше Высокопревосходительство,
Милостивый Господине!

За знакъ моєга пріятельства и одличнога уваженія къ Вашой особи, пошилямъ Вамъ на даръ єднога одъ моихъ хатова, кои се назива Гавранъ.

Ово є хатъ было онога, у свой Босни и Албаніи Турскога у садашнѣ врєме, найславнієга витеза Смаилъ-Аге Ченгића, па кадъ су овога Црногорцы пріє 2 године дана посѣкли, узетъ є хатъ искрай нѣгова шатора. Гавранъ є конь младъ, пунанъ огня и тако саздань, да є управъ весело на нѣму яшити. Примите, дакле, Высокопревосходительный Господине, овай малый даръ за знакъ найвећега уваженія, съ коіемъ Вамъ га подноси Вашъ срдачный пріятель и покорнѣйшій слуга.

ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

Цетинѣ, 23. юнія
1843. год.

Нѣговом Высокопревосходительству
Кавалеру Д. ТУРСКІЙ
Г-ну Губернатору Далматинскому
у Задаръ.

CLXXXVII.

Књазу Александру Карађорђевићу.

(27. X. 1843.)

Ваша Свѣтлость!

О како ми є добро дошло твоє писмо одъ 27-а Септембра ове године! Обща народа Србскога радостъ моя є радостъ: — славна и безсмртна дѣла Карађорђа, одушавляће Србе до вѣка. — Твоє є срећни и драгій Княже, Народу Србскоме ступанѣ на престолъ княжескій, празникъ найдражій ньиховымъ душама, безъ исключенія цѣломе Србству одъ малога до великога. — А мени драже и миліє одъ и єдногъ србскога сына. Божіє су судбе неисповѣдиме. Нѣгова є правда надъ твоіомъ главомъ княжескомъ заблистала за срећу и славу цѣла Србства....

Препоручуюћи се и унапріедъ твоіой благонаклоности и пріятельсту честь имамъ назвати се

Ваше Свѣтлости

Цетинѣ, 27. окт.
1843. год.

CLXXXVIII.

Књазу Александру Карађорђевићу.

(4. XI. 1843.)

Ваша Свѣтлость!

Пре неколико дана дошла су овдѣ два Србіянца, именомъ Јованъ Николићъ и Максимъ Николићъ, кои су у недавно бывшемъ движенію у Србіи придржавали се криве стране. Ово искрено њихово признаніе и раскаяніе о своемъ заблужденію, ово њихово плачевно састояніе, у коме се налазе, лишени будући највеће драгоцѣности — своєга отечества, а ова и највише Србљемъ будући, све то побуђуіе и Тебе молимъ, да по благости свога срдца великодушно опростишъ и овима, као што си и свима прочима заблудившима соотечественицима Своима, благоизволіо опростити, а они се заклињу, па и я увѣренъ самъ, да ће Ти вѣрни быти до конца свога живота.

Питаюћи се надеждомъ, да ће ова моя молба доиста быти уважена, обвезанимъ себе налазимъ іоштъ напредъ Теби изявити мою благодарностъ и признательность на любави той учинѣной ми.

Съ чувствима отмѣнога високопочитанія и душевне преданности честь имамъ назвати се

Ваше Свѣтлости

искреный пріятель и покорнѣйшіи слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ.

Цетинѣ, 4. Ноємвр.
1843.

CLXXXIX.

Војводи Јакову Даковићу и главарима.

(5. XI. 1843.)

Войводи Якову Даковићу и другима главарима Граховскима и Баньскима поздравъ!

Видио самъ што ми пишете, али я ни зашто не знамъ, до за ону погодбу, што самъ Турцима учинио. Яковъ є сву ту погодбу чуо, када самъ се съ Османъ-Агомъ погађа, а ви сте є после чули, и она е иста у сенате уписата, и преко те нагодбе не смие ви нико ништа одъ мене и одъ Али-паше урадити, и ко ви преко нѣ уради, ако Богъ да, жестоко ће се каяти, и ево ви я шилѣмъ ово писмо Везирово, да пођете съ њимъ къ Ризванбегу у Требинѣ, а съ Ризванбегомъ къ Али-паши. Нека пође тамо Раде и Василь, и с њима двоицомъ пешестъ Граховљяна и Баньана, да ви Паша сваки лиепи начинъ по нашой нагодби учини, и штогодъ найлѣпше знате, на томе краю се владайте. И да сте здраво.

Цетинѣ, 5-а ноємвр.
1843. год.

CXC.

Књазу Александру Карађорђевићу.

(2. II. 1844.)

Ваша Свѣтлость!

Ево већь неколико дана, да самъ дошао у Віену, и не пропуштамъ ови приятни случай, да Васъ драго и свесрдно поздравимъ. Од како сам овде дошао, већъ є неколико пута біо кодъ мене Гнъ Вукъ Караџићъ, жалећи ми се како му є оно пенсіє, што му є давала Србія укинуто. Сматраюћи я нѣгове заслуге литературске на послу нашега народа, пакь и нѣгово положеніе, у комь се налази, съ друге пакъ стране уздаюћи се у Ваше Србско чисто и неразрушимо пріятельство къ мени, я самъ истоме Гну Караџићу обрека, да ћу Васъ о томъ молити, и што више, колике су мое надежде и любавъ къ Вамъ неограничене, я самъ горепоменутога увѣріо, да по моему писму кои данъ очекива Ваше милостиво решеніе, коимъ ћете му пређашню пенсію у напредъ продужавати и оно, што му є од нѣ заустављѣно досада, одправити и тіємъ нѣга старца утѣшити, а Вашега душомъ преданога пріятеля удужити. Што се пакъ, нѣга тиче, и ако га є станѣ принуждавало, те се неколике противне нама стране придржавао, али будите тврдо и истинито увѣрени, да ће по сада бити Вашъ душомъ и срдцемъ предани. Какавъ ће то Србинъ бити, кои неће Васъ любити?

Опростите смѣлости онога, кои є Васъ свагда пламтећомъ душомъ любіо, а садъ више но икада.

Віена, 2. (14)-а фебрара 1844. года.

Ваше Свѣтлости

искренный и преданный пріятель и слуга
Владыка Црногорскій
П. П. НѢГОШЪ[1])

Нѣговой Свѣтлости Милостивоме Господару
Князу Србскоме АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ
у
Београду.

CXCI.

Вуку С. Караџићу.

(2. VIII. 1845.)

Нѣговомъ Высокопреосвещенству Владыки црногорскому, милостивѣйшему моєму Господару, познато є и пре и изъ болѣга источника, него ли изъ Србски Народны у Пешти излазећи Новина, како сте Вы одъ Правительства Србскога пензію добыли, и онъ се душевно радує, да є Вама ма и найманѣ было посредствомъ Нѣга поможено.

[1]) ријечи: искренный и т. д. и потпис записано је руком Владичином.

Хоћете ли Вы на лѣто овамо доћи, или не, то зависи одъ Ваше благе волѣ, а да су Црногорцима и инородци, а камо ли санародници свои добро дошли, то Вамъ є искуствомъ познато, а то Вамъ могу казати за предпохвалѣнога моєга Господара (могу Вамъ казати), да му народна дѣла неће дозволити ове године ићи изъ Цетиня никудъ далѣ по Црной Гори. У случаю, да предузмете путъ за овамо, болѣ бы было опетъ крозъ Аустрію, него ли крозъ Херцеговину ићи, еръ знате што наши пѣваю: докле Шале залазаше.

Не ћу рећи, да бысте се Вы путемъ морали бояти Турака добры, али злы доиста валя да се боите, а по несрећи више є у Херцеговини послѣдны него првы; при томъ Никшићи су тако вообще зли, да не слушаю ни свога Везира.

Изявлююћи Вамъ поздравъ одъ Нѣговогъ Высокопреосвященства Владыке Црногорскога, кои Вамъ сада по причини, за ста (!) будући духовныма дѣлима, ніє могао писати, што є великій постъ настао, него є мени заповѣдіо, да на Ваше Высокопочитаємо писмо одъ .....[1]) одговоримъ и то овимъ чинећи съ отмѣнымъ высокопочитаніємъ и преданности честь имамъ быти[2]).

2. марта 1845. г.

CXCII.

Директору књажевске штампаріје — Београд.

(12. IV. 1845.)

Гну Директору Типографіє Княжества Србскога.

По одъ дужега времена дао самъ купити по Црной Гори наше народне пѣсме, и већъ их добро число имамъ у рукопису, коима самъ додао и одъ печатаныхъ оне о Карађорђію. Я самъ намѣравао ове пѣсме дати печатати у Лаипцигу, гдѣ бы по моіой жельи могле изићи у вєликолѣпномъ изданію; но почемъ садъ тамо полази Гнъ Вуковићъ, вручитель овога писма, а знаюћи пакъ, да тамошня типографія превосходи све остале, у коима се што до садъ србскога печатало, и да има добре корректоре, па зато и шилѣмъ исте пѣсме у рукопису Вама, учтиво молећи Васъ, да бысте изволили дати их печатати у 8° великомъ на велинъ папиру и украсити их образомъ безсмртнога Карађорђія. — Радо быхъ, да то дѣло угледа свѣтъ колико пре и што красніе може быти, а надамъ се, да ће оно изъ те типографіе таково изићи, да ће се моћи успоредити съ найлѣпшима данашньима европейскима изданіяма.

Ако бы се тамо нашао какавъ издаватель, кои бы о своммъ трошку хтѣо печатати те пѣсме, то бы ми мило было и купіо быхъ я за мене 100 комада. Не буде ли тога, а оно нека се печата о момъ

---

[1]) овако је и у концепту.

[2]) Писмо је писао секретар Владичин Д. Милаковић.

трошку, кои ће Вамъ быти плаћенъ средствомъ Гна Васе Василѣвића, земунскога трговца, па кадъ буду готове изволите мени послати 200 екземплара, а што ће се чинити съ осталіема екземпларима, о томе ћете се разговорити съ предпоменутіемъ Гмъ Вуковићемъ, кои ће и устмено имати честь прѣпоручити Вамъ за красоту изданія.

На краю рукописа у оглављенію ставлѣне су пѣсме у редъ, и по овомъ реду, молимъ покорно благоволите дати наредбу, да се и пѣсне єдна за другомъ печатаю.

Изявлюючи Вамъ чувствованіе моєга отмѣннога высокопочитанія честь имамъ быти.

Вашъ

Покорнѣйши слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

Цетинѣ, 12. апр.
1845. г.

(Споља:

Гну Директору Типографіе
Княжества Србскога
у Бѣограду.)

CXCIII.

Илији Гарашанину, Министру Унутрашњих Дјела — Београд.

(12. IV. 1845.)

Высокородный Господине!

Колико ми є годъ могуће было, толико самъ се трудіо, па и садъ непрестано трудимъ се, како быхъ мало по мало распространіо међу овимъ народомъ образованіе, и на тай конацъ завео самъ за садъ мале, а по времену настоящу основати и выше школе, єръ самъ увѣренъ, да су оне найпоузданіе средство, коимъ єданъ народъ до образованія и просвѣщенія, слѣдовательно до праве среће доћи може; а да быхъ колико пре ту пожелѣну мету докучіо за благоразсудіо самъ пошиляти за границу кадъ кадъ по неколика младића на науку. Но гдѣ бы црногорска младежъ могла лакше получити образованіе ума и срдца, а да не изгуби нимало одъ своє дичне народности, ако не у Србіи, гдѣ се и све науке на нашемъ єзыку предаю, па зато и шилѣмъ садъ тамо двое дѣце црногорске, а Васъ молимъ, да се постарате исходатайствовати одъ Нѣгове Свѣтлости Княза Србскога дозволенѣ, да иста дѣца записана буду у число ученика у єдноме одъ тамошньихъ училища.

Питаюћи себе надеждомъ, да ће моя молба доиста быти уважена, съ отмѣннымъ высокопочитаніемъ честь имамъ быти

Вашега Высокородія

покорнѣйшіи слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

Цетинѣ, 12. априлія
1845 год.

CXCIV.

Василију Васиљевићу — Земун

(12. IV. 1845.)

Благородній Господине!

Истина, да я немамъ удовольствія лично Васъ познавати, но Ваше честно име и похвално родолюбіе извѣстно ми є оддавна, тога ради и обраћамъ се къ Вама садъ писмено, молећи Васъ, ако бы Гнъ Директоръ типографіє Княжества Србскога искао одъ васъ новаца за печатанѣ нашихъ народныхъ пѣсама, коє садъ шилѣмъ у рукопису, да бысте изволили за мене те новце положити, и мене у своє време о томъ увѣдомити, да ихъ я опетъ Вама съ благодарносћу пошалѣмъ.

Совршенно увѣренъ будући, да ће ово моє поузданѣ у Васъ быти добро, съ отмѣнніемъ почитаніемъ и уваженіемъ честь имамъ быти

Вашега Благородія

покорній слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

Цетинѣ, 12. априлія
1845 год.

(Споља:

Благородному Господину
Василію Василѣвићу
у Земунъ)

CXCV.

Илији Гарашанину, Министру Унутрашњих Дјела — Београд.

(6. V. 1845.)

Высокородный Господине!

Неколике сиромашне овдашње фамиліє полазе у Србію себи тражити болю срећу, па зато молим Васъ, да бысте благоволили препоручити ихъ Нѣговой Свѣтлости Князу Србскому, и одъ Нѣга изходатајствовати имъ дозволенѣ, да се могу населити гдѣгодъ међу съ нама єдноплеменнымъ Србима.

Ползуюћи се овомъ приликомъ и поздравляюћи Васъ чистосрдечно србски, честь имамъ изявити Вамѣ моє отмѣнно высокопочитаніє, сѣ коіємъ остаємъ

Вашега Высокородія

Покорнѣйши слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

Цетинѣ 6. маія
1845. г.

Нѣговомъ Високородію Иліи Х. Милутиновићу Гарашанину
Гну Попечителю Внутрены Дѣла, Полковнику и Кавалеру
у Бѣограду.

CXCVI.

Тодору Павловићу — Београд.

(7. X. 1845.)

По Аустрійскоме, ючеръ за Трієстъ изъ Котора пошавшему пароходу, послао самъ на име Высокоученога Г-на Д. Владисавлѣвића 100 f. сребра, препоручивши му, да ихъ колико пре по поузданой прилици Вама достави. Те новце прилаже на фондъ Матице Српске Нѣгово Высокопреосвещенство Митрополитъ и Господаръ Црногорскій. Кадь ихъ, дакле, примите и Матици Српской предате, молимъ покорно, благоволите о томъ извѣстити ме за мою мирноћу, явивши ми у исто време, єсамъ ли Вама што одпре дужанъ остао за Ваше Српске Новине, па ако будемъ, да се одужимъ. Ако Вамъ є остао сувише кои комадъ одъ Драголюба, пошаљите ми 10 екземплара.

CXCVII.

Василију Берари.

(7. X. 1845.)

Высокоблагородньій Господине!

Кадъ є Нѣговомь Високопреосвѣщенству Владыки и Господару Црногорскому изъ пера изтекло оно неколико стихова за посвету Огледала Српскогъ Генію Пушкиновомъ, онь нієе мисліо оглашивати ихъ за своє, па почемъ є садъ Српской публики познато, да ће посвета иста быти нѣгова, заблагоразсудіо є оне прве стихове замѣнити другима, коє, по нѣговой наредби, честь имамъ у приложеномъ при овомъ листићу Вама доставити съ молбомъ, да ихъ умѣсто оныхъ првыхъ дате печатати у Огледалу Српскомъ.

Да Вамъ опетъ послѣ не досађуємъ моимъ писмомъ, ево одмахъ при овомъ приключуємъ како имена пренумераната на исто Огледало, тако и за ньихъ припадаюће новце у банкнотама f. 55, па кадъ ове примите, благоволите удостоити ме о томъ Вашега извѣстія за мою мирноћу.

Съ чувствима отмѣнногa высокопочитанія и душевне преданности честь имамъ бити.

Вашега Высокоблагородія

покорнѣйши слуга
Д. МИЛАКОВИЋ.

Цетинѣ, 7. окт. 1845.

Иншпектору Василію Берари.

CXCVIII.

(Не види се, коме је писано)

(8. X. 1845.)

Ваше Високоблагородіе

Много Вамъ захвалямъ за цигародѣлателя Луку Џорџи. Онъ є већъ три наша младића научіо, да цыгаре савіяю поредствено. Я се надамъ у

Ваше дружеско расположеніе къ мене, да ћу Вамъ наскоро захвалити и на дагерротипца. За любавъ, коію ми показуете, немамъ Вамъ су чимъ повратити, нако празномъ захваломъ. Да изволите наредити, да и я Васъ што послужимъ, су чимъ ће ве послужити єдань човѣкъ, кои є на краю образованнога міра, и кои се очама предъ вратима єденскіема, мученикъ два противна урагана: азіатскога и европейскога, т. є ураганима просвѣщенія и глупости. Дуга оваква размишлѣнія бачила ме у добоко унініе, како што бы и Васъ у досаду, ради тога ихъ и избѣгавамъ, поздравляюћи васъ драго и вашега напреднога Владиміра и цієлу благородну фамилію.

Вашъ

Цетинѣ, 8. окт. 1845.

срдачный почитатель и покорный слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ.

CXCIX.

Михајлу Вучетићу — Трст.

(23. X. 1845.)

На Цетиню 23. октомвр. 1845.

По прошастомъ пароходу приміо самъ како 1 пакетъ фесова, посланы ми одъ Г-на Теодора Тирке изъ Беча, тако и 1 пакетъ кньига, упућеный ми одъ Г-на редактора Теодора Павловића изъ Пеште, коє сте изволили пропратити съ Ваша два почтена писма одъ 16. прош. римск. октомвр. заєдно съ писмомъ вышереченога Г-на Тирке и извѣстити ме, да сте одъ овогъ за мой рачунъ получили f. 341 к 49. — Одъ овыхъ новаца, молимъ покорно, изволите доставити Г-ну Василію Василієвићу, трговцу земунскому, па да му дође franco одъ свію трошкова f. 88 к 42, а предпоменутомъ Г-ну Павловићу f. 20, па што претече преко тога и преко осталихъ Вашихъ, за мене учинѣнихъ трошкова, то имайте доброту послати ми по првомъ пароходу у Которъ на име Г-на Стефана Бѣладиновића.

Овомъ приликомъ являюћи Вамъ, да самъ іошть у юлію мѣсецу ов. год. приміо єданъ завитакъ съ мѣдорезомъ одъ тамошнѣ Societa delle Belle Arti, и изявляюћи Вама и свой Вашой честной фамилій моє високо почитаніе, съ отмѣннымъ уваженіемъ честь имамъ быти

Вашъ

почитатель и слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

Господину
МИХАИЛУ ВУЧЕТИЋУ у Тріестъ

CC.

Ивачићу, окружном администратору которском.

(децембар 1845)

Ваше Высокоблагородіе.

Видимъ изъ Ваша два почтенѣиша писма 28. ноєм. и 6. декем, да се по высочайшой волы премѣшћате на управленіе окружія задар-

скогъ. Желимъ Ви срећанъ путъ и у свачему добаръ напредакъ. Вы сте умніємъ и тыхіємъ владанѣмъ на овоме краю пріобрѣли общу любовъ погранична Народа, то є доста; то є найчистіе доказательство благороднога расположенія Ваше душе къ добру людцкоме; то ће Вама свагда за честь служити и за драгій споменъ Вашой души.

Вы одлазите и хайте съ Богомъ. Я докле самъ живъ нећу никада заборавити Ваше чистосрдечно расположеніе къ мени; и никада нећу заборавити оне пријатне минуте, коє самъ проводіо у кругу Ваше благородне фамиліе, кою како и Васъ учтивѣйше поздравлямъ, молећи Васъ, да и у будуће не заборавите мене Вашимъ пріятнымъ воспоминаніемъ, кои честь имамъ назвати се

В. В.

покорный слуга и пріятель.

CCI

Сими Милутиновићу.

(23. XII. 1845)

Вићу изъ твога описа, да є вигнетъ, кои си у Пешти наручіо за Лучу Микрокозма доста добаръ. Дакле прибави га одма, а новце, што за то устребаю, заишти одь нашега общега пријателя Г-на Василія Василіевића, коєму ћу я скоріемъ временомъ то исплатити. Кадъ Луча буде напечатана, пошальи ми одъ нѣ 100 екземплара, и упути ихъ у Трієстъ al Sig. Mickele Vucetich Negoziante, обявивши іоштъ ту, да кньиге иду за Црну Гору in transito, те ће ми тако доћи поуздано, а съ осталіема екземпларима чини што хоћешъ: на частъ ти ихъ. Поздравляюћи тебе и сву твою фамилиію, а такоћеръ и моє младе Црногорце Стефана и Пери (?) остаємъ

Цетинѣ 23. дек. 1845.

CCII.

Тирки — Беч.

(15. I. 1846.)

Цетинѣ 15. јануарія 1846. год.

Я памтимъ добро, што смо ми говорили у Бечъ о поезіи и о оружю. Вы сте великій любитель старога оружя, и я самъ се старао штогођъ за Васъ наћи, како за своєга пријателя и башъ нађохъ єданъ комадъ, кои є за Васъ — великій мачъ Мусе капетана, славнога войводе Скендербегова; нѣгъ Ви пошилѣмъ. Истинито су ме и тврдо увѣрили, да є вишереченога старога витеза овай мачъ, коєга є послієдъ некій Ага турскій подъ своіемъ подписомъ присвоіо, када му є нешто око ножнице оправляо. Мило ми є, да є оваква знатна стваръ испала ми за рукомъ, да є Вама на даръ пошалѣмъ. Пријательски Васъ поздравляюћи єсамъ

Вашъ
Покорній слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ.

Господину Тирки у Бечъ.

CCIII.

Сими Милутиновићу.

(30. 1. 1846.)

Предраги мени Симо!

Пошто самъ у твомъ писму одь 17. Ноємвр. пр. год. прочитао описъ вигнета за Лучу Микрокозма, одговоріо самъ ти 23. Дек. исте године, да на мой рачунъ заиштешъ одъ Г-на Василія Василієвића f. 55, па да съ ньима исплатишъ у Пешти нарученый вигнетъ, и држимъ да ћешъ быти тако учиніо. Я самъ се надао, а по твоме обећаню да ће Луча изъ печатнѣ изићи іоштъ у почетку ове године; но ево брзо и по године преко рока, а нѣ, баремъ овамо, іоштъ нема. Впрочемъ може быти да є она и давно штампана, па я іоштъ не знамъ; а може быти да ти послови твоє дужности не допуштаю око нѣ у печатньи настояти, па да лежи и садь у рукопису. Но было едно или друго за чудо ми є, како ми у толико времена не яви што за нію. Дакле ако є штампана, пошальи ми 100 екземплара на Трієстъ преко Г-на Михаила Вучетића; ако ли іоштъ чама у рукопису, а оно предай є Г-ну Иншпектору тамошнѣ типографіє съ молбомъ одъ моє стране, да є онъ даде штампати, а ти му за печатанѣ и за вигнетъ трошакъ плати.

Цетинѣ 30. маія 1846. год.

CCIV.

Николи Томасеу.

(21. IV. 1848)

Počitajemi Gospodine Tommaseo!

Primio sam Vaše pismo od 31. Marta n. s., koje me veoma udivilo. — Nije mi nužno bilo napominjati dužnosti к čovječestvu, jerbo su one sveti amanat, koi je priroda dala svijema osvjestjenima ljudima. — Ko obožava svobodu, i ko je upravo svobodan, on podobnome sebi ne želi ni tvori obide, jerbo gazi obožajemu svetinju nogama. Zla kleveta! Bog znade kada će se pleme Slavensko ispod njene gadne anateme osvoboditi i kada će ga zora istina obasjati, osobito pak protivu ovoga svobodnoga gnijezda kleveta vječno germi. Je li kervavije stranice u svemirnoj istoriji od Černogorske? Je li strašnije, viteškije i duže borbe medju nejednakostju jošte svijet vidio nego, što je vidio borbu Černogorsku poslje padenija carstva na Kosovu? Zloba i kleveta sve su ovo od svijeta, koliko su mogle krile, i naopako ga predstavljalje iz ova četiri uzroka: pervo, što smo Slavjani, koje kleveta po svuda goni; drugo, što su naši susjedi svagda bili neprijatelji svobode, protivu nje su tverdji kordon deržali nego protivu čume; treće fanatizam trostruki, pakleno sjeme nesloge, koi je našemu narodu više zla učinio no sve inoplemene sile i oružje; četverto, što su Cernogorci u gdjekoima nepristojnostima učenici turski, te urade gdješto po običaju turskome.

Da! cijela se gotovo Europa danas služi jednim šiboletom, isti šibolet upotrebljavaju Cernogorci evo četiri vijeka i po; on priliči čovjeku da nije buvan i kervav.

Žica, koja cijelo Vaše pismo prolazi iz dvije je struke upredena; ja ih obje dobro vidim.

Cetinje 21. apr. 1848. g.

Budite zdravo i veselo

Vaš obični prijatelj
VLADIKA CERNOGORSKI.

CCV.

Књазу Александру Карађорђевићу.

(јули 1848.)

Ваша Свѣтлость.

Не могу пропуштити овай згодній случай, да Вамъ се и писмено не поклонимъ чрезъ Г-на Янковића, тако исто и да Вамъ мою свагдашню желю не напоменемъ. — Војводство на слабе гране стои, па и да є са свимъ ослобођено одъ Мацара, за Србство никаква напредка, како Срби за себе не воюю него за туђина. — Хвала Вашой Свѣтлости и Вашой Србій до неба за благородна и велика Ваша пожертвованія; кудъ бы та срећа српска мѣсто Војводства, да се онда на Босну окренуло, данасъ бы се у рукама имало оно, што се не бы могло лако изгубити. — Да єдномь може букнути ентузіазмъ силнога нашега народа у Турской, съ подобнымь мѣстоположеніемъ Србима не бы нико могао врха главе доћи; мені се види да ми ово свагда можемо урадити, само кадъ шћети буде Ваша Свѣтлостъ и Ваша Србія. — Я самъ о овомъ послу говоріо и съ Г-мъ Янковићемъ, кои ће Вамъ моє намѣреніє разказати, колико га є могао разумѣти.

Не замѣрите моіой искрености и будите здрави и весели за срећу и дику цієлога Србства.

Ваше Свѣтлости
особ. почит. и слуга
В. Ц.

CCVI.

Вуковићу — Трст

(6. X. 1848.)

Господине Вуковићу!

Ако бы наша браћа Хрвати кћели кога одъ Црногораца звати у помоћъ, треба ће бродова изъ Сеньске Рієке за ньихь одправити, да Црногорце превезу, и треба ће некога назначити у Рієци, ко ће

Црногорце управити кудъ слѣдує и ньиховима необходимостима промишляти. Толико да Вамъ служи за владанѣ.

Цетинѣ 6. окт. 1848. г.

Д. М.[1])

CCVII.

Неком Србину у Трсту

(20. XI. 1848.)

Почитаємый Господине!

Драгъ ми є позивъ, коимъ ме браћа Славяни Трієстински позиваю за своєга сочлена у ньиномъ Сбору. — Основательима истога Сбора служиће на велику честь, ако онъ буде Славянскій. — Наше ствари свеколике имаю велику главу, а слабе ноге, те не могу обстати, па я се и тому дружству боимъ, да не пође трагомъ за Прагскіемъ. Е сиромаси Славяни, што бы Европа безъ робовахъ, да іой ніе ньихъ? Та морао бы mein Herr сбацыти рукавице, а ефендумъ бенумъ побацыти чибукъ, па се и єданъ и другій побратимити са трудолюбіемъ, да имъ ньина срећа у нарокъ ніе поклонила Славяне. Да, наше є племе имуће другихъ народахъ као проча животина, и ко има више стадо, онъ є богатіи. Ко се иколико сумняо, да нієсу Славяни роћени за робство, нека данасъ ньино послованѣ види. — Може ли што гадніе на свѣту быти одъ ньине слѣпоће? Я се свагда чудимъ, а нигда се начудитъ не могу, како некима людима може постыдно робство толико драго быти! Они су подобни пашчету, ербо се пашче трза да добыє слободу, но како исту добіе, поново къ веригама трчи да га свежу. Куда бы та срећа за мене самога и за ову шаку народа Славянскога, да є наше велико племе правога вероисповѣданія освіешћеныхъ людихъ, то и нашима бы одъ вѣковахъ за свободу мученіяма убрзо конацъ донело; али бадава, Славяни єднако за робствомъ теже.

Поздравъ ти братскій са свима пріятельима, коє имашъ у Трієсту и са правимъ Славянима.

Цетинѣ, 20. Ноэмврія.
1848. г.

ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

CCVIII.

Бану Јелачићу.

(20. XII. 1848.)

Ваша свѣтлостъ!

Свакому се напредку Твоему радуемъ како собственоме своме, ербо є Твой напредакъ народный, а то се зна и мой како Твоега собрата. — Свѣтлый Бане! трудно ли є Твоє свето званіе, но величествено и дивно. Тебе с тайна судбина на челу южныхъ Славянахъ

[1]) Ово је шифра Владичина секретара Димитрија Милаковића.

поставила, Тебе срећа съ дивнымъ напредностима вѣнчає, али се види, све Твоє изопачую — спаса си Престолъ, Династию и све нѣзине послѣдователѣ, учиніо си имъ услугу какву имъ нико іоште ніє учиніо одъ ньина постаня, па Твои задушницы послѣ неколико дана мѣсто захвале намећу Далмацій старій гвозденій ярамъ — а Далмація є Твоя Бановина — Далмація за дивнимъ братствомъ не чезне, али што є сирота крива, кадъ не види далѣ одъ носа? — Али сада, или хоће или неће морати ће се трсити таліянства. Свакій народолюбац, ціели народъ нашъ у Тебе є очима опро, и къ Теби руке пружіо, како Небомъ посланоме Мессій. Твой є задатакъ великъ, ньимъ Европа новый видъ добива, онъ миче гадну лягу са лица силныхъ Славянахъ, кои до дана данашнѣга ништа друго ніесу были, до продани и жалостни робови и надничари другіихъ народахъ. Ахъ драгій Бане! вѣкъ земля од ове мрске неправде стенѣ, душе су благородно мыслећихъ Славянахъ у вѣчной муцы, стиде се свѣта и людихъ сбогъ овога нискога станя, у коему смо спрама другихъ народахъ Европейскихъ нашомъ собраћомъ — ради чега мимо проче народе овай злый нарокъ насъ прати, рашта смо привикли робовати, рашта своє силе не познавамо, рашта неко слѣпо задахнуће управля Славянима, те се самовольно у туће вериге вежу — я самъ, истина є, съ овомъ шакомъ народа, подъ анатемомъ тирянства и шпіонства, свободан. Али шта ми є болѣ? када гледамъ около себе милионе моє браће, ће стеню у туће ланце. Веома ме є обрадовало потонѣ Твоє писмо одь 7га Хбра, некъ ихъ буде туга — може имъ быти называти те Баномъ Далматинскимъ, нека именую како хоће, само нека є Далмація у Твоіой руцы, да се єдномъ саставимо — несносно ми є оно, што Ти прво званіє и мѣсто у Царству обећаше па одступише — одъ свашта ће одступити — и што се снажномъ мишицомъ не узмогне држати, оне све треба за ништа сматрати — желіо самъ да ми є могуће было послати Вамъ у помоћъ неколико Црногорацахъ и готови су свагда на Твой гласъ, а на користъ обшту — ништа ме до сада на свѣту ніє интересирало толико, колико Твой посао, ради тога бы велику задужбину учиніо, да ме чешће удостоишъ Твоимъ неоцѣнѣнымъ писмомъ. — Свако, мало и велико, моли Ти Бога за здравлѣ и за срећанъ успѣхъ, а я више одъ свакога, кои съ найвишимъ почитаніємъ остаємъ.

Ваше Банске Свѣтлости

Преданый слуга

N-ro 56.

Цетинѣ, 20. Дек. 1848. год.

CCIX.

Графу Меду Пуцићу.

(22. IV. 1849.)

Почитаемый графе Почићу!

Хвала ти на братской успомени, на красномъ дару, коимъ си ме обдаріо, та ово нієсу Таліянке, но китне и гиздаве Србкинѣ, коє

ће свакомъ родолюбцу душу ограшити. Што є твой умотворъ, онъ доиста у светомъ храму нашіехъ музахъ блиста чистимъ вѣроисповѣданіемъ народнимъ. — Дубровникъ є єдинствена дика кньижевности наше, а ты си дика нѣгова. Ей, кукавни Срби, свачія их сабля сѣче, изтрієбити ихъ не мога, никакви ихъ тирянски ланци не могоше одржати да робую, а глупи ихъ мисионери са своима лажама окужише и утрієше: разлучише Србе пуке и невине, свакій на свою страну, отуђише брата брату, крваву саблю међу Србима извадише, и одтискоше ріеке братске крви, те провреше. — Богъ знаде хоће ли се Срби када одъ ове смртне ране излієчити. Драгій Графе, данасъ су настала времена одъ послованя за оне, коима ништа своє ніє урађено. Я самъ се у почетку нешто надао, него данасъ видимъ, да є за садъ Югославенство идеална ріечъ, коя само празніемъ гласомъ ліепо звечи. Што є Бановина (Троєдна Кралѣвина) и Войводство, то су мртве историчке ріечи, друго ништа. Югославени силе своє не познаю — па и заслуге своє не виде — съ тога они себе и предаю слієпо у безусловно робство туђину; ово є вѣчна мука за оне, кои су ньихови и за оне душе коє ово осѣћаю — него све єдно быва, кадъ наша браћа не умію разумѣти, што є дична свобода.

По наредби моіой, до кои данъ доставиће се Г-ну П. Мартекинію имена овдашньихъ пренумеранта на „Дубровникъ — цвієтъ народне кньижевности“.

Съ Богомъ Г-не Почићу, братскій ти поздравъ са свима народољубцыма

Твой почитатель и слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ[1])

Цетинѣ, на Ђурђевъ данъ
1849. год.

ССХ.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(24. III. 1850.)

Ваше Высокоблагородіе, Милостивый Господине!

Хвала Вамъ на свагдашньой Вашой любави и приятельству. Увѣренъ самъ да є изборъ Вашъ за учителя Стефану добар, али я одъ Стефана доста зебемъ; истина є онъ има доброга таланта, али є подь великіемъ пренебреженіемъ укопатъ. Кодъ нѣга є посао безпослица, те му се правога посла не да дохватити, а найвише га штети нѣгова несмислена поезія, коя му памећу обрће, и лажніема га преварама заслѣплює, због овога я самъ на нѣга много викао, но како ми се чини, ніє на мой савѣтъ главе обратіо, а изволићете му и Вы напоменути за ову стваръ, коя ће вѣчну несрећу нѣгову проузроковати.

Я самъ ючеръ сашао у Которъ, єрбо веома страдамъ одъ прсихъ, и премѣна ми є воздуха учинила поболшанѣ, а и доктори ми обећаю,

[1]) Ово писмо штампано је у „Дубровнику“ бр. 32 ех. 1896; али с неколико погрешака.

да ће ми поправити здравлѣ. Мени є веома теготанъ овай слазакъ быо, али неволя брода не гледа. Поздраляюћи срдачно Васъ и Вашу благородну фамилію съ почитаніємъ остаємъ

Вашега Высокоблагородія

У Котору 24. марта 1850. год.

Пріятелъ и покорній слуга

ССХІ.

Конзулу Гагићу — Дубровник.

(13. X. 1851.)

Г. Гагићу

При овомъ приложено писмо благоволите доставити барону Мейендорфу у Віену, коему тимъ одговарамъ на нѣгово отношеніе, коє самъ имао честъ получити приключено у Вашемъ почтенномъ писму одъ 10. (22.) окт. N-ro 79.

Касательно мога здравля, за коє Вы као мой пріятель желите знати, нимало не могу Вамъ се похвалити, особито одъ ючеръ доста се полошило.

Съ отмѣннымъ высокопочитаніемъ и преданности честь имамъ быти

Вашега Высокоблагородія

N-ro 69.
Цетинѣ 13. окт. 1851. г.

Покорнѣишый слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

ССХІІ.

Решетару, окружном капетану которском.

(16. X. 1851)

Высокоблагородный Господине!

Неповольно станѣ здравля мога принуђуе ме поћи одавдє сютра за Которъ, не быхъ ли ту или на другоме комъ мѣсту нашао себи побольшанѣ, о чему доставляюћи до Вашега знаня, съ отмѣннымъ почитаніемъ и уваженіемъ честъ имамъ быти

Вашего Высокоблагородія

N-ro 71.
Цетинѣ, 16. окт. 1851.

покорній слуга
ВЛАДЫКА ЦРНОГОРСКІЙ

II. ПИСМА ВЛАДИЦИ РАДУ.

Овдје се штампа само неколико интересантнијих писама Владици Раду од наших познатих људи.

У свем се штампа шест писама, и то једно књаза Милоша, једно Вуково, једно књаза Михајла, једно Марије Сима Милутиновића и два бана Јелачића.

Није ми познато, да ли су ова писма гдје штампана. Г. Д-р Л. Томановић, при писању своје књиге „Петар II. Петровић—Његош као владалац“, имао их је у рукама. Он је, на жалост, цитирао само неколико редака из великог писма књаза Милоша (I.), јер је писмо до данас готово у пола пропало. Користећи се с тих неколико редака, ја сам покушао, да и остале празнине попуним. Бојао сам се, да то чиним за читаво писмо; три мјеста, гдје је пропало више текста, оставио сам непопуњена и ако и њих не би било тешко попунити. Писмо књаза Михајла (III.) штампао је г. Томановић у цјелини (стр. 186. пом. књиге), али ради неких ситних разлика, ја сам га ипак штампао овдје.

И Јелачићева писма употријебио је г. Томановић и то писмо од 1848. у цјелини, а писмо из 1849. у изводу.

Концепт писма Владичина, којим је јавио књазу Милошу смрт Петра I., нијесам могао наћи, а тако ни одговор на ово писмо Милошево.

Вуково писмо штампано је већ у његовој Преписци књ. VI стр. 366. Оно је прештампано из 63. књ. Гласника Српског Ученог Друштва и како немам те књиге при руци, не знам откуда је то писмо преписано. Али, пошто има неких разлика, а оно у Преписци нема ни завршетка, то га штампам овдје поново.

Некоја од ових писама имају везе с писмима Владичиним, која се штампају напријед. Вук у овом писму, од 14.

II. 1845. пише, да није добио одговор на прво своје писмо, које је писао негдје у децембру 1844. То писмо нијесам нашао, а како се види из Преписке, ни Вук није сачувао концепт. Али на ово писмо од 14. II. Владика је наредио Милаковићу, да му одговори. Писмо је писано доста непријазним тоном, и то зачуђава, кад се зна, да је Владика писао Вуку увијек топла писма. Коначно, ово писмо стоји у вези и с писмом Владичиним од 2. фебруара 1844. у ком је молио књаза Александра Карађорђевића, да Вуку дадне пензију.

Писмо књаза Михајла Обреновића можда је у вези с писмом Владичиним, које сам ставио у год. 1848. На овом писму није забиљежен ни дан, ни година, па ако, збиља, ова два писма стоје у вези, онда је Владичино писано негдје у јулу 1848.

Прво писмо Јелачићево из 1848. одговор је на неко Владичино писмо, које се изгубило, а ни концепт није сачуван. На ово писмо одговорио је Владика писмом од 20. децембра 1848. Писмо Јелачићево није заслуживало одговор и то још онакав одговор, какав је добио! Па ипак му Владика пише, и то, без сумње, како то с правом нагађа г. д-р Томановић, не би ли ову изгубљену овцу повратио своме стаду....

На друго Јелачићево писмо од 1. априла 1849. одговорио је Владика, како тврди г. Томановић, који и цитира то писмо, 3. јуна исте године. Концепт овога писма ја нијесам нашао.

Писмо „Пунктаторкино“ мислим да није још нигдје штампано.

I.

Књаз Милош Обреновић Владици Раду.

N-o 491.

Ваше (Высокопреосвещенство)!

Содржаніе писма Ваше(га Высокопреосвещенства од) ..... 1831. године, извѣщаваюће ме о смр(ти Њ. Высокопреосвещенства) стрица Вашегъ и старца Митро(полита Петра Првога) погрузило є и мене не маломъ жало(стию и ако томе) било се и подпре надати, човекъ (је смртан, мора умријети.) Ваше (Високопр.) тимъ случаемъ (је погружено, особито у ова)

тешка времена. Но дужно је и оно (.....)
нію (.....), тако э (.....,.....)
сѣтити Црну Гору тимъ уд(.....)омъ.

Єдно што ме за изгубитомъ тимъ тѣши (јестъ то, що сте)
Вы преподобныи Господине! намѣстникомъ (његовим наиме-)
новани и признани. Човекъ младъ и као (Ви по-)
знати, пунъ любве къ отечеству у станю научити (ће се)
и све далѣ напредовати, то су свойства, изъ коихъ (Високопр.)
Вашемъ велика полза. море произићи. У пот(.....)
полезно, и имаюћи у очима єдино благоденство (народа, којим)
сте позвани управляти, любећи и грлећи свакогъ (Вашегъ пода-)
ника, правога бранећи, а кривога казнећи и живећи (у миру)
и любави съ онима, кои су Вамъ додани, да съ нима (пра)
вленія дѣлите, учинићете отечество срећнимъ. На (ћи ћете)
у томъ срећу, то Вамъ желимъ и я и свакіи (Србинъ?)
усердно.

Моє пріятельство къ Вама биће продуженіє оно(га)
покойному стрицу Вашемъ. У свако доба, и у свако (време
(я Вамъ обећавамъ, да) готовъ стоимъ къ служби
(Вашега Високопреосвештенства)
(.....)овића до Васъ, долазимъ явити
(.....) бывши у Ст. Петербургу, пре
(.....)тили и донели нѣке препоруке и за
(.....) будући, сообщити Вамъ ій препоручіо бы
(да пошаљете) два одабрана и повѣреніє Ваше имаюћа, човека
(да се о) истимъ препорукама съ нима разговоримъ.
(знајући, да се) скадарскій везиръ съ Босномъ на Султана
(спрема ја за моју) политику сходнимъ налазимъ, остати
(у миру и тишини и) не мѣшати се у њина дъла. Но судимъ,
(да би то за) Црну Гору пробитачно было, кадъ бы првому одъ
помоћи быти и нѣколико оружаніє людій, а за плаћу, дати
(му могла). Не знамъ какво є Ваше у томъ призрѣнію рас(по-
ложеніе) я му не могу помоћи. Вама стои на вольи, дати
му рукопомоћъ или не дати. Но ово долазимъ нарочито совѣто-
вати Вамъ: Немойте да узнемируете везира реченога; Црна
Гора више пута била се съ њима, и ніє могла на край изићи,
Црна Гора не може безъ Скадра ни существовати, она и рану
свою има одъ нѣга и трговину свою посредствомъ нѣга распро-
странява. — Ако іоштъ задате везиру слово, да га нећете
дирати, моћи ћемо за Васъ и веће полze съ њиме уговорити.
Она му є више пута рѣчъ задавала, да га неће дирати, и опетъ
є слово нарушавала. Што є пре было, нека; немойте да подъ
Вашімъ правленіемъ такво што буде и догоди се. Слово задано
држите свето и нерушимо, облацы да се скруше надъ вама, пакъ
одъ задане рѣчи не ударайте. Дуго искуство научило є мене
да одржаніє задана .....
мой успѣхъ до данашн .....,.
Немойте да помисли .....
одъ куће, садъ могу .....

лити; но я предвићамъ, да .....
вратити, пакъ бы Вамъ после .....
стао враћати заямъ.

Препоручујући се светимъ В(ашимъ молитвама у пріятель)ству остаемъ

Вашегъ (Високопреосвештенства)

МИЛОШЪ (ОБРЕНОВИЋЪ)
Кня(зъ Сербскіи)

У Крагуевцу
25. февруара
1831.

II.

Вук Ст. Караџић Владици Раду.

Ваше Високопреосвештенство,
Премилостиви Господару!

Ваља да сте дознали из Павловићевијех новина, да је правитељство Српско одредило, да ми се опет даје пензија од 400 талијера на годину. Обадвије су препоруке Ваше у томе врло помогле, а особито Вучић. За оно, што за двије године и неколико мјесеци нијесам примао, нема за сад ни спомена, него се почиње од 29. дек. пр. г., али ме пријатељи одонуд тјеше, да ће се послије и оно мо(ћи да) поврати.

Негдје прије два мјесеца писао сам Вам једно писмо, на које до данас не имадох части примити одговор. Ја сад на прољеће морам отићи у Србију, да захвалим и устмено Госпоци и пријатељима и да огледам, е да би се што могло учинити за онај остатак; па оданде послије не знам куда бих. Кад би се могло преко Босне и Херцеговине, или барем преко Арбаније, проћи к Вама, то би ми најмилије било, али су туда страшни пути, а ја хајдучки не могу ходити, него бих морао ићи дању царскијем друмом. Шта велите Ви о томе? А особито Вас опет молим да ми јавите, мислите ли Ви о Тројицама ићи под Острог. И то бих молио, *одмах* да ми одговорите, па писмо да пошаљете на Тирку, да би ми га он могао послати у Бијоград, ако ме овдје не би застало; јер може бити да ћу ја на свршетку марта одавде даље отићи. Хеј, кад бих Вам могао преко Никшића доћи *под* Острог! Долазе ли о Тројицама ондје људи из Херцеговине? Да ли би мени на томе путу што помогла бурунтија везира Бијоградскога?

Мислим да сте ми пјесама доста скупили, и молим Вас да напоменете једнако да се купе, па ако не буде суђено, да се на љето ту видимо, а Ви ми их по поузданој прилици пошаљите у Тријест на Г. Владисављевића.

Препоручујући се Вашој дојакошњој милостивој благонаклоности, и цјелујући Вам десницу, с највећим високопочитанијем остајем

Вашег Високопреосвештенства

(Ваш Почитатељ и слуг)а

(У Бе)чу 14. фебр. 1845. ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

III.

Кнез Михајло Обреновић Владици Раду.

Ваша Свѣтлость,

Святѣйшій Владико и Господару!

Долазимъ поздравити Вашу Свѣтлостъ овимъ писмомъ искренно, и молити, да би желю, кою доноситель листа овогъ Вама предложіо буде, за мою собственну пріимити и испунити благоволили.

Ја истина, немамъ срећу лично познавати Вашу Свѣтлостъ; но увѣренъ будући да совршенно поняте задатакъ данашнѣгъ времена, по томъ начелу изрећи могу: да се не само познаємо, но да и єдни єсмо.

Пріимите Свѣтлыій Господару увѣреніе могъ безмѣрногъ почитанія и преданности, съ коіомъ єсамъ

Вашъ

У Роичу 27. юнія 1848. Покорныій слуга
КНЕЗ М. М. ОБРЕНОВИЋ.

IV.

Бан Јелачић Владици Раду.

Свѣтли Владико!

Овай часъ разуміо самъ, да є одъ стране Ваше, на мене пре дужегъ времена было управлѣно писмо, коимъ сте ми руку помоћи у народномъ момъ предпріятію пружили; мені є веома жао да іа почитаемо писмо Ваше приміо нисамъ и на исто іошъ одавна одговорити не мога, зато долазимъ

Вамъ овимъ мою найсердечнію изяснити благодарностъ на любави Вашой, тимъ выше, што сте ми помоћъ башъ у оно магновенѣ понудили, кадъ сам іа за свету стваръ Народа мога и Царевине Аустрійске оружіє дигао, єръ то е показало искренну и сусѣдну любавъ Вашу прама мени и Домовини нашой, — то е засведочило да сте уважили разлоге, кои ме на тай коракъ побудили єсу. — Што се пако тиче понудите помоћи, принуждено се сматрамъ обяснити Вамъ, да іа такову безъ дозволеня Дипломаціе примити и прибавити у станю нисамь, а и нуждне кораке кодъ печителства безъ основногъ изясненя Вашегъ чинити не могу. — Въ прочемъ, будући се є видь предузећа мога преобразіо, надати се є, да ће се задатакъ мой скоримъ рѣшити, — међутимъ за свакій случай уздержаемъ себы употребленіє засведочене любави Ваше, и молимъ да ми ту нигда не ускратите, препоручуюћи се у сусѣдну любавъ, остаемъ съ високопочитаніемъ и искренымъ поздравомъ.

У Главномъ Стану момъ, у Бечу 19. студ. — 1. просинца 1848.

ЈЕЛЛАЧИЋ
БАН

V.

Марија Сима Милутиновића Владици Раду.

Ваше Високопреосвященство
Милостивѣишій Господару!

Увѣрена самъ да сте до данасъ изъ новина Београдски дознати могли, да є мой добри Сима 30-га Дек. прошле године умроо; и да є Трагедія, Смртъ, или повратак Карађорђа у Србію, недовршена остала: а будући да є покойни Сима ово драматическо дѣло, Вашомъ дивномъ Лучомъ Микрокозма изазватъ одпочео писати, то ми у дужностъ спада извѣстити Васъ Господару, шта є, и колико є урађено?

Готови и начисто прерађени табака има 77-мъ. Дѣло є ово у Стиховима списано. Почетакъ дѣла спада у последнѣ дане деветомѣсечнога чеканя Карађорђева у Петрбургу (да предъ Цара изађе) и то на данъ два ли пређе, него ће кодъ блажене памети Цара Александра аудіенцію добити. Почемъ предъ Цара изађе, и почемъ одъ Стойко-

вића, Родофиникина, Хетмана Донскій казака, Графа Платова, и Каподистріе у име самога Цара наставленія добіе, одлази у Хотинъ, гди є пре нѣга већъ Каподистрія дошао, и наново све съ њиме утврдіо и углавіо; ту се іошъ састане съ Младеномъ и овоме одкріе сву тайну; Младенъ искрено советує Карађорђу да не иде у Србію, єръ ће пропасти. Карађорђе овай совѣтъ не слуша, но є юначки прегао Србство опетъ подићи, или самъ собомъ за све главомъ платити. Ту се Карађорђе преруши, па изъ Хотина преко Яша и ћесаріе дође у Србію. Ту на скели Рамской нађе као скелецију, єдногъ свога великога войводу, старовлашкогъ Кнеза Максима Рашковића. Овай позна Карађорђа, али Карађорђе неће да се призна, и кадъ види да му войвода силомъ свою службу и услугу за у будуће намеће, онда му Карађорђе заповѣди ћутати, и седити ту гди се затекао. Одавде дође у планину Радованъ, гди нађе єднога селяка, кои га такођерь позна и скріе у колебу свога кованлука. Одавде пошлѣ човека тога по Вуицу. Овай дође, састане се са Карађорђемъ и по међусобном договору, пошлѣ Вуица свога писара Милошу у Београдъ, да му за долазакъ Карађорђевъ яви. У то исто време већъ су Паша београдски и Милошъ, пређе Вуице за долазакъ Карађорђевъ дознали, па кадъ и Вуичинъ писар исто потврди, онда Паша и Совѣтъ осуде Карађорђа као бунтовника на смртъ. Ово се чрезъ Турака и Србаля заповѣди Вуици, да онъ ово грозно дѣло изврши, кое Вуица, после дугога бореня са совесћу дужности према своме Господару, и Отеческе любави према єдиному Сину, когъ су му Турци у Смедереву у таоце узели, надвладанъ чувствомъ отеческе любави, препоручи Попу Јовану, да му сутра дође два човека опояти, спреми плоску са ракіомь, у кою є Паша афріуна помешао, па дозове и Николу Новаковића. После седне Вуица съ Карађорђемъ за софру, почну изъ плоске редомъ пити — Вуица не гута — Карађорђе отворенимъ очима задріема, после изађе Вуица изъ колебе у кою е и онъ тобожъ прилегао біо, даде знакъ Новаковићу, овай размане сѣкиромъ, те му пресече десно раме, у то пойми Карађорђе извући саблю, но рука клоне и онъ викне. „Хей Вуица, вѣра те убила! Шта учини одъ Бога нашао.“ У то се и остале пушке у Карађорђа саспу, па найпосле оцече му Новаковићъ главу.

Монолози Карађорђеви и поєдини лица и хаветій пуни су дивни картина. У ньима су страсти, слабости срца и величество духа човечіегъ, найживльимъ бояама изображене. Постепенности интереса и карактера метаморфозирани дипломата — у метафизическимъ видовима — єдинствене су.

Сила совѣсти, коя Карађорђа мучи, нѣгова любавъ къ Србскоме народу, нѣгово каянѣ, очаянѣ, нѣгова надежда на Цара А. нѣгова безазлена гордостъ на учинѣну Руссіи жертву и найпослѣ нѣгова отважностъ све снова васкреснути и подићи, и себе предъ Богомъ и свіетомъ оправдати, или погинути; то би све, я по моме понятію, савршено назвати могла. Овако су скоро сви карактери дивно израђени; међу коима є найважніє, подлостъ Карађорђевога секретара Яньићия, безбожіе Митрополита Леонтія, искренностъ Младенова, властолюбіе и дволичностъ Милошева, станѣ Вуичино и т. д.

Ово є садржъ први двею свезки. Трећа пакъ, коя є недовршена остала садржава у себи слѣдства предходећи іой догађая, и могла би се по себи, такођеръ као драма сматрати. У овой свезки ради глава Карађорђева, коіомъ є Сима силу и вліяніє народа Србскога персонифицирао. Глава добія на часъ свой трупъ и оружіе, а на часъ на све стране крвъ изъ нѣ прска. Кадкадъ є спокойна, а кадкадъ страхъ и ужасє око себе простире. Она говори и заповѣда шта съ ньоме да се ради, прориче и найпосле подчинява се нѣной вольи и сами Султанъ па и властолюбивый Милошъ.

Ова глава долази изъ Радованя до у Београдъ; овде се кожа скине и у Цариградъ пошлѣ, а костъ се кодъ цркве закопа; царъ угледавши нѣгову главу, посѣче яньичар — Агу и свою стражу, па после дає татарину Карађорђа главу, да є носи къ Милошу, и да є овай поредъ тѣла закопа. Но Милошъ совесћу своіомъ мученъ, нема мира одь Карађорђа ни на сну, нитъ на яви. Зато заповѣди изкопати главу и однети є у Радованъ къ своме тиѣлу, па и самъ отиде изъ Београда у Црнућу. Али ни овде нема мира одъ Карађорђа, и до часъ дође му и човекъ, кои є главу къ тѣлу у гробъ положио, и овай му прича чудо, кое є онъ одкопаваюћи видіо.

Довде је Сима писао, а далѣ ни ріечи. Ова(!) би кньигу сасвимъ свршіо біо, єръ ми є казао, шта іошъ има радити и то би све за єданъ данъ урадіо біо, да се ние нѣшто догодило, на кое морамъ жалити докъ самъ жива. Г. Зубанъ

чувши одъ Симе, да ће овай свою Трагедію скоро окончати, навали на Симу, да онъ ово свое дѣло самоме Султану посвети, увѣраваюћи га, да ће га онъ у Цариграду препоручити, и да ће за дело од Султана такови даръ добити, коимъ би ову кућу и башчу, кою є сирома Сима на вересію узео, исплатити могао. Тринаєстъ цели дана! боріо се, шта да ради и хоће ли болѣ учинити ако Зубана послуша, или ако га не послуша; знао є као човекъ, да ако би га послушао и одъ Султана даръ добіо, да би со тимъ кровъ жени и детету іошъ неякомъ прибавио; али као Србинъ ріедки, намѣніо є іошъ у почетку ово дѣло єдномъ простомъ Карађорђевом войнику, по имену Узун — Мирку Апостоловићу. Овай Мирко и данасъ є живъ, и ужива нешто пензіе. Онъ и Сима били су побратими. Мирко є дика онога славнога Карађорђева времена. На нѣму є више одъ двадесетъ раана(!), онъ є Карађорђу у самоме почетку поклоніо на востаніе преко сто хиляда гроша. Никада ніе се хотео старешинства примити, но за примѣръ и угледъ другима служіо є као простъ войникъ; онъ є съ Кондомъ самъ трећи у варошъ на С. Андрею ушао, турске страже на ....[1])

VI.

Бан Јелачић Владици Раду.

Преосвећени Владыко!

Велике ме бриге тару и к' тегобам воєваня сваки дан доходе нова заплетеня политичка у Славянству Царевине наше.

Међу ова спадаю и нереди, кои се у Боки Которской догађаю.

Моя дужностъ, као Владателя од Цара поставлѣног у Далмаціи, ište да све путеве употребим, кои воде к' миру. и реду, неопходной полуги благостања и цвѣтаня народног. У име любави народа нашег Вас дакле молим, да што є у Вашим силама, настоите препрѣчити прелаз Ваших людих с' намѣреніем непріятельским у Боку. Па ако бы Которани по савѣт к' Вама дошли, рецыте им, молим Васъ, како є за корист нашу потрѣбно у Боки Которской мир држат, и желѣ своє законитим путем Влади поднѣти, код коє ћу я свагдар

[1]) Писмо писано вјероватно у јануару 1848. Нема свршетка. Прилог писму је надгробно слово Симу од Исидора Стојановића.

знат народ мои заступат и што права корист нѣгова захтѣва задобит.

Ово ће бит од Вас нови доказ високог понятія о нашим интерессим, и чврсте любави међу браћом югославенском.

Я Вас искрено и срдчано поздравлям

У Пешти 1. Травња 1849.[1])

Ваш пріятель
JELLAČIĆ BAN.

---

[1]) Ово је дописала трећа рука. Потпис је својеручан Јелачићев.

III. Писма о болести и смрти Владичиној.

Из године 1851. остало је веома мало писама Владичиних. Управу земљом и преписку преузео је на себе сенат и његов предсједник Перо. Од ове преписке сачувало се 6 писама, која говоре о болести и смрти Владичиној. Пет писама је Перових и једно ђенерала Мамуле. Мамулино је писмо одговор на Перово од 18. октобра, али у исто вријеме одговор је и на Владичино од 16. октобра, којим јавља Решетару, да ће сађи у Котор. На ово писмо Мамулино одговорио је Перо већ сјутра дан, пошто Владике није било већ међу живима.

У писмима под N-о 73 до 76 извјештава Перо о смрти Владичиној Књаза Александра Карађорђевића, барона Мамулу, окружног капетана которског Решетара и конзула Гагића.

I.

Перо, предсједник сената, моли окружног капетана которског Решетара, да пошаље једног искусног љекара болесном Владици.

—

Высокоблагородный Господине!

Нѣгово Высокопреосвещенство Владика Црногорскій, мой братъ, у таквой є слабости здравля свога, да необходимо часъ пріе потребуе при себи искуснога каквога лѣкара, за то притѣчемъ къ Вама съ найпокорніомъ молбомъ, да бысте имали доброту послати, ако є икако могуће, безъ одлаганя, єднога одъ тамошньихъ найискусниехъ лѣкара.

У надежди, да ће моя молба испунѣна быти съ чувствима отмѣнога высокопочитанія и уваженія честь имамъ бити.

Вашега Высокоблагородія
ПРЕЗ. СЕНАТА.

N-о 42
Цетинѣ 18. окт.
1851.

II.

Ђенерал Мамула извјештава Пера, да шаље љекара за Владику.

—

Высокоблагородный Господине!

По томъ бы назначенъ одъ овога Г^{на} Управителя Окружія боко-которскога Решетаръ, да Нѣгова Ексцеленція Владыка Црногорскіи єстъ болестанъ и да жели саћи у Которъ за имати коюгодъ помоћъ одъ лѣкара, я одма поћохъ изъ Дубровника, дѣ се нахоћахъ у службенимъ послима и доћохъ ючеръ на противъ зла бремена съ Парабродомъ овди у Которъ.

Я доведо' са мномъ у исто бреме Гласовитога Ликара Регимента Баронъ Hess Господина Новотни, кой доста бы пофалѣнъ свуда за помоћи дате болестницима.

Я га дакле шалѣмъ Вами, Високоблагородный Господине, али како онъ не би мога за више дана стати изванъ Дубровника, дѣ га дужностъ службена позивлѣ, тако Васъ молимъ да бысте управили у начинъ, да Господинъ Новотни поврати се колико пре амо, за поћи на своє мѣсто у Дубровникъ.

Будући да станѣ здравля Нѣгове Ексцеленціе Владике єстъ, како чуемъ, веома мучно, тако Васъ молимъ Високоблагородный Господине, да помислите, да могло би се догодити, да напротивъ настояня овога врлога Лѣкара, кои веома жели повратити здравлѣ болесному Владыкы, не бы нѣгово дѣлованѣ могло быти корисно, тако не бы хотіо, да бы ико у такому случаю суймио, да Г-н Новотни ніє настояо како треба помоћи немоћнику.

Ако бы Вы, Высокоблагородный Господине, привидили, да бы се то могло случити, я Васъ молимъ, да бысте то на врієме явили Господину Новотни, и не допуштали да онъ почме лѣчити болестника, єръ было бы мени веома незадоволно, да ови врли Лѣкаръ, толико почитованъ одъ свакога, наступи на какво очаяніе и напасъ без икаква свога узрока и поманканія.

Молимъ Васъ у ову пригоду, да бысте приказали Нѣговой Ексцеленцій Господину Владыкій чувствованія мога особытогъ почитанія и уваженія.

Имамъ честь понновити увѣренѣ мога срчана поздрава и изверстногъ доброхотенія

Вашега Высокоблагородія

Покорный слуга
и желећи, да премилостивни Богъ помогне за вашу
сречьу и радостъ и за моэ велико веселѣ

У Котору, 31. Октомбра 1851.[2]) ЛАЗАРЪ МАМУЛА, Генералъ[1],

Нѣговомъ Высокоблагородію
Господину Петру Петровића
Пресиденту одъ Сената Црногорскога
на Цетинѣ

III.

Перо извјештава књаза Александра Карађорђевића о смрти Владичиној.

—

Ваша Свѣтлостъ
Премилостивый Господару!

Нѣгово Высокопреосвещенство Владыка и Господарь Црногорскіи и брдскій П. П. Нѣгошь, мой братъ, ючеръ у 10 сатій пре подне преселіо се у вѣчносъ.

Ову печалну вѣстъ саобщаваюћи Вашой Свѣтлости, као пріятелю предпоменутога покойнога Владыке, кои є мене оставіо, да по смрти нѣговой управлямъ народныма дѣлима, и препоручуюћи овай народъ и у будуће Вашемъ благоволенію, съ чувствима глубочайшега высокопочитанія и преданности честь имамъ быти

Ваше Свѣтлости Премилостивога Господара

N-o 73
Цетинѣ 20. окт.
1851. год.

Всепокорнѣйшій слуга
ПРЕЗИД. СЕНАТА

Нѣговой Свѣтлости
Князу Србскому
Александру Карађорђевићу
у Бѣограду

IV.

Перо извјештава ђенерала Мамулу о смрти Владичиној.

—

Ваша Ексцеленція]

Нѣгово Высокопреосвещенство Владыка и Господаръ Црногорскій и брдскій Петарь Петровићь Нѣгошъ, мой

[1]) Реченицу: „и желећи“ и т. д. написао је својом руком Мамула.
[2]) По нашем календару 19. октобра.

братъ, послѣ кратке болести ючеръ у 10 сатій пре подне, на жалостъ нѣговы пріятеля, преставіо се.

Доводећи ову печалну вѣстъ до знаня Вашега као пріятелю предпоменутога покойнога Владике и благодарећи Вамъ душевно на томъ, што сте имали доброту упутити овамо єднога одъ поисканый лѣкара, коєга сте благоволили препровести Вашимъ драгоцѣннымъ листомъ, на мене подъ датумомъ 19(31) окт. отпремленымъ

Съ чувствама отмѣногъ високопочитанія и душевне преданности честь имамъ быти

Ваше Ексцеленціэ

покорнѣйши слуга
ПРЕЗИДЕНТЪ СЕНАТА

N-o 74
Цетинѣ, 20. окт. 1851.

Нѣговой Ексцеленцій
барону Л. Мамули
Г-ну Генералу etz. etz.
у Котору.

V.

Перо извјештава окружног капетана которског Решетара о смрти Владичиној.

—

Высокоблагородній Господине!

Печалну вѣстъ спѣшимъ явити Вашему Высокоблагородію, да се Нѣгово Высокопреосвещенство Владыка и Господаръ Црногорскій и брдскій Петаръ Петровићъ Нѣгошъ, мой братъ, ючеръ у 10 сати пре подне у вѣчность преселіо.

Молећи Васъ покорно, да благоволите довести до знаня Вашой старіой Власти о смрти предпоменутога Владыке и Господара Црногорскога и брдскога. Съ отмѣнымъ высокопочитаніемъ и уваженіемъ честь имамъ быти

Вашега Высокоблагородія

Покорн. слуга

N-o 75
Цетинѣ 20. окт.
1851. год.

Нѣговомъ Высокоблагородію
П. Решетару
Г-ну Администратору бококоторскогъ окружія etc. etc.
у Котору.

VI.

Перо извјештава конзула Гагића о смрти Владичиној.

—

Ваше Высокоблагородіє,
Милостивый Господине!

Печалну вѣстъ спѣшимъ явити Вашему Высокоблагородію, да се Нѣгово Высокопреосвещенство Владыка Црногорскій П. П. Нѣгошъ ючеръ у 10 сатій пре подне, на жалостъ свію нѣговы пріятеля, преставіо. На єданъ сатъ пре нѣговогъ у вѣчностъ преселенія изявіо є у присутствію Главара Црногорски, да є Вашему Высокоблагородию предао на сахраненіє єдну запечатану хартию, у коіой є учинио нека расположенія за насъ, и да ту артію по нѣговой смрти заиштемо одъ Васъ.

Молећи Васъ покорно, да изволите обявити Россійско Императорскому Министерству о смрти предпоменутога Владыке, и да предателю овога писма, Радовану Пиперу перянику, вручите предпоменуту хартію, из коє ћемо видѣти, какова су расположенія и ньима у своє време довести до Вашега знаня, а међутимъ съ отмѣннымъ высокопочитаніємъ и преданности честь имамъ быти

Вашега Высокоблагородія
Милостивога Господина
покорнѣйши Слуга
ПРЕЗИДЕНТЪ СЕНАТА

N-o 76
Цетинѣ 20. окт. 1851. г.

Его Высокоблагородію
Ј. М. Гагичу
Г-ну Рос. Имп. Конзулу
въ Разузѣ

СМРТ ВЛАДИКЕ РАДА.

— Народна пјесма. —

Што је пала од истока тама
Од Скадарске међе Скендерлије
До врх циља Иванбеговине?
Црну Гору притиснула тама,
А на Ловћен закукала вила,
На Цетињу према манастира
Соколићи пиште на јатима,
Завијају вуци у лужине.
Није тама од Бога послата,
Нити кука на Ловћену вила,
Нити вију вуци у лужине,
Нити пиште тице на јатима,
Већ то цвили црногорска раја
Свог Владику плаче Господара.
Разболе се Петровић Владика,
Црногорска звијезда и дика,
Нит' од туге, нит' каквијех рана
Боловао три године дана.
У радости пролазио дане,
Велике је књиге научио,
Познао се с учевним људима
И са њима вазда друговао.
Једно јутро урани Владика,
Прије зоре и прије Данице:
Сједе соко у златне столице,
Узе крста у руку десницу,
Прекрсти се и стаде зборити,
Црногорце браћу слободити,
Па дозива Пера и Машана
И делију Петровић Ђорђију
И остале листом Црногорце:
„Црногорци, моја браћо драга,
Ко се рађа ваља да умире,
Ура зове мене умријети,
Ја ћу душу пустит' пут небеса,

Ама ми је жалост превелика,
Е сам дао Божју вјеру тврду,
Да саставим вјеру православну,
А сад видим да видјети нећу.
Но слушајте мене Црногорци:
Ви слушајте сва три Петровића,
Док Данило дође из Русије,
Јер сам њега посла на науке.
Ја ве за то, мила браћо, кумим,
У туђе се дирати немојте,
Од Турака вазда се чувајте,
У Турчина вјеру не имајте.
Још ме, Перо слушај и Машане
И мој брате Петровић Ђорђија,
Све савјете моје испуните,
Све савјете и моје завјете.
Кад би моја испанула душа
Јавићете Мамули Лазару
И Гагићу нека књиге пише,
Нека прође за то Руси знаду,
Који но ве попуштати неће.
Немојте ме нигђе сахранити
Без висока виса на Ловћену,
На Ловћену Врха Језерскога;
Ту сам вјечну кућу направио,
Дако би ми кости починуле;
Јер се мучим душом и тијелом,
Докле видим слогу у Словена,
А сад видим да виђети нећу,
Црне очи видијети неће,
А тијело дочекати неће,
Те стога сам кућу начинио
На високу врху од Ловћена,
Дако би ми кости дочекале,
Да ми виде слогу у Словена."
Још то збори свештени Владика,
Он то збори, а с душом се бори.
Сви главари главе оборили,
Ђорђа скоро сузе попануле,
У Пера се срце скаменило.
Владика се на њих расрдио:
Па им 'ваку ријеч говорио:
„О ви људи, јадни били људи,
Не будите тако меке ћуди,
Ко се рађа ваља да умире."
Па он узе крста у десницу:
„Помоз Боже и Света Тројице,
Сачувај ми миле Црногорце."
То изрече „Збогом Црногорци",

То изрече лаку душу пусти;
Пође душа међу анђелима.
Сад да видиш велике жалости,
Какви тадар бјеху Црногорци:
Капе црне, а доламе масте,
Жале јадни Рада Господара.
Владика се Раде преставио,
А Данило учи у Русију,
Клети туђин на свакоју страну.
То трајало три бијела дана,
Не умију да копају Рада.
Но се облак подигнуо тамни
Изнад светог Петра манастира,
Из темеља нешто проговара:
„Не плачите, млади Црногорци,
Истина је, без Рада је криво,
Ма је њему име вазда живо;
Но чините, што је наредио“.
Тада рече Перо капетане:
„Чујте мене, браћо Црногорци,
И обадва брата Петровића,
Ни зашто ме нијесте слушали,
Ал' за ово да ме послушате:
Да на Ловћен њега не копамо,
На проклету Ловћенску планину;
Јер ту наше страже не имамо;
На њега су богати дарови,
Из Русије краљица послала;
На њега су митра и одежде.
Ми имамо браћо душманина,
Проклетога Пашу Скадранина,
Он би мога' подмитити кога,
Мога' би се крштен враже наћи,
Па од мртва одасјећи главу,
И понијет' богате дарове,
Па би рекли: посјекли га жива,
Црногорски образ окаљали,
А ми вазда пред свијетом ружни.
Но овдје је једна костурница,
Оца Петра Светога гробница,
У њу браћо да га сахранимо.“
То су браћа Пера послушала:
На Цетињу сахранише Рада.
Ту стајао три године дана,
Док Данило дође из Русије:
Стрица Рада завјет испунио,
На Ловћен му кости износио.

Забиљежио **Мићун М. Павићевић.**

Душан Д. Вуксан.

СИТНИ ПРИЛОЗИ.

I.

Тестаменат Владике Рада.

Тестаменат Владике Рада много је пута штампан и прештампаван, али ваљда, ниједан није преписан с оригинала, већ с онога преписа, који је дат Гагићу, како то г. д-р Л. Томановић изреком спомиње.[1]) Међутим, ја сам у Дворској Архиви нашао оригинал — или боље рећи, првобитни текст Владичина тестамента, који је он написао својом руком. Поред овога оригинала има у Архиви и један препис, па, ако је ко и одавле преписивао тестаменат, сигурно га је преписао из овога преписа, јер се оригинал тешко чита ради ситног Владичиног писма, а и ради слабе артије (плаве), по којој се мастило разлијевало.

Мислим, да је ово први пут, да се Владичин тестамент штампа онако, како му је изишао испод пера. А он је писан смишљено, брзо, на душак, јер је у њему мало, веома мало поправака, које наводим под текстом тестамента. Као што се види разлике су мале, и само једна не може се прочитати, ушљед много разливеног мастила.

Тестаменат је писан на Прчању 20. маја 1850., али га Владика није послао одмах Гагићу, већ га је задржао још седам дана, као што се види из концепта спроведеног писма Гагићу, које је написано на полеђини тестамента.

Тај концепт гласи:

В. Высокоблагородіе!

Изволите примити овай мой тестамен. Ѣе му є сигурніє, одкудъ би вѣрніе но отоленъ изишао, било у конзулатъ

[1]) Д-р Л. Томановић: Петар други Петровић—Његош као владалац. Цетиње 1896. с. 210. VIII.

моега Выс. Покровителя и кодъ Васъ моега Приятеля, ако се догоди да я умрем, молимъ да копіе одъ истога пошлѣте, у црну гору и Вашему началству, ако ли я оздравимъ а Вы ће те ми га изволити послати кадъ га заиштем овако запечатана.

У Пристан Дубровачкій 27. маія 1850.

Вашъ пріятель и слуга
В. П. П. НЂГОШЪ.

Ми знамо, да се оно Владичино „ако ли ја оздравим“, није догодило, али је ипак Владика живио још послије пошто је написао тестаменат, готово пуних 17 мјесеци. Да ли је он повукао послије овај тестаменат од Гагића, није ми познато. Вјероватно, да би се то могло утврдити из преписке Гагићеве с владиком, која је обилна и, изгледа, добро сачувана. Ради краткоће времена, нијесам доспио, да ову преписку прегледам.

Имала би овдје да се учини још једна напомена, која се тиче 2. тачке у тестаменту. Ту се, наиме, чита: „Новци, који су ми у једном банку у Петробургу...“, а не каже се, колико је тих новаца било.[1]) Мислим да би се и ово могло утврдити из преписке с Гагићем. Сваку суму спроводио је Гагић спроводним писмом, а Владика је њему (или за вријеме његове болести Сенат) потврђивао редовно пријем сваке суме. Кад би се сва та рачунска писма прегледала, без сумње би се могло утврдити јасно, колико је новаца било у тој петроградској банци, коју Владика спомиње у тестаменту.

У писму предсједника Сената Пера Томова књазу Александру Карађорђевићу — одмах сјутра дан по смрти Владичиној — читају се ове ријечи: „Ову печалну вијест (т. ј. смрт Владичину) саопштавајући Вашој Свјетлости, као пријатељу предпоменутога покојнога Владике, *који је мене оставио, да по смрти његовој управљам народним дјелима..*“ Да се не би из овога могло закључити, да Сенату није био познат садржај Владичина тестамента, као што је тврдио Љубо Ненадовић, да је Владика, наиме, главарима казао садржај тестамента.

Да се из горњи ријечих Перових не би могао извести закључак, да се Перо надао, да ће њега Владика оставити за свога нашљедника?

[1]) Медаковић каже, да је тих новаца било „око 80.000 дуката.“ (Црна Гора. Н. Сад. 1868. стр. 20.).

Још само једну ријеч.

На полеђини тестамента написано је туђом руком: „Тестаменатъ матица пок. Владике Петра II. 27. маія 1850. на Прчаню“. Не знам поуздано чија је ово рука, али ми се чини, да би могла бити пок. Краља Николе из његових младих дана.

Текст тестамента гласи:

Слава тебѣ показавшему намъ свѣтъ!

Хвала ти Господи єръ си ме на брієгу єднога твоєга свієта удостоіо извести изъ зракахъ єднога твоєга дивнога сунца благоволіо напоити [1]). Хвала ти Господи, єръ си ме на земльи надъ миліонима и душомъ и тієломъ украсіо [2]) колико ме одъ мога ђетинства твоє непостижимо величество топило у гимне божествене [3]) радости удивленія и велелѣпоте твоє, толико самъ бієдну судбину људску са [4]) ужасомъ разсматрао и оплакивао — твоє є слово све изъ ништа сотворило, твоме є закону све покорно, човѣкъ є смртанъ и мора умрієти.

Я са надеждомъ ступамъ [5]) къ твоєму светилишту Божественоме, коєга [6]) самъ свієтлу сѣнку назріо, іоште съ брієга коєга су мои смртный корацы мѣрили — я на твой позивъ смирено идемъ или подъ твоимъ лономъ да вѣчный санъ боравимъ, или у хорове безсмртне да те вѣчно славимъ.

Ако ми се сада догоди да умремъ овай начинъ послѣ [7]) себе оставлямъ.

1. За наслѣдника моєга оставлямъ Данійла Станкова сына а моєга синовца, нѣму оставлямъ владичество како є одъ старине у законѣно у Црну гору, истоме Данiилу свеколико моє и движимо и недвижимо што имамъ у Црну гору оставлямъ, а препоручуємъ моєму брату Перу да Данiила у свачему како своєга сына наставля докленъ се Данiилъ учини способанъ народомъ управляти.

---

[1]) Пред овом ријечи, а мјесто ње било је „напосати“, па је прецртано;
[2]) Пред овим било је: украсио — узвисио, па обоје прецртано;
[3]) Пред овим било је: „величество“, па прецртано;
[4]) Између „људску — и са ужасом“ биле су ове ријечи: жаліо и назначеніэ смртнога ми сабрата“.
[5]) Пред овом ријечи било је: предъ собомъ;
[6]) Пред овим биле, три ријечи, од којих се може прочитати само средња „смртный
[7]) Пред овим било: „наконъ се“

2. Новцы кои су ми у єдномь банку у Петробургу, одъ коихъ су облигаціє у Мин. иностраннихъ дѣлъ ньихъ оставлямъ Народу Црногорскоме то єстъ да су народнѣ а добитъ одъ ньихъ да прима Владыка кои біо, и за исту добитъ да имъ купує праха да бране свою свободу, а гладне године да купує за исте новце жито и безъ паре и динара да га дієли сиротиньи Црногорской и брдской, али нико никада да речене новце не може изь банка узети но вѣчно да у нѣму остаю, само добиѣу да се ползую.

3. За новце кои су ми у Бечу 50 хилядахъ фіоринахъ у Барона Сине, а толико управо у Г-на Тирке добитъ съ ове сто хилядахъ фіоринахъ оставлямъ родительима и двѣма сестрама, да исту добитъ уживаю докъ су они четворо живи а пошто ми се преставе и родительи и обіє сестре онда паре остаю за Народъ Црногорскій на истый начинъ како и оне што су у Банку Петробургу, зато молимъ министерство моєга Покровителя, како быхъ се я преставіо да прими облигаціє одъ овіехъ новацахъ у Бечу и да пренесе исте новце кодъ онієхъ у Петробургу, да не бы погинуле ядноме Народу Црногорскоме.

4. 50 хилядахъ форинтихъ одъ рачуна одъ жита коє су ми у моєга брата Пера, нека ихъ мой братъ Перо раздава народу и купи одъ народа на онай лакій начинъ како самь я уредіо, а по смрти моєга брата нека се спреме у Петробургску Банку ѣе су и прочій мои новцы пакъ се нека съ ньиномъ добиѣу поступа на истый начинъ како съ добиѣу првіехъ, а у главу ньину да нико не сміє таћи но нека вѣчно у Банку стои да бы се колико толико прискочило у нужди кукавоме[1]) но у исто доба и витежкоме народу Црногорскоме.

5. 40 хилядахъ форинтихъ коє су у касси гвозденой на Цетынѣ они се нека за нужде народнѣ троше како виде мой наслѣдникъ и мой братъ Перо.

Ко ишта одъ овога овѣе уписанога преиначи біо му црнъ образъ предь людима и яростный се Судь Божій надъ ньимь извршіо за ту грдну неправду кою бы предъ лицемъ неба и землѣ учиніо. Овай се тєстаменатъ у оригиналу оставля у конзулатъ Русскій у Дубровнику за вишу сигурностъ и тачностъ.

На Перчаню 20. маія 1850.

Владыка Црногорскій
С. р. П. П. НѢГОШЪ.

[1]) Пред овим било: „оно(ме?)“

II Уговор Владике Рада и Алипаше о Грахову.

Граница херцеговачко-црногорска бјеше за Црну Гору најтеже питање. Сукоби су били многобројни и готово сваког дана тако, да је Гагић предлагао Владици Раду, да повуче ускоке с границе и насели их негдје у унутрашњости земље.

У љето 1842. готово да је дошло до боја. Војске су биле већ постројене једна према другој, сам Владика био је пред војском, која се улогорила на Грахову, а Али-паша био је на самој граници. Мјесто боја, заслугом Владичином, дошло је до примирја. Примирје је заказано на 10 недјеља, или тачније од 12. јула до 23. септембра, с тим, да се до тога времена лично састану Владика и Али-паша и учине прави мир.[1])

Готово мјесец и по дана прошло је у преговорима, гдје ће бити мјесто састанка. Владика је и овдје побиједио и одређено је мјесто састанка Дубровник, према Метковићу, како је тражио Али-паша.

Владика је стигао у Дубровник 31. августа, а Али-паша 8. септембра. Сјутра дан, 9. септембра, започели су преговори и за три дана били су готови. Уговор је потписан 12. септембра. Преговорима су присуствовали окружни капетан дубровачки бароń Рознер и окружни капетан которски Ивачић.

У 2. тачци уговора питање Грахова и Ускока остало је отворено, јер је Али-паша изјавио, да нема пуномоћија од порте, да се о том разговара, али се обавезује, да ће израдити код порте, да се образује једна мјешовита комисија, која ће то питање расправити. Ако Порта ово не

[1]) Први мир чињен је 20. октобра 1838. Оригинал овога уговора ја нијесам могао наћи, али се он у руском преводу налази у писму Татишчеву од 28.-X.-1838. (CLV.)

учини до 1. јануара 1844. остаје слободно Владици и Али-паши, да се о овом питању споразумију, како за најбоље нађу.

Приближавао се 1. јануар 1844., а од Портине комисије није било ништа. Владика ургира код Али-паше, да се донесе ријешење за Грахово и Ускоке. Али-паша пристаје и опуномоћује Осман-агу Зворничанина, а Владика свога секретара Димитрија Милаковића, да сврше овај посао. Делегати су се састали у Котору и у присуству окружног капетана которског Ивачића 28. октобра 1843. г. потписали „сенет или трактат“ у 4 „пункта“, као анекс уговору од 1842.

Да напоменем само, да су се и Али-паша и Осман-ага потписали турски.

Уговор и анекс гласе:

I.

Дошавши у Дубровникъ како владика црногорски Петаръ Петровићъ Нѣгошъ, кавалеръ руски, тако и везиръ херцеговачки Али-паша Ризванъ-беговићъ, кавалеръ турски, и саставши се предъ два чиновника цесарска (предъ господиномъ барономъ Карломъ Роснеръ цесарскіемъ окружніемъ капетаномъ дубровачкіемъ и предъ господиномъ Гавриломъ Ивачићемъ, цесарскіемъ окружніемъ капетаномъ которскіемъ) разговорише се о границама између независне области Црне Горе и пашалука херцеговачкога, нађоше за праведно и добро и међу собом утврдише:

1-о Да граница између Црне Горе и Херцеговине починюћи одъ врхъ Кома Кучкога до Драгаля, остане онако исто као што є сада, то єстъ да єдна и друга страна и по сада држи и ужива оно што коя сада држи и ужива.

2-о Будући, да везиръ херцеговачки не може безъ своє старіє власти рѣшити ништа касателно Грахова и Ускока, зато, онъ се обвезує, да ће писати Порти отоманской, да она исходатајствує єдногъ чиновника аустрискога и єднога рускога, кои ће заєдно съ турскіемъ чиновникомъ доћи, да они развиде и пресуде око Грахова и Ускока, какогодъ ти чиновници о томъ учине, тако се и владика црногорски и везиръ херцеговачки обвезую послушати нихъ у свему относительно Грахова и Ускока, а дотле Грахово и Ускоци и съ њима погранична мѣста да остану у ономъ стању у коме се сада налазе. — У случаю, пакъ, да чиновници предпоменута три двора не би дошли до првога јануарія хиљаду осамъ стотина четрдесетъ четврте (1-ог јануар. 1844.) године, онда како се о томъ нагоде међу собомъ владика црногорски и везиръ херцеговачки тако и да буде, а до тога времена изъ реченіє мѣста да се не може нико своеволно иселити одъ оніэ кои остаю на єдну или другу страну, но ће се ко сада нашао, ту да стои и ако би ко своеволно прешао на другу страну, да га има повратити єданъ другоме.

Ѕе Штогодъ би се догодило до горепоменутога рока, а то єстъ до 1-га јануарія 1844. године између људи, кои су подъ власти владике Црногорскога и оніє подъ власти везира херцеговачкога, то да имаю људи, кои ће од едне и друге власти, за то на границу одређени бити, извићети, правду учинити и кривце каштигати.

Ови трактатъ, начинѣни у два єднака екземплара, своєручно подписую и печатима утврђују како владика црногорски тако и везиръ херцеговачки.

Дано у Дубровнику 12. (24.) септемврія 1842. год.

Владика Црногорски

[М. п.] Али-паша херцеговачки [М. п.] П. П. НЂГОШЪ.

II.

Прошасте 1842. године у септемврію мѣсецу саставши се у Дубровнику Херцеговачкій Везиръ Али-паша Ризванбеговићъ съ Црногорскимъ Владиком Петромъ Петровићемъ Нѣгошемъ, учинили су Трактатъ, коимъ су утврдили миръ међу пашалукомъ херцеговачкимъ и независимомъ Црномъ Горомъ, па да бы та миръ тврђи и постояніи быо, нашли су за нуждно, да се вишепоменутоме трактату прибаве и ова 4 пункта:

1-о На граници међу Херцеговиномъ и Црномъ Горомъ, да се съ єдне и съ друге стране метну пандури, да чуваю од рђавіе люди, кои бы прескакали крыюћи и по ноћи и тамо и амо, и кадъ ухвате лупежа или злочинца, да га имаду предати оной Власти, одъ коє онъ зависи, да га она кастига;

2-о Да нема никакавъ Црногорацъ прелазити у Херцеговину безъ пасапорта, нити Херцеговацъ у Црну Гору безъ іолъ — тескере;

3-е Люди, кои добро мисле и раде, обично не путую ноћу по горама пограничнима, зато пандури кои чуваю границу, ако се догоди да нађу кога ноћу, па нема пасапорта или іолъ — тескере, нека га ухвате и предаду нѣговой Власти одъ коє онъ зависи и коя ће извидити за нѣгово поведеніе, ако ли се такавъ човѣкъ не бы хтѣо дати у руке пандурима и почео бы бранити се съ оружѣмъ у рукама, таквога пандури могу и убити, за коєга неће се више ништа питати ни истраживати;

4-о Одъ садъ унапріедъ, кадъ бы побѣгао кой бѣгунацъ с єдне стране на другу, да га нема примити нити бранити она страна у коюо є побѣгао.

На предречена 4 пункта, кои служе за допунѣнѣ ономъ 1842. године у Дубровнику учинѣномъ у горѣ споменутом трактату, и комъ се придодаєе особитый сенетъ и трактатъ за Грахово и Ускоке данасъ учинѣный и подписаныи по заповіеди везира херцеговачкога одъ нѣговогъ посланика Османъ-аге Зворничанина, а по заповіеди Владике Црногорскога одъ нѣгова секретара Милаковића — утврђуе се вѣчный миръ и добра слога међу Херцеговиномъ и Црномъ Горомъ дужъ границе одъ врхъ Кома Кучкога до Драгаля.

Овай сенетъ или трактатъ кои є начинѣнъ у два єднака екземплара, у присутствію ћ. к. боко-которскога окружнога капетана

Господина кавалієра Гаврила Ивачића, подписую и съ печатима потврђую одъ имена Везира Херцеговачкога нѣговъ посланикъ Османъ-ага Зворничанинъ, а одъ имена Владыке Црногорскога, нѣговъ секретаръ Милаковићъ.

У Котору, 28. окт. (9. ноемвр.) 1843. године.

[М. п.] Османъ-ага Зворничанинъ,

[М. п.] Д. Милаковић, секретаръ,

III. О Владичиној „Историји Црне Горе“

Љубомир Ненадовић у свом III. писму из Напуља из марта 1851. године забележио је ово: „Владика слабо што чита и пише. Болест његова смета му радити. Ја му читам новине, пишем писма и друго што му треба. Каже ми, да се зимус занимао описивањем Црне Горе и њене историје, на француском језику. У томе помагао му неки овдашњи адвокат, Ђузепе Каза, Он сваки дан долази, те с владиком по један сат ради. Владика му обично диктира, а он француски пише. То је дело већ готово. Сад га само прегледају. Владика ће да га пошље неком француском списателју, по имену Беланжеу, с којим се негде познао и о Црној Гори причао му. Беланже био је усхићен његовим причањем и молио је Владику, да му тако напише, како му је причао о Црној Гори. Ово је дело, као што ми рече, удешено за странце, који нас не познају“.

Овај прозни рад Владичин спомињао се само по овим редовима Ненадовићевим. Ја, истина, нијесам нашао овај Владиин састав, али сам нашао концепт једног писма, преко кога би се могло трагати за овом Владичином Историјом Црне Горе. Према овом концепту није тачно, што тврди Ненадовић, да је Владика писао то дјело за Беланжеа, већ обратно, он је хтио овим да опроргне неке лажи, које је Беланже писао о Црној Гори.

Ако су остали наводи Ненадовићеви тачни, наиме, да се око овог превода радило у марту 1851. значило би, да је овај превод био готав за штампу почетком октобра те године, дакле близу пред смрт Владичину, само је требало у њему учинити неке исправке текста, наиме цитирати и опровргни лажи Беланжеове и ублажити неке изразе проти њему.

Из горњих ријечи Ненадовићевих може се готово са сигурношћу утврдити, да је владичино писмо требало бити упућено адвокату Кази, јер се из концепта не види коме је писано, а не види се ни кад, само се зна, да је оно било одговор на неко писмо, које му је писано 16. октобра.

Настаје питање: што се догодило с тим рукописом? Владика га је, као што се види, прегледао и чинио на њем исправке. Ја мислим, да би узалудно било тражити у тадањим савременим француским журналима овај Владичин спис, и да овај рукопис није никад ни штампан. Из концепта писма (рецимо адвокату Кази) види се, да оно није ни свршено, то су биле само набачиване идеје, што се да лако утврдити, јер н. пр. потоња алинеја концепта није на свом мјесту, њој је једино мјесто ондје, гдје се говори о првој тачци, исправке; њој је мјесто пред реченицом: „У призренију пак друге точке и т. д.“

Треба имати на уму, да је Владика у октобру био већ тешко болестан (писмо Казино примио је ваљда негдје првих дана октобра) и како га је ствар интересовала, вјероватно, да је, пошто је прегледао текст историје, почео састављати одговор Кази. Болест је захватала све више маха, одбацио је концепт, да се можда послије на њега врати, али смрт је већ била ту...

Остао је недовршен концепт, али је морао остати и рукопис. Кад се прегледа сва архива, гдје се може наћи Владичиних списа, онда ће се, ја мислим, моћи нешто више рећи о овом спису Владичину. А није искључено и да се нађе.

Концепт писма гласи:

Почтенно Ваше писмо одъ 16. падајућегъ октомврія и при истомъ преводъ Ваш на италіянскомъ єзику могъ саставка за французскій журналъ имао самъ честь примити.

Вы и нашъ общій пріятель Г-н Д-р Moulon велите, да бы требало:

1-о навести єзгру лажи Bellanger-ове, па є онда опровргнути истиномъ постоєћом;

2-о на концу истога саставка измѣнити оно израженіе, гдѣ се каже да бы реченый Bellanger могао средствомъ лажи привредити себи достоинство пера или получити знакъ legion d' honeur

Што се тиче прве точке, я самъ и садъ тога мнѣнія, да остане како є, почемъ све є сама суща лажъ штогодъ Bellanger о Црной Гори говори, дакле види ми се найболѣ опровргнути га, казавши у обще да лаже. — У призренію пакъ друге тачке, я самъ оно онако казао иронически — да Bellanger неће средствомъ свои лажа доћи

никадъ до знатности какве, и ако у Французской велики умови и на литературномъ поприцу могу добыти себи высока достоинства и ордене. Но, да не бы Французи помислили, да я идемъ на врѣђанѣ ныовогъ правительства, соглашуємъ се съ Вама, да се оно израженіе са свіємъ изостави и другіємъ замѣни, коє ћете наћи написано на предименоватомъ овдѣ приключеномъ Вашемъ преводу.

Тко зна, може быти да онъ, заблѣщенъ сяйносћу высокыхъ достоинствахъ, употреблява лажъ орудіемъ колосалне учене репутаціе къ снисканію почестій и славе велики списателя; но коіемъ є путемъ пошао, те су почести и слава одъ нѣга тако далеко, какогодъ и Црна Гора, у коіой никадъ ніе быо.

IV. Два писма Петра Петровића Његоша.

Под овим насловом штампао је г. д-р Алекса Ивић у Летопису Матице Српске књ. 306. св. 1. стр. 33 и 34 два Владичина писма Татишчеву, руском посланику у Бечу.

Једно писмо је од 25. октобра 1837., а друго од 12. јуна 1838.

Оба ова писма нашао је г. Ивић у архиву Министарства Унутрашњих Дјела у Бечу. Писма су ту, разумије се, преведена на њемачки језик, а отварале су их на пошти вјероватно полицијске власти, па пошто би их превеле, упутиле превод бечкој врховној полицији, а писмо поново залијепиле и послале адресанту. Тачно тврди г. Ивић, да је то чињено у Котору, на првој пошти аустријској. Није невјероватно, да је баш тај нелијепи посао чинио окружни заповједник которски Ивачић, с којим је Владика пријатељевао и за кога се заузимао код аустријских власти, да га врате у Котор, кад је био премјештен за Дубровник!

Да је било стално цензурисање писама, која су долазила из Црне Горе, имам за то и каснијих доказа. Било ми је, наиме, у рукама једно писмо Штросмајерово, упућено Јовану Сундечићу у Котор, у коме му Штросмајер пише (цитирам по прилици): „Шаљем Вам ово писмо, да га предате (или саопштите његов садржај) Његовој Свјетлости Књазу Николи. Ви ћете разумјети, зашто ја не шаљем моја писма директно Књазу на његову адресу....“

У осталом, кад се прегледају аустријски архиви, сигурно ће се моћи утврдити, да је цензурисање црногорских писама трајало све до наших дана.....

А знали су за ово црногорски владари, или су бар сумњали. То закључујем по томе, што ни Владика Раде (за књаза Данила немам доказа), ни књаз Никола, нијесу

тајна писма саопштавали пошти. Они су обојица имали своје шифре! У архиви Владике Рада има концепт једнога писма у шифрама, а од књаза Николе остала је и књига шифара — у рукопису

Ја сам у дворској архиви нашао копије ових писама Татишчеву. Оба су писма на рускоме језику и гласе:

I.

Цетиње, 25. октобра 1837.

Чрезвичайному Министру Г. Д. П. Татищеву.

Честь имѣю одъ явићъ Вашему Високопревосходителству что Господинъ Подполковникъ Я. Н. Озерецковскій 17. числа сего мѣсеца уѣхалъ из Черногоріи въ Катаро, отъ куду 21-и числа и отправился въ Тріестъ и далше. Не толко я, но и весъ Народъ Черногорскій и Брдскій были довольныи Господиномъ Подполковникомъ, а особито его мудрые совѣты, основанниє по наставленію Министерства Иностраныхъ Дѣлъ, мнѣ оченъ были къ сердцу и я поставляю себѣ въ святую должностъ не отступатъ отъ оныхъ, но и ми руководствоватъ ся какъ средствами спасительними и могущими упочитъ щастіе, народа. Єстъ ли бы у меня была удобная квартира необходимая для Европейцевъ то съжелалъ бы, что бы помянутой Господинъ Подполковникъ съ Всемилостивѣйшимъ соизволеніемъ Государя Императора, естъ ли не всю жизнъ єго, то по крайнѣй мѣрѣ нѣсколько лѣтъ въ Черногорій провелъ, тѣмъ болѣе что єго мудрыми совѣтами основанными на општности могъ бы я всегда воползоватся. Обѣхавъ всю Черногорію она теперъ ему стала извѣстня со всѣмъ и знаетъ что єя неблагоприятствуемое природою положеніе препятствуетъ жителямъ єя доставлятъ себѣ довольство. Ми надѣемся что Государъ Императоръ по своему природному великодушію положивъ уже начало къ лучшему состоянію приведетъ єє со всѣмъ въ щастливое состаяніе.

II.

Цетиње, 12. јуна 1838.

Господину Татищеву.

Частая писменния и устменния сношенія съ Австрійскими чиновниками, а такоже и не рѣдкия посѣщеніа иностранцевъ сюда приѣзжающихъ заставили меня учитъ ся одному изъ Европейскихъ языковъ и что онимъ естъ ли не вся то большая часть образованныхъ людей говорить, я и предпочелъ оныи прочимъ и наконецъ нашелъ я себѣ однога францускаго учителя, который въ Тріестѣ нѣсколько лѣтъ преподавалъ уроки по домамъ.

Опаса.съ что би ктонибудъ незнающій мою настоящую нужду въ учителѣ француского языка не подумалъ объ семъ съ ходой(!)

сторони и Вамъ надонесъ, я имѣю честь Васъ предворить Ваше Высокопревосходительство, что я единственно для выученія францускаго языка нашелъ предпомянутаго учителя и что онъ доброй, простой и бѣдной человѣкъ, который останется у меня два года, предполагая что въ теченіи сего времены я выучусь посредствено францускому языку, а потомъ онъ отправитъ ся въ Россій для снисканія себѣ пропитанія.

Въ случаѣ есть ли Вашему Высокопревосходительству покажется, что я обманулся въ выборѣ себѣ предпомянутаго учителя, то я готовъ немедленно отпустить єго.

V. Проглашење Митрополита Петра I. за свеца.

Проглас Владике Рада, у коме се говори, како је откопано тијело Петра I. 18. октобра 1834. и том приликом нађено цјелокупно, био је штампан на Цетињу 1834. год.

Да ли је овај проглас, који је био упућен „свему народу црногорскоме и брдскоме“ излазио ван граница Црне Горе, није ми познато.

Како сам у дворској архиви, у фасцикули за годину 1834. нашао један једини овај проглас, то га доносим овдје у цијелости.

Проглас је штампан на плавој хартији великог формата, само је на њем својеручан потпис Владичин.

Проглас гласи:

Одъ насъ Владыке
ПЕТРА ПЕТРОВИЋА
свему народу
црногорскоме и брдскоме
обявленіе и поздравъ!

На знанѣ ви даємо, благочестиви народе! како смо осамнаестога овога мѣсеца, на Лучинъ данъ отворили гробъ блажено — и светопочившега Предка моега и Архипастира вашега, Петра, и, пошто смо отворили гробъ, нашли смо цѣлокупно и свето тіело доброга и светога Архипастыра нашега. За то, благочестиви народе! Мы вама радостно и обявлямо о томе срећноме догађаю; єрбо знамо да ће те благодарити Свемогућега Творца, кои ви є вашега доброга отца, крепкога пастыра цркве и стада Христова, вашега обранителя и избавителя посла међу вама у светоме тіелу, да како є быо у смртномъ животу готовъ за васъ дати душу и тіело, тако да му се молимо, да онъ и сада како светитель и угодникъ Божій, буде молитвеникъ Свемогућему Богу за насъ, како за свое сынове. Я мыслимъ

благочестиви Хрисћани! да памтите ви рієчи светога Петра, кое є вама говоріо: „да живите у слоги, миру и єдинству“. Ове свете и божествене рієчи я мислимъ, да є сваки одъ васъ држао на срцу и доклен се ниє ови угодникъ Божій быо међу вама явіо; А сада надам се, да ће те ихъ особито држати, єрбо видите онога кои ви ихъ є говорио међу вама света и цѣлокупна. И ви сте увѣрени, я мислимъ, да кои Црногорацъ неће држати слогу, миръ и єдинство, быће му свети Петаръ саперникъ и на томе и на овоме свієту; него, кои што има међу собомъ немира, сложите се и мирите, и тада ће те бити Богу повольни и вашему светителю Петру.

За друго васъ Богу препоручуюћи и Нѣговомъ угоднику новообявленому Светителю, остаємъ свакомъ доброжелатель

Цетинѣ, на Лучинъ данъ
1834. године.

Владыка Црногорскій и Брдскій
ПЕТРЪ ПЕТРОВИЋЪ.

VI. Црногорски пасапорт из 1835. године.

Да ли је Владика Раде до 1835. године имао штампане формуларе пасапорта, нијесам могао утврдити, јер у Дворској Архиви до ове године није сачуван ниједан екземплар.

Овај формулар, што га доносимо ниже, налази се у фасцикули за год. 1835. Доиста, тешко је одгонетнути, зашто је и овај једини комад сачуван, и зашто се вратио у руке ономе, ко га је издао. Како је овај екземплар пасапорта изломљен — види се, ношен је био у џепу, или за појасом — јасно је, да се његов ималац њиме служио. Истина, на њему нема никакве визе, али, ваљда се на те формалности у то доба није тако строго ни гледало.

Овај пасапорт издат је попу Стефану Ивановићу на три мјесеца, и интересантно је, да је на исти овај пасапорт могао да путује с њим и један његов друг (а вјероватно и више њих), коме се чак ни име не спомиње!

У пасапорту оно, што је писано руком, стављено је у заграде.

Погрешка „сртане“ мјесто „стране“ остављена је, јер је тако и у оригиналу!

Потпис је оригиналан Владике Рада.

Мухур Сената

ЦРНОГОРСКО ПРОВОДНО ПИСМО.

Показатель овога єсть (попъ Стефанъ Ивановићъ)
родомъ (изъ Залазахъ, Црногорацъ)
полазећи одавде (у Будву и у Которъ съ єдніємъ другомъ)

за дѣло (свое собствено)
ко(има) се и допушта поћи на (три мѣсеца)

Одъ имена Сената управляюћега Црномъ горомъ и Брдима умолява се тамошня Власт показателю овога писма слободни пролазак како гоћ и у случаю помоћ и покровителство указати му, обећаваюћи од ове сртане(!) єднаку взаимностъ.

Цетинѣ, мѣсеца (окт. 16.) године 183(5).

(Владыка Црногорскій
П. П. НЂГОШЪ).

VII. Неке ситнице из живота Владике Рада

Кад је оно Владика пред смрт био у Бечу пратили су га перјаници Видо Новаков Бошковић и Ђуко Средановић. Једнога дана, причаше Ђуко, дође код Владике Књаз Александар Карађорђевић. Владика га одмах прими и остали су у разговору више од уре. Пошто се свршио разговор, Владика испрати Књаза преко свих соба и поздрави се с њиме. Бијаше страшно промијењен у лицу, далеко блеђи, но што бјеше иначе.

— Видо! — рече Владика

— Слушам Господару!

— Одмах да спремите бауле, још вечерас идемо за Црну Гору.....

Ми смо се чудили, што то би одједном, јер је Владика, пошто му је неко вријеме било мало боље, одлучио био, да остане још у Бечу.

— Ништа се не треба чудити, рече Владика. Омер-паша купи силну војску и хоће нам ударити.

Спремисмо се брзо и истога дана кренусмо пут Црне Горе.

Владика је нерасположен. За вријеме читавога пута не говори ништа. Тешко је замишљен. Укрцасмо се у Тријешћу на лађу.

Уљегосмо у бококоторски залив. Владика шета палубом, и из неколико пута чусмо, гдје разговара сам собом и понавља ријечи: „Сиње море, што ме не прогута! Сиње море, што ме не прогута!...“

Нико није умио причати љепше у Црну Гору од Новице Церовића, Владика га не пушташе никуд од себе, и Новица се био сасвим преселио на Цетиње. Сваке вечери до касно био је сједник, а Новица неисцрпан, па прича ли, прича.

Једне, тако, вечери остало се на сједнику до иза поноћи.

— Тек сам био заспао, причаше касније Новица — кад неко куц-куц о прозор.

— Ко је?, скочим ја онако бунован.

Јави се перјаник и рече, да ме зове Владика. Дигох се, а није ми то било први пут, да ме Владика овако иза сна буди, да му по штогод причам.

— Дође ли? — дочека ме Владика, који је био већ устао и пијаше каву.

— Дођох, Господару, зва' си ме.
— Зва' сам те, е мишљах да си се наспавао.
— Па... јесам, Господару.
— Добио сам једно писмо[1]) од Књаза Александра Карађорђевића, моли ме, да му напишем нешто под слику Карађорђеву. Па сам те зва' да Ти то прочитам:

Само име Карађорђе
кад Србину на ум дође,
запламти се крв у груди,
јуначко се срце буди!

— Свиђа ли ти се?
— Добро је, Господару!
— Баш добро?
— Баш добро!

Владика је волио витешке игре, па не само да је друге потицао на њих, но је и сам у њима учествовао. Најмилије му бјеше гађање у нишан и рвање. Но, мало се ко с њиме рвао, нико му није био дорастао ни снази ни вјештини.

А било је тада јаких људи у Црној Гори. Најјачи је био сердар Блажо Радовић и баш се с њим и најволио огледати Владика у рвању.

— Е баш ћу га данас обалити! похвали се по који пут Блажо, а међутим док се ухвати с Владиком, а Владика њега простри по пољани.

— А љутиш ли се Блажо на Владику? — питали би га они, који су гледали рвање.

— Љутим.... као зец на планину! — одговарао би, смијући се, Блажо.

Укопали Владику. Отац Томо вратио се на Његуше. Жалостан је, замишљен, жао му је онаквог сина. Сједи тако пред кућом, док му искочи жена Ивана, те зовну слугу Адама:

— Потрч' Адаме, не видиш ли, да нечије коњче поара пшеницу?!
— Нека Ивана, јад те наша', зар ти је сад до пшенице, а Владика се није још ни оладио?
— Мак' се, Томо — одговори му Ивана. — Ја могу без никога, али не могу без ништа.

---

[1]) Ово се не слаже с причањем Вука Врчевића, који прича, да је Владика потписао ове стихове под слику Карађорђеву, коју је имао у својој соби.

VIII. Генеалогија Дома Петровић—Његош.

(с једном генеалошком таблицом).

О генеалогији куће Петровић—Његош мало се што писало, а и то, што се писало, не вриједи много.

С овим послом бавили су се до сад:

1. И. Я. Вацликъ: Черногорскія царствующія династіи СПетербургъ 1889.

2, I. Таблица Владалачке куће Петровић—Његош. Не знам, ко је ову таблицу израдио, али је она штампана 1908. у врло ограниченом броју ексемплара, који су били уоквирени и повјешани по собама Старога Двора. Не вјерујем, да је ова таблица била позната јавности.

3. II. Таблица Владалачке Куће Петровић—Његош. У Квиринилу, у једној одаји Краљице италијанске Јелене, израдио је по њеној наредби генеалошку таблицу, у облику разгранатог дрвета, сликар П. Почек.

4. Д-р Алекса Ивић: Родословне таблице српских династија и властеле. Београд 1923. (На стр. 9. таблици 12. говори се о Петровићима — Његошима).

Вацликова таблица има 45 имена. Женска лица осим књагиње Даринке и Милене и не спомињу се, исто тако не спомињу се ни дјеца осим Олге Данилове и дјеце Књаза Николе. Од осталих лица наведена су само она, која су обнашала какву част: Митрополити, књажеви, предсједници сената, војводе и Књажеви ађутанти.

Таблица под 2., израђена је, без сумње, по инструкцијама пок. Краља Николе. У њој су лица овим редом: Стијепо — Дамјан — Марко — Стијепо — Станко — Мирко — Никола и његова дјеца. По Уставу династију су сачињавали само Краљ Никола и његови директни потомци и за то у ову таблицу нијесу унесена ни браћа Краљева.

Таблица под 3., прављена је према оној под број 2.

Таблица Д-ра Ивића слична је овима поменутима и има тачно 50 имена. Д-р Ивић не спомиње, да су му биле познате раније таблице, већ је радио своју таблицу по Руварчевој Montenegrini, Врчевићевом „Животу Владике Рада“, алманаху Готи и „Материјалу“ Руса Л. Александрова. Г. д-р Ивић добро је учинио, што се није повео за Вацликом и ишао до Херака, он је добро осјећао, да је то легенда. Родоначелник Петровића је војвода Његош. То је јасно. Ове податке нашао сам у

једном писму [1]) Митрополита Василија од 15.-II.-1759. гдје набраја све своје претке, почевши од војводе Његоша. Према овоме, и име Херак и касније тумачење имена „Његош“ (као да су дошли испод планине Његош) иде у легенде.

Разлика између ових радова у времену је готово 35 година, а ипак су слични: сви су нетачни и непотпуни.

Прегледајући дворски Архив нашао сам доста имена и биљежио их и не мислећи, да ће овај рад овако нарасти. Што нијесам нашао писано, допунио сам то по казивању тројице најстаријих чланова ове куће Г. Г. Војвода Божа и Ђура Петровића и г-ђе Марице уд. Војводе Станка Радоњића. Лијепих података дао ми је и г. Лабуд Г. Петровић.

У мојој таблици има 192 имена, али она још није потпуна. Не вјерујем, да је изостало име којег одраслог мушкарца, (изузевши браћу кнеза Стијепа и Петра — Радула, којима нијесам могао наћи имена, а Митрополит Василије спомиње, да су имали још синова) али је сигурно, да није споменут извјестан број женских лица и рано умрле мушке дјеце. Сви Петровићи, који нијесу млади погинули или умрли, имали су много дјеце, а у таблици се види, да многи имају само по једног сина. Код великог броја њих не зна се откуда им је била жена, нити се знаду имена женске дјеце.

Поред тога најоскуднији су подаци о годинама рођења и смрти појединих чланова ове породице.

Ја се надам, да ће се ова генеалошка таблица моћи још много допунити, кад се претресу сви црногорски архиви, особито из старијег доба.

Лоза Петровића грана се од синова Стијепових: Од једног брата, Радула има седам пасова, од другог брата Дамјана три су паса, од којих се трећи грана преко Тома (оца владике Рада) у три паса и нестаје га, и преко Сава исто у четири паса. Трећи брат Стијепо има синове Станка и Јока (трећи Митар се покалуђерио). Од Станка су пет пасова (до дјеце пок. књаза Мирка), а од Јока исто пет пасова (до дјеце пок. Влада). У свем од родоначалника војводе Његоша има ова кућа до данас тринаест пасова и данас живих 20 мушких чланова.

Кућа Петровић—Његош дала је Црној Гори пет митрополита (Данила, Саву, Василија, Петра I. и Петра II.), једног Књаза (Данила) и једног Краља (Николу).

---

[1]) Преписку Митрополита Василија из времена од 1752—1759. издаћу ускоро на свијет.

ИСПРАВКА.

На страни XXXI. при преламању слога, а код набрајања вијенаца, који су положени на саркофаг Владике Рада, скупоцјени вјенчеви остали су неспоменути. Моле се читаоци, да ову исправку изволе примити к знању.

Осим побројаних вјенчева на XXXI. страни положени су још ови вјенчеви:

1) Њ. В. Краљ Александар I. сребрни палмов лист с натписом на тробојци: Петру Петровићу—Његошу. Александар I. 21. IX. 1925.

2) Краљевска Влада сребрни вијенац с натписом на једној пантљици (српској тробојци): Краљевска Влада Петру Петровићу Његошу, а на другој (југославенској тробојци): Петру Петровићу—Његошу.

3) Цетињски грађани сребрни вијенац с натписом: Његошу — Цетињски грађани. 21. IX. 1925.

4) Делегација из Баната сребрни вијенац с натписом: Банат неумрлом Његошу 1925.

5) Град Сплит сребрни вијенац с натписом: Пјеснику Слободе — Град Сплит. 1925. год.

6) Главни Одбор Друштва Књагиње Зорке из Београда сребрни вијенац с натписом: Петру II. Петровићу—Његошу.

7) Грађани вароши Подгорице сребрни вијенац с натписом: Његошу — Подгорица 21. IX 1925.

8) Ријечка Нахија сребрни вијенац с натписом: Свом неумрлом Господару, великом Његошу захвална Ријечка Нахија.

9) Племе Бјелопавлића сребрни вијенац с натписом: Његошу — Бјелопавлићи. 21. IX. 1925,

10) Варош Никшић сребрни вијенац с натписом: Његошу — Никшић 21. IX. 1025.

11) Потомци Војводе Радуна сребрни вијенац с натписом: Његошу — Потомци Војводе Радуна. 21. IX. 1925.

12) Прво Београдско Пјевачко Друштво вијенац с натписом: — Владици Раду Ловћенском Генију. 21. IX. 1925.

Прилози у Капелу:

1) Село Бајице сребрно кандило с натписом: Соколови пет Мартиновића — и витеже Бориловић Вуче — споменик је вашега јунаштва — Црна Гора и њена слобода.

2) Село Дупило златни крст с натписом: Дупило — Његошу. — Кнез Никола и сви Дупиљани поздрављамо нашега Владику. — Нестало је гробља око цркве, по шестину у један копамо. 26. XII. 1702. — 21. IX. 1925. године.

Из канцеларије Главног Одбора за пренос Његошевих кости.

САДРЖАЈ

		Стр.
I.	Душан Д. Вуксан: Петар II. Петровић Његош	3
II.	Вид В. Вукасовић; Његошева апотеоза	5
III.	Душан Д. Вуксан: Први „Министар Финансија“ Владике Рада	7
IV.	Р. Вешовић: Митрополит Петар II. Петровић Његош	11
V.	Драгиша Н. Борйчић: О Горском Вијенцу	31
VI.	Мићун М. Павићевић: Владика Раде (пјесма)	37
VII.	Вид В. Вукасовић: Над Његошевим костима иа Ловћену (пјесма)	39
VIII.	Душан Д. Вуксан: Писма Владике Рада	41
	1. 28-2-1831. Мустафи Бушатлији, да му не може дати војске у помоћ	46
	2. 14-6-1831. Попу Јоку, да зајми новац за момке	47
	3. 2-7-1831. Подгор. Турцима, да живу у миру с царем	47
	4. ?-8-1831. Цеклинским главарима, да буду у миру с Турцима	48
	5. 13-9-1831. Садријазему, жали се на неке Турке Спужане	49
	6. 12-8-1837. Осман-паши, да Турци не нападају на Црну Гору	50
	7. 27-8-1837. Ивачићу, окр. админ. котор. о разграничењу с Аустријом	51
	8. 29-8-1837. Истоме, да не може доћи у Кривошије	52
	9. 31-8-1837. Истоме јавља, да ће доћи у Стањевиће	52
	10. 5-9-1837. Истоме одговара, да ће послати своје људе, да измире Кривокапиће и Звицере	52
	11. 5-9-1837. Истоме одговара, да у Албанији нема куге и да не треба затварати границу	53
	12. 5-9-1837. Истоме, не вјерује, да су Цуце заробиле Милоша Андријина Лазовића	53
	13. 5-9-1837. Истоме одговара, да ће наредити да Глуходољани врате неки плијен Паштровићима	53
	14. 8-9-1837. Ферик Асан Паши, позива га, да учине мир међу Црном Гором и Албанијом	54
	15. 9-9-1837. Николи Калуђеровићу, производи га у чин перјаничког капетана	54
	16. 27-9-1837. Ферик Асан Паши жали се на Мехмеда Лекића, забита подгоричког	54
	17. 2-X-1837. Ивачићу препоручује Голуба Шаровића, да би наплатио неки дуг	55
	18. 4-10-1837. Татишчеву јавља, да потпук. Озерецковски није тешко болестан	55
	19. 7-10-1837. Ивачићу јавља, да Перо Мартиновић није учествовао у убијству Ђуре Бенвеље	56
	20. 16-10-1837. Истоме препоручује Стефана и Ђура Ивановића, да наплате неки дуг	56
	21. 19-10-1837. Истоме јавља, да се убица Андрије Стојановића не налази на територији Црне Горе	56
	22. 19-10-1837. Истоме јавља, ако се појави куга у Албанији, да ће поставити кордон	56

Стр.

23. 19-10-1837. Истоме јавља, да је наредио Утржанима, да не дирају тригонометр. знакове — 57
24. 19-10-1837. Истоме, да ће извидјети крађу Бокана — 57
25. 19-10-1837. Истоме, да је постојало кметство међу Глуходољанима и Паштровићима — 57
26. 21-10-1837. Истоме, да наплати неки дуг Перу Мартиновићу — 57
27. 21-10-1837. Истоме, да поравна дуг Ђура Вушића и Сава и Јокице Матова — 58
28. 27-10-1837. Истоме, да му саопшти, је ли што остало иза утопљеног Сава Ивановића — 58
29. 2-11-1837. Истоме, да би наплатио неки дуг Николи Стругару — 58
30. 4-11-1837. Истоме, препоручује Петровића ради наплате некога дуга 59
31. 12-11-1837. Истоме препоручује Манојла Пејовића ради наплате дуга 59
32. 13-11-1837. Истоме, препоручује Драга Којова и Оташа Милошева ради наплате некога дуга — 59
33. 19-11-1837. Истоме, да наплати неки дуг Нешку Варајићу — 60
34. 19-11-1837. Истоме, као горе за Јова Иванова — 50
35. 19-11-1837. Гагићу, прима на знање послату помоћ руску и саопштава да ће се новац трошити на сврхе за које је одређен. Саопштава стање у земљи и у комшилуку — 60
36. 21-11-1837. Ивачићу, ради наплате дуга Станку Петровићу — 61
37. 30-11-1837. Истоме, о некој свађи између Франете и Вујовића — 61
38. 1-12-1837. Истоме, да нема куге у Албанији, али је ипак на граници поставио кордон — 62
39. 2-12-1837. Истоме, да наплати неки дуг Ђуру и Вуку Врбици — 62
40. 8-12-1837. Истоме као горе за Пера Мартиновића — 62
41. 10-1-1838. Истоме, о некоме дугу Рада Вујановића — 63
42. 10-1-1838. Истоме саопштава, да ће наредити, да Црногорци не руше граничне знакове — 63
43. 10-1-1838. Истоме поручује, да дође Мато Јановић на Цетиње ради неке пресуде — 63
44. 10-1-1838. Истоме одговара, да не може наплатити штету од неких Црногораца, јер није утврђено, да су је они учинили — 63
45. 10-1-1838. Истоме, захваљује на пошиљци неког пакета и честита Нову Годину — 64
46. 15-1-1838. Истоме, да нареди Г. Сеферовићу, да врати леденицу Драгу Богдановићу, пошто је вратио дуг — 64
47. 18-1-1838. Истоме, препоручује Рада Вујановића ради наплате дуга 64
48. 21-1-1838. Истоме, као горе за Пера Јовова — 65
49. 30-1-1838. Истоме, да пусти из тамнице Сава Кривокапића — 65
50. 1-2-1838. Гагићу шаље Радована Пипера, да му пошаље новац — 65
51. 5-2-1838. Ивачићу, да помогне Кати Голубовој, да наплати дуг — 66
52. 8-2-1838. Истоме, да наплати неки дуг Мојашу Вукову — 66
53. 11-2-1838. Истоме, о покрађи неких 20 брава — 66
54. 11-2-1838. Истоме, да трговац Ћирковић узме неку робу у Котору 67
55. 11-2-1838. Истоме, препоручује Ђура Мршуљу за наплату дуга — 67
56. 14-2-1838. Истоме, препоручује Мушику Павићева — 67
57. 15-2-1838. Лилиенбергу о разграничењу Црмничана и Паштровића 68
58. 16-2-1838. Ивачићу, о неком процесу проти жени Леке Његушића 70
59. 16-2-1838. Истоме, да намири неки дуг Саву Дубовичанину — 70
60. 21-2-1838. Истоме одговара, да Црмничани нијесу нападали на аустријску стражарицу — 70
61. 24-2-1838. Истоме, препоручује Мару Стеванову из Бајица, да наплати неко своје потраживање — 71
62. 24-2-1838. Истоме јавља, да ће послати комисију на црмничко-паштровску границу — 72
63. 28-2-1838. Истоме, да помогне Вулети Ћеклићу, да наплати дуг — 72
64. 2-3-1838. Истоме, да се врати џефердар Горчину Туровићу — 72
65. 3-3-1838. Истоме о неком дугу Трипа Петровића — 73

Стр.

66. 10-3-1838. Истоме саопштава, да је пронашао кривце, који су узнемиривали аустријску комисију .. 73
67. 10-3-1838. Истоме јавља, да је примио послати млин .. 74
68. 10-3-1838. Гагићу, тужи се на аустријске власти, које су подигле стражарицу на црногорском земљишту .. 75
69. 15-3-1838. Истоме, шаље Радована Пипера, да прими помоћ руску за 1837. годину .. 75
70. 17-3-1838. Истоме, извјештава о неком кнезу Николи Радоњићу—Васојевићу .. 76
71. 23-3-1838. Ивачићу јавља, да не може доћи на састанак .. 76
72. 23-3-1838. Истоме потврђује пријем протокола о границама код Леденица .. 77
73. 26-3-1838. Истоме, препоручује Пера Касћелана ради наплате дуга 77
74. 28-3-1838. Лилиенбергу о разграничењу Црмничана и Паштровића 77
75. 28-3-1838. Гагићу потврђује пријем послатих новаца .. 78
76. 4-4-1838. Ивачићу јавља, да ће доћи у Стањевиће 7. априла .. 79
77. 5-4-1838. Истоме јавља, да ће доћи у Стањевиће 9. априла .. 79
78. 6-4-1838. Лилиенбергу о сукобу између Црмничана и Паштровића 79
79. 18-4-1838. Гагићу о границама с Аустријом .. 81
80. 18-4-1838. Ивачићу препоручује Ђура Јовова, да му се наплати мазга 81
81. 27-4-1838. Истоме, препоручује Сава Дубовичанина .. 81
82. 28-4-1838. Истоме, да се заузме за Сава Кривокапића .. 82
83. 28-4-1838. Гагићу о дијељењу граница с Аустријом .. 82
84. 28-4-1838. Истоме, извјештава о односима с Албанијом .. 82
85. 1-5-1838. Ивачићу, да нареди Поборима, да не сметају Мирчанима на њиховој земљи .. 83
86. 2-5-1838. Истоме, да нареди Марку Мршуљи, да откупи џефердар од Перовића .. 83
87. 8-5-1838. Истоме, да би наплатио неку штету Нику Масловару .. 83
88. 8-5-1838. Истоме враћа потврђене граничне протоколе .. 84
89. 8-5-1838. Гагићу, моли да се извијести, што је с Ивом Петровићем 84
90. 12-5-1838. Ивачићу, ургира одговор на писмо бр. 51. .. 84
91. 26-5-1838. Неселроду захваљује за добру вољу према Црној Гори 85
92. 26-5-1838. Истоме прима са захвалношћу на знање, што Цар шаље капетана Ковалевскога; говори о односу с Турском и Аустријом 85
93. 26-5-1838. Татишчеву јавља да је стигао Ковалевски и да Турци купе војску око Грахова .. 86
94. 26-5-1838. Гагићу о доласку Ковалевскога и Краља Саксонскога на Цетиње. Говори о сукобу с Турцима у Повији и Корјенићима 87
95. 28-5-1838. Ивачићу јавља, да ће послати накнадно граничне протоколе и да ће и он доћи на границу .. 88
96. 3-6-1338. Истоме, моли га, да му пошаље једног љекара, јер је слаб од ноге .. 88
97. 3-6-1838. Гагићу јавља, да је понудио мир скадарском и херцеговачком везиру, али без успјеха. Описује муке, што их имају Црногорци од Турака. Говори надуго о Грахову .. 89
98. 3-6-1838. Ивачићу шаље потписане граничне протоколе .. 91
99. 6-6-1838. Истоме јавља, да ради болести не може доћи на границу 91
100. 7-6-1838. Истоме, моли да му поновно пошље љекара Голђи .. 91
101. 10-6-1838. Гагићу, шаље турски писано писмо босанскога везира, да му га преведе .. 92
102. 13-6-1838. Неселроду, прима са захвалношћу дар Царев Црногорцима у житу .. 92
103. 13-6-1838. Цару Николи захваљује на горњем дару .. 93
104. 13-6-1838. Татишчеву исто као под бр. 102. .. 93
105. 13-6-1838. Гагићу јавља, да је примио послано писмо и неке пакете 94
106. 16-6-1838. Мехмед-паши о сукобу на Грахову .. 94
107. 17-6-1838. Гагићу, да је примио превод турског писма (бр. 101) .. 95
108. 24-6-1838. Истоме шаље једно писмо Ковалевскога .. 95

Стр.

109. 25-7-1838. Истоме јавља, да је био на граници паштровској и жали се, што су Аустријанци направили стражарицу на земљи црногорској .. 96
110. 17-7-1838. Ивачићу препоручује Радосава Марковића .. 97
111. 22-7-1838. Истоме о сукобу Паштровића и Утржана .. 97
112. 22-7-1838. Истоме, да су свађу на граници изазвали Паштровићи .. 98
113. 23-7-1838. Истоме јавља, да је послао старешине у Црмницу, да примире Црмничане и Паштровиће .. 99
114. 23-7-1838. Истоме тражи, да назначи дан за састанак ради сукоба Црмничана и Паштровића .. 99
115. 23-7-1838. Истоме јавља, да је послао перјанике у Његуше, да уклоне знакове забране пасишта .. 99
116. 23-7-1838. Гагићу јавља, да је послао рођака Пера на границу паштровску, да успостави мир међу Црмничанима .. 100
117. 24-7-1838. Лиленбергу о разлозима сукоба међу Црмничанима и Паштровићима. .. 100
118. 25-7-1838. Гагићу јавља, да је био на граници паштровићској, али границу није могао утврдити. Јавља о сукобу Црмничана и Паштровићаа 101
119. 25-7-1838. Ивачићу, тражи да удаљи аустр. војску са границе црмн. 102
120. 29-7-1838. Лилиенбергу, саопштава да је учињено примирје између Црмничана и Паштровића .. 103
121. 29-7-1838. Гагићу изјављује, да није тачно, да су Црмничани напали Паштровиће, већ да је било обратно .. 104
122. 1-8-1838. Неселроду јавља, да једва може уздржати Црногорце, да не нападну на Аустријанце, стараће се да не дође до сукоба .. 104
123. 1-8-1838. Татишчеву шаље препис горњега писма .. 105
124. 2-8-1838. Ивачићу, о забрани пасишта шпиљарских и његушких .. 105
125. 8-8-1838. Истоме, да Побори сметају Мирчанима ићи на своје земље 106
126. 9-8-1838. Гагићу, шаље перјаника, да прими руску помоћ, и саопштава, да је послао емисаре за мир с пограничним Турцима .. 106
127. 11-8-1838. Мехмед-паши о миру с пограничним Турцима и жали се на Али-пашу .. 106
128. 11-8-1838. Али-паши жали се, што његови изасланици нијесу хтјели да праве мир .. 107
129. 11-8-1838. Ивачићу, да ће доћи на састанак ради уређења границе 107
130. 12-8-1838. Лилиенбергу, жали се, што му не вјерује о сукобу црмничко-паштровском .. 107
131. 12-8-1838. Истоме, јавља, да је он склон, да се удари граница међу Црном Гором и Аустријом, али онако како треба .. 108
132. 12-8-1838. Гагићу јавља, да изасланици херцеговачког везира нијесу хтјели пристати на мир (бр. 126.) .. 109
133. 20-8-1838. Ивачићу јавља, да ће саћи у Доброту .. 110
134. 22-8-1838. Истоме захваљује на љекару, који му је помогао у болести 110
135. 22-8-1838. Истоме, препоручује Ђура Врбицу ради наплате неког дуга *(бр. 39.)* .. 110
136. 22-8-1838. Истоме, као горе Гоја Јованова .. 111
137. 1-9-1838. Неселроду јавља, да је Ковалевски успјешно завршио своју мисију у Црној Гори .. 111
138. 1-9-1838 Истоме, препоручује Јегора Давидовића, да буде примљен у какву школу у Русији .. 112
139. 5-9-1838. Гагићу, јавља да је уговорио мир с аустријском комисијом 112
140. 12-9-1838. Ивачићу, јавља да ће доћи у Брајиће ради разграничења 113
141. 19-9-1838. Гагићу, моли за извјештај, да ли је жив Јово Остојић .. 113
142. 19-9-1838. Истоме јавља да је дошао изасланик херцеговачког везира, али се не нада да ће се мир учинити .. 113
143. 21-9-1838. Ивачићу тражи, да се фамилија Станишић, која ради против Црне Горе, удаљи у унутрашњост Аустрије .. 114
144. 21-9-1838. Истоме о сукобу Вука Миковића и Ђура Челобрђанина .. 114
145. 30-9-1838. Гагићу, не мисли да је фалсификат тестаменат Марка Станића (бр. 141) .. 115

		Стр.
146.	30-9-1838. Ивачићу јавља, да Црмничани неће ударити на Паштровиће	115
147.	3-10-1838. Гагићу потврђује пријем једног писма	115
148.	9-10-1838. Ивачићу препоручује жену Манојла Ковача ради наплате неког дуга	116
149.	20-10-1838. Истоме као горе Милоша Милутиновића	116
150.	22-10-1838. Али-паши јавља, да је с његовим изаслаником закључио пограничнн мир	116
151.	22-10-1838. Мехмед-паши јавља, да је закључио мир с херц. везиром	117
152.	24-10-1838. Гагићу јавља о миру с босанским и херцеговач. везиром	117
153.	25-10-1838. Ивачићу препоручује Ива Мартиновића ради наплате неког дуга	118
154.	27-10-1838. Истоме тражи, да се ослободи тамнице Пејо Живковић, јер је невин	118
155.	28-10-1838. Татишчеву о закључењу мира с босанским и херцеговачким везиром. (Шаље му препис уговора).	118
156.	28-10-1838. Гагићу јавља, да кукуруз, кад стигне из Русије, предаде његовоме брату Перу	120
157.	2-11-1838. Ивачићу жали неки нападај Црмничана на аустриј. страже	121
158.	2-11-1838. Истоме јавља, да нијесу Глуходољани убили никога у аустријској граници	121
159.	5-11-1838. Хаин-паши моли га, да одржава мир међу Алб. и Ц. Гором	121
160.	6-11-1838. Али-паши, шаље Радована Пипера „за више увјерење мира“	122
161.	7-11-1838. Хамзаги Казалу дозвољава, да може ловити рибу у Морачи	122
162.	11-11-1838. Али-паши јавља, да ће Граховљани доћи к њему	122
163	11-11-1838. Смаил-аги Ченгићу, одобрава, да Граховљани пођу к њему	123
164.	15-11-1838. Истоме јавља, да не одговара за плијен прије закљ. мира	123
165.	16-11-1838. Мехмед-паши шаље перј. Радована ради боље тврђе мира	123
166.	21-11-1838. Гагићу пише, како ће учинити са житом из Русије	124
167.	23-11-1838. Ивачићу препоручује Јова Иванова ради напл. неког дуга	124
168.	29-11-1838. Истоме препоручује Петрану Вукотић, због очеве пушке	124
169.	9-12-1838. Хасан-паши тражи, да пошаље своје људе, да учине мир	125
170.	12-12-1838. Гагићу о неким интригама аустријским у Црмници	125
171.	14-12-1838. Истоме даје упуство, гдје ће искрцати жито из Русије	126
172.	15-12-1838. Ивачићу препоручује Горчина Тодорова ради неке залоге	126
173.	18-12-1838. Истоме о некој крађи Тивћанима	127
174.	22-12-1838. Гагићу, да је примио послато писмо	127
175.	22-12-1838. Ивачићу препоручује жену свога учитеља Антипа Жона	127
176.	28-12-1838. Истоме о помиру између Цуца и Ришњана	128
177.	28-12-1838. Истоме о свађи између Ивана Милина и Јова Петровића	128
178.	28-12- 838. Мехмед-паши жали се, што је Алипаша зауставио Граховљане у Мостару	129
179.	28-12-1838. Хасан-бегу Ресулбеговићу као горе	129
180.	28-12-1838. Али-паши тражи, да отпусти Граховљане из Мостара	130
181.	13-5-1841. Башаги Реџепагићу шаље људе на Шливље да закључе мир с Али-пашом	130
182.	16-4-1842. Мехмеду Лекићу извињава неке Повијане ради пљачке	130
183.	6-6-1842. Главарима кучким да прију Црној Гори	131
184.	9-10-1842. Мехмеду Лекићу шаље посланика на састанак у Додоше	132
185.	13-2-1843. Али-паши, да чини што му је драго са Станком Туровићем, који је ухваћен у крађи	132
186.	23-6-1843. Турском шаље на дар коња Смајил-аге Ченгића	133
187.	27-10-1843. Књазу Алек. Карађорђевићу честита ступање на престо	133
188.	4-11-1843. Истоме препоручује у милост Јована и Милана Николића	134
189.	5-11-1843. Војводи Јакову Даковићу, да држи мир с Турцима	134
190.	2-[illegible]-1844. Књазу Алекс. Карађорђевићу, моли за пензију Вукову	135
191.	2-8-1844. Вуку (преко Милаковића) казује пут, којим може доћи - најлакше у Црну Гору	135
192.	12-4-1845. Дир. беогр. штампарије шаље у штампу „Огледало Срп.“	136

Стр.

193. 12-4-1845. Илији Гарашанину шаље двоје дјеце на школов. у Србији 187
194. 12-4-1845. Василију Васиљевићу, да плати штампу за „Огл. Српско“ 138
195. 6-5-1845. Илији Гарашанину моли га, да даде насељење неким црногорским фамилијама, које предижу у Србију 138
196. 7-10-1845. Ђодору Павловићу шаље прилог Матици Српској 139
197. 7-10-1845. Василију Берари шаље измјену посвете Пушкину у „Огледалу Српском“ 139
198. 8-10-1845. Непознатом лицу, захваљује, што му је послао мајсторе 139
199. 23-10-1845. Михајлу Вучетићу, како ће расположити с неким новцем 140
200. ?-12-1845. Ивачићу жели сретан пут при премјештају за Задар 140
201. 23-12-1845. Сими Милутиновићу о виђети за „Лучу Микрокозма“ 141
202. 15-1-1846. Тирки шаље на дар мач Мусе Капетана 141
203. 30-1-1846. Сими Милутиновићу пита што је са штампом „Луче Микр.“ 142
204. 21-4-1848. Николи Томасеу одговор на неко патриотско писмо 142
205. ?-7-1848. Књазу Александру Карађорђевићу жали се, што се не пође на Босну мјесто у Војводину 143
206. 6-10-1848. Вуковићу поручује за бродове, који би повезли Црногорце Бану Јелачићу у помоћ 143
207. 20-11-1848. Непознатом лицу захваљује на избор за члана у неко тршћанско друштво 144
208. 20-12-1848. Бану Јелачићу, да држи Далмацију 144
209. 22-4-1849. Меду Пуцићу патриотско писмо 145
210. 24-3-1850. Гагићу о свом рођаку Стефану и о својој болести 146
211. 13-10-1851. Истоме шаље писмо за барона Мајендорфа и жали се на своје слабо здравље 147
212. 16-10-1851. Решетару саопштава, да ће ради болести саћи у Боку 147

IX Душан Д. Вуксан: Писма Владици Раду 148
1. 25-2-1831. Књаз Милош Обреновић, саучешће о смрти Петра I. 149
2. 14-2-1845. Вук Караџић јавља, да је добио пензију 151
3. 27-6-1848. Књаз Михаило Обреновић шаље посланика и да поступи по његовим предлозима 152
4. 19-11-1848. Бан Јелачић одбија понуђену понуду у људима 152
5. ? 1848. Марија Сима Милутиновића о основи и изради Симине „Трагедије, смрти или повратка Карађорђева у Србију“. 153
6. 1-4-1849. Бан Јелачић, да не прима Бокеље на савјет, већ да их упућује њему 156

X. Душан Д. Вуксан: Писма о болести и смрти Владичиној 158
1. 18-10-1851. Перо, предсједник сената, моли Решетара, да пошаље једног љекара за тешко болесног Владику 158
2. 19-10-1851. Ђенерал Мамула извјештава предсједника сената Пера, да шаље за Владику д-ра Новотни-ја 159
3. 20-10-1851. Перо, предсједник сената, извјештава Књаза Александра Карађорђевића о смрти Владичиној 160
4. 20-10-1851. Исти, о истом ђенералу Мамули 160
5. 20-10-1851. Исти, о истом Решетару 161
6. 20-10-1851. Исти, о истом Гагићу и тражи тестаменат Владичин 162

XI. Мићун Павићевић: Смрт Владике Рада (Народна пјесма) 163

XII. Душан Д. Вуксан: Ситни прилози:
1. Тестаменат Владике Рада 166
2. Уговор Владике Рада с Али-пашом о Грахову 170
3. О Владичиној „Историји Црне Горе“. 174
4. Два писма Петра Петровића Његоша 177
5. Проглашење Митрополита Петра I. за свеца 180
6. Формулар Црногорског Пасапорта из 1835. год. 182
7. Неке ситнице из живота Владике Рада 184
8. Генеалогија Дома Петровић – Његош 186

XIII. Садржај 189
XIV. Генеалошка таблица Дома Петровић—Његош. (Прилог)

Генеалошка таблица куће ПЕТРОВИЋ — ЊЕГОШ.

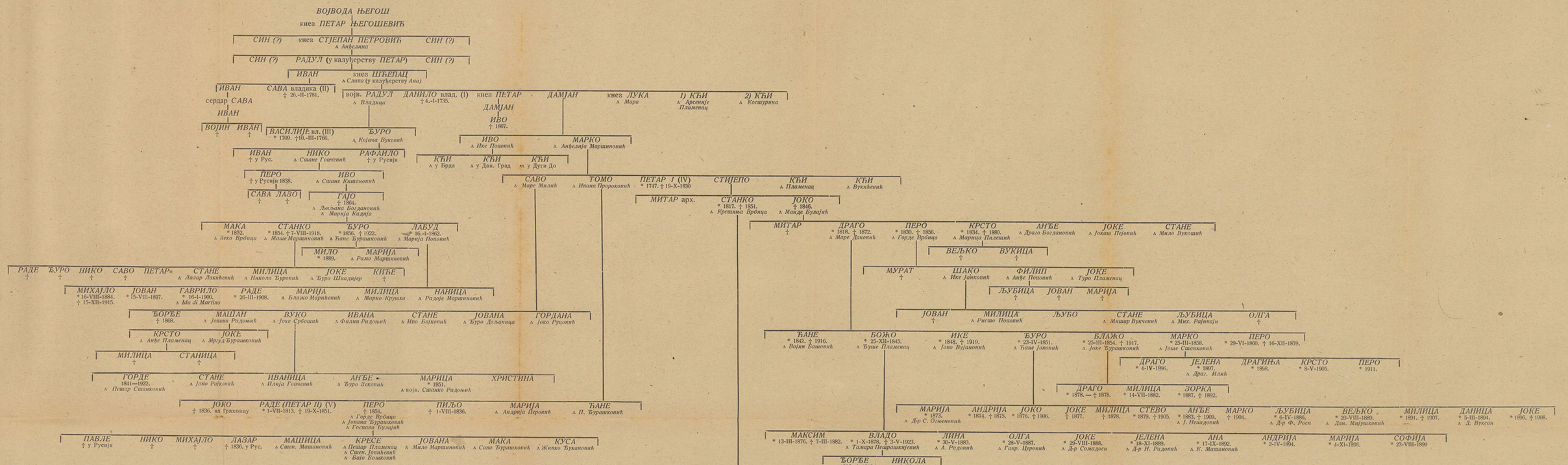

Израдио:
ДУШАН Д. ВУКСАН,
директор гимназије.
Цетиње, 1926.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
БМС
III 9186
000012725
COBISS